

Karol Nabiałek

Urzednicy miasta Będzina od XIV do XXI wieku

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

**Urzednicy miasta Będzina
od XIV do XXI wieku**

Karol Nabiałek

**Urzednicy miasta Będzina
od XIV do XXI wieku**

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2023

RECENZJA

Maciej Mikula

Marcin Starzyński

Publikacja została wydana dzięki współpracy
z Miastem Będzin

*Pamięci Pana Doktora Jacka Laberscheka (*24 X 1950 †31 III 2023),
wybitnego badacza dziejów osadnictwa, historyka małych ojczyzn,
mojego Mentora*

Spis treści

- 9 _____ [Słowo Prezydenta]
- 11 _____ Wstęp
- 15 _____ Wykaz skrótów
- Rozdział 1**
- 17 _____ **Zarys dziejów Będzina**
- 17 _____ 1.1. Początki Będzina i jego najstarsze dzieje od średniowiecza do XVIII w.
- 28 _____ 1.2. Dzieje Będzina w okresie rozbiorów i wielkiej wojny (1795–1918)
- 33 _____ 1.3. Dzieje Będzina w niepodległej Polsce i podczas II wojny światowej
(1918–1945)
- 35 _____ 1.4. Dzieje Będzina po II wojnie światowej (1945–2011)
- Rozdział 2**
- 55 _____ **Zarys dziejów ustroju i samorządu Będzina**
- 55 _____ 2.1. Ustrój miasta Będzina od XIV do XVIII w.
- 55 _____ 2.1.1. Podstawy prawne miasta
- 56 _____ 2.1.2. Prawo miejskie (*ius civile*) i obywatele miejscy (*cives*)
- 57 _____ 2.1.3. Najstarsze instytucje miejskie do końca XV w. (wójt, ława sądowa).
Kształtowanie się samorządu miejskiego (rada)
- 60 _____ 2.1.4. Wybory urzędników miejskich w XVI–XVIII w.
- 65 _____ 2.1.5. Rada miejska i zakres jej kompetencji w XVI–XVIII w.
- 66 _____ 2.1.6. Landwójt i ława sądowa. Charakterystyka instytucji i skład osobowy
w XVI–XVII w.
- 68 _____ 2.1.7. Rodzaje sądów miejskich w XVI–XVII w.
- 71 _____ 2.1.8. Zakres kompetencji landwójta i ławy miejskiej w XVI–XVII w.
Urząd landwójtowski
- 71 _____ 2.1.9. Funkcjonowanie samorządu miejskiego i sądownictwa w XVIII w.
- 72 _____ 2.1.10. Zgromadzenie wspólnoty i jego rola w ustroju miejskim
- 73 _____ 2.1.11. Kancelaria miejska. Personel kancelarii i jego obowiązki.
Księgi miejskie Będzina
- 78 _____ 2.1.12. Personel zatrudniany: instygator, sługa miejski

78	_____	2.1.13. Miejsce wykonywania czynności urzędowych w XVI-XVIII w. Ratusz miejski
80	_____	2.1.14. Władza zwierzchnia nad miastem w XVI-XVIII w. Kompetencje starostów będzińskich i ich personelu wobec miasta
81	_____	2.2. Ustrój miasta i instytucje miejskie w okresie zaborów (1795–1918)
86	_____	2.3. Ustrój Będzina w latach 1918–1945
89	_____	2.4. Ustrój Będzina po II wojnie światowej (1945–2018)
		Rozdział 3
93	_____	Spisy urzędników Będzina
93	_____	3.1. Spisy urzędników miejskich z XIV-XVIII w.
93	_____	3.1.1. Uwagi ogólne do spisów
98	_____	3.1.2. Średniowiecze (do 1506 r.)
100	_____	3.1.3. Okres nowożytny (1507–1795)
190	_____	3.2. Spisy urzędników z okresu zaborów (1795–1914)
193	_____	3.3. Spisy urzędników z okresu I wojny światowej (1915–1918)
196	_____	3.4. Spisy urzędników z okresu II Rzeczypospolitej (1918–1939)
197	_____	3.5. Spisy urzędników z okresu II wojny światowej (1939–1945)
198	_____	3.6. Spisy urzędników z okresu powojennego i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1945–1989)
199	_____	3.7. Spisy urzędników z okresu Rzeczypospolitej Polskiej (III Rzeczpospolita, 1990–2023)
		Rozdział 4
201	_____	Biogramy wybranych urzędników miejskich
223	_____	Bibliografia
		Aneks
		<i>Agnieszka Milka-Harazin, Magdalena Hoły, Aleksander Babiński</i>
235	_____	Prezydenci miasta Będzina od 1945 r.
247	_____	Indeks osobowo-geograficzny
263	_____	Summary

Szanowni Czytelnicy

Publikacja *Urzednicy miasta Będzina od XIV do XXI wieku* nie tylko zawiera charakterystykę najważniejszych postaci, które na stałe wpisały się w historię Będzina, ale również, a może przede wszystkim, przybliży ciekawą przeszłość naszego miasta oraz dzieje ustroju i samorządu Będzina. Dlatego zachęcam Państwa do lektury tej pozycji i zapoznania się z sylwetkami najważniejszych dla Będzina osób na tle szerokiego kontekstu historycznego. Jestem przekonany, że publikacja ta będzie przydatna nie tylko historykom, nauczycielom czy samorządowcom, ale również okaże się cenna dla wszystkich miłośników dziejów Będzina, będąc świadectwem zmian, jakie dokonały się w naszym mieście na przestrzeni lat.

Przywołani na kartach tej pozycji urzędnicy i wólarze swoją pracą wpłynęli na miejsce, w którym dziś jesteśmy, a z niezliczonych inicjatyw powstałych na skutek ich decyzji korzystały później setki tysięcy mieszkańców Będzina.

Zagłębmy się w lekturze tego nowatorskiego opracowania. Wierzę, że ta publikacja pomoże w utrwaleniu, odnowieniu, a przede wszystkim odkryciu przed wieloma naszymi mieszkańcami historii pisanej przez naszych przodków.

Lukasz Komoniewski
Prezydent Miasta Będzina

Będzin, 5 sierpnia 2023 r.

Pomysł zestawienia urzędników miasta Będzina oraz przybliżenia biografii części z nich wyszedł z Muzeum Zagłębia w Będzinie. Zwrócono się do mnie jako jednego ze współautorów wydanej w 2008 r. monografii miasta¹. Początkowo miałem wątpliwości, czy jest taka potrzeba, zważywszy właśnie na niedawno opublikowaną trzytomową książkę o dziejach miasta. Wyodrębnienie osób pełniących urzędy miejskie jest jednak zadaniem badawczym zupełnie nowym². Nie podejmowano go dotąd, wyłączając najnowszy okres, dotyczący samorządu miejskiego po 1989 r.³. Odrębne postawienie problemu i związane z tym dalsze badania pozwoliły na uzupełnienie listy osób, które pełniły urzędy, na doprecyzowanie okresu sprawowania przez nie tych funkcji, a także na skorygowanie błędów i nieścisłości w poprzednich zestawieniach. Bardzo rzadko problem badawczy zostaje rozwiązany od razu, za pierwszym razem. Nowe źródła oraz ponowna interpretacja już znanych przekazów pozwalają na uzupełnienie dotychczasowej wiedzy. Tak jest również w tym wypadku. Opracowanie dotyczące urzędników miejskich stało się okazją do weryfikacji części ustaleń oraz poprawy błędów, których nie udało mi się, niestety, uniknąć przy pierwotnym sporządzaniu spisów w monografii miasta.

Zasadniczą trudność przy zbieraniu informacji o urzędnikach Będzina z okresu najstarszego (od średniowiecza do schyłku XVIII w.) stanowi szczątkowo zachowana dokumentacja własna miasta oraz rozproszenie źródeł, które miasta dotyczą. Swoistym paradoksem jest to, że wiele informacji o urzędnikach znajduje się w dwóch archiwach kościelnych – w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie oraz w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie. Z jednej strony wynika to z kościelnej przynależności Będzina najpierw

---

1 *Będzin 1358–2008*, red. M.Z. Pulinowa, J. Sperka, A. Glimos-Nadgórska, t. 1–3, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008.

2 W monografii miasta zestawienia te były sporządzane tylko dla pewnych okresów.

3 *Władze samorządowe królewskiego miasta Będzina 1990–2015*, [oprac. S. Brodziński, współpr. B. Drozdowska, E. Szczepanik], Sławomir Brodziński, Będzin 2015.

do diecezji krakowskiej, a w XX w. do diecezji częstochowskiej. Z drugiej strony stanowi to potwierdzenie silnego związku tego regionu z Małopolską, będącego w dużej mierze źródłem odrębności Zagłębia Dąbrowskiego od Górnego Śląska. Podstawą źródłową zestawienia urzędników miasta Będzina z okresu przedrozbiorowego oraz dotyczących ich informacji biograficznych stanowią, obok licznych rozproszonych źródeł z różnych archiwów i bibliotek, państwowych i kościelnych, przede wszystkim dwie księgi miejskie Będzina. Pierwsza z nich, tzw. landwójtowska, a więc wójtowsko-ławnicza, obejmująca wpisy z lat 1572–1645, jest przechowywana w Archiwum Państwowym w Katowicach⁴. Druga jednostka, zawierająca w formie poszytu fragmenty ksiąg miejskich, w tym protokoły wyboru urzędników miasta z lat 1776–1795, znajduje się w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach⁵. Informacje o urzędnikach z XIX i XX w. bazują na ustaleniach autorów trzeciego tomu najnowszej monografii Będzina: Marka Nity, Ryszarda Kaczmarka, Lecha Krzyżanowskiego, Kazimierza Miroszewskiego. Dla ustalenia spisów urzędników z okresu ostatnich trzech dekad (po 1989 r.) podstawowe znaczenie miały publikacje Marka Barańskiego i Sławomira Brodzińskiego wraz z materiałami urzędowymi i informacjami ustnymi, których ten ostatni autor życzliwie mi dostarczał.

Zestawienia urzędników miasta Będzin, które stanowią główną część opracowania, zawarte zostały w rozdziale 3. Rolę wprowadzenia do wykazów pełnią dwa pierwsze rozdziały, poświęcone zarysowi dziejów Będzina oraz ustrojowi i urzędom miejskim. Umieszczenie spisów urzędników w szerszym kontekście historycznym pozwala lepiej korzystać z tych zestawień. Niejako przy okazji badań nad urzędnikami pojawiła się też sposobność podjęcia dyskusji o najstarszych dziejach Będzina. Odrębną część stanowią biogramy wybranych osób pełniących urzędy, zamieszczone w rozdziale 4. Wybór wynika z zachowanego materiału źródłowego i możliwości nakreślenia na jego podstawie życiorysu. Niestety, bardzo rzadko źródła dostarczają informacji innych od spraw urzędowych i majątkowych. Są jednak wyjątki, czego najlepszym przykładem jest dość szczegółowy rys życia organisty Ignacego Styrkowskiego, rodowitego będzinianina, urodzonego jeszcze w pierwszej połowie XVIII w. w państwie polskim pod rządami saskimi, a zmarłego już w czasach Królestwa Kongresowego, który pełnił najważniejsze urzędy w mieście. Obok katalogu jego godności udało się

---

4 Archiwum Państwowe w Katowicach, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4.

5 Biblioteka Śląska, rkps R 878 III (Księga miejska miasta Będzina, wpisy z lat 1728–1802 wraz z załączonymi dokumentami od XVII w.).

sporo ustalić również na temat jego rodziny. Najpóźniejsze chronologicznie biogramy sporządziłem dla urzędników wypełniających swe funkcje przed II wojną światową. Kierowałem się tu zasadą zachowania obiektywizmu historycznego. Spisy urzędników miejskich zestawiałem zaś aż do czasów współczesnych. Lista osób pełniących urzędy nie budzi kontrowersji i przez to ma wartość dokumentacyjną. Część opracowania dotycząca XX i XXI w. byłaby obarczona wieloma błędami, gdyby nie cenne uwagi, sprostowania i uzupełnienia udzielone mi przez panią Violetę Lisowską, szefową Muzeum Zagłębia w Będzinie, oraz przez pracowników tej instytucji, a także przez pana Sławomira Brodzińskiego, którym bardzo dziękuję za pomoc.

Monografii towarzyszy odrębna część w formie *Aneksu*, zawierającego biogramy prezydentów Będzina z okresu po II wojnie światowej. Inicjatywa dołączenia go do książki wyszła od współwydawcy – Urzędu Miejskiego w Będzinie. Autorami *Aneksu* są pracownicy Muzeum Zagłębia w Będzinie: Agnieszka Milka-Harazin, Magdalena Hoły, Aleksander Babiński. To zestawienie stanowi cenny materiał źródłowy dla dziejów będzińskiego samorządu, gdyż w dużej części opiera się na dokumentach prywatnych i relacjach ustnych zebranych przez pracowników Muzeum.

Wykaz skrótów

- AACz – Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej
AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
AKMKr. – Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie
ANKr. – Archiwum Narodowe w Krakowie
APKat. – Archiwum Państwowe w Katowicach
BCz – Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Książąt Czartoryskich
BŚ – Biblioteka Śląska w Katowicach
KDM – *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*
MK – Metryka Koronna. Księgi Wpisów (zespół archiwalny w AGAD)
SHGKr. – *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średnio-wieczu*, cz. 1–5, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Wrocław–Kraków 1980–2021.
SSNO – *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 1–6, red. W. Taszycki, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1965–1983.
ZDM – *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1: *Dokumenty z lat 1257–1420*, wyd. S. Kuraś, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa 1962.

Rozdział 1

Zarys dziejów Będzina

1.1. Początki Będzina i jego najstarsze dzieje od średniowiecza do XVIII w.

Najstarsza wzmianka o Będzinie pochodzi z 6 grudnia 1301 r., kiedy to poświadczony został sołtys tej osady. Był on jednym ze świadków dokumentu wydanego przez prepozyta klasztoru Norbertanek ze Zwierzyńca pod Krakowem w sprawie dotyczącej zakupu majątku należącego do sołtysa klasztornej wsi Grodziec (dzisiaj będącej częścią Będzina). Co najmniej od 1308 r. znajdował się tam kościół parafialny. Na początku XIV w. zostało więc potwierdzone funkcjonowanie wsi, posiadającej prawo niemieckie, która zarazem była ośrodkiem parafii. Lokację osady, a zapewne także budowę tam kościoła, należy przesunąć na XIII w. Zasadniczo przyjmuje się, że wzmiankowana wówczas wieś Będzin powstała na lewym brzegu rzeki Czarnej Przemszy w pobliżu dawnego grodu (później zamku). W tym czasie istniała też parafia w pobliskiej wsi Grodziec, która posiadała prawo niemieckie. Najpóźniej w XIII w. powstała również wieś Łągisza, położona na prawym brzegu Czarnej Przemszy¹. Granica między ziemią krakowską a terytorium podlegającym władzy książąt śląskich w okolicach Będzina w drugiej połowie XIII w., a może nawet wcześniej, ustaliła się na Czarnej Przemszy. Na obszarze po prawej stronie tej rzeki, należącym do książąt śląskich, gdzie później powstanie księstwo siewierskie, stosunkowo wcześniej wytworzyła się dość gęsta sieć osadnicza. Wiązała się ona również z akcją kolonizacyjną na prawie niemieckim, podjętą co najmniej w końcu XIII w. Natomiast na lewym brzegu Czarnej Przemszy, na terenach należą-

---

1 F. Sikora, *Będzin*, w: SHGKr., cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1980–1986, s. 57; tenże, *Grodziec*, w: SHGKr., cz. 2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1989–1993, s. 59; W. Bukowski, *Łągisza*, w: SHGKr., cz. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1994–2003, s. 806–807; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. J. Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 123–124.

cych później do Królestwa Polskiego, nawet w XV w. nie było żadnych innych osad oprócz miasta Będzina².

Sytuacja osadnicza oraz średniowieczne odmianki nazw miejscowości: Będzina i Małobódza – wsi tworzącej dziś jedną z dzielnic tego miasta – skłoniły mnie do próby weryfikacji stanu wiedzy na temat najstarszych dziejów Będzina. Przed siedmioma laty postawiłem hipotezę, że wzmiankowana w latach 1301–1308 osada o nazwie Będzin to nie późniejsze miasto na lewym brzegu Czarnej Przemszy, lecz położony na prawym brzegu tej rzeki Małobądz³. W najstarszych przekazach wieś ta była określana najczęściej jako *Malobandz* lub *Malobancz*, czyli w formie zbliżonej do nazwy Będzin (*Bandzien*, *Bandzin*). Nazwę *Malobandz* (czyli Mało Będz) można tłumaczyć jako Mały Będzin, czyli inaczej Stary Będzin⁴. Współzależność obu nazw w XVI w. była oczywista dla współczesnych, o czym świadczy zapis z 1564 r.: „w Małobędziniu pod Będzinem”⁵. Wydaje mi się, że wieś ta pierwotnie mogła nazywać się po prostu Będzin. Dodatkowy człon nazwy („Mały”), w postaci przedrostka, pojawił się najpewniej dopiero po lokacji miasta Będzina, a może nawet jeszcze później. Tym właśnie można tłumaczyć, obok stanu zachowania źródeł, najstarszą znaną wzmiankę

-
- 2 J. Rajman, *Pogranicze śląsko-malopolskie w średniowieczu*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1998, s. 89–92; B. Czwojdrak, *Pogranicze malopolsko-górnśląskie w średniowieczu*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 103–116; J. Sperka, *Kształtowanie się granicy malopolsko-śląskiej w średniowieczu na obszarze nad Przemszą i Brynicą*, w: *Osadnictwo nad Przemszą i Brynicą*, red. J. Sperka, współpr. S. Witkowski, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Cieszynie, Sosnowiec–Cieszyn 2005, s. 101–105.
  - 3 K. Nabiałek, *Nowe spojrzenie na początki Będzina. Przyczynek do polityki miejskiej Kazimierza Wielkiego*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, 8[12] (2016), s. 196–215.
  - 4 Za nieporozumienie należy uznać interpretację nazwy zaproponowaną przez językoznawców, którzy wywodzą ją od dwuczłonowej nazwy osobowej „Małobąd” (K. Rymut, *Nazwy wsi i miast dawnego księstwa siewierskiego*, w: *Siewierz, Czeladź, Koziegłowy. Studia i materiały z dziejów Siewierza i księstwa siewierskiego*, red. F. Kiryk, Muzeum Śląskie, Katowice 1994, s. 50; *Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, t. 6: *L–Ma*, red. K. Rymut, Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków 2005, s. 489). Nie zwrócono uwagi na współzależność nazw „Będzin” i „Małobądz”, na niewątpliwe pochodzenie jednej od drugiej. Nazwę „Będzin” językoznawcy wywodzą od nazwy osobowej „Będzan” (*Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, t. 1: *A–B*, red. K. Rymut, Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków 1996, s. 132).
  - 5 *Lustracja województwa krakowskiego 1564*, wyd. J. Małecki, cz. 1, Polska Akademia Nauk. Instytut Historii, Kraków 1962, s. 254.

o Małobądzu dopiero z 1443 r.⁶. Sytuacja, w której starsza osada zmieniała nazwę w związku z powstaniem przy niej ośrodka miejskiego, zachodziła dość często. Można wymienić kilka przykładów z terenu województwa krakowskiego: wieś Częstochowa Stara (później Częstochówka) i miasto Częstochowa; Koziegłowy Stare (później Koziegłówki) i miasto Koziegłowy; Mrzygłód Stary (później Mrzygłódek, Mrzygłódka) i miasto Mrzygłód; Mały Książ, zwany też Stary Książ (Książ Mały) i miasto Książ Wielki⁷. Warto zauważyć, że nazwa Małego Książa, miejscowości z ostatniego przykładu, bywała w średniowieczu zapisywana w postaci jednego wyrazu *Parwoxenze*, *Malixans*, *Malexans*⁸, podobnie jak Małobądz (*Malobandz*).

Wzmianki źródłowe o Będzinie sprzed 1358 r. mogą więc odnosić się właśnie do późniejszego Małobądzia (wówczas Będzina), a nie do miasta Będzina, którego przecież wówczas jeszcze nie było. Jakie argumenty – oprócz nazwy – pozwalają na postawienie takiej hipotezy? Otóż można przypuszczać, że w XIII w. teren dzisiejszego miasta po obu stronach Czarnej Przemszy – na prawym jej brzegu, na którym powstała wieś Małobądz (a potem też Gzichów), oraz na lewym brzegu, gdzie powstały zamek i miasto Będzin – stanowił jedno skupisko osadnicze, nazwa Będzin odnosiła się zaś do całego terytorium. Najpierw rozpoczęła się jednak kolonizacja terenu podlegającego księżętom opolsko-raciborskim na prawym brzegu Czarnej Przemszy. Świadczy o tym dość gęste osadnictwo w tej części ziemi siewierskiej, a także dobrze rozwinięta na początku XIV w. sieć parafialna (parafie: Grodziec, Czeladź, Wojkowice), podczas gdy na lewym brzegu Czarnej Przemszy rozległy, niezasiedlony obszar rozciągał się na wschód od Będzina, aż po okolice Sławkowa⁹. Warto jeszcze

6 J. Laberschek, *Małobądz*, w: SHGKr., cz. 4, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 2006–2014, s. 58.

7 Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Częstochowa*, w: SHGKr., cz. 1..., s. 466–468; też, *Częstochowa Stara*, w: SHGKr., cz. 1..., s. 470–471; J. Kurtyka, *Książ Wielki*, w: SHGKr., cz. 3..., s. 291, 304; J. Laberschek, *Koziegłowy*, w: SHGKr., cz. 3..., s. 78–80; tenże, *Koziegłówki*, w: SHGKr., cz. 3..., s. 91–92; tenże, *Nowe spojrzenie na początki Częstochowy*, w: tenże, *Częstochowa i jej okolice w średniowieczu*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2006, s. 13–25; M. Antoniewicz, *Narodziny miasta*, w: *Dzieje miasta i klasztoru jasnoogórskiego*, t. 1: *Okres staropolski*, red. F. Kiryk, Urząd Miasta, Częstochowa 2002, s. 121–140; K. Nabiałek, *Średniowieczne dzieje miasta Mrzygłód. Przyczynki do kolonizacji północnej Małopolski w późnym średniowieczu*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, t. 7 [11] (2015), s. 190–195.

8 W. Bukowski, *Książ Mały*, w: SHGKr., cz. 3..., s. 270.

9 J. Rajman, *Pogranicze śląsko-małopolskie...*, s. 92; B. Czwojdrak, *Pogranicze małopolsko-górnośląskie w średniowieczu...*, s. 104–108.

zauważyć, że z wyjątkiem miasta Będzina wszystkie wsie należące do parafii Będzin, również Małobądz, były położone na prawym brzegu Czarnej Przemszy, na terytorium księstwa siewierskiego¹⁰.

Zasadne jest więc pytanie: Dlaczego siedziba parafii obejmującej osady z ziemi siewierskiej, czyli z prawej strony Czarnej Przemszy, w XIII w. została ustanowiona na lewym brzegu tej rzeki, za granicą, czyli na terytorium podlegającym władzy książąt krakowskich? Wydaje się to nieuzasadnione zwłaszcza z powodów praktycznych, gdyż część parafian w celu dotarcia do kościoła parafialnego byłaby zmuszona do ciągłego przekraczania nie tylko rzeki, ale także granicy politycznej. Zupełnie inaczej ta sytuacja przedstawia się, jeżeli przyjmiemy, że pierwotny Będzin znajdował się jednak na prawym brzegu Czarnej Przemszy, czyli na terytorium należącym do książąt opolsko-raciborskich.

W tym kontekście istotne znaczenie ma informacja o istnieniu na terenie Małobądza na początku XVI w. konsekrowanej świątyni. W księdze oficjalatu krakowskiego w 1522 r. wzmiankowana została kaplica św. Doroty, położona na prawym brzegu Czarnej Przemszy, naprzeciw miasta. Przed sądem oficjała krakowskiego toczył się wówczas spór o prawo patronatu, a więc o uprawnienia do wskazywania kandydata na duchownego mającego rezydować w tej kaplicy, pomiędzy plebanem w Będzinie a ówczesnym dziedzicem wsi Małobądz Gabrielem Pogórskim¹¹. Świątynia św. Doroty była położona prawdopodobnie na terenie dzisiejszego Gzichowa, który powstał na obszarze wsi Małobądz w pierwszej połowie XVII w.¹². Przypuszczam, że kaplica św. Doroty może stanowić relikw po dawniejszym miejscu konsekrowanym. Mógł tam znajdować się najstarszy kościół parafialny w Będzinie, który po lokacji miasta przestał pełnić funkcję ośrodka parafii. Translacja siedziby parafii z dawniejszej, macierzystej świątyni do kościoła filialnego położonego w nowo lokowanym mieście była zjawiskiem dość częstym. W samej tylko diecezji krakowskiej można wskazać kilka dobrze udokumentowanych przypadków: wieś Częstochowa Stara (Częstochówka) – miasto Częstochowa; wieś Pilica Stara – miasto Pilica Nowa; wieś Żarnowiec Stary (później Łany Wielkie) – miasto Żarnowiec; a prawdopodobnie też wieś Mrzyglód Stary (później Mrzyglódek,

10 K. Nabiałek, *Nowe spojrzenie na początki Będzina...*, s. 199–200.

11 AKMKr., Akta oficjalatu i wikariatu generalnego krakowskiego, sygn. 44, s. 577–578.

12 K. Nabiałek, *Dzieje okolic Będzina w XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 172–173.

Mrzygłódka) – miasto Mrzygłód¹³. Znaczenie ma również wzmianka z 1465 r., z której wynika, że pierwotnie Małobądz był własnością księżęcą. Wiadomo, że wieś ta była lokowana na prawie niemieckim i było tam sołectwo (a więc także sołtys), choć poświadczono dopiero w 1494 r.¹⁴. Przytoczone argumenty, moim zdaniem, uprawniają do hipotezy o lokalizacji pierwotnego Będzina w Małobądz, choć jej udowodnienie wymaga dalszych badań, zapewne interdyscyplinarnych (zwłaszcza archeologicznych).

Przed 1349 r. na lewym brzegu Czarnej Przemszy powstał zamek na miejscu dawnego grodu wczesnośredniowiecznego¹⁵. W nowszej literaturze panuje pogląd, że dawny gród drewniano-ziemny, o którym brak wzmianek w źródłach pisanych, funkcjonował od IX do XI w., natomiast murowany zamek powstał w XIII w., a następnie został przebudowany przez Kazimierza Wielkiego¹⁶. Na obecnym etapie nie potwierdzają tego wyniki badań archeologicznych, podsumowane ostatnio przez Aleksandrę Rogaczewską¹⁷. Budowę murowanego zamku będzińskiego – na podstawie przekazu Jana Długosza – przypisuje się Kazimierzowi Wielkiemu. Ostatnio Jerzy Sperka przyjął, że król rozbudował już istniejący obiekt. Warownia będzińska była siedzibą burgrabiego, czyli królewskiego urzędnika. Z najnowszych badań wynika, że burgrabiowie obok funkcji wojskowych posiadali też uprawnienia administracyjne i sądowe wobec ludności zamieszkującej na terytorium okręgu zamkowego. Dopiero po śmierci Kazimierza Wielkiego status królewskich zamków zaczynał ulegać zmianie. Z wyjątkiem kilku ważniejszych grodów (w województwie krakowskim – Kraków, Biecz, Sącz) rola pozostałych stopniowo ograniczyła się do centrów kom-

13 J. Laberschek, *Rozwój sieci parafialnej w dekanacie lelowskim do 1500 r.*, w: *Księga jubileuszu stulecia Diecezji Kieleckiej (1883–1983)*, Kuria Diecezjalna, Kielce 1986, s. 234–235, 240–242; K. Nabiałek, *Średniowieczne dzieje miasta Mrzygłód...*, s. 190–195.

14 J. Laberschek, *Małobądz...*, s. 58–59.

15 KDM, t. 3, nr 691; F. Sikora, *Będzin...*, s. 56; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, s. 146–147.

16 W. Błaszczuk, *Będzin przez wieki. Dzieje miasta i jego rozwoju urbanistyczno-przestrzennego od średniowiecza do połowy XX w. na podłożu osadnictwa w starożytności i wczesnym średniowieczu*, PTTK, Poznań 1982, s. 189–199; A. Rogaczewska, *Archeologia pogranicza małopolsko-górnośląskiego w rejonie Będzina*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 58–76; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, s. 124–129, 157–158.

17 A. Rogaczewska, *Archeologia pogranicza małopolsko-górnośląskiego...*, s. 58–76, 90–93, 98–99.

pleksów królewskich dóbr, nazywanych starostwami niegrodowymi (tenutami)¹⁸. Tak prawdopodobnie było również w wypadku Będzina.

Przed 1358 r. Kazimierz Wielki na lewym brzegu Czarnej Przemszy, pod zamkiem, założył miasto Będzin. Wprawdzie dokument dla wójta został wydany przez tego króla 5 sierpnia 1358 r., ale analiza jego treści wskazuje, że proces lokacji miasta już się kończył, co oznacza, że całą akcję zainicjowano wcześniej¹⁹. Przyjmuje się, że lokacja dokonana została na bazie wzmiankowanej w 1301 r. wsi. Jednak możliwa jest również hipoteza, że król zakładając miasto pod zamkiem, zagospodarował dotąd niezasiedlony obszar na lewym brzegu Czarnej Przemszy, naprzeciwko istniejącej już wsi Będzin.

Lokacja miasta Będzina wpisuje się w program modernizacji i unifikacji państwa Kazimierza Wielkiego. Duża aktywność ostatniego koronowanego Piasta w szerzeniu osadnictwa, w tym lokacji miejskich, wielokrotnie była podnoszona przez badaczy²⁰. Anonimowy kronikarz, współczesny Kazimierzowi

18 F. Sikora, *Początki starostwa nowomiejskiego korczyńskiego*, „Społeczeństwo Polski Średniowiecznej”, 6 (1996), s. 181–189; tenże, *Starostwo szydłowskie z jurysdykcją grodzką w l. 1394–1438*, „Archaeologia Historica Polona”, t. 15/2: *Przeszłość z perspektywy źródeł materialnych i pisanych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2005, s. 139–152; J. Laberschek, *Czy istniał w średniowieczu system obronny na Jurze? Uwagi na marginesie książki Marcelego Antoniewicza „Zamki na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Geneza, funkcje i konteksty, Kielce 1998”*, „Teki Krakowskie” 2000 (12), s. 171–176; J. Kurtyka, *Odrodzone Królestwo. Monarchia Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego w świetle nowszych badań*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2001, s. 146; W. Bukowski, *Burgrabstwo krakowskie do połowy XVI wieku*, w: *Urzędy dworu monarszego Rzeczypospolitej i państw ościennych*, red. A. Gąsiorowski, R. Skowron, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 1996, s. 161–162; K. Nabiałek, *Starostwo olsztyńskie od XIV do połowy XVII wieku*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2012, s. 59–65, 73–88.

19 A. Berdecka, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 51–56; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w. ...*, s. 124–125.

20 A. Berdecka, *Lokacje...*, s. 19–43, 141–147, 156–169; F. Kiryk, *Polityka miejska Kazimierza Wielkiego w Małopolsce*, w: *Problemy dziejów i konserwacji miast zabytkowych. Materiały II Sympozjum Miast Kazimierzowskich w Radomiu i Kazimierzu Dolnym 23–24 września 1988 roku*, red. R. Szczygieł, Radomskie Towarzystwo Naukowe, Towarzystwo Przyjaciół Kazimierza Dolnego, Radom–Kazimierz Dolny 1990, s. 11–22; S. Gawlas, *Polska Kazimierza Wielkiego a inne monarchie Europy Środkowej – możliwości i granice modernizacji władzy*, w: *Modernizacja struktur władzy w warunkach opóźnienia. Europa Środkowo-Wschodnia na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych*, red. M. Dygo, S. Gawlas, H. Grala, Wydawnictwo DiG, Warszawa 1999, s. 27–28; tenże, *Uwagi o polityce miejskiej Kazimierza Wielkiego*, w: *Aetas media aetas moderna*,

Wielkiemu, napisał wręcz, że „za czasów tego króla w lasach, gajach i dąbrowach tyle założono wsi i miast, ile bodaj nie powstało kiedy indziej w Królestwie Polskim”²¹.

Lokacja Będzina wynikała jednak, jak się wydaje, ze szczególnych powodów. Miasto zostało założone krótko po zawarciu pokoju w Namysłowie, na mocy którego król Polski zrzekał się praw do Śląska. Nowo fundowane na pograniczu śląsko-polskim miasto prawdopodobnie miało stać się – w zamyśle monarchy – ośrodkiem bazującym na śląskim potencjale gospodarczym i osadniczym. W ten sposób Będzin wyrastał w naturalny sposób na miasto konkurencyjne wobec Czeladzi, położonej nieopodal, na terenie władztwa książąt cieszyńskich²².

Niezależnie od tego, czy lokację Będzina będziemy rozpatrywać jako przekształcenie osady wiejskiej, czy też powstanie zupełnie nowego miasta na „surowym korzeniu”, to należy uznać, że przedsięwzięcie okazało się udane. Miasto rozwijało się dobrze. Pod względem zarówno demograficznym, jak i gospodarczym stało się jednym z najważniejszych ośrodków na pograniczu śląsko-małopolskim. Nie bez znaczenia dla rozwoju miasta było jego usytuowanie na ważnym szlaku komunikacyjnym z Wrocławia do Krakowa i na Ruś. Warto dodać, że ostatni koronowany Piast obwarował miasto murami miejskimi, o czym informuje niemal współczesna tym wydarzeniom *Kronika katedralna krakowska*. Istniejące do dziś fragmenty południowej i wschodniej części obwodu kamiennych murów Będzina, wraz z dwiema prostokątnymi basztami, są rzadko spotykanymi w Polsce relikdami oryginalnych fortyfikacji miejskich (fot. 12)²³.

---

red. H. Manikowska, A. Bartoszewicz, W. Fałkowski, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000, s. 25–41.

- 21 *Noty kronikarskie z XIV w. oraz fragment Kroniki katedralnej krakowskiej*, w: *Kronika Jana z Czarnkowa*, tłum. J. Żerbiło, oprac. tekstu, przyp. M.D. Kowalski, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 1996, s. 17.
- 22 D. Lisowicz, *Małe miasta przy granicy śląsko-małopolskiej w XIV w. Geneza – funkcje – warunki rozwoju*, w: *Bunt wójta Alberta. Kraków i Opole we wzajemnych związkach w XIV wieku*, red. J. Rajman, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2013, s. 149.
- 23 Mury powstały z kamienia łamanego różnej wielkości, na zaprawie wapiennej. Grubość muru wynosi niemal 2 m, a obecna wysokość – 8,5 m. J. Widawski, *Miejskie mury obronne w państwie polskim do początku XV wieku*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1973, s. 84–89, 526–528; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w. ...*, s. 125–128.

Trudno stwierdzić, jaka była liczba mieszkańców miasta w średniowieczu i jaki był profil gospodarczy tego ośrodka. Najliczniejszą, a zarazem najbardziej aktywną grupę rzemieślniczą tworzyli szewcy i rymarze. Poświadczona jest też obecność reprezentantów dziedzin spożywczych – rzeźników i piekarzy. Ważną rolę w rozwoju miasta odgrywał handel, o czym może świadczyć nadane miastu przez króla Kazimierza Jagiellończyka w 1464 r. prawo składu soli²⁴. Szczególną funkcję spełniał cotygodniowy targ, który ściągał do Będzina zarówno okoliczną ludność, jak i kupców z dalszych miejsc. Nie posiadamy informacji o tym, na jaki dzień tygodnia ustanowiony został pierwotnie targ w Będzinie. Choć dopiero w dokumencie Zygmunta III Wazy z 1589 r. ustalono, że targ ten będzie się odbywał w środy, to można przypuszczać, że na ten dzień wyznaczono go z nadania prawa targowego. Co najmniej od 1564 r. odbywały się w Będzinie targi doroczne, czyli jarmarki (5 razy w roku), a w dwa lata później na mocy konstytucji sejmowej podniesiono ich rangę, tworząc z nich jarmarki pograniczne – jako jedne z kilku punktów handlu wołami. Terminy owych pięciu jarmarków ulegały w XVI–XVII w. zmianie. Ostatniej regulacji w tej kwestii dokonał w 1750 r. August III, wydając przywilej pozwalający miastu urządzać sześć jarmarków w roku: pierwszy – w pierwszą niedzielę roku, drugi – w pierwszą niedzielę Wielkiego Postu (zależnie od daty Wielkanocy między 8 lutego a 14 marca), trzeci – w dzień św. Wojciecha (23 kwietnia), czwarty – w najbliższą niedzielę po dniu św. Antoniego (po 13 czerwca), piąty – w pierwszą niedzielę po święcie Narodzenia NMP (po 8 września), szósty – w dzień św. Marcina (11 listopada)²⁵. Większa liczba zachowanych źródeł dla okresu nowożytnego pozwala przyjąć, że na przełomie XVI i XVII w. liczba mieszkańców Będzina wynosiła około 1 250 osób, a zabudowa miasta składała się z około 120 domów. W późniejszym czasie zaludnienie Będzina ulegało wahanom. Po okresie dobrej koniunktury już od końca lat czterdziestych XVII w. liczba będzinian zmniejszyła się do około 770 osób. Od lat sześćdziesiątych XVII w. – w związku z wojnami, a także towarzyszącymi im klęskami elementarnymi i żywiołowymi – zaczęła spadać zarówno liczba zamieszkaných domów, jak i samych mieszkańców. Szacuje się, że pod koniec XVII w. zamieszkiwało w Będzinie około 390 osób, a największy regres demograficzny nastąpił w latach 1719–1723, kiedy to liczba mieszkańców spadła do 258 osób. Od 1724 r. zaludnienie miasta zaczęło stopniowo wzrastać, by na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XVIII w. osiągnąć

---

24 J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, s. 137–138.

25 K. Nabiałek, *Dzieje gospodarcze Będzina, w: Będzin 1358–2008*, t. 2, s. 265–266.

ponad 1 100 osób – powróciło zatem do stanu z pierwszej połowy XVII w.²⁶. Stopniowo zwiększała się przy tym liczba Żydów osiadłych w mieście. Według różnych źródeł szacuje się, że w drugiej połowie XVIII w. zamieszkiwało ich w Będzinie od 250 do 446 osób²⁷.

Maksymalna zabudowa w obrębie murów miejskich na przełomie XVI i XVII w. składała się zapewne ze 120 domów mieszkalnych. Na obszarze miasta wykształciły się też dwa przedmieścia – krakowskie (inaczej będzińskie) i bytomskie. W 1791 r. zabudowa miasta wraz z przedmieściami składała się z 210 budynków, z czego 44 należały do Żydów. Zdecydowana większość zabudowy była drewniana²⁸.

Największy rozwój gospodarczy miasta w epoce przedrozbiorowej przypadł również na okres nowożytny, a ściślej – na drugą połowę XVI i pierwszą połowę XVII w., o czym świadczy duża liczba mieszkańców zajmujących się działalnością pozarolniczą. Nawet z niepełnych źródeł skarbowych wynika, że było w tym okresie w mieście co najmniej 65 (w 1581 r.), a nawet 68 (w 1629 r.) rzemieślników i przedstawicieli profesji usługowych, reprezentujących około 20 różnych dziedzin²⁹. Wśród miast z tzw. III kategorii, czyli mniejszych, Będzin był jednym z najlepiej rozwiniętych ośrodków w województwie krakowskim, wliczając w to również ziemię siewierską. Warto zauważyć, że korzystnego rozwoju miasta nie zatrzymał nawet ogromny pożar, do którego doszło prawdopodobnie w pierwszej połowie 1605 r. Pożar strawił dużą część miasta, zwłaszcza okolice rynku oraz zamek³⁰. Wyraźne załamanie ekonomiczne Będzina rozpoczęło się

26 Tenże, *Mieszkańcy Będzina*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 223–235.

27 J. Krajniewski, *Żydzi w Będzinie do końca XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 328–329; K. Nabiałek, *Mieszkańcy Będzina...*, s. 229.

28 K. Nabiałek, *Topografia Będzina*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 190–195.

29 Tenże, *Dzieje gospodarcze Będzina...*, s. 257–260.

30 Najstarsza znana wzmianka o skutkach wielkiego pożaru Będzina pochodzi z 27 czerwca 1605 r.: „Jan Niezgoda młody w głos wyznał sam przez się, iż **placz swuy pozostały po pogorzeniu** [wyróżn. – K.N.], leżący thu w rynku [...] iako zapis przedania z sobą uczynieli i do Act Radzieczkich *de data feria secunda post festum s. Joannis Baptistae anno Domini 1605*” (APKat., 12/773/0/2/4, k. 142). Jest to *terminus ad quem* tego pożaru. Inne wzmianki o placach opustoszałych po spalonych domach znajdują się we wpisach z sądu wielkiego z 26 czerwca 1606 r. (APKat., 12/773/0/2/4, k. 139–142v), m.in. następującej treści: „plac jest pogorzali w swej pozostałości po ogniu nieszczęśliwym tu w Bendzinu w rynku” (APKat., 12/773/0/2/4, k. 139); „po thym **nieszczęśliwym przypadku ogniowym** mającz swój placz goły leżący w rynku” (APKat., 12/773/0/2/4, k. 140v); „domu będącego thu w Bendzinu w w ulicy Bytomskiey [...] dom iż też zgorzał między innymi sąsiady” (APKat., 12/773/0/2/4, k. 142v). W katalogu

dopiero od lat sześćdziesiątych XVII w. Sytuacja gospodarcza miasta stopniowo się pogarszała. Okres największego kryzysu nastąpił w stuleciu następnym. Liczne najazdy wojskowe i klęski żywiołowe (zwłaszcza pożary w 1673 i około 1750 r.), ogromne obciążenia finansowe na rzecz państwa oraz zwierzchności (starostwa) powodowały, że sytuacja gospodarcza Będzina w XVIII w. przedstawiała się bardzo źle. W 1789 r. mieszczanie przedłożyli lustratorom memoriał, w którym dowodzili, że ich obciążenia na rzecz państwa są zbyt duże w stosunku do wpływów, i prosili o zmniejszenie wysokości świadczeń³¹.

Osobnym obiektem położonym na terenie miasta był zamek, będący centrum starostwa i siedzibą personelu starościńskiego. Zamek znajdował się w północno-zachodniej części miasta. Był otoczony trzema pierścieniami murów obronnych, poprzedzonymi fosą i wałami, połączonymi z fortyfikacjami miejskimi. Z najstarszego znanego opisu, zamieszczonego w lustracji z 1564 r., wynika, że warownia została w XVI w. dość poważnie zaniedbana przez tenuariuszy starostwa. W XVI w. musiano prowadzić jakieś prace modernizacyjne na zamku, skoro pozostał on do końca XVIII w. siedzibą zarządców starostwa i jego personelu. W XVII w. warownia przynajmniej dwukrotnie uległa poważnym uszkodzeniom. Po raz pierwszy około 1605 r., kiedy to podczas wielkiego pożaru miasta ucierpiał również zamek. Skutki zniszczeń nie zostały zażegnane jeszcze w 1616 r. Ponownych uszkodzeń zamek doznał w okresie „potopu” szwedzkiego, zapewne w 1656 r., kiedy to został zrujnowany zwłaszcza zamek górny³². Upadek miasta w XVIII w. miał wpływ na kondycję warowni. Z za-

---

pożarów w miastach polskich podano alternatywną datę tej klęski: 1605 lub 1606 r., bazując na mojej niekonsekwencji: K. Nabiałek, *Topografia Będzina...*, s. 195 (poprawna data – z uzasadnieniem); tenże, *Dzieje parafii w Będzinie w XVI–XVIII w.*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 273 (błędnie: 1606 r.). A. Karpiński, współp. E. Kalinowski, E. Nowosielska, *Pożary w miastach Rzeczypospolitej w XV–XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Katalog*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 69.

31 K. Nabiałek, *Dzieje gospodarcze Będzina...*, s. 267–268.

32 Nie chodzi tu o operację głównej armii szwedzkiej, co wykluczył J. Krajniewski, lecz o najazdy mniejszych oddziałów. O szkodach poczynionych w zamku przez wojska szwedzkie wyraźnie napisano w lustracji z 1659 r. Na datowanie tych działań na 1656 r. wskazuje przekaz z wizytacji biskupiej, w którym jest mowa o kradzieży kielicha z kościoła parafialnego przez Szwedów w tym właśnie roku. AKMKr., Akta wizytacji kapitułalnych, sygn. AVCap 47, s. 275; *Lustracja województwa krakowskiego 1659–1664*, wyd. A. Falniowska-Gradowska, F. Leśniak, cz. 1, Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, Warszawa 2005, s. 255, 262; J. Krajniewski, *Szwedzi w Będzinie. W 350. rocznicę najazdu szwedzkiego*, Sławomir Brodziński, Będzin 2005, s. 13–21; K. Nabiałek, *Dzieje okolic Będzina w XVI–XVIII wieku...*, s. 183.

chowanych z lat 1765 i 1789 opisów wynika, że zamek był wówczas w bardzo złym stanie. Było to następstwem zaniedbania, a nie skutkiem zburzenia jego murów, o czym świadczą zachowane w jego obrębie jeszcze w 1789 r. budynki, a w nich pomieszczenia nadające się do zamieszkania³³.

Od XIV w., a na pewno od czasów panowania Kazimierza Wielkiego, aż do trzeciego rozbioru Polski miasto Będzin należało do Małopolski, a ściślej – do ziemi krakowskiej, a później województwa krakowskiego. Pozostałe osady o średniowiecznej i staropolskiej genezie, tworzące dziś dzielnice miasta, a więc Łągisza, Grodziec, Małobądz i Gzichów, położone były na terenie księstwa siewierskiego, zakupionego w 1443 r. przez biskupów krakowskich.

Od ustalenia na mocy pokoju namysłowskiego (w 1348 r.) granicy Królestwa Polskiego z Królestwem Czeskim zamek i obwarowane miasto miały ważne strategiczne znaczenie. Pograniczne położenie Będzina było powodem wybrania tego miasta na miejsce pobytu polskiego poselstwa podczas rozmów pokojowych z Habsburgami w 1589 r. Negocjacje pokojowe były skutkiem najazdu arcyksięcia Maksymiliana Habsburga, pretendenta do tronu polskiego po śmierci Stefana Batorego, i prowadzonej z nim wojny w 1587 r., zakończonej zwycięstwem wojsk polskich, dowodzonych przez Jana Zamoyskiego, w bitwie pod Byczyną w styczniu 1588 r. Było to najdonioślejsze wydarzenie w dziejach Będzina. Rokowania pokojowe trwały od stycznia do marca 1589 r. W tym okresie polscy komisarze rezydowali w mieście. Przez pewien czas przebywał w Będzinie przedstawiciel papieski, główny pośrednik w sporze, kardynał Ippolito Aldobrandini (późniejszy papież Klemens VIII). Układ pokojowy, zwany w historiografii traktatem będzińsko-bytomskim, zawarty przez komisarzy habsburskich i polskich, w imieniu cesarza Rudolfa, całego Domu Austriackiego oraz krajów pozostających pod rządami Habsburgów wiedeńskich, a także króla Zygmunta III Wazy i stanów Rzeczypospolitej, podpisano w Będzinie i w Bytomiu 8 i 10 marca 1589 r. Poselstwo polskie podpisało dokument 8 marca na zamku w Będzinie, po czym w nocy z 8 na 9 marca odbywała się uroczysta uczta w towarzystwie kardynała Aldobrandiniego. Przedstawiciele cesarza złożyli swoje podpisy na traktacie 10 marca w Bytomiu³⁴.

33 K. Nabiałek, *Topografia Będzina...*, s. 195–196.

34 Przebieg negocjacji oraz okoliczności zawarcia pokoju i jego podpisania przedstawiła szczegółowo, opierając się na szerokiej podstawie źródłowej, Aleksandra Barwicka-Makula, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587–1592*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2019, s. 180–276 (zwłaszcza s. 241–270). Badaczka w dużym

1.2. Dzieje Będzina w okresie rozbiorów i wielkiej wojny (1795–1918)

Po trzecim rozbiorze Polski w 1795 r. Będzin znalazł się w zaborze pruskim. Pod względem administracyjnym w latach 1795–1806 miasto należało do powiatu siewierskiego, który wchodził w skład tzw. Nowego Śląska (Neu-Schlesien) – prowincji utworzonej przez władze pruskie z dawnych ziem księstwa siewierskiego wraz z baronatem koziegłowskim i terytorium dawnego starostwa będzińskiego oraz z okręgu pileckiego, a także części dawnych powiatów: krakowskiego, ksiąskiego i lelowskiego³⁵.

Początek XIX w. w wielkiej polityce charakteryzował się dużą dynamiką, co odbiło się na dziejach Będzina. W wyniku zwycięskiej wojny Francji z Prusami utworzone zostało Księstwo Warszawskie, w którego skład włączono w 1807 r. również Będzin. Pod względem administracyjnym miasto należało wówczas do departamentu kaliskiego, a w jego ramach do powiatu lelowsko-siewierskiego. W 1808 r. przeniesiono Będzin do powiatu pileckiego, który z kolei od 1810 r. przynależał do departamentu krakowskiego. Po nieudanej wyprawie Napoleona na Rosję w 1812 r., a następnie porażce jego wojsk w walkach z państwami koalicji antyfrancuskiej nastąpiły dalsze zmiany w przynależności politycznej Będzina. W 1813 r. podążające za armią francuską okupacyjne władze rosyjskie dokonały nowych podziałów administracyjnych na ziemiach polskich, w wyniku których przeniesiono Będzin do powiatu olkuskiego w departamencie krakowskim³⁶.

W 1808 r., w okresie przynależności do Księstwa Warszawskiego, w Będzinie zamieszkiwały 1 203 osoby, w tym 453 Żydów. W gospodarce miejskiej stosowano jeszcze formy organizacyjne z okresu przedrozbiorowego. Działalność rzemieślniczą w mieście kontrolowały cechy, z których najsilniejszą pozycję

---

stopniu skorygowała i uzupełniła dotychczasowe nieprecyzyjne informacje literatury o pobycie poselstwa w Będzinie – zob. K. Nabiałek, *Dzieje okolic Będzina w XVI–XVIII wieku...*, s. 178–182.

35 M. Nita, *Pod zarządem pruskim (1795–1806)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. A. Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 32.

36 M. Nita, *Królewskie Wolne Miasto Będzin w Księstwie Warszawskim (1807–1815)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 45–46.

u progu stulecia mieli kowale, rzeźnicy i szewcy. Podobnie jak w okresie staropolskim targi w Będzinie odbywały się w środy³⁷.

Po dokonaniu na kongresie wiedeńskim nowego podziału ziem dawnego Księstwa Warszawskiego Będzin został włączony do utworzonego pod zwierzchnictwem Rosji Królestwa Polskiego, zwanego „Królestwem Kongresowym” („Kongresówką”). W nowej strukturze administracyjnej wprowadzono województwa. Powiat przestał być jednostką administracyjną, a zaczął pełnić rolę okręgu sądowego i wyborczego. Jednostką administracyjną niższego rzędu w ramach województwa stały się obwody. W latach 1815–1837 Będzin administracyjnie należał do województwa krakowskiego (dla którego na stolicę wyznaczono Kielce, z racji usytuowania Krakowa poza granicami Królestwa), obwodu olkuskiego, a w jego ramach – do powiatu olkuskiego³⁸.

W 1820 r. liczba domów w Będzinie wzrosła do 254, przy czym tylko 9 z nich było murowanych. Siedem lat później domów było 266, w tym 13 murowanych. Liczba mieszkańców w 1820 r. wynosiła 1 973 osoby, a w 1827 r. – 2 254 osoby (w tym 527 Żydów). Pod względem gospodarczym Będzin był w tym czasie miastem rolniczym, gdyż – jak szacuje się – tylko niewielka część ludności (około 7%) zajmowała się wówczas handlem i rzemiosłem³⁹.

Po upadku powstania listopadowego nastąpiły istotne zmiany ustrojowe w Królestwie Polskim. Najpierw zawieszono w 1831 r. konstytucję, a w 1832 r. po ogłoszeniu Statutu Organicznego ziemie Królestwa włączono do Cesarstwa Rosyjskiego. W 1837 r. dokonano przekształceń w nazewnictwie administracyjnym – województwa przemianowano na gubernie, obwody na powiaty, a powiaty na okręgi, jednak same granice jednostek administracyjnych pozostawiono bez zmian. Będzin należał więc do guberni krakowskiej z ośrodkiem w Kielcach, nazywanej od 1841 r. kielecką. Znaczące zmiany w administracji terytorialnej wprowadzano na ziemiach Królestwa od 1 stycznia 1845 r. Ten podział administracyjny obowiązywał do końca 1866 r. Będzin należał wówczas do guberni radomskiej (powstałej z połączenia guberni sandomierskiej i kieleckiej) i powiatu olkuskiego⁴⁰.

Na zabudowę miejską w 1845 r. składało się 298 budynków. W 1858 r. liczba ta zwiększyła się do 361 domów, przy czym większość z nich była drewniana

37 Tamże, s. 58–59.

38 Tenże, *Miasto Narodowe (1815–1831)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 63–66.

39 Tamże, s. 76–77, 81–82.

40 Tenże, *Miasto Rządowe (1832–1866)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 87–90.

(241 domów drewnianych i 120 murowanych). W połowie XIX w. nastąpiło więc wyraźne ożywienie w budownictwie miejskim. Zmieniło się też przestrzenne rozplanowanie miasta. Większość wzniesionych w latach 1845–1858 budynków powstała już poza linią dawnych murów miejskich⁴¹. Po 1827 r. dość wyraźnie wzrosła liczba mieszkańców miasta: w 1835 r. szacuje się ją na około 2 500 osób, a w 1846 r. już na 3 968, choć w 1852 r. nastąpił okresowy spadek do 3 334 osób. W połowie stulecia ponad połowę ludności stanowili Żydzi. Dalszy przyrost demograficzny przypadł na lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte XIX w., co zbiegło się z ożywieniem gospodarczym miasta. W 1857 r. liczba mieszkańców przekroczyła 4 tys. (wynosiła 4 082 osoby), a w kolejnych latach jeszcze dalej się powiększała – w 1858 r. do 4 160 osób, zaś w 1863 r. do 5 347 osób. Szczególnie wyraźny był przyrost ludności żydowskiej, która w 1863 r. stanowiła już ponad 62% ogółu mieszkańców. Dynamika demograficzna utrzymała się również później, toteż w 1865 r. liczba ludności przekroczyła 6 tys. osób. Wzrost zaludnienia miasta wynikał z dobrej koniunktury gospodarczej, którą stworzyło powstanie ośrodka przemysłowego zwanego Zagłębiem Dąbrowskim. Będzin był dogodnie położony na pograniczu rosyjsko-pruskim⁴².

Ważne znaczenie dla rozwoju Będzina miała budowa kolei, a zwłaszcza przebiegającego przez Będzin łącznika pomiędzy koleją warszawsko-wiedeńską a górnośląską, którego otwarcia dokonano w 1859 r. Nowe połączenie umożliwiło transport towarów i osób pomiędzy Cesarstwem Austriackim i Rosyjskim oraz Prusami⁴³.

Po stłumieniu powstania styczniowego w 1864 r. nastąpiła stopniowa likwidacja ustrojowych odrębności Królestwa Polskiego. W latach 1866–1867 zlikwidowano instytucje centralne i autonomiczne władze. Wprowadzono też zarząd policyjno-wojskowy kraju, który nieco złagodzano w 1866 r., aż wreszcie całkowicie go zniesiono w roku następnym. Na mocy ukazującego carskiego z 31 grudnia 1866 r. zniesiono dotychczasowe organy administracji terenowej i wprowadzono nowy podział administracyjny kraju, który obowiązywał formalnie od 1 stycznia 1867 r. Będzin znalazł się w nowo utworzonej guberni piotrkowskiej, w ramach której stał się stolicą powiatu. Powiat będziński był jednym z ośmiu powiatów tej guberni, liczącym 1 429 km² powierzchni. Graniczył od południowego wschodu z austriacką Galicją, od południowego zachodu –

---

41 Tamże, s. 109–110.

42 Tamże, s. 113–115.

43 Tamże, s. 122–123.

z pruskim Śląskiem, a od zachodu i północy – z powiatami olkuskim i częstochowskim. W jego skład wchodziło 18 gmin, a w nich 8 osad pozbawionych praw miejskich oraz 213 wsi. W 1913 r., tuż przed wybuchem I wojny światowej, powiat będziński obejmował 2 miasta: Będzin i Sosnowiec, 8 miasteczek oraz 20 gmin. Na czele zarządu powiatowego stał naczelnik, który kierował całą administracją. Naczelnik będziński, z racji położenia miasta, pełnił też rolę komisarza pogranicza. Do pomocy miał dwóch zastępców. We wprowadzonym po reformach nowym systemie sądowniczym Będzin stał się siedzibą sądu pokoju⁴⁴.

W ostatnim okresie przynależności do zaboru rosyjskiego – od lat sześćdziesiątych XIX w. do wybuchu I wojny światowej – utrzymywał się stały wzrost liczby mieszkańców Będzina. W 1867 r. w Będzinie zamieszkiwało 6 231 osób, u schyłku stulecia (w 1896 r.) – już ponad 20 tys., u progu wieku (1901 r.) liczba mieszkańców przekroczyła 30 tys., a tuż przed I wojną w 1914 r. zaludnienie szacowano na około 60 tys. osób. Od powstania powiatu do kresu panowania rosyjskiego – w okresie 48 lat – liczba mieszkańców wzrosła niemal dziewięciokrotnie. Według szczegółowych danych statystycznych, opartych na powszechnym spisie ludności, w 1897 r. w Będzinie i należących do niego trzech osiedlach (Koszelew, Ksawera, Warpie) zamieszkiwało 23 691 osób, z czego 21 354 w samym mieście. Pod względem narodowościowym nieco ponad połowę mieszkańców (53,4%) stanowili wówczas Polacy, niewiele mniej Żydzi (44,9%), a ponadto w Będzinie mieszkali Rosjanie (1%), Niemcy (około 0,5%) oraz niewielka liczba reprezentantów innych nacji (około 0,2%). W 1908 r. liczący niespełna 41 tys. mieszkańców Będzin zajmował pod względem demograficznym szóste miejsce wśród wszystkich miast Królestwa Polskiego, przewyższając pod tym względem niektóre ośrodki gubernialne, w tym stolicę macierzystej guberni – Piotrków⁴⁵.

Gorzej na tle miast Królestwa Polskiego przedstawiał się Będzin pod względem gospodarczym. W 1910 r. większym dochodem rocznym od Będzina wykazało się 14 miast Królestwa Polskiego, przy czym kilka z nich było mniej ludnych od ośrodka z Zagłębia⁴⁶. Zabudowa miasta nie uległa zasadniczej zmianie w stosunku do okresu poprzedniego. Po 1859 r. zaczęła się tworzyć nowa część miasta wzdłuż nowo wybudowanej linii kolejowej w kierunku Sosnowca, dając

44 Tenże, *Miasto powiatowe w Królestwie Polskim (1867–1914)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 130–132.

45 Tamże, s. 146–148.

46 Tamże, s. 149–155.

początek Nowemu Będzinowi. U schyłku XIX w. stopniowo ulegał zmianie poziom zabudowy Będzina. O ile w 1867 r. 321 budynków było drewnianych, a murowanych 121, o tyle w 1900 r. sytuacja zmieniła się zasadniczo – na 592 murowane budynki było już tylko 114 budynków drewnianych⁴⁷.

Dużą rolę w rozwoju miasta odegrała kolej. Po oddaniu do użytku w 1859 r. odnogi do linii kolejowej warszawsko-wiedeńskiej z Ząbkowic do Katowic w Będzinie początkowo zorganizowano jedynie przystanek techniczny. Dopiero na wniosek władz powiatowych zarząd kolei podjął w 1875 r. decyzję o wybudowaniu w Będzinie przystanku osobowo-towarowego. Na początku XX w. w związku z rozwojem zabudowy wzdłuż nowej linii kolejowej w odległości około 2 km w kierunku Sosnowca powstała druga stacja kolejowa, nazwana Nowym Będzinem, a przy niej wzniesiono okazały, murowany dworzec⁴⁸.

Rozwój demograficzny i przestrzenny miasta był związany z korzystną koniunkturą gospodarczą, jaka nastąpiła na terenie Zagłębia Dąbrowskiego u schyłku XIX w. Do głównych gałęzi przemysłu, które funkcjonowały na terenie Będzina, należały: przemysł metalurgiczny (cynk, stal), przemysł chemiczny (fabryka farb Bracia Inwald i A. Sercarz w Małobądzu) i oczywiście górnictwo węglowe (kopalnia „Ksawery”, szyb „Koszelew” i szyb „Paryż” – połączone u schyłku XIX w. w kopalnię „Paryż”)⁴⁹.

Krótko po wybuchu I wojny światowej 3 sierpnia 1914 r. Niemcy zajęli Będzin oraz Sosnowiec i błyskawicznie odbudowali zniszczone przez wycofujących się Rosjan mosty na Przemszy i Brynicy. Zagłębie Dąbrowskie pozostało niezniszczone przez wycofujących się Rosjan, nie ucierpiało też w wyniku działań wojennych, dlatego Niemcy mogli z powodzeniem wykorzystać potencjał gospodarczy tego terenu. Dalszy przebieg działań wojennych jesienią 1914 r. spowodował przegrupowanie wojsk państw centralnych na zapleczu frontu wschodniego. Wówczas do powiatu będzińskiego wkroczyły wojska austriackie. W efekcie przez trzy miesiące – od 1 listopada 1914 r. do 1 lutego 1915 r. – Będzin znajdował się pod okupacją austriacką⁵⁰. Na przełomie 1914 i 1915 r. podczas niemiecko-austriackich rozmów dokonano ostatecznego rozgraniczenia obszarów okupacji austriackiej i niemieckiej. Pomimo roszczeń austriackich

---

47 Tamże, s. 158–160.

48 Tamże, s. 171.

49 Tamże, s. 171–191.

50 R. Kaczmarek, *Będzin podczas I wojny światowej (1914–1918)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 345–347.

Będzin i Sosnowiec pozostawiono po stronie Niemiec. Na obszarze Zagłębia, które znalazło się w ten sposób pod okupacją niemiecką, na główny ośrodek wysunął się Sosnowiec, dystansując Będzin. W Sosnowcu ustanowiono siedzibę landrata niemieckiego, odpowiedzialnego za administrację cywilną w powiecie będzińskim⁵¹. W wyniku tzw. aktu 5 listopada z 1916 r. utworzone zostało Królestwo Polskie, w którym znalazł się również Będzin⁵².

Na początku I wojny światowej, jeszcze w ostatnich miesiącach 1914 r., gwałtownie zmalała liczba mieszkańców Będzina, głównie w związku z ucieczką z miasta Rosjan, a także części Żydów oraz Polaków. Choć w wyniku działań wojennych miasto nie poniosło strat, to koszty pośrednie związane z prowadzeniem wojny prowadziły do załamania finansów miejskich. U schyłku wojny, a tuż przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę, w październiku 1918 r. Będzin liczył 30 259 mieszkańców, wśród których zdecydowaną większość stanowili Żydzi (20 157 osób)⁵³.

1.3. Dzieje Będzina w niepodległej Polsce i podczas II wojny światowej (1918–1945)

W okresie I wojny światowej rada miejska i magistrat podlegały głównie niemieckiej administracji wojskowej. Od listopada 1918 r. miasto podlegało komendzie wojskowej okręgu dąbrowskiego na czele z pułkownikiem Witoldem Filimowskim. Funkcje komisarza na powiat będziński pełnił mianowany przez Radę Regencyjną Stefan Falkowski ze Zjednoczenia Narodowego, rezydujący w Sosnowcu. Po nim komisarzami byli kolejno: Ryszard Kunicki i Bronisław Zieleniewski, a następnie, już po utworzeniu rządu Ignacego Paderewskiego, Stanisław Pękosławski, przedstawiciel Stronnictwa Narodowego⁵⁴. Ważne znaczenie dla pozycji Będzina w II Rzeczypospolitej miało umieszczenie w tym mieście siedziby powiatu. Powiat będziński, wchodzący w skład województwa kieleckiego, istniał przez cały okres międzywojenny, choć w 1927 r. zmieniła się

51 Tamże, s. 346–349.

52 Tamże, s. 353.

53 Tamże, s. 249–351, 362.

54 L. Krzyżanowski, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne. Aktywność społeczna (1918–1939)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 395–396.

jego powierzchnia z powodu wyłączenia Zawiercia z częścią terenu, z którego utworzono osobny powiat⁵⁵.

W niepodległej Polsce liczba mieszkańców Będzina przez pewien czas dalej malała. Choć w wyniku starań władz miasta w 1923 r. do Będzina przyłączono dawne dzielnice: Ksawera, Koszelew wraz z kopalnią „Warpie” oraz Mydlice, to liczba mieszkańców w tym roku wynosiła około 39 tys. osób, a więc nadal mniej niż przed wybuchem I wojny światowej. Jednak w latach dwudziestych i trzydziestych XX w. następował stały wzrost demograficzny. Według spisu powszechnego w 1931 r. Będzin zamieszkiwało już ponad 48 tys. osób, a tuż przed wybuchem II wojny światowej miasto liczyło 51 tys. mieszkańców⁵⁶.

Już w pierwszym dniu II wojny światowej na Będzin spadły bomby. Zajmowanie Zagłębia Dąbrowskiego Niemcy rozpoczęli 4 września 1939 r. Wtedy wkroczył do Będzina pułk SS „Germania”. Kilka dni później, w nocy z 8 na 9 września, w ramach akcji odwetowej, grupa specjalna SS i policji spaliła synagogę i przeprowadziła pogrom Żydów w Będzinie. Od połowy września 1939 r. Niemcy przystąpili do budowania administracji cywilnej na zajęтым terenie⁵⁷. Będzin i powiat będziński zostały włączone do Rzeszy i znalazły się w rejencji katowickiej, która stanowiła część prowincji śląskiej, a od 1941 r. prowincji górnośląskiej. W okresie okupacji niemieckiej miasto było siedzibą władz powiatowych. Najważniejszym urzędnikiem administracji okupacyjnej rezydującym w Będzinie był starosta⁵⁸.

Niemieccy najeźdźcy dokonali eksterminacji ludności żydowskiej, która w Będzinie tworzyła jedno z największych skupisk w południowej Polsce. Już w 1939 r. uderzono w Żydów różnymi formami represji (spalono synagogę i dokonano rzezi ludności żydowskiej). W maju 1942 r. Niemcy wyznaczyli dla ludności żydowskiej osobną dzielnicę (getto) i jednocześnie rozpoczęli akcję deportacyjną. W tym czasie liczbę ludności żydowskiej w Będzinie szacowano na prawie 27 tys. osób. Do połowy sierpnia 1942 r. okupanci wywieźli z miasta 2 400 Żydów. W sierpniu 1943 r. rozpoczęła się bestialska akcja likwidacji getta. W jej efekcie Niemcy dokonali zagłady będzińskich Żydów, doprowadzając do

---

55 Tamże, s. 368–369.

56 Tamże, s. 365–368.

57 R. Kaczmarek, *Będzin podczas II wojny światowej (1939–1945)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 511–513.

58 Tamże, s. 513–515.

całkowitego usunięcia mieszkańców tej narodowości z miasta, w którym przed wybuchem II wojny światowej stanowili większość⁵⁹.

1.4. Dzieje Będzina po II wojnie światowej (1945–2011)

Niemiecka okupacja Będzina zakończyła się 27 stycznia 1945 r., kiedy do miasta wkroczyła Armia Czerwona (oddziały 59. Armii wraz ze wspomagającym je 4. Samodzielnym Korpusem Pancernym)⁶⁰. Po przejściu frontu w Będzinie pozostała radziecka komendantura wojenna, która przejęła kontrolę nad zakładami przemysłowymi i miała dbać o zaopatrzenie Armii Czerwonej, a jednocześnie pomagać w tworzeniu administracji, wspierając komunistyczną Polską Partię Robotniczą (PPR)⁶¹. Po II wojnie światowej miasto i powiat Będzin należały początkowo do województwa kieleckiego, ale w marcu 1945 r. włączono powiat będziński do województwa śląskiego⁶².

Polityka okupanta niemieckiego, a zwłaszcza eksterminacja ludności żydowskiej doprowadziła do znacznego zmniejszenia liczby mieszkańców Będzina. Według szacunkowych danych w marcu 1945 r. zamieszkiwało miasto około 31 tys. mieszkańców. W 1945 r. zaczął się powrót ocalałych Żydów. Szacuje się, że na terenie powiatu będzińskiego osiedliło się w tym czasie około tysiąca osób narodowości żydowskiej⁶³. Stopniowo sytuacja demograficzna poprawiała się – już w 1948 r. liczba mieszkańców Będzina wzrosła do niemal 35 tys. Wśród nich największą grupę stanowili robotnicy (55%), a wśród pozostałych byli kupcy, rzemieślnicy i osoby wykonujące wolne zawody. W strukturze mieszkańców Będzina znikomy udział mieli rolnicy. W mieście przeważał przemysł drobny, zwłaszcza branża metalowa. W sumie działało 47 zakładów pracy. W wyniku działań wojennych nie doszło w Będzinie do poważnych zniszczeń obiektów mieszkalnych. Jednak wcześniej Niemcy zdewastowali większość budynków na terenie starego miasta, które były zamieszkiwane przez Żydów (nawet do 70% zabudowy). W 1948 r. przystąpiono do remontów domów i mieszkań, finanso-

59 A. Namysło, *Żydzi w okresie okupacji hitlerowskiej*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 535–555; R. Kaczmarek, *Będzin podczas II wojny światowej...*, s. 521.

60 R. Kaczmarek, *Będzin podczas II wojny światowej...*, s. 532–533.

61 K. Miroszewski, *Będzin w powojennej Polsce. Życie społeczno-polityczne (1945–1989)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 559–560.

62 Tamże, s. 566–567.

63 Tamże, s. 569.

wanych głównie ze środków dostarczonych przez władze centralne. Przeprowadzono remont wodociągów w śródmieściu. Odbudowa objęła również drogi i mosty, a także inne urządzenia komunikacyjne zniszczone przez hitlerowskich okupantów, m.in. w 1945 r. przebudowano drewniany most na Czarnej Przemszy⁶⁴.

Po wprowadzeniu w 1950 r. nowego podziału administracyjnego kraju Będzin znalazł się w województwie katowickim. Ustawa z 20 marca 1950 r. ustalała też nowe zasady funkcjonowania terenowych oddziałów władzy. Organami zarządzającymi i wykonawczymi na różnych szczeblach administracji (od wojewódzkich do miejskich) stały się rady narodowe i ich prezydium⁶⁵. W 1949 r. pojawił się pomysł połączenia Będzina z Czeladzią, ale ostatecznie odrzucił go Urząd Wojewódzki w Katowicach⁶⁶.

Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych, w okresie utrwalania się rządów komunistycznych w Polsce, następował powolny przyrost liczby mieszkańców Będzina: w 1949 r. było w mieście 35 680 osób, a w 1951 r. – 36 760 osób. W 1951 r. oddano do użytku pierwszy na terenie Zagłębia szpital dziecięcy⁶⁷.

Należy podkreślić, że w tym trudnym okresie na terenie miasta powstały ważne instytucje kulturalne, które funkcjonują do dziś, a swym oddziaływaniem wykraczają poza obszar Zagłębia. W 1950 r. został przeniesiony z Sosnowca do Będzina, założony przez Jana Dormana, Eksperymentalny Teatr Dziecka, który w 1951 r. zmienił swą nazwę na Teatr Dzieci Zagłębia⁶⁸. Ważnym wydarzeniem w życiu społeczno-kulturalnym Będzina było utworzenie w lipcu 1956 r. Muzeum Zagłębia. Siedzibą tej instytucji stał się odbudowany w latach 1952–1956 zamek będziński, a na przełomie 1982 i 1983 r. główną siedzibę placówki przeniesiono do pałacu Mieroszewskich w Gzichowie⁶⁹.

W połowie lat sześćdziesiątych liczbę mieszkańców miasta szacowano na około 42 tys. Z uwagi na wzrost liczby mieszkańców ważną sprawą stała się budowa mieszkań. Pod koniec 1957 r. zapadła decyzja o budowie osiedla Syberka. Realizację inwestycji rozpoczęto już w roku następnym, a w 1961 r. oddano tam

---

64 Tamże, s. 585–586.

65 Tamże, s. 590.

66 Tamże, s. 595.

67 Tamże, s. 596–597.

68 M. Skrzypek, *Życie kulturalne Będzina w latach 1945–1989/1990–2007*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 708–713.

69 Tamże, s. 716–717.

do użytku pierwsze budynki mieszkaniowe. W 1959 r. – z inicjatywy Fabryki Lin i Powrozów – powstała miejska Spółdzielnia Mieszkaniowa. Pierwsze bloki zbudowano przy ówczesnej ul. Świerczewskiego (obecnie ul. Gzichowska). W 1960 r. powstały bloki mieszkalne dla pracowników kilku zakładów: huty „Będzin”, Mostostalu, Fabryki Przewodów Nawojowych. Przyjmuje się, że w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych oddano do użytku 6 tys. izb mieszkalnych, a w latach 1966–1970 – jeszcze kolejnych 1 691 mieszkań. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. dokonano dalszej rozbudowy sieci wodociągowo-kanalizacyjnej. Powstało też kilka nowych terenów zielonych (bulwar nad Czarną Przemszą, park na Koszelewie, park na Górze Zamkowej)⁷⁰.

W latach 1972–1975 przeprowadzono w Polsce reformę administracyjną. W 1972 r. w miejsce gromad i osiedli wprowadzono gminy, a w 1973 r. zlikwidowano prezydium rad narodowych, powołując w ich miejsce jednoosobowe urzędy: wojewodów, prezydentów miast, naczelników powiatowych, naczelników miast, naczelników gmin oraz naczelników dzielnic. Z kolei w 1975 r. zlikwidowano powiaty i wprowadzono dwustopniową strukturę administracyjną kraju: gminy i województwa. Ustalono nowy podział kraju na 49 województw. Będzin przydzielono do województwa katowickiego⁷¹.

W latach siedemdziesiątych zmianie uległa też struktura administracyjna miasta. W 1973 r. przyłączono do Będzina Łagiszę, w 1975 r. – Grodziec, a w maju 1977 r. – Wojkowice (na początku 1992 r. Wojkowice zostały ponownie oddzielone od Będzina i odtąd tworzą osobne miasto). Spowodowało to zwiększenie powierzchni miasta do 50,4 km² (w 1977 r.). Nastąpił także wzrost liczby mieszkańców: w 1973 r. stan zaludnienia wynosił nieco ponad 42 tys., a w 1977 r. – około 70 tys.⁷². Nadal rozwijano budownictwo mieszkaniowe. W latach 1971–1975 oddano do użytku 2 986 mieszkań, a w latach 1976–1978 wybudowano dalsze 3 166 mieszkań. W 1978 r. rozpoczęto budowę dwóch nowych osiedli: Warpie Wschód oraz Osiedla Zamkowego. Mimo to liczba oddanych do użytku lokali była ciągle niewystarczająca⁷³. W latach siedemdziesiątych kontynuowano rozbudowę sieci wodociągowej. W 1976 r. oddano ujęcie wody na Czarnej Przemszy, a w latach 1977–1978 wybudowano przepompownię ścieków w Gzichowie⁷⁴.

70 K. Miroszewski, *Będzin w powojennej Polsce...*, s. 608–609.

71 Tamże, s. 613.

72 Tamże, s. 610–613.

73 Tamże, s. 610–614, 621.

74 Tamże, s. 613–614.

W okresie transformacji ustrojowej po 1989 r. w Będzinie dokonywały się istotne zmiany w strukturze gospodarczej, głównie pod wpływem procesu przekształceń własnościowych istniejących zakładów (przedsiębiorstw państwowych), a zwłaszcza poprzez prywatyzację kapitałową i prywatyzację likwidacyjną. W latach 1990–1992 – w ramach prywatyzacji – postawiono w stan likwidacji 3 zakłady (Fabet, Betkom, Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego)⁷⁵. Drugim polem zmian w gospodarce Będzina była modernizacja ważniejszych sektorów gospodarki. W szczególności dotyczyło to sektora energetycznego, który przetrwał proces transformacji i urynkowienia gospodarki (Elektrownia Łągisza i Enion)⁷⁶.

W wyniku reformy administracyjnej – przeprowadzonej na mocy ustawy sejmowej z 18 lipca 1998 r., wprowadzającej trzystopniową strukturę terytorialną (województwo, powiat, gmina) – z dniem 1 stycznia 1999 r. w ramach nowego województwa śląskiego utworzony został powiat będziński⁷⁷. Jego obszar uległ zmianie z dniem 1 stycznia 2002 r. w związku z przyłączeniem do niego gminy Sławków, pierwotnie przydzielonej do powiatu olkuskiego w województwie małopolskim⁷⁸.

W 2011 r. – zgodnie z danymi z ostatniego spisu powszechnego – gminę miejską Będzin zamieszkiwało prawie 60 tys. mieszkańców⁷⁹. Warto zauważyć, że Będzin nie podzielił losów wielu polskich miast, które będąc znaczącymi ośrodkami w epoce przedrozbiorowej, w czasach późniejszych zmniejszały swą pozycję, niejednokrotnie tracąc przy tym status miasta. Będzin przez wieki utrzymał swą istotną rolę w regionie.

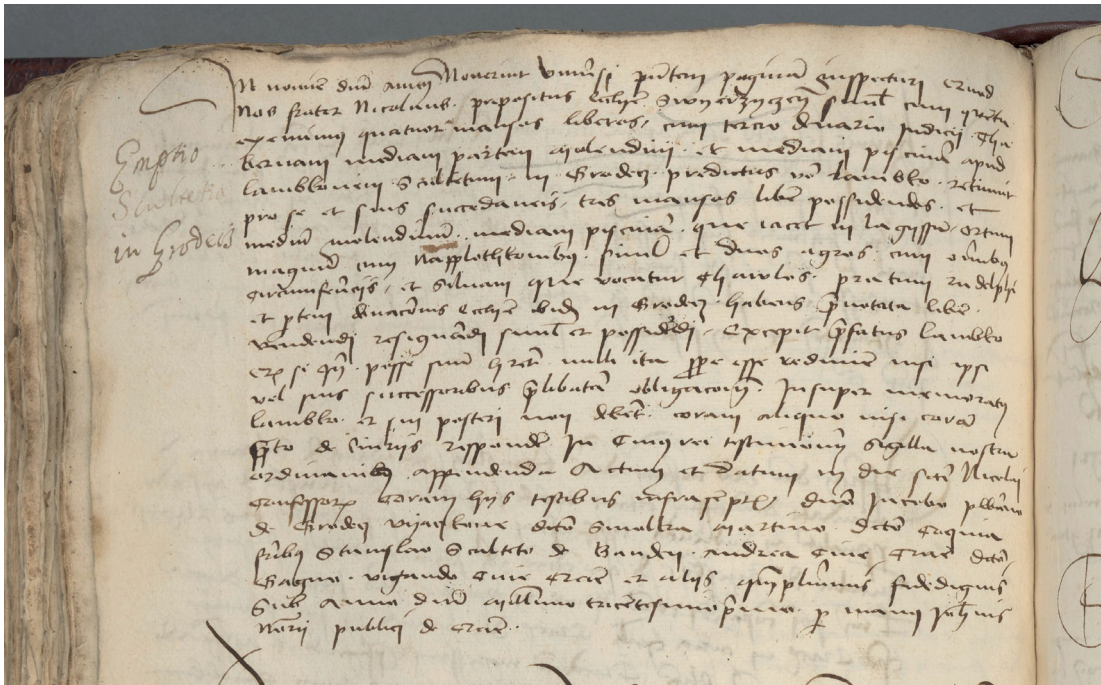
75 M. Barański, *W okresie transformacji i w Trzeciej Rzeczypospolitej (1989–2007)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 732–733.

76 Tamże, s. 739–752.

77 Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa. Dz.U. 1998 nr 96 poz. 603, online: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19980960603> [dostęp: 22.02.2023].

78 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 maja 2001 r. w sprawie utworzenia, ustalenia granic i zmian nazw powiatów oraz zmiany siedziby władz powiatu. Dz.U. 2001 nr 62 poz. 631, online: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620631> [dostęp: 22.02.2023].

79 Ściślej było to 59 068 osób. *Ludność w rejonach statystycznych i obwodach spisowych według płci, ekonomicznych i 10-letnich grup wieku – NSP 2011*, online: <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/ludnosc-w-rejonach-statystycznych-i-obwodach-spisowych-wedlug-plici-ekonomicznych-i-10-letnich-grup-wieku-nsp-2011,25,1.html> [dostęp: 30.09.2020].

Fot. 1. Fragment dokumentu prepozyta klasztoru Norbertanek w Zwierzyncu z 1301 r. z listą świadków, w której wzmiankowany jest soltys Będzina. Jest to zarazem pierwsza wzmianka o Będzinie (w kopii z 1476 r.). Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Akta oficjalatu i wikariatu generalnego krakowskiego, sygn. AOff 2, k. 197v.

sunt sibi vendidit et per se suo resignavit. Cum omni iure proprietate
 et domino. Nichil sibi aut suis successoribus in eis penitus reservando.
 et prout solus habuit et tenuit. Et cum omnibus utilitatibus. Causis
 et potestatibus. qui iure sunt aut esse poterint in futuro. prout infra
 in privilegio suo clarior apparuit habendam committendam vendendam
 et pro sua futurorum suorum suorumque voluntate. quemlibet amovet dem.
 Insuper idem Johannes Colobegii advocatus in de Baudem care:
 verb. ad unum prius. Summum nobis supplicavit. Ut privilegium
 antiquum. in nra nonnulla privilegia mandavimus inferri et ratifi-
 cari. Cum quidem privilegium tenet per omnia dimositer esse talis.
 ratum atque stabile perpetuum debet permanere temporibus. sed cogit
 hanc rem de qua Rex Polonie. Henrico Craco & Baudemio Gradie.
 Lancia. Musonie. Dobzini. Curiam. Pomoranie. p. terrarum et dno.
 tunc dominus. verus heres perpetuus memoris commendatus. quibus
 expedit. hanc rem sine laeva. vel iniuria remanere. Quod apud
 de nra Regni melioratione sub Castro in Baudemio Comitatu. quum
 Baudemio nominis locare iure & hereditate inaj debuerit. ac habere
 ut eo iure et melius locare. quo per advocatum vir Regia lega-
 li iusticia gubernet. Cum quidem dno locacionis. promissio vero et
 gaudio. Throni. Ethiopi. cognominato. cum suis legitimis libe-
 ratis successoribus. dno confirmatis. tribuimus. appropriamus.
 et in perpetuum eiusdem nominis. in Comitatu Baudemio. ad no-
 riam perpetuis temporibus hereditarie tenendam. possidendam
 habendam. vel personam aliam per nos aut nos successoribus appro-
 bandam. donandam. committendam. et vendendam. Ita quod
 pro huiusmodi advocatus idem hmo suis cum suis demerit. in
 laeva sine mansum. quem pro sua pecunia comparavit. in
 duobus ortis uno pro vinis. et alio. rebus ac herbis pro come.
 sibilibus. vel aliis quibuslibet libere. ac cum omnimoda libertate.
 iure hereditarie possidebit. suisque vrbis exultabit. Cum vna
 Banca pami alia curiam. et alia silvarum. In penes aut de
 Indis dno nra Comitatu obnoxio. terram dno nra pec-
 nia. duobus iure anti reservans. demerita eorum et portitura vrb-
 nise. p. heretorum nominis. p. advocatus suis sine dno
 solomonem et personam habebunt. ac tollent ex toto. postea cum
 nra Comitatu eiusdem ortos suos et ayros. quos comparavit. pro
 pssis cum pssis possidebunt et tenebunt in Comitatu graminis.
 cum quibus. infra quos dno advocatus et dno pro ediffis at
 quibus suis vrbis in silva ex dno dno et committent pro
 bene planto. et in flumis dno pssis piscatorem habent
 et capient pssis rebus. cum pacis. aliis in pssis nra

Fot. 2. Fragment dokumentu Kazimierza Wielkiego na wójtostwo w Będzinie z 5 sierpnia 1358 r., z informacją o lokacji miasta pod zamkiem Będzin oraz z imieniem i przydomkiem pierwszego wójta Hynka Murzyna (Ethiops). Kopia w dokumencie Zygmunta I z 1531 r. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka Koronna, sygn. 46, k. 36.

oam tanqz vero Capitano. et pfecto vero in omnibz paratibz et obe:
diatibz facti pro gratia nra Saluti Cracovie feria quinta infra oc:
tavo visitacionibz gloriosissime virginis marie Semz nre Anno dei
millesimo quingentesimo Tricesimo primo Regni vero nri Anno Vi:
gesimo quinto

**Renouacio Privilegiu
originat aduocacie in o:
pido Wandzin pro gnoso
Maztmo Myszkowsky
p concessa etc**

In nomine domini amen
rei memoriam Nos Sigismundus etc dignissimus etc quomo iura
nobis Constantibus personalit. Generosus martino Myszkowsky de
mizora Castell vulmen Temetadmisqz baronum iustorum Rem:
Szm Exhibuit privilegium originale aduocacie aduocacy in opido
Wandzin de titulo et sigillo olim Clarissime memorie Casimiri Magni
Regis pdecessoris nri desydebat ssmi. Supplicat nobz ut illud
ab inimicis velustatem eius. imouare. approbare. confirmare. et rati:
ficare dignaremur. Cuiusquidem privilegii tenor sequitur. Et est
talis. In nomine domini Amen. Omnis calumnie via precluditur ad
id quod agitur solemi titulo lrazny et amonacie testam sub digno nry p:
geniter laborare. Proinde nos Kazimirus degeza Rex polonie vero
terrarum Cracovie Gombornie. Gzardie Lanicy. Cujavie. Pomeranie.
Ruffie p dominis et hered. Notissimissimis vniuersis et singulis p nram
noticiam hincis Quod accedens ad mara. Baroni nram p nram
promissus vir hircus dno Garbze aduocatus tunc de Wandzin
suis mente simul et corpore exis. no compulsiu me sedentis. sed de
bona sui animi voluntate. Promido vero Joanni dno Celobogii.
aduocacy suam in Wandzin pro quadraginta Annis. pcesserim
Pragensim. mmezi polemicali quadraginta etc quosqz nram
francim. sitem in terra Cracovien. sibi et suis posteris et hincis

Fot. 3. Wpis dokumentu króla Zygmunta I z 1531 r., potwierdzający dokument Kazimierza Wielkiego na wójtostwo w Będzinie z 1364 r. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka Koronna, sygn. 46, k. 35v.

1140
Nicolai Jansen Thesaurarius de Krakowia ad
maiora de Krakowia dny hinc ad b. p. r. r.
ad episc. dny de Cracowia dicitur hinc ad b. p. r. r.
de hinc ad b. p. r. r.

1140
Nicolai Jansen Thesaurarius de Krakowia ad
maiora de Krakowia dny hinc ad b. p. r. r.
ad episc. dny de Cracowia dicitur hinc ad b. p. r. r.
de hinc ad b. p. r. r.

1140
Nicolai Jansen Thesaurarius de Krakowia ad
maiora de Krakowia dny hinc ad b. p. r. r.
ad episc. dny de Cracowia dicitur hinc ad b. p. r. r.
de hinc ad b. p. r. r.

1140
Nicolai Jansen Thesaurarius de Krakowia ad
maiora de Krakowia dny hinc ad b. p. r. r.
ad episc. dny de Cracowia dicitur hinc ad b. p. r. r.
de hinc ad b. p. r. r.

1140
Nicolai Jansen Thesaurarius de Krakowia ad
maiora de Krakowia dny hinc ad b. p. r. r.
ad episc. dny de Cracowia dicitur hinc ad b. p. r. r.
de hinc ad b. p. r. r.

1140
Nicolai Jansen Thesaurarius de Krakowia ad
maiora de Krakowia dny hinc ad b. p. r. r.
ad episc. dny de Cracowia dicitur hinc ad b. p. r. r.
de hinc ad b. p. r. r.

1140
Nicolai Jansen Thesaurarius de Krakowia ad
maiora de Krakowia dny hinc ad b. p. r. r.
ad episc. dny de Cracowia dicitur hinc ad b. p. r. r.
de hinc ad b. p. r. r.

Fot. 4. Wzmianka o rajcach, ławnikach oraz księdze ławniczej Będzina w aktach sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim z 1420 r. Archiwum Narodowe w Krakowie, Sądownictwo wyższe prawa niemieckiego na zamku krakowskim, sygn. 29/10/O/2.1/8, s. 144.

Anna et dicit hunc defendere et exhibere...
sic uti dicit Anna hunc defendere et exhibere...
fuerunt sibi de forma dicit
fuerunt sibi de forma dicit

Infante domini domini Johannes Abbas et frater Mathias
plenipotentes litteris...
fuerunt sibi de forma dicit

Item prefatus Johannes Abbas cum fratre suo...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Capitulum Rasthali de...
debet et tenetur...
debet et tenetur

De...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Rasthal de...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item Rasthal...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Acta iudicij sancti iurisdictionis fecit quinta die sancti Blasij

Et quia Blasij...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Et quia...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Et...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Item...
debet et tenetur...
debet et tenetur

Fot. 5. Rajcy będziński Psarski przedstawiający w 1502 r. przed sądem wyższym prawa niemieckiego na zamku krakowskim dokument pełnomocnictwa od rady i sądu gajonego Będzina. Archiwum Narodowe w Krakowie, Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku krakowskim, sygn. 29/10/0/2.1/10, s. 276.

Decretum inter Martinum
Myszkowski, Demita-
rium, et oppidanos Będzinen

Sigismundus etc

Significamus tenore presentium quibus ex parte dicitur. Quia
cum Henricus maximus Myszkowski Castellanus vice
lincus, et Demitaris oppidi mei Będzin, strasset ad
presenciam nre nostre regie, oppidanos Będzinen pro
Electione novimulorum Consulum, et Scabiorum Consula-
tum oppidi predicti ut privilegia originalia coram nobis
exhiberent, quibus facti facultatem eligendi Consules
et Scabios predictos, se habere presentarent, necnon
pro contemptu decretorum nrorum inter eundem Demitarium
et una, et oppidanos ab altera partibus, occasione
transacionum ex mensuris malendium pronemien, illorum
emphione factorum, et ad videndum pro nobis declarari que
modus in illorum emphione sit in futurum observari, prout
in citatione id extat diffusius occupamus, Nos in tenore
Citationis eisdem pariter propositis et responsis, acceptis
sufficienti documento super consuetudine eligendi, Consi-
lumi et Scabiorum in dicto oppido dudum observata, Communi.

Fot. 6. Fragment dokumentu Zygmunta I z 9 grudnia 1531 r., w którym król rozstrzyga spór między miastem Będzinem a starostą będzińskim Marcinem Myszkowskim. Wśród postanowień król potwierdził dotychczasowe prawo ogółu obywateli Będzina do wyboru rajców i ławników. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka Koronna, sygn. 47, k. 142v.

27 28
Zdrowi będąc na cielech i Rmijstoch swoich mi:
przymszem any przywolemij any bledam zadnim
zwiedziem Dobrowolnie i iaromę Kam przepiżie w:
Znani Ze kwartow rolicy przedak sra Tozuphoni
Zindrowy liczacx miedzi toliamij iako Janna mi:
Zrodij a Zdrugiej gthronij rolicy sba ydrowstiaj
Kthora lto kwartow rolicy przegaczomij Tozuph
Zindter bedzie Alom noczen wgniez i niechaes
Kas, starowaz, przetacz, Jamienies i xz sromu
pozitkowi najslicybszym obrocies.

Anno Dni 1580.

Judicium particulare exiit celebratum
Feria sexta post trium regum. Per viceactuocabi
Famatum Jacobum Szwanecz nec non per septem
schabinos iuratos. Vtze Bartholomeum sczygiel.
Joannem Zagiski. Salomorem. Andream Barthkaminer
Bartholomeum cwieczyniina. Balczernum Mularz. Lau:
rentium Warmusz. Cuius acta in hunc modum sequuntur

Powrzdanie Domu, Zagrodij i schodoty
Casprom Bimowi od Jacuba Szwanecze

Przed tlm zu sadem zagrodijm. Sthbanawssij oblicnie
Slawni Jacub scholiarz rzeczoni trzaska i s katbanij
Matzenka swoy wlasny nyc prz musom any cadam bledam
zwiedziem. alie Dobrowolnie Zdrowa poradx przyaziot
swoich bedacz Zdrowi na cielech, rozumiech, i smyslach
swoich. Jacub trzaska Kam przepiżie a katbanian
Matzonka ugo przezen, Jazoz tbo najmiejscow spekulac

Fot. 7. Fragment księgi landwójtowsko-ławniczej Będzina z nagłówkiem sądu wyłożonego gajonego z 8 stycznia 1580 r. Przewodniczył mu landwójt Jakub Szwanecz. Archiwum Państwowe w Katowicach, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 28.

Porządanie kwarły roley Lyszkowi od Stracha
Pzed tymże Sadem Jagajonim oblicznie Stanowcy Slawny Klimunt
Strach na ten glosz przywiedzie su Biedziński Leowij bendany na dno:
le przy sui y w sumie swoim nie bendany do tego przy muszowij am przy
nie wolowij ale dobrocy roley swojy i aronie wyznal y w celam rola nam
gansz japi sal z proarte roley i ego rola przy tura grunty Biedziński
skan mi dze rolamy nami dza s obrotawnyj Kunzinskan a Mulargo
woscem leja za a po przy gorisze ste stronc muszow ku miy dze dom
i daze ktora rola w dze domy Klimunt Strach od przy dze Toma szowij
Lyszkowi y Zoffij malowca i ego ja sba sloby i lioj y man ty pol.
suej y zaplatę do sba teczny odebral y od dze l sago y f kwitnie mi
moy su japi sen. A takow rola przy dze domy malowcam w dze
dze two nie oje porząd. Sobie am pedomkon y bli szym swoim na

Fot. 8. Fragment księgi landwójtowsko-ławniczej Będzina z własnoręcznym wpisem ówczesnego pisarza miejskiego Klemensa Stracha z 1618 r. Archiwum Państwowe w Katowicach, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 183v.

11
Ja Kazmierz Zieleński pierwszy raz na Burmistrzowski Obiany w Królestwie Pruskie gowinien na Ratuszu w Gromadzeniu Tętego Pospolstwa Należę Różę Prawem Opisano.

Ja Kazmierz Przyśięgam Panu Bogu Wszechmogącemu y Najjaśniejszemu Panu Naszemu Królowi Polkiemu y Tę wespół z Tęmi Pospolthou, Miasta Tętego, by dź wier nym y Sprawiedliwosc rovnice w sęystkim tak bogatym iako Ubogim, Samiadam y Losiom, czynicy mnozyc. A niesprawiedliwosc topicy ni przyć, Praw Przywilejow, poczytość y Tę Pospolitego porzątku Miasta Strzedz y mnozyc iako najlepiej będeć umiał, y mogł. Tęmi Mięyskich nikomu nie zjawiac, Stowem Uczynkiem, Rosterkow w cęhcie niedopuszczac Sierot y wdow, podług swęj moznosci bronie, A Tęgo niechęć opuszc dla przyjaźni Mierzęckę bojarni, Darow abo inney rzęczy. Tak mi Panie Boze pomagay.

Fot. 9. Fragment księgi miejskiej Będzina - protokołu wyboru urzędników miejskich. Wpis z 1778 r. zawierający treść przysięgi, którą winien złożyć wybrany na burmistrza Kazimierz Zieleński. Biblioteka Śląska, rkps, sygn. R 878 III, k. 92.

169
97

Anno Felicyana Mastarskiego
 2° Josefa Barwinka
 3° Jakuba Szczerbinińskiego
 4° Kasim Giera
 5° Antoniego Grzebielusa
 6° Stanisła Ciszka
 7° Tomasa Baciolla

Ponieważ Starzy, dawny, alias przewetoczny na
 Urzędzie trypczo y podziwii się sprawowali
 tak na Zgromadzeniu całego Pospolstwa tych samych
 aprobuje S. Mieroszewski

Actum in Pretorio Civitatis S. R. M. S. Radimensis
 d. 23 Mensis Aprilis 1786. Anno

Za Zgromadzeniem całego Pospolstwa na Datusz Miejski
 w Roku 1786: w czasie przypadającej celiwki na Ur-
 ząd Burmistrzowski nie ochybiając Prawa swaich
 od Najjaśniejszych Monarchow nhdanych. przesyła Urzęd

Fot. 10. Fragment protokołu wyboru urzędników miejskich. Wpis z 1785 r., w którym podkreślono nazwiska kandydatów wybranych przez pospólstwo wraz z własnoręcznym dopiskiem starosty Stanisława Mieroszewskiego, informującym o jego decyzji. Biblioteka Śląska, rkps, sygn. R 878 III, k. 97.

✠

Burmistrz i Rada Miasteczka J. F. Mici Będzina.

W ten sposób w kaszubskiej stronie to niedziele należą, przyci
 wiadomo niemy J. F. Stany Cech Kowalski Miastecz
 Cechu otwie i wszystkich Cechowi spracowania się w
 Głogowa, i Marcina Koznika protę tym Abymatelow Będ
 węgla i na dla samego wstępnym tak zalegają
 na gziety wosne poumykawszy się toś odmian do robia, i tak na Jernakach iako i prawie pod ich ramie
 niem robia i tej podatkow oddawai nieboga, tedy za niniejszą Instancją, swię pisanego Cechu wstępnie
 ugraszanę jak Amier nastędel Jaskawyc Baran aty cich smię pisanai Barwie Bracia Cechu tego lubi chela
 ta iul węgla iac acie oddawania podatkow wosedy tak oni sami iako i robota iul zabierana z pomocą
 Amier nastędel Jaskawyc Baran, pój tego wstępnie bida tyja, czo my też wstępnie Amier nastędel Jask
 myel Baran wosyjnie winni i ty iako wstępnie wstępnie
 Datta in Doktoris Będzina
 Janus Barwick Aptary, Juratus
 Cuittatus Będzina
 Die 20 Novembri. Anno Dni 1663.

Fot. 11. Dokument dla cechu kowalskiego wystawiony przez burmistrza i radę miasta Będzina w 1663 r. Muzeum Zagłębia w Będzinie, numer inwentarza MB 166/H.

Fot. 12. Średniowieczne mury miejskie Będzina – współczesny stan zachowania. Fot. Anna Słota.

Fot. 13. Ogólny Plan Miasta Powiatowego Będzina w Guberni Piotrkowskiej z 1873 r. (fragment).
Muzeum Zagłębia w Będzinie, numer inwentarza MB 188/H.

Fot. 14. Rada Miejska i Zarząd Miasta Będzina (1925–1928). Muzeum Zagłębia w Będzinie, numer inwentarza MB 322/H.

Fot. 15. Zdjęcie władz miasta Będzina z prezydentem Antonim Izydorczykiem (1935–1939). Muzeum Zagłębia w Będzinie, numer inwentarza 2025 F.

Rozdział 2

Zarys dziejów ustroju i samorządu Będzina

2.1. Ustrój miasta Będzina od XIV do XVIII w.

2.1.1. Podstawy prawne miasta

Podstawę funkcjonowania Będzina stanowiło prawo magdeburskie nadane w przywileju lokacyjnym Kazimierza Wielkiego z 1358 r., potwierdzone później kilkakrotnie (po raz pierwszy w 1364 r.)¹. Miasto rządziło się tym prawem do końca istnienia Rzeczypospolitej i jeszcze przez pewien czas po rozbiorach. Królowie polscy wielokrotnie potwierdzali zbiorczo wszystkie dotychczas posiadane przez Będzin prawa i przywileje: w 1502 r. Aleksander Jagiellończyk, w 1549 r. Zygmunt August, w 1589 r. Zygmunt III Waza, w 1750 r. August III, wreszcie w 1766 r. Stanisław August Poniatowski².

Będzin otrzymał także królewskie dokumenty nadające mu wybrane uprawnienia, zwłaszcza dotyczące spraw gospodarczych, m.in. przywilej Kazimierza Jagiellończyka z 1464 r., przyznający miastu prawo składu soli, potwierdzany przez królów w 1549 i 1649 r. W 1506 r. mieszczanie będzinińscy uzyskali zwolnienie z opłat celnych w całym Królestwie polskim, a tę libertację potwierdzali później Zygmunt I Stary w 1507 i 1542 r., Zygmunt August w 1549 r., Stefan Batory w 1579 r. Różne kwestie ustrojowe były regulowane dokumentami króla lub wyznaczonych przez niego urzędników albo uchwałami miejskimi zatwierdzanymi przez panującego. Przykładem królewskiej regulacji może być wydany w 1531 r. przez Zygmunta I wyrok w sporze między starostą będzinińskim a mieszczanami o zasady wyboru władz miejskich³.

---

1 J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. J. Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 124–125, 129–130.

2 K. Nabiałek, *Dzieje gospodarcze Będzina*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 257.

3 J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*..., s. 132–133, 138; K. Nabiałek, *Dzieje gospodarcze Będzina...*, s. 265; tenże, *Ustrój i organizacja miasta*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 204; M. Miłucha,

2.1.2. Prawo miejskie (*ius civile*) i obywatele miejscy (*cives*)

Jednym z zasadniczych elementów ustroju miejskiego było obywatelstwo miejskie, a więc dopuszczenie do prawa miejskiego (*ius civile*), czyli ogółu uprawnień i obowiązków przysługujących miastu. Tylko obywatele (*cives*) mogli korzystać z wszystkich praw i przywilejów miejskich, pełnić urzędy miejskie oraz brać udział w zgromadzeniach, w których decydowano o sprawach miasta. Choć jedynie obywatelstwo dawało pełnię uprawnień miejskich, to tylko część mieszkańców miast decydowała się na jego przyjęcie. Społeczność miejska dzieliła się więc na mieszkańców (*incolae*) – posiadających ograniczone uprawnienia, i obywateli (*cives*) – dysponujących pełnią praw. Osoba chcąca uzyskać prawo miejskie musiała spełnić określone – zgodnie z przepisami prawa magdeburckiego – warunki, takie jak: legalne (ślubne) urodzenie i moralne prowadzenie się, wolność osobista albo zgoda pana zwierzchniego na opuszczenie miejsca zamieszkania, złożenie przysięgi wierności wobec miasta i jego władz. Zwykle z przyjęciem obywatelstwa wiązało się też złożenie opłaty. Niezależnie od wymogów ogólnych miasto mogło ustalić swoje własne zasady dopuszczenia do obywatelstwa. Bardzo często kandydatowi na obywatela wyznaczano obowiązek zakupu nieruchomości na terenie miasta czy zawarcia związku małżeńskiego. Miasta prowadziły też rejestrację przyjęć do prawa miejskiego⁴.

Nie zachował się rejestr obywateli Będzina, ale można być przekonanym, że był on prowadzony. W zachowanej księdze wójtowsko-ławniczej znajduje się jedynie kilka listów poświadczających dobre urodzenie oraz zezwoleń dziedziców na opuszczenie wsi, przedłożonych do oblaty przez kilku przybyszów. Z 1589 r. pochodzi wzmianka o przyjęciu do prawa miejskiego szlachcica Sebastiana Grodeckiego według stosowanego zwyczaju (*ius civile secundum consuetudinem aliorum civium in se assumperat*)⁵. Istotne informacje dotyczące napływu ludności do miasta i określenia zasad przyjmowania do prawa miejskiego zawiera dokument starosty będzińskiego Andrzeja Samuela Dembińskiego z 1609 r.,

---

Prawodawstwo króla i sejmu dla małopolskich miast królewskich (1386–1572), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014, s. 196.

4 J. Ptaśnik, *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, wyd. 2, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1949, s. 243–249; A. Janeczek, *Wstęp*, w: *Album civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388–1783*, t. 1, wyd. A. Janeczek, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań–Warszawa 2005, s. VII–IX.

5 ANKr., *Castrensia Cracoviensia Relationes*, sygn. 29/5/0/2/658, s. 1416.

wpisany w księdze wójtowsko-ławniczej. Starosta nakazał, aby od każdego przybysza wiejskiego domagać się listu poświadczającego zgodę pana zwierzchniego na opuszczenie miejsca zamieszkania. Każda osoba chcąca osiedlić się w mieście miała zostać zobligowana do przyjęcia prawa miejskiego, a następnie złożenia opłaty (zróżnicowanej w zależności od tego, czy przybysz był rzemieślnikiem, czy nie). Do przestrzegania tych zasad zobowiązała się rada oraz pospólstwo, potwierdzając je wilkierzem⁶.

2.1.3. Najstarsze instytucje miejskie do końca XV w. (wójt, ława sądowa). Kształtowanie się samorządu miejskiego (rada)

Po lokacji na czele miasta stał wójt, który – będąc reprezentantem właściciela miasta – posiadał wobec mieszczan szerokie uprawnienia administracyjne i sędownicze. Do pomocy w wykonywaniu swoich uprawnień, zwłaszcza sędowniczych, powoływał on ławników⁷ (w Będzinie po raz pierwszy poświadczeni zostali w 1414 r.⁸). Z czasem dodatkowo wykształcił się urząd wójta sądowego, czyli landwójta (podwójciego), który w zastępstwie wójta przewodniczył sądom ławniczym oraz z jego upoważnienia wykonywał inne jego funkcje urzędowe. Można przypuszczać, że już w średniowieczu skład liczebny sądu ławniczego w Będzinie ustalił się w takiej postaci, jaką znamy z innych podobnej wielkości miast w województwie krakowskim. Obok wójta (lub zastępującego go landwójta) w sądzie miejskim zasiadało siedmiu ławników. Wybierano ich – na roczną kadencję – spośród osób posiadających obywatelstwo miejskie. Prawo wyboru ławników niewątpliwie już w średniowieczu miało pospólstwo, a więc wszyscy obywatele miasta. Jurysdykcji sądu wójtowsko-ławniczego – będącego sądem właściwym prawa niemieckiego pierwszej instancji – podlegali wszyscy mieszkańcy miasta. Od wyroku wójta i ławników, zgodnie z prawem, istniała możliwość apelacji do sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim⁹.

Wraz z rozwojem gospodarczym i liczebnym ośrodka mieszczaństwo starało się uzyskać wpływ na jego funkcjonowanie. Prowadziło to do wykształcenia się

6 APKat, 12/773/0/2/4, k. 161-161v.

7 M. Załęska, *Wójtostwa dziedziczne w miastach małopolskich w późnym średniowieczu (studium historyczno-prawne)*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2005, s. 64-89.

8 F. Sikora, *Będzin*, w: SHGKr, cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1980-1986, s. 57; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV-XV w. ...*, s. 132.

9 J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV-XV w. ...*, s. 129-130, 132-133.

przedstawicielstwa samorządowego, czyli rady miejskiej. W Będzinie funkcjonowanie rady jest potwierdzone źródłowo po raz pierwszy w 1414 r.¹⁰, ale można przypuszczać, że powstała ona jeszcze pod koniec XIV w. Choć na czele miasta nadal stał wójt, to z czasem rada zaczęła przejmować coraz więcej spraw. Rada spełniała w mieście funkcje administracyjne i porządkowe, zarządzała majątkiem miasta, a także wprowadzała pewne regulacje (w formie rozporządzeń, wilkierzy) dotyczące funkcjonowania i ustroju miasta¹¹. Nielicznie zachowane wzmianki źródłowe¹² nie informują, niestety, jaki był skład będzinińskiej rady w średniowieczu. Można jednak bez większego ryzyka przyjąć, że struktura tego organu samorządowego była podobna jak w innych mniejszych miastach małopolskich. Tworzyło ją zatem czterech rajców, a każdy z nich w okresie kadencji kolejno pełnił godność burmistrza. Skład rady był wybierany na rok, ale istniała możliwość ponownego wyboru na rajców tych samych osób. Z wyroku królewskiego z 1531 r. wynika, że już w średniowieczu wykształciła się w Będzinie zasada, że rajców – podobnie jak ławników – wybierał ogół obywateli (pospólstwo)¹³ w zwyczajowo ustalonym dniu, bez przeszkód ze strony władzy zwierzchniej, tj. starosty i jego urzędników¹⁴. Nie wiadomo, jak to prawo

10 F. Sikora, *Będzin...*, s. 57; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w....*, s. 132. Oprócz wzmianek w aktach sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim rajcy będzinińscy zostali poświadczeni przed sądem nadwornym królewskim w Niepołomicach 20 listopada 1414 r. w sprawie z Kielczem kantorem krakowskim o niezapłacenie opłaty celnej w Sławkowie. ANKr., Księgi ziemskie krakowskie, sygn. 29/1/0/1.1/12 (dawna sygn. Terr. Crac. 5), s. 461.

11 J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w....*, s. 132–133.

12 Wzmianki o rajcach i radzie są do XV w. bardzo nieliczne, w dodatku najczęściej bez wyszczególnienia konkretnych rajców oraz bez podania ich liczby. Jerzy Rajman stwierdził, że „kwerenda w aktach sądowych biskupstwa krakowskiego dostarcza także innych danych o władzach, mieszczańach i rzemieślnikach Będzina”. Podany przez tego badacza konkretny przykład wzmianki z akt oficjalu krakowskiego z 1486 r. o rzemieślnikach pełniących w Będzinie urzędy miejskie – sukienniku jako burmistrzu i kuśnierzu jako rajcy – dotyczy jednak Bytomia, a nie Będzina. J. Rajman, *Czeladź do końca XVI wieku*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, red. J. Drabina, Muzeum Saturn w Czeladzi, Czeladź 2012, s. 177.

13 W dokumencie z 1531 r. jest wyraźnie mowa o utrzymaniu zwyczaju wybierania rajców i ławników, stosowanego od dłuższego czasu (łac. *dudum*), może od kilkudziesięciu lat (AGAD, MK, sygn. 47, k. 142v–143: *super consuetudine eligendi consulum et scabinorum in dicto oppido dudum observata, communitatem oppidi eiusdem in consuetudine prescripta eligendi consules et scabinos conservavimus*). J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w....*, s. 132–133; K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 204.

14 AGAD, MK, sygn. 47, k. 143: *ut videlicet eum numerum consulum et scabinorum eligant annis singulis die consueta prout hactenus eligabant et anno currenti elegerunt, contradictione*

realizowano w praktyce. Jest wysoce prawdopodobne, że w głosowaniu rzeczywiście brali udział wszyscy mężczyźni posiadający prawo miejskie, a odbywało się ono podczas powszechnego zgromadzenia obywateli. Taki sposób głosowania w Będzinie jest poświadczony źródłowo dla XVIII w., było to zatem w praktyce wykonalne, w dodatku przy większej liczbie ludności. Jest też możliwe, że w elekcji brali udział wyłonieni wcześniej przedstawiciele pospólstwa. Należy podkreślić, że obowiązujący w Będzinie tryb wyboru urzędników miejskich zaliczał się do jednego z najbardziej demokratycznych spośród stosowanych w miastach małopolskich, a nawet w Polsce. Często dochodziło do sytuacji, w której to zwierzchność – właściciel miasta lub jego przedstawiciel (starosta, podstarości) – wybierała co najmniej część składu rady czy ławy. W spo-
rej grupie miast z kolei prawo wyłaniania ławników czy innych urzędników miejskich ograniczane było do wąskiej grupy osób, głównie do członków rady, bez dopuszczania pospólstwa do decyzji¹⁵. Będzinianie nie tylko wypracowali demokratyczne zasady wyborcze, ale jeszcze potrafili je obronić przed starostą, apelując do króla.

W najstarszym okresie funkcjonowania miasta nadrzędną władzę w nim sprawował wójt. Po wyłonieniu się rady obie te instytucje funkcjonowały jednocześnie, ale trudno stwierdzić, w jakim stopniu w XV w. wójt utrzymał dominującą pozycję. Wzmianki źródłowe zdają się wskazywać na zmniejszenie znaczenia tego ostatniego urzędu przy dość istotnym zwiększeniu roli rady. Sytuacja ta u schyłku średniowiecza uległa zresztą dalszym zmianom, gdyż dość szybko doszło do podporządkowania wójtostwa starostom będzińskim, zwierzchnikom miasta, reprezentującym pana gruntowego, czyli monarchę. Zapewne stało się to w związku z wykupem majątku stanowiącego uposażenie wójta w 1489 r. przez Benedykta Pogórskiego, ówczesnego starostę będzińskiego, od dotychczasowych wójtów – Jana i Mikołaja Sistrzeńców¹⁶. Na przeprowadzenie tej transakcji musiała być wydana zgoda króla, czyli właściciela miasta. Zapewne już wtedy Pogórski uzyskał od króla zapis zastawny na wójtostwie. Z późniejszych przekazów wiemy, że na majątku wójtowskim miał on zapisane sumy pieniężne. W ten sposób Pogórski stał się posesorem zastawnym wójtostwa.

---

tenutarii pro tempore existentis non obstante. K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 204, przypis 35 (cytat z błędami).

15 M. Mikuła, *Prawodawstwo króla...*, s. 195–206.

16 F. Sikora, *Będzin...*, s. 57; ANKr., Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku krakowskim, sygn. 29/10/0/2.1/8, 29/10/0/2.1/10, s. 58.

Król, aby mieć pełną kontrolę nad majątkiem oraz związanym z nim urzędem wójta, był zobowiązany wypłacić mu należną kwotę. Dlatego król Aleksander Jagiellończyk zezwolił w 1506 r. na wykupienie wójtostwa od Pogórskiego kolejnemu staroście – Stanisławowi Jarockiemu. Do wykupu jednak wówczas nie doszło, skoro ponowił tę zgodę kolejny król Zygmunt I Stary¹⁷. Nie konkretna transakcja jest tu jednak istotna, lecz sam fakt obrotu majątkiem wójtostwa. Od tego czasu dobra ziemskie wójtostwa będzińskiego znajdowały się w rękach kolejnych starostów będzińskich, wchodząc w skład tenuty będzińskiej, czyli majątku królewskiego przyporządkowanego do zamku¹⁸. W konsekwencji od początku okresu nowożytnego rozległą władzę nad miastem sprawowali starostwie, będący jednocześnie wójtami. Ich kontroli podlegał zarówno organ samorządu miejskiego, a więc rada, jak i sąd ławniczy, złożony z wójta sądowego (landwójta) i ławników. Pośrednią przesłanką poświadczającą oddzielenie urzędu wójta od majątku wójtowskiego jest właśnie pojawienie się urzędu wójta sądowego, poświadczonego już w 1462 r., a imiennie w 1502 r.¹⁹

2.1.4. Wybory urzędników miejskich w XVI–XVIII w.

Lepiej ustrój miasta jest znany od XVI w. Głównymi instytucjami samorządu miejskiego Będzina w XVI–XVII w. były: rada składająca się z czterech rajców, z których każdy kolejno pełnił godność burmistrza, oraz ława złożona z siedmiu ławników, której przewodniczył landwójt (wójt sądowy). Zasady elekcji zarówno rajców, jak i ławników zostały określone we wspomnianym już wyroku Zygmunta I z 1531 r. Król po zapoznaniu się z przedłożonymi przez mieszczan przywilejami zachował dotychczasowe prawo pospółstwa do wyboru rajców i ławników oraz postanowił, że wyborów mają dokonywać wszyscy obywatele miasta, w zwyczajowo ustalonym dniu, bez jakichkolwiek przeszkód ze strony starostów.

Wymieniony w dokumencie zwyczajowy termin (zwyczajowy dzień)²⁰ corocznego odbywania się wyborów dla XVI w. nie jest znany. Ponieważ wspomniano

17 F. Sikora, *Będzin...*, s. 57; AGAD, MK, sygn. 21, k. 364v–365.

18 J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, s. 131–132, 154–156; K. Nabiałek, *Dzieje okolic Będzina w XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 167–172; tenże, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 197–199.

19 F. Sikora, *Będzin...*, s. 57.

20 *Annis singulis die consueta*. Zob. przypis 14.

o nim w wyroku królewskim, elekcji dokonywano rzeczywiście w stałym terminie. Na pewno wybory odbywały się przed grudniem²¹ (prawdopodobnie też przed sierpniem²²), a najpewniej – tak jak to było w większości miast – w pierwszych miesiącach roku. Brak możliwości ustalenia stałego terminu elekcji ławników na podstawie treści wpisów zachowanej księgi wójtowsko-ławniczej. Źródło to pozwala jedynie stwierdzić, że na przełomie XVI i XVII w. zmiany na urządzie landwójta odbywały się najczęściej na początku stycznia (prawdopodobnie na pierwszej sesji po święcie Objawienia Pańskiego), a nieco rzadziej po Niedzieli Przewodniej, czyli w kwietniu, względnie na początku maja.

W odniesieniu do wyboru ławników nie ma możliwości sformułowania takich wniosków, gdyż skład personalny sądu zmieniał się nawet kilka razy w ciągu roku. Nowe osoby, a więc wybrane po raz pierwszy na ławnika, pojawiały się w składzie sądu w różnych terminach, właściwie niemal w ciągu całego roku (często w listopadzie, a sporadycznie nawet w grudniu – w latach: 1581, 1583, 1617), choć najczęściej jednak w pierwszych miesiącach (z przewagą stycznia i kwietnia)²³. Dwukrotnie w latach dwudziestych XVII w. (w 1627 i 1629 r.) elekcji ławników prawdopodobnie dokonano w kwietniu, przy czym raz 23 kwietnia²⁴. Nie można jednak na tej podstawie uznać, że dzień św. Wojciecha był ustalonym dniem wyborów, tak jak w drugiej połowie XVIII w.

21 Wyrok królewski wydany został w Krakowie 9 grudnia 1531 r. AGAD, MK, sygn. 47, k. 143v. Wspomniano wyraźnie, że w tym roku wybory się już odbyły (*anno currenti elegerunt* – zob. przypis 14).

22 W 1622 r. Stanisław Paluch był ławnikiem 7 i 19 stycznia, a 4 sierpnia był rajcą urzędującym. Wybory odbyły się więc w tym roku między 19 stycznia a 4 sierpnia. APKat., 12/773/0/2/4, k. 198v, 199–199v, 200–201.

23 Zob. rozdział 3, spis 11.

24 W nagłówkach dwóch sądów pojawia się informacja o zanotowaniu imion wybranych ławników. W 1627 r. wspomniano o 15 kwietnia (*Iudicium particularae extitit caelebratum post Conductum Paschae proxima in anno 1627, per famatum viceadvocatum iuratum Casparum Strulsky nec non per septem scabinos iuratos, quorum nomina sequuntur die 15 aprilis*. APKat., 12/773/0/2/4, k. 225v), a w 1629 r. o 23 kwietnia (*Iudicium particularae extitit celebratum post Conductum Pasche proxima in anno 1629, per famatum Casperum Strulsky iuratum nec non per septem scabinos iuratos, quorum nomina sequuntur die 23 aprilis*. APKat., 12/773/0/2/4, k. 220v). Oba nagłówki wskazują na wybór ławników przed terminem sądu, ale można też przypuszczać, że w obu wypadkach wybory nastąpiły po Niedzieli Przewodniej. Zastosowane sformułowanie wskazuje też na odnotowanie nazwisk ławników, a więc prowadzenie dokumentacji wyborów (co najmniej w tym okresie) w niezachowanym protokole ławniczym.

Z powodu braku źródeł nie sposób stwierdzić, jak długo utrzymała się formuła powoływania władz określona w wyroku królewskim z 1531 r. Z pewnością w ciągu XVI–XVIII w. zasady te uległy pewnej ewolucji. Należy przypuszczać, że wzrastał wpływ starostów przy ustalaniu składu rady i ławy, choć nie można sprecyzować, jaki był zakres ich uprawnień w tej kwestii w XVI i XVII w.²⁵. Dzięki założonej w 1776 r. nowej serii ksiąg miejskich z przeznaczeniem na protokołowanie wyborów urzędników miejskich wiadomo szczegółowo, kiedy odbywały się i jak przebiegały elekcje władz Będzina w ostatnim dwudziestoleciu istnienia państwa polskiego²⁶. Kompletność protokołu pozwala na zestawienie wybranych w latach 1776–1795 urzędników miejskich w układzie chronologicznym według elekcji i rocznych kadencji²⁷. W tym czasie jednak ustrój samorządu będzińskiego uległ dość wyraźnej zmianie, podobnie jak w innych mniejszych i średnich miastach polskich²⁸. Zapewne już od drugiej połowy

25 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 204.

26 Księgę tę, zrealizowaną (lub zachowaną) tylko we fragmencie, założono z inicjatywy starosty Antoniego Kozieltulskiego. Zachowały się wpisy dotyczące elekcji z lat 1776–1795. Akta te oprawione wraz z innymi dokumentami w postaci poszytu są przechowywane dziś w Bibliotece Śląskiej w Katowicach, sygn. R 878 III, k. 90–100v, 104–105 (wpisy dotyczące wyborów urzędników). Rękopis został po raz pierwszy wykorzystany naukowo przy opracowywaniu nowożytnych dziejów Będzina w najnowszej monografii tego miasta. K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 205–206, 220 i n. Podobne ewidencje dotyczące elekcji władz miejskich były prowadzone w miastach o rozwiniętej kancelarii, zwłaszcza większych, takich jak Gdańsk już od 1418 r. (księgi kiery) czy Lwów od 1572 r. (księgi wyboru urzędników i nadania obywatelstwa). Z czasem zakładano je też w ośrodkach średniej wielkości, np. w Sandomierzu od 1680 r., choć ta księga nie zachowała się. M. Grulkowski, *Najstarsze księgi miejskie Głównego Miasta Gdańska z XIV i początku XV wieku. Studium kodykologiczne*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2015, s. 33–34, 307–310; J. Tandecki, *Piśmienność pragmatyczna, pisarze i kancelarie w wielkich miastach pruskich i inflanckich w średniowieczu*, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 2021, s. 97–99; *Archiwum Akt Dawnych Miasta Lwowa. A. Oddział Staropolski*, [t.] 3: *Księgi i akta administracyjno-sądowe*, oprac. K. Badecki, Nakładem Gminy Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa, Lwów 1935, s. 204–207; A. Janeczek, *Wstęp*, w: *Album civium Leopoliensium...*, t. 1, s. XVIII; D. Burdzy, *Wstęp*, w: *Urzednicy miejscy Sandomierza w XVI–XVIII wieku. Spisy*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Warszawa 2019, s. 9.

27 Zob. w rozdziale 3, wykaz 12. zatytułowany: *Spis urzędników miejskich w rocznych kadencjach z lat 1776–1795 według protokołu elekcji i zatwierdzeń starosty* (s. 180–183).

28 Zmiany w organizacji liczebnej rady w XVIII w. nastąpiły również w innych miastach. Rada ograniczona do dwóch rajców-burmistrzów funkcjonowała np. w Wojniczu (od 1721 r. do co najmniej lat siedemdziesiątych XVIII w.), w Pilźnie (w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XVIII w.) i w Bieczu (od początku XVIII w.). Również w Sanoku powołano urzędujących wspólnie dwóch burmistrzów, poświadczonych w 1727 i 1742 r., choć z badań

XVII w., a na pewno w stuleciu następnym główną władzę w mieście pełniło dwóch burmistrzów-rajców jednocześnie.

Zasady wyboru nowych władz zostały wyraźnie sprecyzowane w 1758 r. przez komisarzy rozstrzygających spór pomiędzy miastem a starostą będzińskim Janem Dembowskim i jego zarządcą Franciszkiem Korczakowskim. Postanowiono wówczas, że elekcja rajców-burmistrzów oraz wójta sądowego (landwójta) miała odbywać się według zwyczaju stosowanego w innych miastach królewskich. Stosownie do tego urzędnicy ci mieli być wybierani corocznie przez ogół obywateli wyłącznie spośród kandydatów zgłoszonych przez pospólstwo, a następnie elekci mieli zostać przedstawieni do zatwierdzenia starości bądź jego zastępcy. Kandydaci do urzędów miejskich powinni być osobami godnymi zaufania, cieszącymi się dobrą sławą, wskazane było też, aby potrafili pisać. Wybrani i zatwierdzeni rajcy-burmistrzowie mieli składać przysięgę na ratuszu w obecności zarządcy starostwa²⁹. Prawdopodobnie w 1791 r. nastąpiła zmiana w składzie władz, która wiązała się z prawem o miastach królewskich zarządzanym przez Sejm Czteroletni, dającym mieszczanom wolność wyboru urzędników³⁰.

Franciszka Leśniaka nie wynika, czy zastępowali oni radę, czy też jej tylko przewodniczyli. Prawdopodobnie do podobnej sytuacji doszło w XVIII w. w Nowym Sączu, choć niestety wskazują na to tylko wzmianki o „burmistrzu rocznym”, gdyż sama zasada powoływania tam władz nie została zbadana. P. Miodunka, *Wojnicz w drugiej połowie XVII wieku i w wieku XVIII*, w: W. Krawczuk, P. Miodunka, K. Nabiałek, *Dzieje Wojnicza od XVI do XVIII wieku*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Wojnickiej, Wojnicz 2009, s. 301–303; tenże, *Miasto Pilzno od początku XVII do około 1785 r.*, w: *Pilzno – monografia miasta do 1945 r.*, red. B. Stanaszek, Towarzystwo Przyjaciół Pilzna i Ziemi Pilzneńskiej, Pilzno 2018, s. 119–120; M. Gadocha, *Urzędnicy miejscy Biecza do roku 1772*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Białystok 2020, s. 99–102; F. Leśniak, *Stosunki ustrojowe*, w: *Sanok. Dzieje miasta*, red. F. Kiryk, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, Kraków 1995, s. 144; T. Opas, *Zmiany w dziedzinie prawno-ustrojowej*, w: *Dzieje miasta Nowego Sącza*, t. 1, red. F. Kiryk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 1992, s. 617. Do ustalenia, jak szerokie było to zjawisko, potrzebne są przekrojowe badania.

- 29 ANKr., *Variae civitates et villae* – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1344–1345; K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 204–205.
- 30 Chodzi o prawo „Miasta nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej”, które zostało też włączone do Konstytucji 3 Maja. W zakresie wyboru władz miejskich szczególnie istotny jest tu punkt 12. w Artykule I, dający miastom wolność wyboru wszelkich urzędników. W ten sposób zniesiona została zależność elekcji od starostów. *Volumina legum*, t. 9, Kraków 1889, s. 215–219 (zwłaszcza s. 216); W. Uruszczak, *Ustawy okołokonstytucyjne Sejmu Wielkiego z 1791 i 1792 roku*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa”, t. 6 [3] (2013), s. 247–249. Tytuł tego prawa został zacytowany w księdze miejskiej będzińskiej bezpośrednio przed wykazem urzędników miejskich wybranych 15 czerwca 1791 r.: „Prawo uchwalone pod

Na mocy tych zmian wybierano – obok dwóch burmistrzów i landwójta – sześciu rajców, dwunastu ławników, a także innych urzędników – plenipotentę pospólstwa, pisarza oraz instygatora. Nie wspomniano o zatwierdzeniu tego wyboru przez urząd starościński³¹. Wolność ta trwała jednak nadzwyczaj krótko. Kolejną elekcję urzędników miejskich w kwietniu 1793 r., już po zaprzysiężeniu konfederacji targowickiej, ponownie zatwierdzał starosta Mieroszewski³².

Zachowana dokumentacja wyborów, obejmująca ostatnich 20 lat przedrozbiorowych dziejów Będzina, potwierdza odbywanie się ich w trybie określonym w dokumencie z 1758 r. Elekcja przeprowadzana była na ratuszu w obecności połączonego urzędu miejskiego wójtowsko-ławniczego, pospólstwa oraz zwierzchnika miasta – starosty bądź jego zastępcy. Wybory odbywały się w dniu św. Wojciecha (23 kwietnia) bądź z kilkudniowym opóźnieniem. Prawo głosowania mieli wszyscy obywatele miasta. Wchodząc kolejno po jednej osobie, oddawali oni głosy na zgłoszonych kandydatów. Przed głosowaniem najpierw odprawiano wotywę do Ducha Świętego w intencji dobrych wyborów. Następnie przyjmowano rezygnację ustępującego urzędu miejskiego. Wówczas podawano nowych kandydatów na burmistrzów, najczęściej w liczbie sześciu osób. Wysuwane przez mieszczan kandydatury mogły być odrzucone przez starostę. W głosowaniu był wybierany jeden burmistrz, a prawo nominacji drugiego przysługiwało staroście. W praktyce starostowie lub ich zastępcy często aprobowali wolę społeczności miejskiej, zatwierdzając na burmistrzów tych, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Zdarzały się też przypadki, że na prośbę mieszczan, bez głosowania, starosta zatwierdzał na kolejną kadencję ustępujących burmistrzów. Równocześnie z wyborem burmistrzów starosta bądź jego zastępca mianował wójta sądowego (landwójta). Prawo do nominacji landwójta starostowie posiadali z faktu, że byli jednocześnie wójtami miasta. Nie wiadomo, w jaki sposób w XVIII w. przeprowadzane były wybory ławników i w jakim terminie się odbywały³³.

---

tytułem miasta nasze królewskie wolne w państwach naszych Rzeczypospolitej uchwalone d. 28 IV 1791 r.”. Znalazło ono, jak przypuszczam, odzwierciedlenie w wykazie osób wówczas wybranych. BŚ, sygn. R 878 III, k. 100.

31 BŚ, sygn. R 878 III, k. 100.

32 BŚ, sygn. R 878 III, k. 104.

33 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 205–207.

2.1.5. Rada miejska i zakres jej kompetencji w XVI–XVIII w.

Głównym organem samorządowym sprawującym władzę w mieście była rada, na czele z burmistrzem. Skład rady Będzina był typowy dla innych średnich i mniejszych miast w Małopolsce. W XVI i XVII w. tworzyło ją czterech rajców, którzy spośród swego grona wybierali burmistrza. W Będzinie – zapewne analogicznie jak w innych miastach – funkcję tę sprawowali kolejno wszyscy rajcy przez określoną część roku. Z powodu braku zachowanych ksiąg radzieckich nie posiadamy pewnych informacji na temat czasu trwania kadencji rady miasta. Należy uznać, że – tak jak w innych miastach – trwała ona rok. W kolejnym roku istniała możliwość ponownego wyboru tych samych osób. Tytuł rajcy honorowo przysługiwał dożywotnio – jako tzw. rajcy starego. Udział rajców starych w sprawach dotyczących miasta był duży, gdyż uczestniczyli oni w posiedzeniach urzędu radzieckiego, pełnili rolę pełnomocników sądowych, byli zapraszani przez mieszczan jako osoby zaufania publicznego do sporządzania różnego rodzaju umów i zeznań, takich jak testamenty, poręczenia, zrzeczenia się majątku³⁴.

Zakres kompetencji rady miejskiej był szeroki. Sprawowała ona nadzór nad finansami miejskimi oraz koordynowała właściwą ich dystrybucją, m.in. przekazując je na naprawę obiektów publicznych (np. ratusza, łaźni, szpitala), ale też zarządzała powierzonym jej majątkiem wspólnym (pieniądze, nieruchomości). Urząd radziecki – według zwyczaju – sprawował opiekę nad sierotami po zmarłych mieszczanach oraz administrował powierzonymi mu dobrami tych dzieci. Rajcy przyjmowali nowe osoby do prawa miejskiego. Reprezentowali też miasto na zewnątrz przed różnego rodzaju instytucjami i urzędnikami (np. sądami, poborcami podatkowymi). Rada zajmowała się sprawami policyjnymi, zarządzając areszt osób niestosujących się do praw i uchwał miejskich oraz osób naruszających porządek publiczny. Rada miejska spełniała też rolę drugiego, obok ławy, sądu miejskiego. Podobnie jak w innych miastach zakres uprawnień sądu burmistrzowsko-radzieckiego nie był wyraźnie rozgraniczony od kompetencji sądu wójtowsko-ławniczego. Wydaje się, że pewne sprawy załatwiano przed oboma organami. Instancją wyższą, do której odwoływano się od wyroków sądu radzieckiego, był sąd starosty będzińskiego, od którego z kolei można było apelować do króla³⁵.

34 Tamże, s. 207–209.

35 Tamże, s. 209–212.

W wyniku przeobrażeń ustrojowych w XVIII w. skład rady i jej kadencja oraz tryb urzędowania uległy zmianie. Charakterystycznym elementem nowego urzędu stał się coroczny wybór dwóch burmistrzów-rajców, którzy dzielili się w kierowaniu miastem. Przez pierwszy kwartał jeden z nich piastował godność burmistrza-prezydenta, drugi zaś był rajcą, a następnie na koniec danego kwartału wymieniali się oni funkcjami. W skład urzędu miejskiego, obok corocznie wybranych burmistrzów, wchodził też rajcy starzy, a więc osoby wcześniej wykonujące ten urząd. Nie potrafię rozstrzygnąć, jak liczne było to gremium, czy dotyczyło to jedynie osób urzędujących w roku poprzednim, czy też wszystkich żyjących urzędników. Być może nie było tu reguły³⁶.

2.1.6. Landwójt i ława sądowa. Charakterystyka instytucji i skład osobowy w XVI–XVII w.

Urząd wójta sądowego (*viceadvocatus*), nazywanego w Będzinie po staropolsku landwójtem³⁷, powstał w miejsce urzędu wójta dziedzicznego, w zasadzie zlikwidowanego w Będzinie, gdyż urząd ten przejęli starostowie, czyli reprezentanci królewscy. Był to już odtąd obieralny urząd miejski. Kadencja landwójta trwała rok, ale poszczególne osoby pełniły tę funkcję różnie – od roku do kilku lat. Na przełomie XVI i XVII w. zmiana na urzędzie landwójta dokonywana była najczęściej na początku stycznia, choć nie zawsze stanowiło to regułę.

Również skład osobowy ławy sądowej zmieniał się nieregularnie. Niektóre osoby pozostawały na urzędzie ławnika wiele lat, ale były też wypadki

36 Może skład władz miasta przedstawiał się podobnie jak w 1791 r., gdy obok burmistrzów – rezydującego i drugiego, nazwanego wówczas rajcą – urząd miejski stanowili jeszcze trzej rajcy starzy. BŚ, sygn. R 878, k. 99.

37 Po łacinie zwierzchnik sądu ławniczego określany był jako *viceadvocatus iuratus* (tak również w Będzinie). W języku staropolskim funkcjonował termin „podwójci”, ale w Będzinie w XVI–XVIII w. w języku ojczystym określano ten urząd terminem „landwójt” (*lanthwoith*). Nazwa ta wywodzi się z języka niemieckiego, co jest genetycznie w pełni uzasadnione. Termin „podwójci” pojawił się w Polsce najpewniej od drugiej połowy XVI w., ale w Będzinie nie był stosowany. *Słownik staropolski*, t. 4, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 2–3. Hasła „podwójci” brak w *Słowniku staropolskim* zarówno we właściwym t. 6, jak i w suplementach oraz internetowych bazach danych Pracowni Języka Staropolskiego (<https://pjs.ijp.pan.pl/sstp.html> [dostęp: 18.03.2023]). Hasło notuje dopiero *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 26, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1998, s. 106. Zob. A. Zajda, *Nazwy urzędników staropolskich (do roku 1600)*, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1970, s. 43, 58, 72–73, 75.

jednorocznego piastowania tej funkcji. Nowe osoby pojawiały się w składzie ławy w różnych okresach: zarówno na początku roku, jak i w pierwszych miesiącach, a nawet w połowie czy pod koniec roku. Nie było reguły nie tylko co do terminu wyboru ławników, ale również co do cykliczności tych zmian czy nawet liczby ławników, których zastępowano w danym roku. W składzie sądu ławniczego zasiadało z reguły siedmiu ławników (tylko wyjątkowo mniej – np. 29 czerwca 1583 r. sześciu ławników, co zaznaczono w nagłówku sądu), choć w ciągu roku (kadencji) skład osobowy ulegał zmianie. Przypuszczam, że ławników wybranych na daną kadencję, którzy z różnych powodów nie mogli stawić się na sądzie, zastępowali w składzie sądu ławnicy wybrani i urzędujący wcześniej. Wydaje mi się, że istniała godność ławnika starego, która – podobnie jak w wypadku rajców – być może obowiązywała dożywotnio. W każdej kadencji – analogicznie jak to było w innych miastach (może na wzór Krakowa) – jeden spośród ławników miał pozycję szczególną. Był to tzw. starszy ławnik („przysiężnik starszy”, „starszy przysiężnik z ławy”), który często pełnił dodatkowe funkcje sądowe, takie jak zastępstwo landwójta w przewodniczeniu sądowi, a zwłaszcza pełnomocnictwo dla stron procesowych. Być może fakt niemal oczywistego pełnienia funkcji przedstawiciela sądowego przez starszego ławnika wiązał się też z funkcją przedstawiciela wspólnoty, co jest znane z innych miast³⁸. Nie wydaje się jednak, aby – jak np. w Krakowie – starszy ławnik miał wyższą pozycję od landwójta. Nie wiemy też, jaka była zasada jego wyłaniania³⁹. Trudno stwierdzić, czy zostawał nim zawsze ławnik o najdłuższym stażu w sądzie⁴⁰, ale z reguły była to osoba pełniąca już wcześniej funkcję ławnika⁴¹. Można przyjąć,

38 W Krakowie starszy ławnik „był z urzędu” przewodniczącym reprezentacji wspólnoty (tzw. *quadragintaviriatu*). Z. Noga, *Wstęp*, w: *Urzednicy miejscy Krakowa, cz. 2: 1500–1794*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008, s. XVIII. Podobną funkcję mógł spełniać starszy ławnik (*senior scabinorum*) w Kazimierzu, gdyż był on określany w pewnym okresie (w latach 1514–1516) jako *tribunus plebis*. M. Starzyński, *Urzednicy miejscy Kazimierza do 1550 roku*, Wydawnictwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2016, s. XVII.

39 W Krakowie w XVII w. „miał pierwszeństwo przed wójtem we wszystkich sprawach publicznych i prywatnych”. W tym mieście to ławnicy po elekcji na daną kadencję wybierali spośród swojego grona starszego ławnika. Z. Noga, *Wstęp*, w: *Urzednicy miejscy Krakowa...*, cz. 2, s. XVIII–XIX.

40 Taka zasada teoretycznie obowiązywała w Krakowie, ale według badań Z. Nogi nie była ona przestrzegana (tamże, s. XVIII).

41 We wpisie sprzed 29 września 1626 r. jako starszy ławnik został określony Stanisław Miczalski, mimo że wcześniej nie pojawił się w składzie sądu. W nagłówku sądu datowanego

że starszy ławnik był z zasady wymieniany w nagłówku sądu jako pierwszy z ławników (choć nie zawsze⁴²). Wydaje się, że tylko jego pozycja była szczególna w sądzie, a kolejność występowania na liście pozostałych ławników nie miała związku z realnym prestiżem (hierarchią) i była przypadkowa.

2.17. Rodzaje sądów miejskich w XVI–XVII w.

Landwójt przewodniczył sprawowanym wspólnie z ławnikami sądom miejskim. Były to sądy prawa niemieckiego zwane gajoniami⁴³. Zgodnie z wzorem magdeburskim (w Małopolsce na wzór Krakowa) odbywano trzy rodzaje sądów gajonych ławniczych: sądy wielkie, sądy wyłożone oraz sądy potrzebne⁴⁴. Sądami zwyczajnymi, zwoływanymi regularnie co dwa tygodnie, co do zasady w piątki, były sądy wyłożone⁴⁵. W miastach na prawie magdeburskim trzy razy do roku odbywano sądy sołtysie lub wójtowskie, sprawowane w piątki po Trzech

---

po 29 września 1626 r. został wymieniony już jako pierwszy ławnik. APKat., 12/773/0/2/4, k. 223–223v.

- 42 W nagłówku sądu 18 listopada 1616 r. Tomasz Cisek został wymieniony jako drugi ławnik, a we wpisach spraw z tego sądu dwukrotnie występuje jako ławnik starszy. Podobnie Maciej Ledwoń pojawia się we wpisach spraw sądu z 5 lutego 1618 r. jako starszy ławnik (landwójt wyznaczył go na przewodniczącego sądu w swoim zastępstwie), a w nagłówku tego sądu jest wymieniony jako szósty ławnik. We wpisie z sądu z 5 lutego 1627 r. Jakub Pisanek jest określany jako starszy ławnik, a w nagłówku tego sądu wymieniono go jako ostatniego w składzie ławy. APKat., 12/773/0/2/4, k. 174, 175, 182v, 188v, k. 226.
- 43 W księdze wójtowsko-ławniczej Będzina określano te sądy terminem *iudicium bannitum*, a po polsku – „sąd zagajony”.
- 44 B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1953, s. 63–80; W. Maisel, *Sądownictwo miasta Poznania do końca XVI wieku*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Poznań 1961, s. 28–32; B. Wyrozumska, *Sądownictwo miejskie w średniowiecznym Krakowie*, „Rocznik Krakowski” 2001 (47), s. 5–9; A. Bartoszewicz, *Czas w małych miastach. Studium z dziejów kultury umysłowej późnośredniowiecznej Polski*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Warszawa–Pułtusk 2003, s. 220–230. W rozdziale trzecim monografii Będzina podałem nieścisłe informacje na temat rodzaju sądów miejskich. Zabrakło tam szczególnie wyraźnego rozróżnienia terminów sądów wyłożonych i wielkich. K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 215.
- 45 Sąd wyłożony bywał określany w polskich miastach po staropolsku jako „powiatek” albo po łacinie *iudicium particulare*, *termini particularia*, *iudicia parva*. B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich...*, s. 74–76; W. Maisel, *Sądownictwo miasta Poznania...*, s. 76–77. W Będzinie stosowano łacińskie określenia *iudicium particulare*, *subiudicium particulare*, *iudicium minus bannitum burgrabiale*.

Królach, po Niedzieli Przewodniej i po Bożym Ciele⁴⁶. Sądy te, jak się wydaje, były w Będzinie rzeczywiście gajone i sprawowane, choć w księdze wójtowsko-ławniczej nie we wszystkich latach je odnotowano⁴⁷. Za sądy sołtysie w Będzinie należy więc uznać powtarzające się sądy w piątki po Trzech Królach i po Przewodniej Niedzieli, choć nazwy je określające się zmieniały⁴⁸. Wykonywano je zatem tylko dwa razy w roku. W skład tych sądów, podobnie jak innych prawa magdeburskiego, wchodził landwójt – jako przewodniczący, wraz z siedmioma ławnikami. Być może praktycznie traktowano je jako jedno z sądów zwykłych, czyli wyłożonych, na co wskazują najczęściej stosowane określenia. Chciałbym jednak podkreślić, że nie wszystkie rodzaje wykonywanych w Będzinie sądów miejskich prawa niemieckiego można właściwie sklasyfikować. Terminologia łacińska zastosowana w będzinińskiej księdze wójtowsko-ławniczej w części nagłówków sądów jest bowiem nietypowa⁴⁹. Ponadto brak badań porównawczych nad funkcjonowaniem sądownictwa w miastach polskich.

Sąd wielki (*iudicium magnum bannitum*), mający szczególną rangę⁵⁰, odbywał się w Będzinie trzy razy w roku w różne dni tygodnia, ale w stałych ter-

46 B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich...*, s. 70–73.

47 Niekompletność terminów sądów w zachowanej księdze wójtowsko-ławniczej Będzina wynikała z charakteru księgi. Była to księga czystopisowa, więc z założenia notowano w niej ważniejsze wpisy, głównie o charakterze wieczystym. Jeżeli na danym sądzie nie było tego typu spraw, termin sądu mógł nie zostać odnotowany. Znalazł się on najpewniej w protokole, który się nie zachował.

48 W księdze wójtowsko-ławniczej notowane są oba terminy sądów niemal co roku od 1578 r. Określano te sądy w styczniu, choć wypadające w stałym terminie – zawsze w piątek po święcie Trzech Króli, czyli Objawienia Pańskiego (*Trium Regum, Epiphaniarum*, między 7 a 13 stycznia), w poszczególnych latach różnymi nazwami, jako: *subiudicium iudicii magni banniti*, *subiudicium iudicii burgrabialis magni banniti* oraz podobnie jak sąd wyłożony: *iudicium particulare* i *iudicium expositum*; sądy w piątki po Niedzieli Przewodniej (*Conductus Pasche*, wypadające ze względu na ruchome święto najczęściej w kwietniu, czasem w maju) w zasadzie nazywano jednakowo, jako: *iudicium* (lub *subiudicium*) *particulare bannitum*. Wyjątkowo raz w 1590 r. sąd po Niedzieli Przewodniej odbył się w sobotę, co – jak przypuszczam – miało związek z wypadającym w piątek świętem nakazanym św. Floriana. B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich...*, s. 74; I. Skierska, *Sabbatha sanctifices. Dzień święty w średniowiecznej Polsce*, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2008, s. 143, 147–148, 410–415.

49 Chodzi o pojawiające się określenia: *subiudicium iudicii burgrabialis magni*, *subiudicium particulare burgrabiale*.

50 APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4. Na podstawie wpisów w księdze wójtowsko-ławniczej nie można stwierdzić na pewno, czy sądowni – tak jak w innych miastach

minach, od 1585 r. – tak jak w Krakowie (na wzór Magdeburga)⁵¹ – pierwszy: w dzień św. Agaty (5 lutego), drugi: na trzeci dzień po święcie narodzenia Jana Chrzciciela (26 czerwca), trzeci: w oktawę św. Marcina (18 listopada)⁵². Trzeci rodzaj sądów ławniczych, czyli potrzebnych, zwanych też koniecznymi (*iudicium necessarium, iudicium emptum causa necessitatis, iudicium opportunum emptum*), zwoływano poza ustalonym porządkiem, pomiędzy sesjami sądów regularnych, a więc w dowolnych terminach, najczęściej na prośbę któregoś z mieszczan i na jego koszt.

– przewodniczył burmistrz albo rada miejska względnie przedstawiciel króla (starosta, burgrabia, podstarości). W nagłówkach sądów jako sędzia przewodniczący występuje zawsze aktualny landwójt, ale to nie stanowi – moim zdaniem – dowodu. Charakter tego sądu był wyjątkowy, więc również skład (zwłaszcza przewodniczący) powinien być wyjątkowy, co często odbijało się w nazewnictwie stosowanym w nagłówku, np. sądu z 18 listopada 1572 r. – *Iudicium magnum bannitum burgrabiale est celebratum* (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 1). Można jednak na podstawie wzmianek w treści wpisów przypuszczać, że rada brała udział w obradach sądów wielkich. W nagłówku sądu wielkiego sprawowanego 18 listopada 1642 r. poświadczono imiennie obecność dwóch rajców (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 233v). Z kolei na sądzie wielkim po dniu św. Jana Chrzciciela 1609 r. przedłożony został do wpisu do księgi wyrok starosty będzińskiego, przy czym zaznaczono, że „urząd tak miejski radziecki, jako i sąd rzecz słuszną bacząc na jego zadość wpisać rozkazał” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 154). W zapiskach tych jednak nie ma mowy o przewodniczeniu obradom przez rajców.

51 B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich...*, s. 63; B. Wyrozumska, *Sądownictwo miejskie...*, s. 6–7; Z. Noga, *Wstęp*, w: *Urzednicy miejscy Krakowa...*, s. XXIX.

52 Drugi termin sądu wielkiego, choć odbywany 26 czerwca, wskazywano w datacjach jako dzień tygodnia po święcie św. Jana Chrzciciela, czasem z dodatkowym określeniem, jak w 1585 r.: *die tertia post festa divi Johannis Baptistae* (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 64v). Faktycznie było to święto męczenników Jana i Pawła (tak datowano w Krakowie), ale w datacji nigdy niewystępujące. Trzeci termin przez długi czas określano, podając dzień tygodnia po święcie św. Marcina, dopiero od lat osiemdziesiątych XVI w. najczęściej dodając *in octava*. Czasem, zwłaszcza przed 1585 r., sądy zwoływano z kilkudniowym przesunięciem: w 1576 r. – 12 listopada, w 1578 r. – 1 lipca, w 1579 r. – 30 czerwca, w 1580 r. – 28 czerwca, w 1581 r. – 27 czerwca, w 1582 r. – 15 listopada, w 1583 r. – 29 czerwca (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 5v, 19, 22, 32, 34v, 51v, 54). Zdarzały się nietypowe terminy sądów wielkich, ale rzeczywiście wyjątkowo: w 1578 r. w środę przed świętem św. Andrzeja (26 listopada), w 1579 r. w wtorek po święcie św. Michała (6 października); w 1625 r. w piątek po święcie św. Macieja apostoła (1 marca), w 1644 r. w piątek po święcie św. Wojciecha (29 kwietnia); w 1645 r. w piątek w oktawę święta Trzech Króli (13 stycznia). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 20v, 24, 214, 235, 235v.

2.1.8. Zakres kompetencji landwójta i ławy miejskiej w XVI–XVII w. Urząd landwójtowy

Na posiedzeniach sądów gajonych przedkładano do uwierzytelnienia różnego rodzaju umowy i transakcje oraz oblatowano (wpisywano do akt) dokumenty. W głównej mierze uwierzytelniano przed tą instytucją umowy o charakterze wieczystym: najczęściej transakcje kupna-sprzedaży, ale także darowizny, oprawy wiana, zamiany, inwentarze. Zamieszczano także wpisy czasowe: pożyczki, zastawy, najmy, dzierżawy, opieki nad dziećmi. Sąd ławniczy rozpatrywał także sprawy karne. Ławnicy, a także podwójci – jako osoby zaufania publicznego – urzędowali nie tylko na posiedzeniach sądów gajonych. Bywali również wzywani przez mieszczan w celu uwierzytelniania zawieranych umów i transakcji oraz sporządzania testamentów⁵³.

Wzmianki źródłowe potwierdzają, że w Będzinie, podobnie jak w innych miastach, landwójtowie urzędowali także poza sesjami sądu wójtowsko-ławniczego, prowadząc osobne akta (co najmniej od 1595 r.)⁵⁴. Był to urząd landwójtowy, który – w odróżnieniu od sądu – funkcjonował stale (permanentnie), dając mieszczanom możliwość załatwienia pilnych spraw⁵⁵. Landwójt w XVII w. posiadał osobną pieczęć urzędową⁵⁶.

2.1.9. Funkcjonowanie samorządu miejskiego i sądownictwa w XVIII w.

Na początku XVIII w. nastąpiły zasadnicze zmiany w funkcjonowaniu instytucji samorządu będzińskiego. W miejsce odrębnie funkcjonujących rady z burmistrzem oraz ławy z landwójtem wyłonił się urząd połączony (*urząd zobopolny, officium compositum*), który tworzyli dwaj burmistrzowie-rajcy, landwójt i ławnicy (ze źródeł nie wynika, ilu to było ławników). W posiedzeniach połączonego

53 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 212–217.

54 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 102–102v, 111v, 169–169v, 226, 227.

55 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 216, 219–220.

56 W wizytacji biskupiej z 1665 r. jest oblatowany dokument z 21 kwietnia 1650 r. wydany przez landwójta z dwoma ławnikami. W jego koroboracji zaznaczono: „A dla lepszej wiarey z podpisem rąk naszych pieczęcią urzędu lentwoyowskiego utwierdzamy”. AKMKr., AVCap 47, s. 278.

urzędu brali udział również rajcy starzy⁵⁷. Nie jestem w stanie stwierdzić, jaki był w XVIII w. tryb funkcjonowania sądownictwa w Będzinie – czy sprawował je tylko połączony urząd, czy też odbywały się odrębne sądy gajone ławnicze oraz posiedzenia burmistrzów-rajców⁵⁸. Nie zachowały się księgi miejskie z tego okresu, ale informacje o obradach połączonego urzędu będzińskiego zawarte zostały w zachowanych dokumentach miejskich z kilku lat⁵⁹. Są to ekstrakty (wypisy) z ksiąg tego połączonego urzędu, które określano jako akta miejskie burmistrzowskie i lantwójtowskie⁶⁰.

2.1.10. Zgromadzenie pospólstwa i jego rola w ustroju miejskim

W ustroju Będzina pewną rolę odgrywało również pospólstwo, czyli zgromadzenie ogółu obywateli miasta, tj. mężczyzn posiadających prawo miejskie. Społeczność miejska prócz udziału w wyborach nowych władz miejskich miała też wpływ na podejmowanie ważnych dla miasta decyzji. Można przyjąć, że będzińskiemu pospólstwu udało się uzyskać prawo do wysyłania swego przedstawicielstwa do urzędu miejskiego, być może na zasadzie trzeciego ordynku, albo też uczestnictwa w sesjach rady miejskiej z prawem głosowania. Z pewnością już w XVI w. przyjęcie niektórych uchwał rady czy ławy wymagało aprobaty pospólstwa. Dotyczyło to zwłaszcza spraw ogólnych miasta, a szczególnie uchwał oraz wilkierzy miejskich⁶¹.

57 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 208.

58 Nie dowodzi odrębnego sądu radzieckiego używanie pieczęci radzieckiej. Znane z XVIII w. odciski wskazują, że w użyciu był tłok z cechami gotyckimi, a więc sporządzony najpewniej jeszcze w XV w. ANKr, *Variae civitates et villae* – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1364.

59 Udało się odnaleźć dokumenty urzędu połączonego z lat 1728, 1746, 1755, 1772–1773, 1775–1777. BŚ, R 878 III, k. 22v, 85v, 87, 88v, 131–131v; ANKr, *Variae civitates et villae* – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1359–1369.

60 W ekstrakcie z 1773 r. zapisano: „do akt mieyskich tak burmistrzowskich, jako y lantwoytowskich bendzińskich”. ANKr, *Variae civitates et villae* – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1363.

61 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 217–218.

2.1.11. Kancelaria miejska. Personel kancelarii i jego obowiązki Księgi miejskie Będzina

Dokumentacją działalności instytucji samorządu miejskiego zajmowała się kancelaria miejska. Głównym jej zadaniem było prowadzenie miejskich ksiąg wpisów, a więc dokumentacji własnej instytucji miejskich (rady i ławy), a także wydawanie wypisów z akt oraz sporządzanie dokumentów. Przyjmuje się, że potwierdzeniem funkcjonowania kancelarii miejskiej są wzmianki o instytucjach samorządu miejskiego (ławy, rady), o pieczęci miejskiej, o wytworach kancelaryjnych (dokumenty, księgi wpisów) oraz o odrębnym pisarzu miejskim⁶². Informacja o najstarszym dokumencie miejskim z pieczęcią miasta pochodzi z 1406 r.⁶³. Urzędnikiem prowadzącym kancelarię miejską był pisarz miejski. Pierwszym poświadczonym w Będzinie pisarzem był Jan Janczyc z Olkusza w 1411 r.⁶⁴. Brak informacji świadczących o zatrudnieniu w kancelarii będzinińskiej personelu pomocniczego. Należy przyjąć, że wszystkie czynności kancelaryjne wypełniał osobiście pisarz (*notarius civitatis, notarius iuratus*)⁶⁵. Do schyłku XVI w. pisarze będzinińscy są wzmiankowani sporadycznie, a od przełomu XVI i XVII w. możliwe już staje się śledzenie personalnej obsady tego urzędu. Potwierdzone konkretne przypadki pisarzy będzinińskich ze schyłku XVI i początku XVII w.

62 B. Wyrozumska, *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1995, s. 18–19; A. Bartoszewicz, *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 67–70; J. Tandecki, *Dokumenty i kancelarie miejskie*, w: *Dyplomatyka staropolska*, red. T. Jurek, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2015, s. 413–419; D. Lisowicz-Żurek, *Kancelaria małego miasta – organizacja, funkcje, znaczenie na przykładzie Chrzanowa w XV–XVI wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, t. 7[11] (2015), s. 231–232; M. Superczyński, *Kancelaria i archiwum miasta Chełmna w okresie przedrozbiorowym (XIII w.–1772 r.)*, Towarzystwo Naukowe Toruńskie, Toruń 2021, s. 60–63.

63 Dokument z pieczęcią miasta Będzina (*littera [...] sub sigillo civitatis Bandinensis*) został przedłożony przed sądem wyższym prawa magdeburskiego na zamku krakowskim, czyli przed sądem apelacyjnym od wyroków sądów miejskich. Urzędnicy będzinińscy (zapewne rajcy) zaświadczyli w nim, że Jan Bertold z Będzina nie mógł stawić się na rozprawie przeciwko Ożannie, mieszczce będzinińskiej, z powodu choroby. *Najstarsza księga sądu najwyższego prawa niemieckiego w zamku krakowskim*, wyd. A. Kłodziński, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1936 („Archiwum Komisji Prawniczej”, t. 10), nr 1739; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, s. 133.

64 J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, s. 133.

65 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta*, s. 218–220.

wskazują na powierzanie tej funkcji nauczycielom w szkole parafialnej⁶⁶, co – jak dowodził Bartłomiej Groicki – było zjawiskiem nagminnym w mniejszych miastach⁶⁷. W XVII w. nastąpił już wzrost świadomości i kultury prawnej społeczności Będzina w tym zakresie. Urząd pisarza obejmowały osoby posiadające prawo miejskie i mające już doświadczenie w działalności publicznej. Dobrze ilustrują to dwa przypadki – Klemensa Stracha i Stanisława Barwinka, którzy objęli funkcję pisarza po zasiadaniu w radzie. Klemens Strach pełnił tę funkcję z przerwami dwukrotnie, prawdopodobnie już w schyłkowym okresie życia, może nawet do śmierci. Można przyjąć, że zwierzchnictwo kancelarii miejskiej stanowiło dla niego ukoronowanie aktywności urzędniczej w mieście⁶⁸.

Sąd ławniczy prowadził własną dokumentację, czyli księgi wpisów. Najstarsze znane potwierdzenie prowadzenia ksiąg ławniczych w Będzinie pochodzi z 1420 r.⁶⁹. Funkcjonowanie w XVI–XVII w. w kancelarii miejskiej ksiąg sądowych ławniczych, wójtowskich poświadczają liczne wzmianki (najstarsza z 1557 r.⁷⁰). Wiadomo też, że jednocześnie prowadzono księgi czystopisowe

66 Funkcję pisarza miejskiego i nauczyciela w szkole parafialnej (*rector scholae*) łączyli Jan Barwinek (w 1598 r. – AKMKr., AVCap. 47, s. 279.), Paweł Nowogórczyk (w 1606 r. – APKat., 12/773/0/2/4, k. 135v).

67 Znaczący o niedbałości, która jest w wielu miasteczkach, iż rajce z wójtami i z przysiężnikami pisarskie miejsca ludźmi k temu niesprawnymi zasadzają: jako klechami abo opłymi furfanty szkolnymi, nie rozumiejąc co na pisarza zależy i jako sprawy miejskie z strony urzędu są ważne. [...] Na mistrza szkolnego ten urząd wkładają, na którego dosyć pracy jest, gdy urząd kościelny i szkolny dobrze wiedzie. [...] Przeto gdy godny pisarz być nie może, lepiej jest, aby wszystkie sprawy sądowe i zapisy wyrozumnym własnym językiem pisane były z powieści którego męża roztropnego na sądzie siedzącego". B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich...*, s. 41–42.

68 Zob. rozdział 3., spis 10.

69 Wzmianka o aktach sądu ławniczego, a więc księdze ławniczej Będzina znajduje się w księdze sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim. W 1420 r. rozpatrywano przed nim odwołanie od wyroku sądu ławniczego w Będzinie w sprawie między Maciejem sołtysiem z Łęki w parafii Sławków a Mikołajem alias Closem mieszczaninem z Będzina. Wspomniano tam o wpisie tej sprawy w księdze ławniczej Będzina (*in registro scabinorum; in registro iudiciali civitatis predictae continetur*). ANKr., Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku krakowskim, sygn. 29/10/0/2.1/8 (dawne sygnatury: Teut. 1a, SWPM I-8), s. 144, 151; M. Wolski, *Łęka*, w: SHGKr., cz. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków 2003, s. 891–892.

70 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 42 (w *księgach tutecznych woithowskich [...] de data anno 1557 feria quinta post fetum s. Martini*).

(zwane sądowymi) oraz protokół⁷¹. Jedyna zachowana z okresu przedzobiorowego księga dokumentująca działalność sądu wójtowsko-ławniczego Będzina obejmuje wpisy z przełomu XVI/XVII w. (daty skrajne: 1572–1645)⁷². Ponieważ jest to unikatowy zabytek powstały w kancelarii miejskiej Będzina, warto poświęcić mu więcej uwagi. Rękopis jest przechowywany w Archiwum Państwowym w Katowicach. Składa się z 236 kart, dwustronnie zapisanych, o wymiarach 20,5 x 31 cm. Wpisy sporządzone zostały wieloma rękami, zapewne pisarzy miejskich. Księga ma wtórną oprawę płóciennie-tekturową, wykonaną prawdopodobnie w XX w. Podczas jej oprawiania nastąpiło częściowe zaburzenie pierwotnego układu rękopisu – początkowej części od pierwszej karty z wpisami za 1572 r. i dla lat 1576–1577 (k. 2–15) oraz dla 1588 i 1589 r. (k. 72–76), a także w końcowej części dla lat 1625–1629 (k. 215–232)⁷³. Ponadto

- 71 Wzmianka z 1595 r. w księdze czystopisowej wójtowsko-ławniczej o „protokole wójtowskim”, a więc o innym tomie akt (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 102v). W 1597 r. rozróżnienie: „Przeniesienie zapisu [...] z ksiąg małych wójtowskich do ksiąg niniejszych [...]. Żądał u sądu niniejszego aby mu był wpisany do ksiąg wójtowskich sądowych niniejszych zapis z ksiąg małych i protokołu wójtowskiego” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 111v–112). Podobnie w 1621 r. w księdze powołano się na pełnomocnictwo „z ksiąg mniejszych landwójtowskich de data et actu in vigilia s. Martini episcopi et confessoris anni Domini 16 decimo nono” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 197).
- 72 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4. Ogólną charakterystykę księgi jako pierwszej przedstawiła Alina Kowalska, *Uwagi o języku księgi wójtowskiej Będzina z lat 1572–1645*, „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach. Sekcja Językoznawstwa” 1966 (3), s. 25–27. Z przykrością muszę stwierdzić, że artykuł ten nie był mi znany, gdy opisywałem księgę w monografii miasta. K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 219.
- 73 Najstarsze datowane wpisy pochodzą z 18 listopada 1572 r. i są na karcie oznaczonej 1 recto. jednak karta pierwsza została umieszczona odwrotnie. Wcześniejsza jest jej druga strona, oznaczona jako k. 1 verso. Znajdujące się na niej wpisy należy datować przed 18 listopada, prawdopodobnie na 1572 r. Następne karty (oznaczone obecnie od 2 do 15) są wymieszane, gdyż zostały źle ułożone podczas oprawy. Kolejne datowane wpisy pochodzą z 26 czerwca 1576 r., ale uporządkowanie stron pod względem treściowym i chronologicznym ujawnia, że są też wpisy sprzed tej daty. Właściwy układ pierwszych 15 kart powinien być następujący: k. 1v–1r (1572 r.), k. 11v–11r (brak daty, zapewne sprzed 26 czerwca 1576 r.), k. 2r–2v (sprzed 26 czerwca 1576 r.), k. 10r–10v (sprzed 26 czerwca 1576 r.), k. 8r–8v (26 czerwca 1576 r.), k. 9–9v (26 czerwca 1576 r.), k. 7r–7v (26 czerwca 1576 r.), k. 6r (26 czerwca 1576 r., 10 lipca 1576 r.) – k. 6v (10 lipca 1576 r.), k. 5r (10 lipca 1576 r.) – k. 5v (12 listopada 1576 r.), k. 14v (12 listopada 1576 r.) – k. 14r (19 kwietnia 1577 r.), k. 3r–3v (19 kwietnia 1577 r.), k. 4r–4v (19 kwietnia 1577 r.), k. 12r–12v (19 kwietnia 1577 r.), k. 13r (19 kwietnia 1577 r.) – k. 13v (19 kwietnia 1577 r., 18 listopada 1577 r.), k. 15r–15v (10 stycznia 1578 r.) – dalej już układ kart poprawny. Zaburzony układ mają też karty ułożone po k. 72, oznaczone obecnie jako k. 73, k. 74, k. 75. Właściwy układ powinien być następujący: k. 72v (22 kwietnia 1588 r.), k. 75r (22 kwietnia 1588 r.) – k. 75v (30 września

między wpisami za 1601 r. na pozostawionych niezapisanych stronach pisarz z 1623 r. zamieścił wpisy z sądu wielkiego 18 listopada 1623 r.⁷⁴. Nie jest też w pełni oczywiste umiejscowienie jednej karty (k. 193) z wpisami z 1619 r.⁷⁵. W tomie zachowała się tylko część dokumentacji z okresu objętego skrajnymi datami 1572–1645, a mianowicie: sprzed 18 listopada 1572 r., z 18 listopada 1572 r., sprzed 26 czerwca 1576 r., z 26 czerwca 1576 r. – 18 listopada 1586 r., z 22 kwietnia 1588 r. – 18 listopada 1606r., z 11 stycznia 1608 r.⁷⁶ – 18 listopada 1625 r., sprzed 18 listopada 1626 r., z 18 listopada 1626 r. – 6 października 1628 r., sprzed 23 kwiet-

---

1588 r., 18 listopada 1588 r., 26 czerwca 1589 r.), k. 73 (26 czerwca 1589 r., 6 października 1589 r.) – k. 73v (6 października 1589 r.), k. 74r (6 października 1589 r., 18 listopada 1589 r.) – k. 74v (18 listopada 1589 r.), k. 76r (18 listopada 1589 r., 2 grudnia 1589 r.) – k. 76v (2 grudnia 1589 r.). Układ kart od obecnej k. 215 do k. 232 powinien być następujący: k. 215 (bez daty, sprzed 27 czerwca 1625 r.), k. 227r (27 czerwca 1625 r.), k. 227v (18 listopada 1625 r.), k. 222r–223r (prawdopodobnie sprzed 29 września 1626 r.), k. 223v (po 29 września 1626 r., 16 listopada 1626 r.), k. 224r–224v (16 listopada 1626 r.), k. 225r (5 lutego 1627 r.), k. 225v (15 kwietnia 1627 r.), k. 226r–226v (25 czerwca 1627 r.), k. 229r–229v (25 czerwca 1627 r., 18 listopada 1627 r.), k. 230r–230v (18 listopada 1627 r.), k. 231r–231v (18 listopada 1627 r.), k. 228r–228v (18 listopada 1627 r.), k. 232r (przed 5 lutego 1628 r.), k. 232v (5 lutego 1628 r.), k. 216r–216v (26 maja 1628 r.), k. 217r (30 czerwca 1628 r.) – k. 217v, k. 218r (6 października 1628 r.), k. 218v–219v (6 października 1628 r.), k. 220r (sprzed 27 kwietnia 1629 r.), k. 220v–221v (27 kwietnia 1629 r.). Od k. 233r do k. 236v jest ciągłość wpisów z lat 1642–1645. Na niewłaściwy układ części kart rękopisu zwróciła uwagę A. Kowalska, *Uwagi o języku...*, s. 25. Zob. też K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 219.

- 74 Zamieszczenie tych wpisów na k. 127v i k. 128r. nie wynika z błędu introligatorskiego. Karty były niezapisane (być może skleiły się) i pisarz z 1623 r. – prawdopodobnie z oszczędności – przeniósł tam wpisy z sądu *in octava s. Martini AD 1623*. Na k. 128v znajduje się wpis sporządzony ręką pisarza z 1601 r. oraz podana jest data sądu – 20 listopada 1601 r.
- 75 A. Kowalska (*Uwagi o języku...*, s. 27) uznała k. 193 za niewłaściwie wszytą. Nie jestem jednak przekonany do takiego wniosku. Tekst na obu stronach k. 193 wpisano inną ręką (oznaczoną przez A. Kowalską jako ręką pisarza D) niż na obu kartach sąsiednich (k. 192 i k. 194), a jednocześnie zachowana została ciągłość wpisów – zarówno między k. 192v i k. 193r, jak i między k. 193v i k. 194r (oznaczoną za pomocą reklamantów).
- 76 Brak w księdze wpisów z 1607 r. nie jest łatwy do wyjaśnienia. Nie wynika z braku składek za ten rok, gdyż nagłówek pierwszego sądu z 1608 r. (11 stycznia) jest umieszczony bezpośrednio po wpisach z ostatniego sądu 1606 r. (18 listopada), na dole tej samej strony (k. 143v). Trudno więc stwierdzić, czy nie było w 1607 r. żadnych spraw, które należało odnotować w księdze wieczystej, czy też sąd ławniczy w ogóle się nie zbierał. Bardziej prawdopodobne jest to drugie wyjaśnienie, gdyż w księdze znajdują się nagłówki sądów z różnych lat, pod którymi brak wpisów. Potwierdzają taki wniosek dwa wpisy w księdze, w których powołano się na czynności z 1607 r. (z 28 marca i 19 listopada). Oba wpisy dotyczyły spraw załatwianych przez urzędem wójtowskim (nie przed sądem). Ponadto w jednym wypadku powołano się na wpis w „protocole woytowskim” (k. 144, k. 168v–169).

nia 1629 r., z 23 kwietnia 1629 r., z 18 listopada 1642 r., z 22 kwietnia 1643 r., z 29 kwietnia 1644 r., z 13 stycznia 1645 r. Księgę spisano niemal w całości w języku polskim⁷⁷. Stosowanie języka ojczystego w kancelarii upodabnia Będzin do miast górnośląskich, w których też dość wcześnie język polski stał się językiem urzędowym. Widoczne są tu wpływy czeskie⁷⁸. Tylko nagłówki poszczególnych sesji sądowych oraz pojedyncze oblatowane (przytoczone) dokumenty zostały sporządzone w języku łacińskim⁷⁹. Jest to księga czystopisowa sądu wójtowsko-ławniczego. W treści wpisów w niej zawartych kilkakrotnie określono ją jako „akta sądowe wójtowskie”⁸⁰. Można więc mówić o niej jako o księdze wójtowskiej (landwójtowskiej) lub – ściślej – wójtowsko-ławniczej. Zawiera liczne wpisy dotyczące obrotu nieruchomościami na terenie miejskim, w tym rezygnacje. Do wpisu (oblaty) podawano również inne ważne zeznania i dokumenty w celu zabezpieczenia ich treści, takie jak np. świadectwa dobrego urodzenia. Księga – mająca charakter księgi wieczystej – stanowi najcenniejsze źródło do poznania historii miasta w XVI–XVII w. oraz rekonstrukcji układu przestrzennego i najstarszej zabudowy miejskiej.

Nie zachowała się dokumentacja własna rady, czyli księgi radzieckie, ale nie ma wątpliwości, że były one prowadzone w XVI–XVII w., o czym świadczą liczne wzmianki oraz ekstrakty z tych ksiąg oblatowane w aktach wójtowsko-ławniczych⁸¹.

77 A. Kowalska, *Uwagi o języku...*, s. 25–48.

78 S. Rospond, *Analiza pisowni i języka*, w: *Protokolarz miasta Woźnik*, oprac. L. Musioł, S. Rospond, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1972, s. 16–17; A. Kowalska, *Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Tarnowskich Gór*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970, s. 140–143.

79 Łacinę stosowano, gdy zachodziła potrzeba, zwłaszcza przy komunikacji z instytucjami z zewnątrz – w sporze z plebanami będzińskimi, gdy sprawy trafiały do sądów kościelnych; podobnie w 1606 r., gdy stroną był mieszczanin kleparski – zarówno przedłożony w jego imieniu ekstrakt z księgi rady Kleparza, jak i wpisy dotyczące jego sprawy przed sądem ławniczym będzińskim spisano po łacinie (k. 157v–160v). Język polski stosowano więc z wyboru, a nie z konieczności.

80 APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 139 („do ksiąg sądowych wójtowskich”), k. 141 („przed sądem gajnym i acty sądowymi wójtowskimi stanąwszy”).

81 APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 92v: „zapisana do Ksiąg Radzieckich tuteczych *de data anno 1587*”; k. 102: „podług zapisu w Actach Radzieckich [...] *de data 159 quinto die 24 Januarii*”; k. 120v: „o czym szerzej o tym Acta Radzieckie świadczą tuteczne *de data 10 Decembris 1596*”; k. 142v: „podawszy do sądu niniejszego extract zapisu wyjęty z Act Radzieckich” (1606 r.); k. 175: „extractem z act radzieckich dowiódł [...] *in Actis Consularibus*”

2.1.12. Personel zatrudniany: instygator, sługa miejski

Miasto zatrudniało dodatkowy personel, który pomagał radzie i ławie w wykonywaniu ich funkcji. W okresie nowożytnym funkcjonował w Będzinie instygator, czyli oskarżyciel miejski. Nie jestem w stanie stwierdzić, czy była to stała funkcja. Być może oskarżyciela powoływano doraźnie, w zależności od potrzeby. Najstarsza wzmianka o instygatorze powołanym przez radę w sprawie karnej (o kradzież) pochodzi z 1618 r.⁸², a późniejsze poświadczenia są wzmiankowane już w XVIII w.⁸³. Rolę policyjną i porządkową w mieście pełnił sługa miejski. Podlegał on władzom miasta, wykonując powierzone przez nie czynności: zwoływał rajców oraz pospólstwo na posiedzenie rady, dokonywał aresztowań, dostarczał pozwy sądowe⁸⁴.

2.1.13. Miejsce wykonywania czynności urzędowych w XVI-XVIII w. Ratusz miejski

Miejscem zbierania się instytucji samorządu miejskiego (rady, ławy, zgromadzenia pospólstwa), wykonywania czynności urzędowo-sądowych oraz wyborów władz miejskich był – co najmniej od lat osiemdziesiątych XVI w. do początku XIX w. – ratusz, usytuowany w południowo-zachodniej części rynku. Brak wzmianek o ratuszu w średniowieczu i w pierwszych siedmiu dekadach

---

de data feria secunda post festum S. Luciae Virginis anni 1615”; k. 176: „którey plenipotentiey y assignatyei autentice sub sigillo consulari z act Radzieckich Bendzinskih dowiódł”; k. 176v: *in actis Consularibus contentum feria sexta ante festum s. Joannis Baptistae anno 1616*; k. 218v: „wpisana w Acta Radzieckie de data die 26 maii 1628”; k. 236v: *Actum coram officio consulari Ben[dzinensi] anno Domini 164 tertio, die 23 aprilis*. Interesujący przypadek pozwalający odtworzyć sposób wykorzystywania różnych serii ksiąg w kancelarii miejskiej zdarzył się 5 lutego 1618 r. Wówczas Jan Szczygieł, urzędujący burmistrz, „przed sąd niniejszy podał acta miejskie radzieckie, w których zapis w te słowa zapisany pokazał i aby był w księgi sądowe wpisany prosił” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 182v). Jest to dowód ekscerpowania wpisów bezpośrednio z jednej księgi do drugiej.

82 Był nim Jan Zaręba (Zaremba). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 184v; M. Mikołajczyk, *Proces kryminalny w miastach Małopolski XVI-XVIII wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 175.

83 W 1728 r. – Walenty, w 1739 r. – Kasper Nowicki, w 1791 r. – Krzysztof Kapuścik. W 1792 r. powołano w wyborach instygatora według zalecenia nowej uchwały z 1792 r. (Idzi Podlewski). BŚ, R 878 III, k. 22, 98, 102v; K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 220–221.

84 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 220–221.

XVI w. nie oznacza, że rzeczywiście budynek ten nie powstał. Można raczej przyjąć, że Będzin – podobnie jak inne polskie miasta podobnej rangi i wielkości – z przyczyn praktycznych i prestiżowych zadbał o jego budowę prawdopodobnie już w XV w.⁸⁵. Jest też możliwe, że w najstarszym okresie (XIV–XV w.) miejscem zbierania się instytucji miejskich były domy mieszczan. Wiemy natomiast, że około 1580 r. trwała budowa być może kolejnego budynku ratusza, która zakończyła się najpóźniej w 1588 r.⁸⁶. W XVIII w. dokonano remontu obiektu⁸⁷. Budynek ratusza zaznaczony na planie regulacyjnym z 1823 r. miał być murowany, ale nie ma pewności, czy było tak już w XVIII w. i wcześniej. Nie jest pewne, czy ratusz rzeczywiście wówczas stał, czy też był to budynek planowany, zważywszy na wykorzystywanie przez władze miasta do celów urzędowych lokali zastępczych w XIX w. Można więc z dużym prawdopodobieństwem uznać, że obiekt funkcjonujący w XVII–XVIII w. był drewniany.

85 Takiego zdania jest Jerzy Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w....*, s. 128–129. Budynek ratusza są poświadczony w XV w. i na początku XVI w. w wielu miastach o podobnym znaczeniu czy nawet mniejszych od Będzina. A. Bartoszewicz, *Ratusz w małych miastach polskich w XV–XVI wieku*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2014 (74), s. 161–168.

86 W dokumencie króla Stefana Batorego z 12 września 1580 r., oblatowanego w księdze grodzkiej krakowskiej, jest wzmianka o „aedificatione praetorii”. ANKr., *Castrensia Cracoviensia Relationes*, sygn. 29/5/0/2/1053 (dawna sygn. Castr. Crac. Relationes 220A), s. 668–559. Obiekt ten z pewnością był już użytkowany w styczniu 1589 r., gdy przybyli komisarze polscy do prowadzenia rozmów pokojowych. Nakazano wówczas mieszczanom opuszczenie ratusza i pozostawienie go posłom do dyspozycji. Szlachcic i mieszczanin będziniński Marcin Szaniawski w zeznaniu złożonym przed sądem grodzkim w Krakowie 27 maja 1589 r. wspominał, że: „gdi natenczas ich mość Panowie Komisarze przyjechali do Bendzina pokój stanowiąc z arcxiążeczkiem Maximilianem, a między domem rakuskim, posłał do ratusa sługę swego Jego Moszcz Pan Marsalek Koronny z urzędu swego rozkazując, abi każdy z ratusa precz wychodziel, tak więźniowie jako i kto inny, bo tam na thim miejscu ich moszcz panowie komisarze sprawi swe miewali”. Z treści całego zeznania wynika, że mieszczanie będzinińscy przez 24 tygodnie byli więzieni w ratuszu będzinińskim, a więc w 1588 r. ANKr., *Castrensia Cracoviensia Relationes*, sygn. 29/5/0/2/658 (dawna sygn. Castr. Crac. Relationes 14), s. 1420–1421, cyt. s. 1421; K. Nabiałek, *Topografia Będzina*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 191–192.

87 Wzmianki o remoncie pochodzą z 1768 i 1775 r. BŚ, R 878 III, k. 28v, 41v: „Roku 1775 za rezydencyi pana Ignacego Styrkowskiego stała się reparacyia ganku przybudowanego do ratuza, sumptem całego miasta, do której expensy na gonty dała synagoga złotych osim”. K. Nabiałek, *Topografia Będzina...*, s. 192.

2.1.14. Władza zwierzchnia nad miastem w XVI–XVIII w.

Kompetencje starostów będzińskich i ich personelu wobec miasta

Specyfiką mniejszych miast wchodzących w skład majątku królewskiego bywała silna podległość starostom i ich personelowi. Daje się też zaobserwować przejmowanie uprawnień wójta przez starostów. Taka sytuacja miała miejsce w Będzinie. Starostowie niegrodowi będzińscy (zwani też tenutariuszami), których siedzibę stanowił zamek, byli zwierzchnikami miasta z ramienia jego właściciela – króla. Od końca XV w. ich pozycję wobec miasta wzmacniał dodatkowo fakt posiadania kompetencji wójta. W praktyce starostowie nie rezydowali stale w Będzinie, lecz posługiwali się zastępcami, burgrabiami, a od XVI w. podstarościami. Uprawnienia starostów będzińskich wobec mieszczan można najogólniej sprowadzić do funkcji sądowno-policyjnych oraz urzędowo-administracyjnych. Tenutariusze (starostowie) mieli też prawo zatwierdzania umów zawartych przez poddanych oraz potwierdzania ich praw, tj. weryfikacji przysługujących uprawnień, zwłaszcza w wypadku sporów. Starostowie zatwierdzali również uchwały podjęte przez radę i pospólstwo, w tym ustawy cechowe. Sąd starosty był sądem patrymonialnym (zwierzchnim z ramienia właściciela) dla poddanych zamieszkujących miasto i wsie należące do starostwa. Tenutariusze będzińscy rozstrzygali zarówno sprawy między mieszczanami, jak i sprawy mieszczan z przedstawicielami innych grup społecznych, szczególnie z duchownymi z miejscowej parafii. Sąd starosty będzińskiego stanowił instancję odwoławczą od wyroków rady miejskiej. Pod nieobecność starosty w jego imieniu rozpatrywali apelacje i wydawali wyroki zastępcy, czyli podstaroście.

Starostowie i zastępujący ich urzędnicy (burgrabiowie, podstaroście) zajmowali się regulacją różnych bieżących spraw miasta, w tym także administracyjnych i ustrojowych. Mieli prawo zatwierdzania i nominowania na urzędy miejskie oraz aprobowali uchwały miejskie. Aparat starościński posiadał także uprawnienia policyjne, mógł więc aresztować osoby podejrzane o dokonanie przestępstw⁸⁸.

---

88 Tenże, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 197–204.

2.2. Ustrój miasta i instytucje miejskie w okresie zaborów (1795–1918)

Po trzecim rozbiórce Polski w latach 1795–1806 Będzin znalazł się w zaborze pruskim. Według wprowadzonego prawa pruskiego na terenie Nowego Śląska na czele władz miast miał stać magistrat, który zastąpił dawną radę miejską. W skład magistratu wchodziło mniej osób niż wcześniej do rady, ale mogły one pełnić swe funkcje dożywotnio. Wszyscy urzędnicy pochodzili z nominacji władz. W każdym mieście Nowego Śląska miał urzędować burmistrz policyjny. Byli też powoływani radcy do spraw miasta, do których kompetencji należały uprawnienia policyjne i skarbowe⁸⁹.

Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego w 1807 r. w funkcjonowaniu władz miejskich przywrócono przepisy wprowadzone jeszcze w okresie Sejmu Czteroletniego. Władzę administracyjną sprawowały magistraty. Na ich czele stali burmistrzowie. Ogół mieszkańców wybierał członków zarządu miasta. Urzędników zatwierdzała dyrekcja policji. Pierwsze wybory do nowego magistratu będzińskiego przeprowadzono w kwietniu 1807 r.⁹⁰. Zgodnie z dekretem z sierpnia 1808 r. w miastach Księstwa liczących do 2 500 mieszkańców – a Będzin zaliczał się właśnie do tej grupy miast – powoływano pięciu radnych. Dekret wprowadzał zasadę, że na czele miasta miał stać burmistrz, który podlegał podprefektowi (a ten z kolei podlegał prefektowi). Władze Będzina miały z podprefektem najczęstszy urzędowy kontakt. Zgodnie z przepisami burmistrzom mieli pomagać ławnicy, w liczbie od jednego do kilku. Ławnicy byli mianowani przez podprefekta z obywateli umiejących pisać i czytać, ale musieli być zatwierdzeni przez ministra spraw wewnętrznych. Podprefekt – podlegający prefektowi – miał nadzór nad wieloma dziedzinami gospodarki (w tym nad targami i jarmarkami)⁹¹. Będzin posiadał trzech honorowych ławników. Kandydaci na radnych musieli umieć czytać i pisać oraz posiadać obywatelstwo Księstwa Warszawskiego. Radnymi nie mogły być osoby sprawujące inne funkcje i urzędy (zwłaszcza chodziło o urzędników skarbowych, sądowych, administracyjnych i policyjnych, księży i czynnych wojskowych). Na czele rady

89 M. Nita, *Pod zarządkiem pruskim (1795–1806)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. A. Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 32–34.

90 M. Nita, *Królewskie Wolne Miasto Będzin w Księstwie Warszawskim (1807–1815)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 46–47.

91 Tamże, s. 50–53.

stał przewodniczący wybierany przez radnych. Członkowie rady powoływali też ze swego składu sekretarza, który był zobowiązany do protokołowania posiedzeń rady i przekazywania dokumentacji do archiwum miejskiego. Ustalono, że rady miejskie w Księstwie mają zbierać się co najmniej trzy razy w roku, na czas nie dłuższy niż sześć dni. W ważnych sprawach na wezwanie burmistrza mogły być zwoływane posiedzenia nadzwyczajne. Rady miejskie miały szerokie kompetencje, obejmujące m.in.: układanie budżetu miejskiego, nakładanie podatków, podejmowanie decyzji o przeznaczeniu dochodów miejskich, organizowanie szkolnictwa elementarnego i nadzór nad nim. Rady miejskie – mające charakter władzy obradującej – przeprowadzały czynności doradcze i kontrolne. Samorząd w Księstwie Warszawskim był samorządem nowożytnym, o mniejszych kompetencjach niż w czasach Rzeczypospolitej. Opracowane przez rady budżety miasta, gdy dotyczyły kwoty do 500 zł polskich, musiały być przedkładane na ręce podprefekta powiatowego, który je zatwierdzał, jeśli zaś dochód wynosił ponad 500 zł polskich, to zatwierdzał go prefekt. Uchwały dotyczące sprzedaży nieruchomości gminnych również wymagały zatwierdzenia przez radę prefekta⁹².

Burmistrz był powoływany przez księcia Fryderyka Augusta po zgłoszeniu kandydatury przez ministra spraw wewnętrznych. Miał szerokie prerogatywy: zwoływał posiedzenia rady, administrował majątkiem publicznym, sprawował dozór nad majątkiem gminnym, ogłaszał akty urzędowe, podawał do wiadomości zarządzenia władz rządowych, utrzymywał porządek i bezpieczeństwo publiczne, sprawował nadzór nad instytucjami publicznymi, kierował robotami publicznymi, rozdzielał i prowadził pobór ciężarów publicznych. W wykonywaniu funkcji burmistrzowi pomagali: intendent policji oraz personel kancelaryjny. Burmistrzowi podlegali ławnicy, którzy w pewnych wypadkach mogli go zastępować, nie posiadali jednak pełnego zakresu jego uprawnień. Realizacja uchwał rady miejskiej należała wyłącznie do burmistrza. Był on rozliczany z wykorzystania funduszy przeznaczonych na potrzeby gminy⁹³.

Po utworzeniu Królestwa Polskiego na podstawie konstytucji powołano do życia nowe struktury władz miejskich. Rozwinięto te postanowienia w dokumentach wydanych przez namiestnika Królestwa generała Józefa Zajączka. Według postanowienia z 3 lutego 1816 r. najniższym szczeblem administracji państwowej były urzędy municypalne w miastach. Ostatecznie ustrój miast

---

92 Tamże, s. 53–54.

93 Tamże, s. 52–54.

określił namiestnik w postanowieniu z 30 maja 1818 r. (obowiązującym do 1906 r.), zgodnie z którym ustrój zwykłych miast (poniżej wojewódzkich) miał składać się z burmistrza i ławników. Liczba ławników w poszczególnych miastach nie mogła przekraczać czterech. Ławnicy byli wybierani spośród ogółu obywateli posiadających nieruchomości. Mieli oni tylko głos doradczy. Burmistrzów mianowała Krajowa Komisja Spraw Wewnętrznych i Policji. Urzędnik ten wykonywał polecenia i postanowienia Komisji Wojewódzkiej. Posiadał uprawnienia administracyjne i policyjne. Podejmował decyzje po naradzie z ławnikami. Na mocy postanowienia namiestnika Królestwa z 25 kwietnia 1818 r. rozwiązania zostały rady departamentowe (wojewódzkie), powiatowe i miejskie. Sprawy samorządu miejskiego zostały częściowo przekazane administracji lokalnej. W Komisji Wojewódzkiej powoływano dwóch dozorców z zadaniem kontroli miast w sprawach administracyjnych, gospodarczych i finansowych. Od 1821 r. zadania dozorców przejęli komisarze obwodowi. Osobne rozporządzenie z 30 maja 1818 r. określało zakres obowiązków kasjerów miejskich – według niego byli oni zobowiązani do prowadzenia dokumentacji finansowej, opracowywania sprawozdań finansowych, przygotowywania projektów budżetu oraz dbania o środki finansowe znajdujące się w kasie miejskiej. Miasto zatrudniało też strażników miejskich. W latach dwudziestych XIX w. Będzin nie posiadał ratusza, więc władze miasta wynajmowały pomieszczenia w domach prywatnych (m.in. w kamienicy należącej do Wojciecha Sączewskiego)⁹⁴.

Po upadku powstania listopadowego władzę administracyjną w Będzinie sprawował urząd municypalny – burmistrz i ławnicy. Kandydatów na burmistrza Komisji Rządowej przedstawiała Komisja Wojewódzka Kielecka. Główny zarząd sprawował burmistrz, który w poważniejszych sprawach podejmował decyzje wspólnie z ławnikami. Zgodnie z ukazem z 1842 r. urzędy municypalne zmieniono na magistraty, które stanowiły jedynie reprezentację miast wobec władzy. Na podstawie rozporządzenia Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z 1846 r. kandydatów na radnych i ławników wybierały magistraty w porozumieniu z najważniejszymi obywatelami. Urzędnicy miejscy – podobnie jak inni urzędnicy państwowi – musieli zdać egzaminy przed komisjami egzaminacyjnymi. Od 1835 r. kancelaria Będzina składała się z siedmiu wydziałów⁹⁵. Do połowy lat sześćdziesiątych XIX w. w urzędzie miejskim zatrudniano w różnych okresach od dziewięciu do jedenastu osób – burmistrza, kasjera i jego zastępcę,

94 M. Nita, *Miasto Narodowe (1815–1831)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 66–69.

95 Tenże, *Miasto Rządowe (1832–1866)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 91–92.

sekretarza z zastępcą, dwóch–trzech policjantów, dwóch dozorców, dwóch stróżów nocnych, a przez pewien czas jeszcze akuszerkę, chirurga, zegarmistrza⁹⁶.

W wyniku reform Aleksandra Wielopolskiego w 1861 r. utworzono samorząd miejski, wprowadzając radę miejską. Miasta Królestwa podzielono na trzy kategorie, uzależnione od wysokości rocznych dochodów. Będzin znalazł się w kategorii trzeciej (dochód od 1 000 do 3 000 rubli). Zarząd miast tej kategorii miał składać się z rady miejskiej liczącej ośmiu członków i z magistratu złożonego z burmistrza i dwóch ławników. Burmistrzów mianowała Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, rząd gubernialny zatwierdzał ławników, a członków rady miejskiej wybierało miejskie zgromadzenie wyborcze. Członkowie rady miejskiej urzędowali przez 6 lat, a co trzy lata wymieniana była połowa składu⁹⁷.

Na mocy ukazu z 31 grudnia 1866 r. wraz z późniejszymi przepisami magistraty zostały ustanowione najniższymi organami administracyjno-rządowymi, podlegającymi naczelnikom powiatów i gubernatorom. Na wszystkie urzędy nominacji dokonywali gubernatorzy (w wypadku Będzina gubernator piotrkowski) i naczelnicy powiatowi. Magistrat Będzina składał się z burmistrza i ławników. Urząd ten nie miał już charakteru samorządowego, lecz był instytucją zbiurokratyzowaną, podporządkowaną władzy zwierzchniej, rady miejskie zaś miały wyłącznie charakter doradczy. Magistrat nie zyskał samodzielności w sprawach budżetowych, a jedynie pełnił rolę egzekutorów w zakresie podatkowym. W ostatnim okresie funkcjonowania administracji miasta Będzina w ramach państwa rosyjskiego zatrudniano w niej 27 osób (w 1912 r.). Obok burmistrza i kasjera w skład personelu magistrackiego wchodził trzech sekretarzy, sekwestrator, archiwariusz, kancelista, dwaj gońcy i kilkunastu pisarzy⁹⁸.

Będzin w drugiej połowie XIX w. nadal nie posiadał ratusza, a więc odpowiedniego budynku dla władz miejskich. Na mocy kontraktu zawartego z Lewkiem Potokiem wydzierżawiano od niego siedem pomieszczeń. W 1874 r. magistrat przeniesiono do domu Lejzora Żmigroda przy ul. Sławkowskiej. W latach osiemdziesiątych jego siedzibą stał się dom Ignacego Chorzelskiego. Stałej siedziby nie wybudowano dla władz miejskich do końca rządów rosyj-

---

96 Tamże, s. 95.

97 Tamże, s. 87–90.

98 M. Nita, *Miasto powiatowe w Królestwie Polskim (1867–1914)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 139–140, 144.

skich. Przed I wojną światową wynajmowano dla urzędników miejskich dom przy ul. Sączewskiego⁹⁹.

Pod okupacją niemiecką w okresie I wojny światowej Będzin uzyskał samorząd oparty na wytycznych ordynacji niemieckiej z 1 lipca 1915 r., wydanej dla miast „Polski rosyjskiej”. Władze miejskie składały się z magistratu i rady miejskiej, pochodzących z niemieckiej nominacji. Magistrat tworzył burmistrz z ławnikami, a w skład rady miejskiej wchodził przewodniczący i sześciu członków (radnych)¹⁰⁰.

Po utworzeniu w 1916 r., w wyniku porozumienia Niemiec i Austrii, Królestwa Polskiego nastąpiły zmiany administracyjne w mieście. Wprowadzono nową strukturę władz miejskich, których skład miał pochodzić z wyboru. Specjalny dokument nakazywał przeprowadzenie do końca stycznia 1917 r. wyborów we wszystkich miastach Królestwa. Utworzony został tzw. będziński okręg wyborczy, w skład którego wchodziły: Będzin, Gzichów, Małobądz i Brzozowica. Czynne prawo wyborcze mieli mężczyźni zamieszkujący na obszarze tych miejscowości co najmniej dwa lata, którzy ukończyli 25 lat, a także pełnomocnicy przedsiębiorstw położonych na terenie Będzina. Wyborców podzielono na sześć grup (kuri), grupujących kategorie zawodowo-społeczne. Przy biernym prawie wyborczym wprowadzono wymóg znajomości języka polskiego, co w zamierzeniu miało wyeliminować część Żydów, a w zasadzie uderzyło w Niemców. W efekcie wybory zostały zdominowane przez komitety żydowskie, które przejawiały największą aktywność. Żydzi starali się uzyskać maksymalną liczbę mandatów we wszystkich kuriach. Te dążenia ugrupowań żydowskich spowodowały bojkot wyborów przez ludność polską. W konsekwencji również Żydzi porozumieli się przed wyborami i utworzyli dla kurii I–V jeden wspólny Centralny Komitet Żydowski. Wybory odbyły się w dniach 12 lutego (VI kuria) i 13 lutego (pozostałe kurie). W ten sposób nowa rada była złożona wyłącznie z radnych pochodzenia żydowskiego. Z kolei magistrat powoływany drogą nominacji tworzyli głównie urzędnicy polscy¹⁰¹. W październiku 1918 r. magistrat

99 Tamże, s. 144–145.

100 R. Kaczmarek, *Będzin podczas I wojny światowej (1914–1918)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 349–350.

101 Tamże, s. 353–356.

miasta składał się z burmistrza i 4 ławników (Żydów), natomiast radę miejską stanowiło 22 radnych (wszyscy byli Żydami)¹⁰².

2.3. Ustrój Będzina w latach 1918–1945

Już 11 listopada 1918 r. Stefan Falkowski pełniący funkcję komisarza na powiat będziński z nominacji Rady Regencyjnej sformułował polecenie dokonania wymiany połowy składu rady miejskiej przez włączenie osób wyznania chrześcijańskiego. Do zmiany tej jednak nie doszło, gdyż rada dokonała samorozwiązania, a 14 listopada na wiecu ludności chrześcijańskiej wybrano drogą akklamacji tymczasowy zarząd miasta, złożony z ośmiu polskich działaczy (Jan Fil, Mieczysław Krąkowski – zastąpiony wkrótce przez Ignacego Wolińskiego, Edward Lange, Franciszek Kowalczewski, Waław Antczak, Henryk Godlewski, Edward Witkowski, Teodor Stokowski), do których dołączono siedmiu przedstawicieli Żydów (Salomon Weinzieher, Rieder, Lejzor Rubinlicht, Józef Goldfeld, Isaak Pejsachson – wkrótce się wycofał, Herman Nunberg, Gustaw Weinzieher)¹⁰³.

W okresie międzywojennym od 1919 r. radni miejscy powoływani byli w wyborach, a następnie to oni wybierali zarząd miasta: prezydenta, zastępcę i ławników. Już 9 marca 1919 r. przeprowadzono pierwsze po odrodzeniu Polski wybory do rady miejskiej Będzina. Wybierano 26 radnych. Najwięcej mandatów, bo 21, uzyskali kandydaci pochodzenia żydowskiego. Jednak w tym czasie podział narodowościowy nie był kluczowy, bo aż jedenastu radnych zostało wybranych ze wspólnej polsko-żydowskiej listy, reprezentującej pravicę żydowską oraz polskich przedsiębiorców i inteligencję. Pozostali wybrani wówczas radni byli pochodzenia żydowskiego, przy czym najwięcej z nich, bo sześciu reprezentowało ugrupowanie Poalej Syjon. Przewodniczącym rady został Gustaw Weinzieher, ale w 1921 r. zastąpił go Stefan Zdzitowiecki. Zmiany w składzie rady następowały w trakcie trwania kadencji, gdyż wielu radnych ustępowało w sytuacji, gdy pełnione w niej obowiązki utrudniały im pracę zawodową. W okresie tworzenia się rady uformowano też magistrat miasta. Prezydentem

102 Tamże, s. 362; L. Krzyżanowski, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne. Aktywność społeczna (1918–1939)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 395–403.

103 Tenże, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne...*, s. 395–396.

został dotychczasowy burmistrz Edward Rypp, jego zastępcą – Leonard Zaleski, a ławnikami – Donat Szlajfsztajn i Mieczysław Krąkowski¹⁰⁴.

W 1922 r. kadencja władz miasta uległa przedłużeniu, bo wobec niestabilnej sytuacji państwa zdecydowano o nieprzeprowadzeniu wyborów komunalnych. W kwietniu 1925 r. władze wojewódzkie rozwiązały radę miejską i wprowadziły zarząd komisaryczny. Zmuszono do ustąpienia prezydenta Edwarda Ryppa. Komisarzem w mieście został dotychczasowy prezydent Sosnowca Artur Michael, działacz Narodowej Demokracji. Decyzja o działaniach w Będzinie i wstrzymywaniu wyborów tamże miała prawdopodobnie związek z wynikami wyborów w Sosnowcu i Dąbrowie, gdzie sukces odniosła Polska Partia Socjalistyczna (PPS). Wybory komunalne w Będzinie odbyły się 30 sierpnia 1925 r. Do poszerzonej do 32 osób rady najwięcej mandatów (dziesięć) zdobył Blok Żydowskiej Jedności, dziewięć mandatów przypadło PPS, po sześć mandatów uzyskały prawicowe Zjednoczenie Polskie oraz komunistyczna Solidarność Robotnicza, natomiast ostatni mandat otrzymał przedstawiciel młodzieżówki syjonistycznej partii Cejre-Syjon. Nowa rada dokonała 25 października wyboru prezydenta, którym został kandydat endecji, dotychczasowy komisarz Artur Michael. Stało się to dzięki poparciu ugrupowań żydowskich i komunistów. Do zarządu miasta – na stanowiska wiceprezydenta i czterech ławników – weszli przedstawiciele wszystkich opcji politycznych. Skomplikowany okazał się wybór prezydium rady. Ostatecznie 1 października 1925 r., po unieważnieniu wcześniejszych wyborów, na przewodniczącego (prezesa) rady wybrano kandydata PPS Franciszka Żebrowskiego, jego zastępcą został endek Jan Gęborski, a sekretarzem – komunista Icek Hersz Kozłowski; później do zarządu dołączono jeszcze dwóch sekretarzy. W trakcie trwania kadencji skład rady uległ częściowej zmianie¹⁰⁵.

Kolejne wybory miejskie, do których zgłoszono szesnaście list, odbyły się 9 grudnia 1928 r. Głosowanie nie wskazało wyraźnego zwycięzcy: sześć mandatów uzyskał BBWR, a pozostałe ugrupowania polskie i żydowskie w sumie wprowadziły do rady równą liczbę, po szesnaście osób, przy czym przedstawiciele obu nacji byli mocno zróżnicowani pod względem politycznym. W tej sytuacji zbudowanie w radzie większości decyzyjnej stanowiło dużą trudność. Różnice interesów ujawniły się przy wyborach prezydium rady i prezydenta, dokonanych w styczniu 1929 r.¹⁰⁶.

104 Tamże, s. 397.

105 Tamże, s. 401–405.

106 Tamże, s. 406–407.

Brak porozumienia pomiędzy radnymi wybranymi w 1928 r. stworzył okazję dla władz nadrzędnych do rozwiązania rady i powołania zarządu komisarycznego. Władzom sanacyjnym była na rękę antyrządowa postawa prezydenta Michaela. W dniu 31 października 1930 r. decyzją ministra spraw wewnętrznych odwołane zostały rada i magistrat Będzina. Cztery miesiące później w lutym 1931 r. wojewoda kielecki zatwierdził na stanowisku kierownika tymczasowego zarządu miasta Bronisława Rzczkowskiego. Do pomocy dodano mu radę złożoną z jedenastu ludzi, do których sanacja miała zaufanie. Rada jednak zmieniała często swój skład; pod koniec swej działalności w 1932 r. liczyła dziewięć osób. Traktowano ją zresztą wyłącznie jako ciało doradcze. Prezydent komisaryczny sprawował władzę autorytarną. Oficjalnym powodem odwołania poprzedniego zarządu miasta była zła sytuacja finansowa miasta, jednak w okresie rządów Rzczkowskiego zadłużenie miasta nie zmniejszyło się. Za jego prezydentury w mieście doszło do licznych strajków i demonstracji społecznych, zwłaszcza w latach 1933–1934. Ich źródłem były: z jednej strony stan gospodarczy miasta, a z drugiej – niechęć do obozu rządowego, z którego wywodził się zarząd komisaryczny¹⁰⁷.

Przyjęcie w lipcu 1933 r. ustawy o zmianie ustroju samorządu terytorialnego spowodowało, że konieczne było przeprowadzenie wyborów do rady miejskiej. Odbyły się one w Będzinie z dość dużym opóźnieniem – dopiero 27 maja 1934 r. Spośród 40 mandatów osiemnaście zdobyli kandydaci sanacji, piętnaście – przedstawiciele ugrupowań żydowskich, cztery mandaty uzyskała PPS, a trzy – ugrupowania komunistyczne. Jednak zebranie rady przeciągało się m.in. z powodu przeprowadzenia w listopadzie 1934 r. wyborów uzupełniających w Małobądzu i na osiedlu Ksawera. W efekcie rada zebrała się w marcu 1935 r. Na prezydenta wybrano wówczas, zgodnie z nowym prawem na dziesięcioletnią kadencję, dotychczasowego wicestarostę Antoniego Izydorczyka, choć w istocie wybór był konsekwencją wcześniej podjętych ustaleń¹⁰⁸.

Ostatnie w okresie międzywojennym wybory władz miejskich odbyły się w Będzinie 21 maja 1939 r., zgodnie z ustawą po upływie pięcioletniej kadencji. Zakończyły się one klęską obozu rządzącego. Spośród dziewięciu zgłoszonych list najwięcej mandatów – szesnaście – uzyskali kandydaci socjalistów, obóz sanacyjny zdobył ich dziewięć, a piętnaście mandatów przypadło kandydatom z kilku ugrupowań żydowskich (w tym aż dziewięć mandatów otrzymali Żydzi

---

107 Tamże, s. 410–413.

108 Tamże, s. 413–415.

ortodoksyjni). Nowa rada nie zdążyła się w ogóle zebrać, po pierwsze z powodu braku zatwierdzenia wyników wyborów przez wojewodę, a przede wszystkim z powodu wybuchu II wojny światowej¹⁰⁹. W okresie międzywojennym władze miejskie korzystały z wynajmowanej kamienicy (dziś nieistniejącej) na rogu al. Kołłątaja i ul. Sączewskiego¹¹⁰.

W okresie okupacji niemieckiej od września 1939 r. na czele administracji niemieckiej w Będzinie stał burmistrz posiadający pełnię władzy wykonawczej w mieście. Na urząd ten jeszcze w 1939 r. powołano Hansa Kowohla, który pełnił go do końca okupacji niemieckiej w Będzinie, czyli do stycznia 1945 r. Obsada personalna podległych burmistrzowi władz miasta zmieniała się często, gdyż osoby te były powoływane w trybie wojskowym, na czas określony. Formę przedstawicielstwa samorządowego miała tworzyć grupa radnych, których powoływano w porozumieniu z pełnomocnikiem partyjnym. Rada miała zresztą charakter fasadowy i tak ją traktował burmistrz¹¹¹.

2.4. Ustrój Będzina po II wojnie światowej (1945–2018)

Po II wojnie światowej pełnomocnik Tymczasowego Rządu Rzeczypospolitej Polskiej powołał 4 lutego 1945 r. na prezydenta Będzina Romana Nowaka z Polskiej Partii Robotniczej (PPR). Jego zastępcą został Jan Kubiński. W lutym trwały też dyskusje między działaczami PPR oraz PPS o powołaniu Miejskiej Rady Narodowej (MRN). Ostatecznie pierwsze posiedzenie MRN odbyło się 5 marca 1945 r. Uczestniczyło w nim 22 radnych. Na przewodniczącego MRN wybrano Eugeniusza Korlackiego z PPR. W następnych latach skład rady ulegał zmianie i poszerzeniu. Zmiany następowały też w prezydium MRN. W kwietniu 1946 r. przewodniczącym wybrano Zbigniewa Dziunikowskiego z PPS¹¹².

Decydującą rolę w ustalaniu składu i pracach Miejskiej Rady Narodowej odgrywała PPR, a później Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR), która zresztą miała w niej przewagę liczebną. W 1949 r. na 40 radnych było aż dziesięciu przedstawicieli PZPR, pozostali zaś reprezentowali następujące

109 Tamże, s. 416–418.

110 Informacja od pana Sławomira Brodzińskiego.

111 R. Kaczmarek, *Będzin podczas II wojny światowej (1939–1945)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 514–515.

112 K. Miroszewski, *Będzin w powojennej Polsce. Życie społeczno-polityczne (1945–1989)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 567–568.

ugrupowania: czterech – Stronnictwo Demokratyczne (SD), trzech – Liga Kobiet, dwóch – Związek Lekarzy, i po jednym – kilka innych ugrupowań¹¹³.

Ustawa z 20 marca 1950 r. wprowadzała nowe zasady funkcjonowania terenowych oddziałów władzy. Organami na szczeblu administracji miejskiej stały się miejskie rady narodowe i ich prezydium (przewodniczący, zastępca przewodniczącego, sekretarz i członek). Taki ustrój utrzymał się do połowy lat siedemdziesiątych. Propozycje nadania mandatu radnego była konsultowana z PZPR¹¹⁴.

W maju 1950 r. odbyło się posiedzenie nowej MRN, nadal liczącej 40 radnych (20 z PZPR, czterech – z SD, szesnastu – z różnych organizacji społecznych i zawodowych). W nowym prezydium MRN przewodniczącym został, podobnie jak poprzednio, Eugeniusz Korlacki. Pierwsze wybory do rad narodowych odbyły się 12 grudnia 1954 r. Listy kandydatów na radnych formalnie ustalał Miejski Komitet Frontu Narodowego. Na listy Frontu oficjalnie oddano 97% głosów. Nowa MRN składała się z 99 radnych. Rozkład mandatów był następujący: PZPR – 45, SD – 1, bezpartyjni – 53. Przewodniczącym prezydium rady wybrano Władysława Szcześnika. Rzeczywiste kompetencje MRN w tym czasie były niewielkie. O istotnych sprawach i większych inwestycjach decydowały władze centralne i wojewódzkie¹¹⁵. W związku ze zmianami w sytuacji politycznej w kraju następowały też zmiany władz lokalnych. W skład MRN Będzina w 1956 r. wchodziły 94 osoby. Negatywnie został oceniony przewodniczący Szcześnik, dlatego w jego miejsce został wybrany Józef Łabędzki¹¹⁶.

W 1957 r. odbyły się kolejne wybory do rad narodowych. Poprzedziła je kampania wyborcza trwająca od jesieni 1956 r. Po wyborach na przewodniczącego prezydium MRN wybrano ponownie Łabędzkiego. Model wyborów do rad był powielany w późniejszych wyborach. W 1961 r. w skład MRN weszło 55 radnych, z czego 34 z PZPR. Przewodniczącym ponownie został Łabędzki. W podobny sposób przeprowadzona została kampania wyborcza i wybory w latach: 1965, 1969 i 1972¹¹⁷.

W wyniku reform administracyjnych przeprowadzonych w latach 1972–1975 doszło do zlikwidowania administracyjnej roli prezydiów rad narodowych, a w zamian udzielono dość dużych kompetencji jako organowi wykonawczemu

---

113 Tamże, s. 590.

114 Tamże, s. 590.

115 Tamże, s. 590–591.

116 Tamże, s. 605.

117 Tamże, s. 605–610.

w Będzinie najpierw od 1973 r. naczelnikowi miasta, a od 1975 r. prezydentowi. W 1973 r. MRN w Będzinie składała się z 65 radnych. W latach siedemdziesiątych skład MRN zwiększył się do 112 osób (w 1973 r.), a następnie w 1977 r., po przyłączeniu Wojkowic, do 159 osób¹¹⁸.

Po II wojnie światowej miasto nie posiadało – podobnie jak wcześniej – własnego budynku dla zarządzających nim urzędników. Budowę obecnego urzędu miejskiego rozpoczęto dopiero w 1973 r.¹¹⁹.

Kolejne wybory do MRN odbyły się w 1978 r., a następne – w 1984 r. Te ostatnie przebiegały pod hasłem deklaracji programowej popierającego politykę centralnych władz partyjnych Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego (PRON). Władze podziemnej Solidarności wzywały do bojkotu tych wyborów, co przełożyło się na mniejszą frekwencję (84%). Do MRN weszło 80 radnych, w tym 40 z PZPR. Podobny był rozkład mandatów w ostatnich już w PRL wyborach do MRN w 1988 r. Ostatnią kadencję MRN zainaugurowano w Będzinie 1 lipca 1988 r., a jej przewodniczącym został wybrany Zdzisław Woźniak. Jej czteroletnią kadencję przerwano w kwietniu 1990 r., w konsekwencji uchwalenia przez Sejm 8 marca 1990 r. ustawy o samorządzie terytorialnym. Przywracała ona instytucje samorządu miejskiego w miejsce administracji opartej na radach narodowych. Na podstawie rozporządzenia premiera Rzeczypospolitej Polskiej z 19 marca 1990 r. wyznaczono na 27 maja tegoż roku wybory samorządowe do rad gmin. Powołanie samorządu terytorialnego (gminnego) i wyposażenie go w kompetencje zastrzeżone dotąd dla centralnych władz państwowych miało na celu usamodzielnienie społeczności gmin i miast. Odtąd przejęły one zarządzanie lokalnymi sprawami przez wybranych demokratycznie przedstawicieli. Administracja samorządowa stała się elementem systemu administracji publicznej, uzupełniającym administrację rządową. Zadania i kompetencje obu członów administracji (rządowej i samorządowej) zostały podzielone na podstawie tzw. ustawy kompetencyjnej z 17 maja 1990 r.¹²⁰.

Wybory samorządowe w III Rzeczypospolitej odbyły się w następujących terminach: 27 maja 1990 r., 19 czerwca 1994 r., 11 października 1998 r., 27 października i 10 listopada 2002 r., 12 i 26 listopada 2006 r., 21 listopada i 5 grudnia 2010 r., 16 i 30 listopada 2014 r. oraz 21 października i 4 listopada 2018 r.

118 Tamże, s. 613.

119 Informacja od pana Sławomira Brodzińskiego.

120 K. Miroszewski, *Będzin w powojennej Polsce...*, s. 620–621; M. Barański, *W okresie transformacji i w Trzeciej Rzeczypospolitej (1989–2007)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 729–730.

Ponadto 23 lutego 1992 r. przeprowadzono w Będzinie wybory przedterminowe, które były następstwem odłączenia się od Będzina Wojkowic¹²¹.

Od 2002 r., na mocy ustawy z 20 czerwca 2002 r., wójtów, burmistrzów i prezydentów miast wybiera się w głosowaniu bezpośrednim¹²². Pierwszym prezydentem miasta wyłonionym w ten sposób został Radosław Baran, kandydat zgłoszony przez KWW Platforma Prawa i Obywateli, który zwyciężył 10 listopada 2002 r. w II turze z Antonim Marcinkiewiczem, kandydatem KKW Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy, uzyskując 63,14% głosów¹²³. Po odbyciu pełnej kadencji ponownie wygrał on wybory już w pierwszym głosowaniu 12 listopada 2006 r. i objął urząd prezydenta miasta na drugą kadencję¹²⁴. Po jej upływie w kolejnych wyborach 2010 r. Baran przegrał w drugiej turze z Łukaszem Komoniewskim z Sojuszu Lewicy Demokratycznej¹²⁵. W kolejnych wyborach w 2014 r. Komoniewski uzyskał największą liczbę głosów już w pierwszej turze¹²⁶. Podobnie było w wyborach w 2018 r.¹²⁷. W efekcie Komoniewski pełni urząd prezydenta miasta Będzina trzecią kadencję, nieprzerwanie od 2010 r.

121 S. Brodziński, *Władze samorządowe miasta Będzina 1990–2008. Składy osobowe Rady Miejskiej i Komisji, zarządy miasta i prezydenci*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 803–814.

122 Dz.U. z 2011 r. Nr 21, poz. 113.

123 Źródło: <http://wybory2002.pkw.gov.pl/wojt/t2/gw1/w24/p2401/g240101.html> [dostęp: 27.04.2018]; S. Brodziński, *Władze samorządowe miasta Będzina 1990–2008...*, s. 812.

124 Źródło: <http://bedzin.bip.info.pl/dokument.php?iddok=39&idmp=195&r=0> [dostęp: 27.04.2018]; <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/geoGminae8oc.html?id=240101&type=0> [dostęp: 27.04.2018].

125 Źródło: <http://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/240000/240101.html#tabs-7> [dostęp: 27.04.2018].

126 *Władze samorządowe królewskiego miasta Będzina 1990–2015*, [oprac. S. Brodziński, współpr. B. Drozdowska, E. Szczepanik], Sławomir Brodziński, Będzin 2015, s. 49.

127 Protokół wyników głosowania i wyników wyborów Prezydenta Miasta Będzina, 22 października 2018 r.

Rozdział 3

Spisy urzędników Będzina

3.1. Spisy urzędników miejskich z XIV–XVIII w.

3.1.1. Uwagi ogólne do spisów

Spisy zostały podzielone na okresy historyczne, w ramach których wyodrębniono wykazy dotyczące poszczególnych urzędów. Spisy – mające formę tabel – zawierają wykazy osób w układzie chronologicznym, zgodnie z datą pierwszego poświadczenia na urzędzie. W wykazach poszczególnych urzędów wprowadzono numerację ciągłą oznaczoną cyframi arabskimi. Przy danej osobie podane są wszystkie daty kolejnych kadencji na urzędzie, którego dotyczy spis. W uwagach dodane zostały informacje o innych pełnionych urzędach oraz ewentualnie inne istotne dane o osobie, takie jak zawód, inne pełnione funkcje (poza urzędami miejskimi). Pod tabelami zbiorczo zestawiono odniesienia do źródeł. Pewne szczegółowe informacje, zwłaszcza dotyczące nieścisłości zawartych w spisach urzędników opublikowanych w monografii Będzina, zamieszczono w przypisach.

Zestawienia miejskich urzędników Będzina różnią się od spisów urzędników miejskich wydawanych w różnych ośrodkach naukowych w ramach serii „Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego”¹. Z uwagi na brak ksiąg miejskich dla większości okresu przedrozbiorowego – w konsekwencji dość przypadkowe wzmianki o urzędnikach Będzina, zwłaszcza o rajcach i ławnikach, w mocno rozproszonym materiale źródłowym – w zasadzie nie sposób przypisać ich do konkretnej kadencji. Również obsada sądu ławniczego, którą można śledzić w księdze landwójtowsko-ławniczej

---

1 Ostatnio wydane tomy w tej serii: M. Gadocha, *Urzędnicy miejscy Biecza do roku 1772*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Białystok 2020 („Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego”, t. III: *Małopolska*, z. 6: *Biecz*); W. Długocki, A. Girszowt, *Urzędnicy miejscy Malborka do roku 1772. Spisy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk-Sopot 2021 („Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego”, t. VIII: *Prusy Królewskie*, z. 5: *Malbork*).

dla ponad 50 lat przełomu XVI i XVII w., podlegała zmianom niemal na każdej sesji. W wielu latach nie odbyły się dwie sesje sądu, na których powtórzyły się identyczny skład ławy². Choć w pewnych okresach sytuacja była bardziej regularna, to jednak zestawienie pełnego składu rady czy ławy dla całego okresu okazało się niemożliwe. Chcąc jednak dopełnić zestawienia, sporządzono dwa wykazy, nawiązujące do formy stosowanej we wspomnianej serii spisów urzędników miejskich. Pierwszy, oznaczony jako spis 11., sporządzony na podstawie zachowanej księgi landwójtowsko-ławniczej, zawiera składy sądów miejskich za kolejne lata od 1572 do 1629 r. W wykazie tym wprowadzono numerację ciągłą, nadając kolejny numer każdemu nowo występującemu w składzie sądu urzędnikowi (landwójtowie, ławnicy) i zachowując numer danej osoby bez zmian do końca jej występowania. Drugi wykaz dopełniający listy (spis 12.), sporządzony dla lat 1776–1796 na podstawie protokołu elekcji i nominacji władz miejskich, zawiera zestawienie urzędników wybranych na kolejne kadencje roczne.

Zestawienie urzędników pozwala na sformułowanie kilku ogólnych wniosków dotyczących karier urzędniczych i praktyki powoływania na poszczególne urzędy miejskie:

1. Dostęp do urzędów miejskich był otwarty dla przybyszy (Sebastian Grodecki, Wawrzyniec Warmuż, Jan Łagiski, Jan Sarnowski, Wawrzyniec Sekala, Jan Latos, Stanisław Rojek).
2. Jednocześnie można stwierdzić quasi-dziedziczność urzędów w osiadłych rodzinach mieszczańskich – nierzadko na urzędy miejskie wybierano przedstawicieli z kolejnej generacji tych samych rodzin (Ciskowie/Ciszkowie, Szczygłowie, Warchołowie, Stodołkowie, Gdeszowie). Można więc stwierdzić istnienie w Będzinie w pewnych okresach określonych elit władzy, co nie zawsze daje się uchwycić w innych miastach.
3. Punktem wyjścia w pełnieniu urzędów miejskich – jak w wielu innych ośrodkach – było najczęściej objęcie funkcji ławnika³. Dobrze udokumentowane

2 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. J. Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 214–215.

3 W Krakowie obowiązek odbycia praktyki w ławie sądowej przed objęciem urzędu rajcy zalecały dokumenty królewskie. Z badań Zdzisława Nogi wynika, że w Krakowie 40% osób pełniących urząd ławnika zostało następnie rajcami. Z. Noga, *Wstęp*, w: *Urzednicy miejscy Krakowa*, cz. 2: *1500–1794*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008, s. XVI, XXX. Zasada ta obowiązywała też w innych miastach, m.in. w Kazimierzu – uchwytana źródłowo od XVI w. (M. Starzyński, *Urzednicy miejscy Kazimierza do 1550 roku*, Wydawnictwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2016, s. XXIII–XXIV), czy w Przemysłu –

przypadki konkretnych osób pokazują, że urząd rajcy obejmowano w zasadzie po wcześniejszym zasiadaniu w składzie ławy. Również na urzędzie landwójta pojawiali się z reguły ludzie, którzy wcześniej byli ławnikami. Dla części osób pełnienie urzędu landwójta było zwieńczeniem działalności publicznej. Można wskazać dwa przypadki osób, które urząd wójta sądowego obejmowały nawet po zasiadaniu w radzie. Pierwszym był Mikołaj Kapusta – rajca przed 19 marca 1577 r., a dopiero w latach 1608–1611 landwójt. Drugim był Wojciech Warchoń (Warchołek), który po około dziesięciu latach zasiadania w sądzie jako ławnik został rajcą na co najmniej trzy kadencje, a później przez pięć kolejnych lat przewodniczył sądowi ławniczemu. Odmienną sytuację, gdy to urząd rajcy był sprawowany jako pierwszy, a po nim dopiero urząd ławnika⁴, potwierdzoną źródłowo, odnotowano tylko w jednym wypadku – w odniesieniu do Stanisława Warchoła, który przed 1591 r. był rajcą (w 1591 r. wzmiankowany jako rajca stary), a dopiero od 1591 r. był ławnikiem, później ponownie został rajcą, a na końcu landwójtem. Innych odstępstw od zasady rozpoczynania aktywności urzędniczej od członkostwa w ławie nie stwierdziłem, choć w świetle niekompletnie zachowanego materiału nie można formułować pewnych wniosków.

4. Częstym zjawiskiem było ponawianie kadencji bądź ponowny wybór tych samych osób na urząd po krótszej lub dłuższej przerwie. Dotyczy to wszystkich urzędów, a zwłaszcza landwójta i ławników, dobrze udokumentowanych dla przełomu XVI i XVII w. Najdłuższe okresy urzędowania dotyczyły zwłaszcza ławników – częste były kadencje pięcioletnie i siedmioletnie.

---

zaobserwowana na podstawie analizy dróg awansu na urząd rajcy od XVI w., choć nie zawsze była przestrzegana (E. Grin-Piszczek, *Elita władzy miasta Przemyśla od XIV do początku XVII wieku*, Archiwum Państwowe w Przemyślu, Przemyśl 2019, s. 30–31). Warto jednak zauważyć, że w niektórych miastach nie było takiej zależności. Nie stwierdziła jej w Wieluniu dla lat 1581–1791 Hanka Żerek-Kleszcz. Ze szczegółowych analiz badaczki wynika, że w hierarchii urzędniczej tylko urząd burmistrza miał znaczenie wyższe, pozostałe zaś urzędy traktowane były równorzędnie. H. Żerek-Kleszcz, *Ustrój miasta*, w: *Wieluń. Monografia miasta*, t. 1: *Dzieje miasta do 1792 roku*, red. A. Szymczakowa, Urząd Miejski w Wieluniu, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Łodzi, Łódź–Wieluń 2011, s. 386.

- 4 W szczegółowych badaniach dla Przemyśla z XV–XVI w. Ewa Grin-Piszczek stwierdziła dość dużą grupę rajców, którzy nie byli wcześniej ławnikami (53 osoby, 18% rajców). Z tego okresu czterech wójtów sądowych nie znalazło się wcześniej w składzie ławy (E. Grin-Piszczek, *Elita władzy miasta Przemyśla...*, s. 34, 37). Również w Wieluniu najważniejszy urząd burmistrza trzykrotnie był powierzany jako pierwszy. Kilka osób przed pełnieniem funkcji ławnika objęło wcześniej urząd wójta sądowego. H. Żerek-Kleszcz, *Ustrój miasta...*, s. 385–387.

Zdarzali się ławnicy sprawujący swe funkcje znacznie dłużej: nawet osiemnaście kadencji z rządu (Wawrzyniec Warmuż, Andrzej Bartkowicz alias Pieścioch, Jan Sarnowski) czy siedemnaście kadencji (Bartłomiej Szczygieł – choć nie przez kolejne lata z rządu). Landwójtowie najczęściej utrzymywali się przez cztery–pięć lat, a najdłużej – dziewięć lat (Łukasz Sędzicki i Wawrzyniec Sekala) oraz osiem lat (Jakub Szwancar). W wypadku rajców na przełomie XVI i XVII w. potwierdzono kadencje jednej osoby trwające: sześć lat – najdłużej (Sebastian Grodecki), pięć lat (Jan Haller), cztery lata (Jan Niezgoda, Klemens Strach, Urban Pierożek, Wojciech Warchoł). Należy jednak zaznaczyć, że dla tego najważniejszego urzędu miejskiego nie dysponujemy adekwatną dokumentacją, więc trudno o miarodajne wnioski⁵.

5. Trudno stwierdzić, jak realnie wyglądała pozycja rajców minionej kadencji, tzw. rajców starych, ale tę tytułaturę stosowano w źródłach wielokrotnie. Niewątpliwie odgrywali oni istotną rolę w ustroju miejskim. Powoływano ich dość często do pełnienia funkcji urzędowych. Nie było jednak w Będzinie instytucji rajcy dożywotniego, a z pewnością nie w znaczeniu urzędnika mającego prawo zasiadania bez elekcji w składzie aktualnie urzędującej rady.
6. Bardzo skomplikowana była zasada powoływania ławników. Odtworzenie listy ławników powoływanych na roczną kadencję – na podstawie księgi landwójtowsko-ławniczej z ponad 50 lat z przełomu XVI i XVII w. – okazało się niemożliwe. Skomplikowany tryb obsadzania poszczególnych sesji sądowych ławnikami wybieranymi i zasiadającymi już w poprzednich latach skłania do wniosku, że mogło w ogóle nie być kadencyjności na tym urzędzie⁶. Jeżeli powoływano skład roczny ławy, to tryb nominacji jest w zasadzie niemożliwy do uchwycenia. W składzie poszczególnych sądów regularnie zasiadało siedmiu ławników, jednak osoby te ulegały zmianie i pojawiały

5 Szczegółowe badania E. Grin-Piszczyk pozwoliły stwierdzić w Przemyślu wieloletnie kadencje na urzędach, w tym rajcy. Największa liczba kadencji w radzie urzędującej wynosiła aż 28, a kilka osób piastowało urząd przez ponad 20 lat (E. Grin-Piszczyk, *Elita władzy miasta Przemyśla...*, s. 34–36).

6 Przeciwno takiemu wnioskowi zdaje się świadczyć wzmianka we wpisie z 7 kwietnia 1617 r., w którym oświadczenie mieszczyki, złożone w jej domu, przedłożyli do akt Walenty Kapinos i Zygmunt Niezgoda „ławnicze przesloroczniey ludzie przysięgli”, czyli ławnicy składu sądu ławniczego poprzedniego roku (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 178v). Wartość tej informacji osłabia jednak fakt, że w nagłówku jedyne odnotowanego z 1616 r. sądu brak obu wymienionych osób, a w roku 1615 r. jako ławnik został uwzględniony tylko jeden z nich – Kapinos, który zresztą po raz pierwszy jako ławnik wystąpił 11 kwietnia 1614 r.

się w różnych zestawieniach personalnych. W niektórych latach w trakcie roku kalendarzowego w składzie sądu znalazło się nawet kilkunastu ławników (najwięcej w 1583 r. – dwanaście osób, z kolei w 1580 r., choć pojawiło się dziewięciu ławników, to było dwóch landwójtów, wymieniających się na poszczególnych sądach). Nieregularne pojawianie się w składzie sądu nowych ławników wskazuje na brak określonego terminu ich powoływania. Można tu wręcz mówić o braku reguły. Być może na przełomie XVI i XVII w. coroczne elekcje w wypadku ławników miały charakter wyborów uzupełniających – powoływano nowe osoby w miejsce tych, które awansowały na inny urząd (rajcy, landwójta) lub zmarły.

Przypuszczam, że w Będzinie zachodziła sytuacja zbliżona do instytucji rajcy starego – urząd ławnika, po zaprzysiężeniu, mógł być pełniony przez wiele lat, a w niektórych przypadkach nawet dożywotnio. W Będzinie niewątpliwie istniała instytucja ławnika starego, dawnego („przysiężnik stary”), co potwierdzają liczne wzmianki⁷. Nie należy mylić tego pojęcia ze starszym ławnikiem („starszy przysiężnik”, „starszy przysiężnik z ławice”), czyli głównym ławnikiem, zastępcą landwójta⁸. W wypadku niemożności zebrania się na sądzie kompletu siedmiu ławników, np. z powodu choroby

-
- 7 Dnia 19 lutego 1578 r. „starszy przysiężnik” zasadił swe miejsce w składzie sądu „przysiężnikiem starym” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 18); we wpisie z niedatowanej sesji sądu (najpewniej przed 26 czerwca 1576 r.) „starszy przysiężnik” Jan Łągiski występował jako strona „zasadziwszy miejsce swe starym przysiężnikiem” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 11v). Gdy w 1608 r. wieloletni ławnik Wojciech Pierończyk występował jako pełnomocnik strony, już niezasiadający w składzie sądu, został określony jako „stary przysiężnik” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 151).
- 8 Bartłomiej Szczygieł „starszy przysiężnik”, obejmując przed sądem 10 lipca 1576 r. pełnomocnictwo procesowe dla strony, poprosił o zastępstwo w składzie ławy „starego przysiężnika” Szczęsnego Ciska (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 5); 19 kwietnia 1577 r. Łukasz Sędzicki landwójt „urząd swój wójtowski Bartosz Sczigłowi przysiężnikowi starszemu poruczywszy” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 3v); 19 kwietnia 1577 r. „starszy przysiężnik Bartosz Sczigiel, który zasadiwszy miejsce swe przysiężnikiem starym Szczęsnym Othwinowskim”; ponownie 15 kwietnia 1580 r. starszy ławnik Szczygieł „zasadił miejsce swe” „przysiężnikiem starym” Othwinowskim (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4], k. 12, 30v); w 1593 r. landwójt Werner Fauerbach występował przed sądem w sprawie jako strona, „miejsce swoje landwójtowskie zasadiwszy starszym przysiężnikiem” Andrzejem Bartkowiczem (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 91v); 5 lutego 1618 r. landwójt Wojciech Warcholek „miejsce swoje wójtowskie zasadiwszy” Maciejem Ledwoniem „przysięgłym starszym” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 182v).

ławnika nowo wybranego czy innej przeszkody, mógł go zastępować na sesji sądowej wcześniej zaprzysiężony ławnik poprzedniej kadencji, czyli ławnik stary, w celu dopełnienia składu sądu. Problem ten wymaga zbadania w kontekście innych miast. Właśnie kierując się przydatnością danych o obsadzie sądów ławniczych do badań porównawczych, w formie odrębnego spisu zestawiono składy poszczególnych sądów z lat 1572–1629 (spis 11).

3.1.2. Średniowiecze (do 1506 r.)

SPIS 1. Sołtys

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Stanisław	1301	

Źródło: ZDM, cz. 1, nr 13; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. J. Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 124.

SPIS 2. Wójtowie

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Hynek (Jan) Murzyn (<i>Ethiops</i>)	1358	zasadzca miasta i pierwszy wójt Będzina
2.	Mikołaj Garbar	1364	
3.	Hynek (Jan) syn Czewleja	1364	
4.	Paweł z Chechła	1387–1397	
5.	Jan Kechil (Chechel) z Chechła	1398–1420	prawdopodobnie syn Pawła z Chechła, poprzedniego wójta (nr 4)
6.	Mikołaj z Chechła	1420–1429	syn Jana Kechila, poprzedniego wójta (nr 5)
7.	Mikołaj Kornicz Sistrzeniec	1429–1443	starosta – tenutariusz będziński
8.	Jan Sistrzeniec	1443–1472	starosta będziński, syn poprzedniego wójta (nr 7)
9.	Andrzej, Jan i Mikołaj Sistrzeńcy	do 1489	synowie poprzedniego wójta (nr 8)
10.	Benedykt Pogórski	1489–1507(?)	starosta będziński

Źródło: J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, s. 129–132; KDM, t. 3, nr 724.

SPIS 3. Landwójtowie (wójtowie sądowi)

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Nieznany	1462	wymieniony bez imienia
2.	Maciej Szatanek (<i>Shathanek</i>)	1502	

Źródło: F. Sikora, *Będzin*, w: SHGKr., cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1980–1986, s. 57; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w. ...*, s. 132; ANKr., sygn. 29/10/0/2.1/10, s. 289.

SPIS 4. Rajcy

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Płaski	1502	
2.	Jan Psarski	1502	

Źródło: ANKr., sygn. 29/10/0/2.1/10, s. 276.

SPIS 5. Pisarze

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Jan Janczyc z Olkusza	1411	
2.	Jan	1420	być może tożsamy z Janem Janczycem (nr 1)

Źródło: J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w. ...*, s. 133; ANKr., 29/10/0/2.1/8, s. 151, 156.

3.13. Okres nowożytny (1507–1795)

SPIS 6. Burmistrzowie⁹

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Stanisław Bala	1522	
2.	Marcin Szwancar (<i>Swanczarz</i> ¹)	1527	
3.	Urban Kuśnierz	1577	
4.	Jan Haller (<i>Haler</i>)	1579	rajca: 1581–1582, 1586, 1589 (spis 7, nr 16)
5.	Urban Pierożek	1589	rajca: 1579, 1589, 1606, 1608 (spis 7, nr 15)
6.	Paweł Gnecich	1609	ławnik: 1589–1595, 1597–1598 (spis 9, nr 37); rajca: przed 8 III 1619 r. (spis 7, nr 29)
7.	Jakub Szczygieł vel Szczyglik	1618 (5 II)	ławnik: 1603 (spis 9, nr 57); rajca: 1606, 1622 (spis 7, nr 26)
8.	Grzegorz Śliwa	1623	ławnik: 1615, 1617–1619, 1621–1622 (spis 9, nr 76); rajca: 1624 (spis 7, nr 38)
9.	Paweł Rosa vel Roska	1631	ławnik: 1608–1609, 1611, 1615–1617 (spis 9, nr 61); rajca: 1622 (spis 7, nr 34)
10.	Łukasz Pilecki	1643	
11.	Stanisław Barwinek	1672 (23 IV) 1673 1679	rajca: 1672 (spis 7, nr 47); landwójt: 1683, 1698 (spis 8, nr 19); pisarz 1698 (spis 10, nr 10)
12.	Florian Gwarek	1672 (5 V)	rajca: 1672 (23 IV) (spis 7, nr 46)
13.	Wojciech Piątkiewicz vel Piątkowicz	1679	rajca: 1669 (spis 7, nr 45)
14.	Jan Barwinkowicz	1684	był piśmienny ¹¹
15.	Krzysztof Mędrecki	1687 1688	
16.	Kasper Mędreła vel Mędrecki	1694	rajca: przed 19 I 1698 (spis 7, nr 57)

9 Zestawienie obejmuje tylko te osoby, które w źródłach zostały poświadczane wprost jako pełniące urząd burmistrza. Należy jednak zaznaczyć, że w XVI w. i w pierwszej połowie XVII w. burmistrzami byli w okresie danej kadencji kolejno wszyscy rajcy. Natomiast w drugiej połowie XVII i w XVIII w. naprzemiennie obaj wybrani na daną kadencję burmistrzowie-rajcy wymieniali się w pełnieniu głównej funkcji prezydenta.

17.	Wojciech Grzybkowicz (Grzybkowicz)	1698	
18.	Jakub Jędralski	1728 1755	
19.	Antoni Białkowski	1728	
20.	Krzysztof Stankowicz	1720 1736	szewc; cechmistrz: 1716–1718, 1721–1722, 1724–1725, 1729–1731; rajca: 1732 (spis 7, nr 64)
21.	Franciszek Antoni Barwinek	1736	landwójt: 1720, 1724 (spis 8, nr 20); rajca: przed 1728 (spis 7, nr 62)
22.	Jan Frankowicz	1739	
23.	Adam Antoni Trzeciecki	1739	prawdopodobnie tożsamy z rajcą Antonim Trzecieckim (spis 7, nr 65)
24.	Antoni Ciszek	1754 1768 1782/1783 1783/1784 1790/1791	szewc; cechmistrz 1750–1752; landwójt: 1784/1785–1785/1786 (spis 8, nr 29)
25.	Marcin Stodołkowicz	1754	szewc; cechmistrz cechu szewskiego: 1769
26.	Wawrzyniec Pertkowicz	1758	rajca stary: 1754; rajca rezydujący: 1755 (spis 7, nr 71)
27.	Marcin Jędralski	1765/1766	szewc; cechmistrz: 1758, 1761, 1763–1767; rajca: 1767 (spis 7, nr 74); landwójt: 1777/1778–1779/1780 (spis 8, nr 27)
28.	Jan Gdesz	1765/1766 1779/1780 1780/1781 1781/1782 1784/1785	ławnik: 1754 (spis 9, nr 116); rajca: 1767 (spis 7, nr 75)
29.	Ignacy Sulnicki	1768 1774 1779/1780	rajca: 1769, 1770, 1772 (spis 7, nr 76)
30.	Ignacy Styrkowski	1775/1776 1776/1777 1777/1778	szlachcic; organista; landwójt: 1789/1790, 1790/1791, 1791/1792 (do 15 VI 1791), 1792/1793, 1793/1794 (spis 8, nr 32); kasjer miejski: 1811 (spis 17, nr 3)

31.	Krzysztof Konieczny	1776/1777 1778/1779	szewc; cechmistrz: 1768-1772
32.	Szymon Ścibiszowski	1777/1778	landwójt: 1766 (spis 8, nr 24)
33.	Kazimierz Zieleński	1778/1779 1784/1785 ^{III} 1785/1786	
34.	Józef Barwinek	1780/1781	
35.	Sebastian Grzebielusz	1781/1782	szewc; cechmistrz: 1767-1769
36.	Mateusz Morys vel Morysiński	1782/1783 1783/1784 1786/1787 1787/1788 1788/1789	landwójt: 1791/1792 (spis 8, nr 33); radny 1807, 1809 (spis 14, nr 1)
37.	Paweł Sołtysiński	1782/1783 1783/1784	landwójt: 1786/1787 (spis 8, nr 30); rajca: 1791 (spis 7, nr 80)
38.	Antoni Grzebielusz ^{IV}	1783/1784 1789/1790	
39.	Maciej Ciszek	1786/1787 1787/1788 1788/1789 1791	garbarz
40.	Tomasz Stodoła	1789/1790	rajca od 15 VI 1791 (spis 7, nr 85)
41.	Józef Gęborski (<i>Gemborski</i>)	1790/1791 1791/1792 1792/1793	ponownie burmistrz: 1807- 1808 (spis 13, nr 1)
42.	Mikołaj Gdesz	1791/1792 1792/1793	
43.	Jan Wróbel	1793/1794	garbarz; ławnik: 1791 (spis 9, nr 128)
44.	Łukasz Lędziejczyk	1793/1794	
45.	Kazimierz Gdesz	1795/1796	kowal
46.	Kazimierz Gęborski (<i>Gemborski</i>)	1795/1796	szewc przyjęty do cechu w 1771, syn Jana; rajca: 1791 (spis 7, nr 82)

I AKMKr., AOff 43, k. 408. W opublikowanym w dziejach miasta spisie podałem błędny zapis źródłowy: *Swanarcz* (K. Nabiałek, *Spis burmistrzów miasta Będzina XVI-XVIII wieku*, w: *Będzin 1358-2008...*, t. 2, s. 339, nr 2).

II Podpisał się na ekstrakcie z książki radzieckiej Będzina. ANKr., *Variae civitates et villae - zbiór szczątków zespołów*, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1305-1306.

III W opublikowanym w dziejach miasta spisie pominąłem tę kadencję Zieleńskiego. K. Nabiałek, *Spis burmistrzów miasta Będzina w XVI-XVIII wieku...*, s. 340 (nr 32).

IV W opublikowanym w dziejach miasta spisie błędnie podałem, że Antoni Grzebielusz pełnił urząd burmistrza w kadencji 1782/1783 r. K. Nabiałek, *Spis burmistrzów miasta Będzina w XVI-XVIII wieku...*

s. 340 (nr 35). W rzeczywistości został on wprowadzie wybrany przez zgromadzenie obywateli, ale starosta nominował zamiast niego Pawła Sołtyńskiego. BŚ, sygn. R 878 III, k. 95v.

Źródło: K. Nabiałek, *Aneksy: 1. Spis burmistrzów miasta Będzina XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 339–340; AACz, rkp. KM 16, s. 52; APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4; ANKr., *Castrensia Cracoviensia Relationes*, sygn. 29/5/0/2/658, s. 1400; *Variae civitates et villae* – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1297–1295; AKMKr., AEp 9, k. 23; AOff 43, k. 408; AOff 157, s. 1691; AOff 164, s. 594; AVCap 47, s. 276; BCz, sygn. MNK 550/Będzin; BŚ, sygn. R 878 III, k. 90–100v, 104–105.

SPIS 7. Rajcy

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Jarosław Skłotowski ^I (<i>Skłotowski</i>)	1522	prawdopodobnie szlachcic h. Dołęga ^{II}
2.	Wojciech Zaręba (<i>Zaramba</i>) ^{III}	1522 1527	
3.	Jan szewc (<i>sutor</i>)	1522	
4.	Mikołaj stolarz (<i>mensator</i>)	1527	
5.	Grzegorz krawiec ^{IV} (<i>sartor</i>)	1527	
6.	Jan Szymek (<i>Schimek</i>) ^V	przed 29 V 1527	29 V 1527 jako rajca stary ^{VI}
7.	Wojciech słodownik (<i>braseator</i>)	przed 29 V 1527	rajca stary: 29 V 1527
8.	Maciej Głęb (<i>Glamb</i>)	przed 29 V 1527	rajca stary: 29 V 1527
9.	Sebastian Grodecki	1572 1573 1574 1575 1576 1578	szlachcic; podstarości będzin- ski: 1580–1581, 1589
10.	Jan Niezgoda	1573 1577 1585 1589	
11.	Mikołaj Kapusta	przed 29 III 1577 ^{VII}	rajca stary: 29 III 1577, 1600; landwójt: 1608– 1611 (spis 8, nr 10)
12.	Szymon Mikoś (<i>Mikosz</i>)	przed 5 V 1577	rajca stary: 5 V 1577
13.	Klemens Strach	przed 29 III 1577 1579 1583 1589	ławnik: 1572 (spis 9, nr 11); rajca stary: 1577, 1578, 1591, 1594, 1597, 1601, 1603, 1604, 1606; pisarz miejski: prawdopodobnie 1608–1613, 1618–1620 (spis 10, nr 3)

14.	Wojciech Zaręba (<i>Zaremba</i>)	1579	
15.	Urban Pjerożek	1579 1589 1606 1608	burmistrz: 1589 (spis 6, nr 5)
16.	Jan Haller (<i>Haler</i>)	1579 ^{VIII} 1581 1582 1586 1589	burmistrz: 1579 (spis 6, nr 4)
17.	Kasper Bem vel Behem	1581 1589	
18.	Marcin stolarz	1583	ławnik: 1581, 1582 (spis 9, nr 27)
19.	Szymon Szczekociński	przed 23 V 1589 ^{IX}	rajca stary: 23 V 1588
20.	Salomon Niesłono ^X	przed 23 V 1589 ^{XI}	rajca stary: 23 V 1588; ławnik: 1580 (spis 9, nr 24)
21.	Łukasz Sędzicki (<i>Senzicki</i>)	przed 5 V 1590 ^{XII}	rajca stary: 5 V 1590; landwójt: 1572, 1576–1580, 1582–1584 (spis 8, nr 4)
22.	Jakub Dudek	1593 1596	ławnik: 1581–1584 (spis 9, nr 26)
23.	Stanisław Warcholek vel Warchoł	przed 11 I 1591 ^{XIII} 1604	rajca stary: 11 I 1591, 1606; ławnik: 1591–1592 (spis 9, nr 39); landwójt: 1617–1620 (spis 8, nr 13)
24.	Szymon sukiennik	1606 (27 II)	rajca stary: 8 III 1619; ławnik: 1588 (spis 9, nr 35)
25.	Adam Niezgoda	1606	kuśnierz; rajca stary: 1608, 1619, 1622; ławnik: 1585–1586, 1588–1589 (spis 9, nr 33)
26.	Jakub Szczygieł vel Szczyglik	1606 1622	ławnik: 1603 (spis 9, nr 57); burmistrz: 1618 (spis 6, nr 7)
27.	Wojciech Pieścioch vel Pieścioszek	przed 18 XI 1616 ^{XIV} 1618 1619 (8 III)	rajca stary: 18 XI 1616; ławnik: 1609–1611 (spis 9, nr 68)
28.	Tomasz Cisek (<i>Ciszek</i>)	1618 1625	rajca stary: 1619; ławnik: 1601–1604, 1612–1616 (spis 9, nr 54)

29.	Paweł Gniecich ^{xv}	przed 8 III 1619	rajca stary: 8 III 1619; burmistrz: 1609 (spis 6, nr 6); ławnik: 1589–1595; 1597–1598 (spis 9, nr 37)
30.	Marcin Stodołka	przed 8 III 1619 1622	rajca stary: 8 III 1619; ławnik: 1612–1615 (spis 9, nr 71)
31.	Wojciech Warchoń vel Warchołek	1619 1627 1629 1643	syn Stanisława Warchoła; ławnik: 1605–1606, 1608–1610, 1612–1615 (spis 9, nr 59); landwójt: 1621–1625 (spis 8, nr 14)
32.	Mikołaj Jaroszowicz	1619 (8 III)	pisarz miejski: prawdopodobnie 1614–1617, 1621–1622 (spis 10, nr 4)
33.	Stanisław Paluch	1622	ławnik: 1610–1612, 1614, 1616, 1619, 1620–1622 (spis 9, nr 70)
34.	Paweł Rosa vel Roska	1622	ławnik: 1608–1609, 1611, 1615–1617 (spis 9, nr 61); burmistrz: 1631 (spis 6, nr 9)
35.	Andrzej Rupała	1623	rajca stary: 1644
36.	Adam Twardy	1623	zapewne identyczny z ławnikiem z 1623 Adamem Twardzikiem (spis 9, nr 87)
37.	Maciej Lupa	1623	
38.	Grzegorz Śliwa	1624	ławnik: 1615, 1617–1619, 1621–1622 (spis 9, nr 76); burmistrz: 1623 (spis 6, nr 8)
39.	Grzegorz Dzieciół	1627	ławnik: 1623–1625 (spis 9, nr 88)
40.	Jakub Chrząszcz vel Chrząstowicz	1627	ławnik: 1610–1612 (spis 9, nr 69)
41.	Bartłomiej Rybkowski	1642	pisarz miejski: 1648, 1673 (spis 10, nr 7)
42.	Marcin Kapinos	1642	ławnik: 1625–1627 (spis 9, nr 93)
43.	Kasper Strulski	1646 lub 1647	w tym samym czasie pisarz miejski (spis 10, nr 6); landwójt: 1625–1629, 1648 (spis 8, nr 15)
44.	Jerzy Wróbel	1650	ławnik: 1645 (spis 9, nr 106)
45.	Wojciech Piątkiewicz vel Piątkowicz	1669	burmistrz: 1679 (spis 6, nr 13)

46.	Florian Gwarek	1672 (23 IV)	burmistrz: 1672 (5 V) (spis 6, nr 12)
47.	Stanisław Barwinek vel Barwinkowicz	1672 1673 1674	burmistrz: 1672, 1673, 1679 (spis 6, nr 11); landwójt: 1683, 1698 (spis 8, nr 19); pisarz: 1684 (spis 10, nr 10)
48.	Krzysztof Zygmuntowicz	1679	
49.	Wojciech Gąszczyński	1679 1687	pisarz: 1673, 1680, 1698 (spis 10, nr 9)
50.	Jan Polak	1679	
51.	Tomasz Pastuszkiewicz	1679	
52.	Szczęśny (<i>Feliks</i>) Stodołka	1679	landwójt: 1679 (spis 8, nr 17)
53.	Walenty Pastuszka	1683	
54.	Krzysztof Mędreła	przed 26 VI 1684	26 VI 1684 jako <i>consul antiquae residentiae</i>
55.	Paweł Milewski ^{xvi}	1688	
56.	Wojciech Ciszek	1698	
57.	Kasper Mędrecki vel Mędreła	przed 19 I 1698	rajca stary (<i>consul antiquae residentiae</i>): 1698 (19 I); burmistrz: 1694 (spis 6, nr 16); był piśmienny ^{xvii}
58.	Paweł Mrukowicz	przed 19 I 1698	rajca stary: 1698; landwójt: 1672 (spis 8, nr 18); był piśmienny ^{xviii}
59.	Walenty Gdesz	1718 1719	rajca stary: 1728
60.	Wojciech Latosiński	1720	może tożsamy z Wojciechem Latosem (spis 7, nr 66)
61.	Jan Cisek (<i>Ciszek</i>)	1724	rajca stary: 1739
62.	Franciszek Antoni Barwinek	przed 1728	rajca stary: 1728; landwójt: 1720, 1724 (spis 8, nr 20); burmistrz: 1736 (spis 6, nr 21)
63.	Krzysztof Jędrzejek	przed 1728	rajca stary: 1728
64.	Krzysztof Stankowicz	1732	rajca stary: 1739; burmistrz: 1720, 1736 (spis 6, nr 20)
65.	Antoni Trzeciecki	1738	prawdopodobnie tożsamy z Andrzejem Antonim Trzecieckim burmistrzem w 1738 (spis 6, nr 23)
66.	Wojciech Latos	przed 1739	rajca stary: 1739; może toż- samy z Wojciechem Latosiń- skim (spis 7, nr 60)
67.	Kazimierz Gdesz vel Gdeszowicz	przed 1758	rajca stary: 1758
68.	Jakub Jędrałski	przed 1754	rajca stary: 1754
69.	Jan Frankowicz	przed 1754	rajca stary: 1754

70.	Stanisław Paprocki	przed 1754	rajca stary: 1754
71.	Wawrzyniec Pertkowicz	przed 1754 1755	rajca stary: 1754; burmistrz: 1758 (spis 6, nr 26)
72.	Jakub Ciszek	przed 1755	rajca stary: 1755
73.	Antoni Ciszek	1755	burmistrz: 1754, 1768, 1782/1783–1783/1784; 1790/1791 (spis 6, nr 24); landwójt: 1784/1785– 1785/1786 (spis 8, nr 29)
74.	Marcin Jędralski	1767 (26, 28 I)	szewc; cechmistrz: 1758, 1761, 1763–1767; burmistrz: 1765/1766 (spis 6, nr 27); landwójt: 1777/1778, 1778/1779, 1779/1780 (spis 8, nr 27)
75.	Jan Gdesz	1767 (26, 28 I)	ławnik: 1754 (spis 9, nr 116); burmistrz: 1765/1766, 1779/1780, 1780/1781, 1781/1782, 1784/1785 (spis 6, nr 28)
76.	Ignacy Sulnicki	1769 1770 1772	burmistrz: 1768, 1774, 1779/1780 (spis 6, nr 29)
77.	Gabriel Stodołka	1770	
78.	Klemens Grzyb	1770	
79.	Andrzej Witecki	przed 17 XI 1774	we wpisie o pogrzebie z 16 XI 1774 określony jako <i>consul Będzinensis</i> ; wcześniej landwójt: 1755, 1758 (spis 8, nr 23)
80.	Paweł Sołtysiński	1791	
81.	Klemens Szczerbiński	1791	
82.	Kazimierz Gęborski (<i>Gemborski</i>)	1791	
83.	Wojciech Ciszek	1791	landwójt: 1787–1789 (spis 8, nr 31)
84.	Kazimierz Solnicki ^{XIX}	1791	ławnik: 1792 (spis 9, nr 137)
85.	Tomasz Stodołka	1791	burmistrz: 1789/1790 (spis 6, nr 40)

I W opublikowanym w dziejach miasta spisie (K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 341, nr 1) podałem nazwisko według zapisu źródłowego (AKMKr., AEp 9, k. 23). Według SSNO, t. 5, s. 90: Skłotowski.

II Nazwisko może wskazywać na szlacheckie pochodzenie tego mieszczanina. Skłotowskich h. Dołęga notują herbarze: S. Okolski, *Orbis Polonus*, [t. 1], In Officina Typographica Francisci Caesarii, Cracoviae 1641, s. 157; *Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584*, wyd. K.J. Turowski, Nakładem Wydawnictwa Biblioteki Polskiej, Kraków 1851, s. 403.

III Zapis źródłowy nazwiska to *Albertus Zaramba* (AKMKr., AEp 9, k. 23; AOff 43, k. 408). W opublikowanym spisie przyjąłem formę „Zaremba” (K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku...*, s. 341, nr 2). Według SSNO, t. 6, s. 269–270: Zaręba.

IV AKMKr., AOff 43, k. 408. W opublikowanym w dziejach miasta spisie podałem błędnie apelatyw (określenie zawodu) Grzegorza jako szewc (*sutor*) (K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku...*, s. 341, nr 1).

V Jan Szymek jest prawdopodobnie tożsamy z Hanusem Szymkiem, wzmiankowanym w 1504 r. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 114.

VI W niedatowanym dokumencie miejskim, oblatowanym w aktach oficjalatu krakowskiego 29 maja 1527 r., jako wystawcy występują *proconsul unacum consulibus*; wymieniono imiennie 6 osób i po nich dodano *antiquis consulibus*. AKMKr., AOff 43, k. 408. Ponieważ nie rozrózono rajców rezydujących i dawnych, przyjąłem za kryterium kolejność występowania: trzech pierwszych uznałem za aktualnie urzędujących, a trzech – za starych (być może z kadencji 1526/1527).

VII APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 15v–16. W opublikowanym spisie określiłem datę pełnienia urzędu przed 1578 r. K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku...*, s. 341, nr 1.

VIII Brak źródłowego poświadczenia Jana Hallera z tytułem rajcy w 1579 r. Pełnienie tego urzędu wynika z faktu, że był burmistrzem.

IX W opublikowanym spisie określiłem datę pełnienia urzędu rajcy przez Szczekocińskiego przed 1588 r. (K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku...*, s. 341, nr 19). Choć zdarzenie, którego dotyczy zeznanie Szczekocińskiego i Niesłona, nastąpiło w 1588 r., to określenie „raycze stare bendzinskie” odnosi się do skargi przedstawionej *in pretorio oppidi Bendzinensis* 23 maja 1589 r. ANKr., Castrensia Cracoviensia Relationes, sygn. 29/5/0/2/658, s. 1420–1421.

X W opublikowanym spisie błędnie podałem nazwisko w formie: Niesłony (K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku...*, s. 341 (nr 20)). Poprawny zapis w mianowniku to: Niesłono (*Nieslono*). ANKr., Castrensia Cracoviensia Relationes, sygn. 29/5/0/2/658, s. 1401, 1402; APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 33v, 66.

XI W opublikowanym spisie określiłem datę pełnienia urzędu rajcy przez Niesłona przed 1588 r. (K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku...*, s. 341 (nr 20)). Zob. przypis IX.

XII APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 77. Prawdopodobnie pełnił urząd rajcy niedługo przed tą datą, może w poprzedniej kadencji (1589 r.). Do 1585 r. Sędzicki piastował stanowisko landwójta, a następnie w latach 1586 i 1588 wzmiankowany był w księdze bez urzędu (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 65v, 66v, 71v).

XIII APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 79. Brak tej daty w: K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku...*, s. 341 (nr 23).

XIV W opublikowanym spisie podałem, że Wojciech Pieścioch pełnił urząd przed 1615 r. (K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku...*, s. 341, nr 27). Jako rajca *antiquae sessionis* występuje on jednak we wpisie 18 listopada 1616 r. (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 175).

XV APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 191. W publikowanym spisie brak Pawła Gniecicha.

XVI AKMKr., AOff 157, s. 1691. W opublikowanym w dziejach miasta spisie błędnie podałem nazwisko w formie: Milecki. K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku...*, s. 342 (nr 54).

XVII W ekstrakcie wpisu z księgi radzieckiej Będzina z 19 stycznia 1698 r., oblatowanym w księdze oficjalatu krakowskiego, złożył własnoręczny podpis. AKMKr., AOff 164, s. 594.

XVIII Tamże.

XIX W opublikowanym w dziejach miasta spisie błędnie podałem nazwisko: Sokolnicki. K. Nabiałek, *Spis rajców miasta Będzina w XVI–XVIII wieku...*, s. 343 (nr 80).

Źródło: K. Nabiałek, *Aneksy: 2. Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 341–343; AACz, KM 17, s. 41; KM 18, s. 1–2; AGAD, ASK, dz. IV, sygn. 1/7/0/6/32, k. 42–44; 1/7/0/6/39, k. 55; 1/7/0/6/42, k. 57; AKMKr., AEp 9, k. 23; AOff 43, k. 408; ANKr., *Variae civitates et villae* – zbiór szczytków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1297–1295, 1305–1306, 1319–1347; APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4; BCz, sygn. MNK 550/Będzin; BŚ, sygn. R 878 III, k. 90–100v, 104–105.

SPIS 8. Landwójtowie (wójtowie sądowi)¹⁰

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Jan <i>Clamiz</i>	1527	
2.	Wawrzyniec	przed 1532	
3.	Marcin Stypuła (<i>Stipula</i>)	1572	
4.	Łukasz Sędzicki (<i>Senzicki</i>)	1572 1576 1577 1578 1579 1580 (28 VI, 18 XI) ^I 1582 (27 IV, 5 X, 15 XI) ^{II} 1583 1584 1585 (18 XI) ^{III}	spis 11, nr 1; rajca: przed 5 V 1590 (spis 7, nr 21)
5.	Jakub Szwancar (<i>Szwancar,</i> <i>Swancar</i>)	1580 (8 I 15 IV, 30 IX) ^{IV} 1581 1582 ^V 1585 ^{VI} 1586 1587 1588 1589	spis 11, nr 9; w 1603 (3 X) jako landwójt zastępczy; ławnik: 1576–1580 (spis 9, nr 16)
6.	Werner Fauerbach	1590 1591 1592 1593 1595 (13 I) ^{VII}	spis 11, nr 32; zmarł przed 3 X 1597 ^{VIII}
7.	Kasper Roztopierski (<i>Rostopierski</i>)	1594 1605 (18 XI) ^{IX} 1606	spis 11, nr 35; ławnik: 1593 (spis 9, nr 40)

¹⁰ Dzięki zachowanej księdze landwójtowsko-ławniczej (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4) można założyć, że udało się zebrać niemal kompletną listę landwójtów z półwiecza przełomu XVI i XVII w. (lata 1576–1629). Dopełnienie zestawienia stanowi spis 11.

8.	Wawrzyniec Sekala	1595 1596 1597 1598 1599 1600 1601 1602 1603	spis 11, nr 38
9.	Jan Domagała	1604 1605 (5 II) ^x	spis 11, nr 25; ławnik: 1583, 1584, 1590, 1592 (spis 9, nr 31)
10.	Mikołaj Kapusta	1608 1609 1610 1611	spis 11, nr 56; rajca przed 29 III 1577 (spis 7, nr 11)
11.	Andrzej Boronowski	1612 1613 1614	spis 11, nr 52; ławnik: 1603–1606, 1608 (spis 9, nr 56)
12.	Wojciech kramarz (<i>mercator</i>)	1615	spis 11, nr 57; ławnik: 1608–1609, 1612 (spis 9, nr 60)
13.	Stanisław Warchoń vel Warchołek	1617 1618 1619 1620 1621	spis 11, nr 34; rajca: przed 11 I 1591, 1604 (spis 7, nr 23); ławnik: 1591–1592 (spis 9, nr 39)
14.	Wojciech Warchołek	1622 1623 1624 1625 ^{xi}	spis 11, nr 55; ławnik: 1605–1606, 1608–1610, 1612–1615 (spis 9, nr 59); rajca: 1619, 1627, 1629, 1643 (spis 7, nr 31)
15.	Kasper Strulski	1625 1626 1627 1628 1629 1648	spis 11, nr 88; rajca i pisarz miejski: 1646 lub 1647 (spis 7, nr 43; spis 10, nr 5); w 1622 pisarz komory cel- nej w Będzinie
16.	Wojciech Barwinek	1642–1645	
17.	Szczęśny (Felix) Stodołka	przed 3 IV 1672 1679	rajca: 1679 (spis 7, nr 52)
18.	Paweł Mrukowicz	1672	rajca przed 1698 (spis 7, nr 58)

19.	Stanisław Barwinek	1683 1698	rajca: 1672, 1673, 1679 (spis 7, nr 47); burmistrz: 1672, 1673, 1679 (spis 6, nr 11); pisarz: 1684 (spis 10, nr 10)
20.	Franciszek Antoni Barwinek	1720 1724	szewc; rajca stary: 1728; burmistrz: 1736 (spis 6, nr 21)
21.	Jakub Antoni Masłowski	1736	pisarz miejski: 1719–1723, 1728 (spis 10, nr 11)
22.	Walenty Gdeszowicz	1739	
23.	Andrzej (Jędrzej) Witecki	1755 1758	przed 17 XI 1774 rajca (spis 7, nr 79)
24.	Szymon Ścibiszowski	1766	burmistrz: 1777/1778 (spis 6, nr 32)
25.	Jakub Wróbel	1768	
26.	Felicjan Masłowski	1776/1777	
27.	Marcin Jędralski	1777/1778 1778/1779 1779/1780	szewc; cechmistrz: 1758, 1761, 1763–1767; burmistrz: 1765/1766 (spis 6, nr 27); rajca: 1767 (spis 7, nr 74)
28.	Jan Konieczny	1780/1781	
29.	Antoni Ciszek	1782/1783 1783/1784 1784/1785 1785/1786	burmistrz: 1754, 1768, 1782/1783, 1783/1784, 1790/1791 (spis 6, nr 24)
30.	Paweł Sołtysiński	1786/1787	
31.	Wojciech Ciszek	1787/1788 1788/1789	rajca: 1787–1791 (spis 7, nr 83)
32.	Ignacy Stykowski	1789/1790 1790/1791 1791/1792 (do 15 VI 1791 ^{XII}) 1792/1793 1793/1794	burmistrz: 1775/1776, 1776/1777, 1777/1778 (spis 6, nr 30); kasjer miejski: 1811 (spis 17, nr 3)
33.	Mateusz Morys vel Morysiński	1791/1792 (od 15 VI 1791 ^{XIII})	burmistrz: 1782/1783, 1783/1784, 1786/1787, 1787/1788, 1788/1789 (spis 6, nr 36); radny: 1807, 1809 (spis 12, nr 1)
34.	Franciszek Latosiński	1795/1796	ławnik: 1792 (spis 9, nr 138)

I Wystąpił jako landwójt na dwóch sądach z 1580 r. Pozostałym sądom z tego roku przewodniczył Jakub Szwanecar (zob. spis 11). Brak informacji, że Sędzicki pełnił funkcję landwójta zastępczego.

II Przewodniczył trzem sądom, na pozostałych zaś z tego roku jako landwójt wystąpił Jakub Szwancar (zob. spis 11).

III Jako landwójt tylko na ostatnim sądzie tego roku; na wszystkich poprzednich sądach z 1585 r. landwójtem był Jakub Szwancar (zob. spis 11).

IV Na dwóch sądach z tego roku występował jako ławnik, a jako landwójt – Łukasz Sędzicki (zob. spis 11).

V Na trzech sądach z tego roku (27 kwietnia, 5 października, 15 listopada) brak Szwancara, a jako landwójt występował Łukasz Sędzicki (zob. spis 11).

VI Nie występuje na ostatnim sądzie tego roku (18 listopada), któremu jako landwójt przewodniczył Łukasz Sędzicki (zob. spis 11).

VII Jako landwójt występował tylko na pierwszym sądzie tego roku – kolejnym przewodniczył już Wawrzyniec Sekala (zob. spis 11).

VIII APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 111.

IX Jako landwójt występował na drugim z dwóch poświadczonych w 1605 r. sądów; na pierwszym landwójtem był jeszcze Jan Domagała (zob. spis 11).

X Jako landwójt występował na pierwszym z dwóch poświadczonych w 1605 r. sądów; na drugim landwójtem był już Kasper Roztopierski (zob. spis 11).

XI Był landwójtem na pierwszym sądzie tego roku, a na kolejnych już Kasper Strulski (zob. spis 11).

XII Pełnił urząd w kadencji 1791/1792 od 27 kwietnia prawdopodobnie do 15 czerwca, gdy odbyły się wybory na nowych zasadach. BŚ, sygn. R 878 III, k. 99v.

XIII Nominacja z 15 czerwca 1791 r, według nowych zasad elekcji. BŚ, sygn. R 878 III, k. 100.

Źródło: K. Nabiałek, *Aneksy: 3. Spis wójtów sądowych (landwójtów) miasta Będzina XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 343–345; AACz, KM 17, s. 41; AKMKr., AEp 9, k. 23; AOff 43, k. 408; APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4; BŚ, sygn. R 878 III, k. 90–100v, 104–105.

SPIS 9. Ławnicy¹¹

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Wawrzyniec kowal (<i>faber</i>)	1527	
2.	Stanisław Krupa (<i>Crupa</i>)	1527	kowal (<i>faber</i>)
3.	Urban kowal (<i>faber</i>) ^I	1527	
4.	Stanisław Sobota ^{II}	1527	
5.	Piotr szewc (<i>sutor</i>)	1527	
6.	Andrzej Krupa (<i>Crupa</i>) ^{III}	1527	
7.	Maciej Korus	1527	

11 Spis ławników z lat 1576–1629, podobnie jak landwójtów (spis 8), bazuje na księdze landwójtowsko-ławniczej (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4). Dopełnienie zestawienia stanowi spis 11.

8.	Bartłomiej Szczygiel	1572 1576 1577 1578 1579 1580 1581 1582 1583 1591 1593 1594 1596 1597 1598 1599 1600	spis 11, nr 2
9.	Wojciech Lupa	1572 1576 1577 1578 1579 1580 1583	spis 11, nr 3
10.	Stanisław Kinder	1572	spis 11, nr 4
11.	Klemens Strach	1572	spis 11, nr 8; rajca: 1579, 1589 (spis 7, nr 13); pisarz miejski: 1618–1619 (spis 10, nr 3)
12.	Bartłomiej Dźwigala	1572 1576 1578 1595	spis 11, nr 6; kowal; zmarł przed 3 X 1597 ^{IV}
13.	Jan bednarz (<i>doleator</i>)	1572	spis 11, nr 5
14.	Stanisław Krzemiński	1572 1576 1579	spis 11, nr 7; szlachcic
15.	Jakub Szwancar	1576 1577 1578 1579 1580 (28 VI, 18 XI) ^V	spis 11, nr 9; landwójt: 1580–1582; 1585–1589 (spis 8, nr 5)

16.	Grzegorz Chybka (<i>Chibka</i>)	1576 1577 1578 1579 1592 1593 1594	spis 11, nr 10; 5 V 1590 jako ławnik został powołany do składu sądu do konkretnej sprawy na miejsce starszego ławnika ^{VI}
17.	Jan Łagiski (<i>Lagiski</i>)	1576 1577 1578 1579 1580 1581 1582 1583 1584 1585 1586 1588 1589	spis 11, nr 11
18.	Bartłomiej Gneciświnia vel Gnecich	1576 1577 1578 1579 1580 1581 1582 1583 1584 1585 1586 1588	spis 11, nr 12; Bartłomiej Gneciświnia od 3 XII 1581 występuje jako Gnecich
19.	Szczęśny Cisek (<i>Feliks Ciszek</i>)	przed 10 VII 1576 1580	spis 11, nr 19; 10 VII 1576 w zapisce jako ławnik stary ^{VII}
20.	Prokop Zagórski	1577 1578	spis 11, nr 13
21.	Wawrzyniec Warmuż (<i>Warmusz</i>)	1578 1579 1580 1581 1582 1583 1584 1585 1586 1587	spis 11, nr 14; bednarz, przybył ze wsi Twardowice

		1588 1589 1590 1591 1592 1593 1594 1595	
22.	Szczęśny ^{VIII} Otwinowski	przed 19 IV 1577 1578 1579 1583 1584 1586 1589	spis 11, nr 15; 19 IV 1577: ławnik stary
23.	Andrzej Bartkowicz alias Pieścioch ^{IX}	1578 1579 1580 1581 1582 1583 1584 1585 1586 1587 1588 1589 1590 1591 1592 1593 1594 1595	spis 11, nr 16; w 1590 i 1592 jako starszy ławnik
24.	Salomon Niesłono (<i>Niesłono</i>)	1580	spis 11, nr 17; rajca przed 23 V 1589 (spis 7, nr 20)
25.	Baltazar mularz vel murarz (<i>murator</i>)	1580 1581 1582 1583 1584 1585	spis 11, nr 18
26.	Jakub Dudek	1581 1582 1583 1584	spis 11, nr 20; rajca: 1593, 1596 (spis 7, nr 22)

27.	Marcin stolarz (<i>stoliarz</i>)	1581 1582	spis 11, nr 21; rajca: 1583 (spis 7, nr 18)
28.	Jan Sarnowski (<i>Sarnowski, Szarnowski</i>) ^x	1581 1582 1583 1584 1585 1586 1588 1589 1590 1591 1592 1593 1594 1595 1596 1597 1598 1599 1600	spis 11, nr 22; szlachcie ^{xI} , prawdopodobnie ze wsi Sarnów w księstwie siewierskim; prawdopodobnie tożsamy z podstarościm będzińskim w 1593 ^{xII}
29.	Andrzej Pigiel	1581 1582 1583 1584 1585 1586 1588 1589 1590 1591 1592 1593	spis 11, nr 23
30.	Krzysztof Gorący	1583 1584 1585	spis 11, nr 24
31.	Jan Domała	1583 1584 1590 1592	spis 11, nr 25; landwójt: 1604–1605 (spis 8, nr 9)
32.	Szymon Sygula	1583 1584	spis 11, nr 26
33.	Adam Niezgoda	1585 1586 1588 1589	spis 11, nr 27; kuśnierz; rajca: 1606 (spis 7, nr 25)

34.	Piotr kuśnierz (<i>pellifex</i>)	1586 1588 1590	spis 11, nr 28
35.	Szymon sukiennik (<i>pannifex</i>)	1588	spis 11, nr 29; rajca 1606 (spis 7, nr 24)
36.	Bartłomiej Łukaszek (<i>Lukaszek, Lukasek</i>)	1588 1589 1590 1591 1592 1593 1594 1595 1596 1597	spis 11, nr 30
37.	Paweł Gniecich	1589 1590 1591 1592 1593 1594 1595 1596 1597 1598	spis 11, nr 31; burmistrz: 1609 (spis 6, nr 6); rajca: przed 8 marca 1619 (spis 7, nr 29)
38.	Walenty Zaręba vel Zarębka (<i>Zaremba, Zarembka</i>)	1590	spis 11, nr 33
39.	Stanisław Warcholek vel Warchoł	1591 1592	spis 11, nr 34; rajca: przed 11 I 1591, 1604 (spis 7, nr 23); landwójt: 1617–1621 (spis 8, nr 13)
40.	Kasper Roztopierski (<i>Rostopierski</i>)	1593	spis 11, nr 35; landwójt: 1594, 1605–1606 (spis 8, nr 7)
41.	Fryderyk Fauerbach	1594 1596 1598	spis 11, nr 36
42.	Tomasz Nosek	1594 1595 1596	spis 11, nr 37; wityryk parafii św. Trójcy w 1596; zmarł między 11 I a 18 IV 1597
43.	Szymon Rosa	1596 1597 1598 1599	spis 11, nr 39

44.	Mateusz Głąb	1596 1597 1598 1599 1600 1601 1602 1603 1606	spis 11, nr 40
45.	Andrzej Szczerba	1596 1597 1598 1599 1600 1601 1602	spis 11, nr 41
46.	Zygmunt Niezgódka vel Niezgoda	1597 1603 1604 1605 1606 1608 1611 1613 1618	spis 11, nr 42
47.	Andrzej mularz vel murarz (murator)	1597 1598 1599 1600 1602 1603 1604 1605 1606 1611 1614 1617	spis 11, nr 43
48.	Jakub Glinka	1597 1598 1599 1600 1601 1602 1603 1604 1605 1606	spis 11, nr 44; kołodziej

49.	Kasper Piglik vel Piglek vel Pigiel	1599 1600 1601 1602 1603 1604 1605 1606	spis 11, nr 45
50.	Eliasz Nosek	1599 1600 1601	spis 11, nr 46; syn Tomasza Noska (spis 9, nr 42)
51.	Stanisław Noga	1600	spis 11, nr 47
52.	Stanisław Batko (<i>Bathko</i>)	1600 1601 1602 1603 1604 1605	spis 11, nr 48
53.	Wojciech Pirożek vel Pirożczyk (<i>Pierozek, Piosoczyk</i>)	1601 1602 1603 1604 1605 1606 1617 1618 1620 ^{xiii} 1621 1622 1623 1624 1625	spis 11, nr 49; trzykrotnie pełnił funkcję landwójta – zastępcy (<i>advocatus substitutus</i>): 1616 (18 XI), 1617 (10 II), 1618 (24 III)
54.	Tomasz Cisek (<i>Czisek, Cziszek</i>)	1601 1602 1603 1604 1612 1613 1614 1615 1616	spis 11, nr 50; rajca: 1618, 1625 (spis 7, nr 28)
55.	Jan Kapustka	1601 1602 1605	spis 11, nr 51

56.	Andrzej Boronowski	1603 1604 1605 1606 1608	spis 11, nr 52; landwójt: 1612–1614 (spis 8, nr 11); może pochodził z Boronowa w księstwie opolskim
57.	Jakub Szczygieł vel Szczyglik	1603	spis 1, nr 53; rajca: 1606, 1622 (spis 7, nr 26); burmistrz: 1618 (spis 6, nr 7)
58.	Wojciech Niezgoda	1604 1605 1609	spis 11, nr 54
59.	Wojciech Warchoł vel Warcholek	1605 1606 1608 1609 1610 1612 1613 1614 1615	spis 11, nr 55; rajca: 1619, 1627, 1629, 1643 (spis 7, nr 31); landwójt: 1622–1625 (spis 8, nr 14)
60.	Wojciech kramarz (<i>mercator</i>) ^{xiv}	1608 1609 1612	spis 11, nr 57; landwójt: 1615 (spis 8, nr 12)
61.	Paweł Rosa vel Roska	1608 1609 1611 1615 1616 1617	spis 11, nr 58; rajca: 1622 (spis 7, nr 34); burmistrz: 1631 (spis 6, nr 9)
62.	Stanisław Niezgoda (<i>Discordia</i>)	1608 1610 1611 1613 1614 1620 1621 1622	spis 11, nr 59
63.	Jan Golowski vel Golonowski	1608 1612	spis 11, nr 60
64.	Wawrzyniec Bąk	1608 1612 1614	spis 11, nr 61
65.	Krzysztof Pieróżek vel Pieróżczyk (<i>Pierozek, Pierosczyk</i>)	1608 1609 1610 1611	spis 11, nr 62

66.	Jan murarz (<i>murator</i>)	1608	spis 11, nr 63
67.	Mateusz Pigiel	1609 1610 1611 1612 1613	spis 11, nr 64
68.	Wojciech Pieścioch vel Pieścioszek (<i>Pieszcioch, Pieszciosek</i>)	1609 1610 1611	spis 11, nr 65; rajca: przed 18 XI 1615, 1618-1619 (spis 7, nr 27)
69.	Jakub Chrząstowicz ^{xv}	1610 1611 1612	spis 11, nr 66; rajca: 1627 (spis 7, nr 40)
70.	Stanisław Paluch vel Paluszek	1610 1611 1612 1614 1616 1619 1620 1621 1622	spis 11, nr 67; rajca: 1622 (spis 7, nr 33)
71.	Marcin Stodołka	1612 1613 1614 1615	spis 11, nr 68; rajca: 1622 (spis 7, nr 30)
72.	Jakub Lupa vel Lupka	1612 1613 1623 1624 1625	spis 11, nr 69
73.	Maciej Ledwoń	1614 1615 1616 1617 1618 1619 1623	spis 11, nr 70
74.	Tomasz Piątkowicz (<i>Piątkowic</i>)	1614 1615 1616 1617 1618	spis 11, nr 71
75.	Walenty Kapinos vel Kapinosek (<i>Kapinosz, Kapinoszek</i>)	1614 1615	spis 11, nr 72

76.	Grzegorz Śliwa vel Śliwka	1615 1617 1618 1619 1621 1622	spis 11, nr 73; burmistrz: 1623 (spis 6, nr 8); rajca: 1624 (spis 7, nr 38)
77.	Walenty Węgierek vel Węgier	1615 1616 1625 1627	spis 11, nr 74
78.	Szymon Pisaneł vel Pisany	1616 1617 1619 1620 1621 1622	spis 11, nr 75; był piśmienny ^{xvi}
79.	Jan Długosz	1617 1618 1620	spis 11, nr 76
80.	Sebastian Jaroszek vel Jaroszewicz	1617 1618	spis 11, nr 77
81.	Stanisław Rojek	1617 1618 1619 1620	spis 11, nr 78
82.	Jakub Soczewka	1617 1618	spis 11, nr 79
83.	Jakub Głąb vel Głąbik (<i>Glamb, Glambik</i>)	1619	spis 11, nr 80; syn Mate- usza Głąba – ławnika (spis 9, nr 44)
84.	Marcin Mruczek vel Mruk	1619 1624 1625 1626 1627	spis 11, nr 81
85.	Jan Latos (<i>Latosz</i>)	1620 1621 1622	spis 11, nr 82
86.	Szymon Pardela vel Pardelka	1621 1622 1623 1624 1625 1628	spis 11, nr 83

87.	Adam Twardzik	1623 (28 IV)	spis 11, nr 84; występuje tylko na jednym sądzie; zapewne tożsamy z Adamem Twardym – rajcą w 1623 (spis 7, nr 36)
88.	Grzegorz Dzieciół (<i>Dzieciol</i>)	1623 1624 1625	spis 11, nr 85; rajca: 1627 (spis 7, nr 39)
89.	Wawrzyniec Mruk vel Mruczek	1623 1624 1625 1627	spis 11, nr 86
90.	Jakub Pisaneł	1623 1624 1625 1626 1627 1628 1629 1643 1645 1648	spis 11, nr 87; był piśmienny ^{xvii}
91.	Jan Chachorz(?)	1625 1626 1627 1629	spis 11, nr 89
92.	Maciej Skupień vel Skupnik	1625 1626 1627 1629	spis 11, nr 90
93.	Marcin Kapinos	1625 1626 1627	spis 11, nr 91; rajca: 1642 (spis 7, nr 42)
94.	Stanisław Miczałski (?)	1626	spis 11, nr 92
95.	Piotr Soból (<i>Sobol</i>)	1626 1627 1628	spis 11, nr 93
96.	Jan Żewski lub Szewski (<i>Zewsky, Sewski</i>)	1627 1628	spis 11, nr 94
97.	Maciej Pitak vel Pitakowicz	1628 1629	spis 11, nr 95
98.	Grzegorz Cielątko (<i>Czeliathko</i>)	1628 1629	spis 11, nr 96
99.	Wojciech Rojek (<i>Roiek</i>)	1628 1629	spis 11, nr 97

100.	Krzysztof Buczowski	1629	spis 11, nr 98
101.	Wojciech Cisek (<i>Cziszek</i>)	1629 1643 1644 1645	spis 11, nr 99
102.	Bartłomiej Sadłoń	1642 1643 1644 1645	
103.	Paweł Gębora (<i>Gembora, Gebora</i>)	1642 1643 1644 1645	
104.	Wawrzyniec Kwartnik	1642	
105.	Andrzej Szczygieł	1643 1644 1645	
106.	Jerzy Wróbel	1645	rajca: 1650 (spis 7, nr 44)
107.	Jakub Pastuszka	1645	
108.	Grzegorz Cytara	1648	był piśmienny ^{xviii}
109.	Szczepan Pastuszka	1673	
110.	Tomasz <i>filber alias</i> piernikarz	1673	
111.	Stanisław Abryski	1687	
112.	Antoni Mydlakowicz	1728	
113.	Stanisław Paprocki	1739	
114.	Krzysztof Paprocki	1739	
115.	Wawrzyniec Zieliński	1754	
116.	Jan Gdesz	1754	burmistrz: 1765/1766, 1779/1780, 1780/1781, 1781/1782, 1784/1785 (spis 6, nr 28); rajca: 1767 (spis 7, nr 75)
117.	Wawrzyniec Grzybowski	1754	
118.	Antoni Grzybowski	1754	
119.	Marcin Sulnicki	1754	
120.	Andrzej Szczerba vel Szczerbiński	1754 1755	
121.	Ludwik Majowski	1758	
122.	Wojciech Majowski	1758	
123.	Andrzej Bilski	1779	pisarz miejski: 1754, 1772–1774, 1779 (spis 10, nr 12)

124.	Stanisław Muszeński	1791	
125.	Mikołaj Ciołek	1791	
126.	Andrzej (Jędrzej) Wolny	1791	
127.	Stanisław Solnicki	1791	
128.	Jan Wróbel	1791	burmistrz: 1793/1794 (spis 6, nr 43)
129.	Jakub Szczerbiński	1791	
130.	Tomasz Lasotka	1791	
131.	Andrzej (Jędrzej) Wartak	1791 1792	
132.	Łukasz Jędrzejek	1791	
133.	Ignacy Witecki	1791	
134.	Wincenty Cizek (Cizkowicz)	1791	kasjer miejski: 1809 (spis 17, nr 2)
135.	Kazimierz Gdesz	1791	
136.	Klemens Szczerbiński	1792	
137.	Kazimierz Solnicki	1792	rajca: 1791 (spis 7, nr 84)
138.	Franciszek Latosiński	1792	landwójt: 1795/1796 (spis 8, nr 34)

I AKMKr., AOff 43, k. 408: *Urbano fabro*. W opublikowanym w dziejach miasta spisie błędnie przypisałem Urbanowi przezwisko-nazwisko: Sobota, które odnosiło się do kolejnego ławnika o imieniu Stanisław. K. Nabiałek, *Spis ławników miasta Będzina w XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 345 (nr 3).

II AKMKr., AOff 43, k. 408: *Stanislaio dicto Sobotha*. W opublikowanym w dziejach miasta spisie pominąłem tego ławnika, błędnie przypisując jego przezwisko-nazwisko Urbanowi (nr 3). K. Nabiałek, *Spis ławników miasta Będzina w XVI–XVIII wieku...*, s. 345.

III W opublikowanym w dziejach miasta spisie błędnie odczytałem nazwisko tego ławnika jako: Ciupa zamiast: Crupa. Ponowny odczyt wskazuje na zapis identyczny jak w wypadku innego ławnika – kowala Stanisława Krupy (nr 2). AKMKr., AOff 43, k. 408–408v; K. Nabiałek, *Spis ławników miasta Będzina w XVI–XVIII wieku...*, s. 345 (nr 5).

IV APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 111.

V Od stycznia 1580 r. był landwójtem, a tylko na dwóch sądach został wymieniony jako ławnik, jako *viceadvocatus* zaś występował wówczas Łukasz Sędzicki (zob. spis 11).

VI APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 77v.

VII W zapisce z 10 lipca 1576 r. starszy ławnik Bartosz Szczygieł „zasadził” miejsce w sądzie „przysiężnikiem starym Szczęsnym Czichem” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 5). W moim przekonaniu jest to nietypowa odmiana nazwiska Feliksa Ciska (Ciszka), stąd utożsamiam te osoby.

VIII W datacjach sądu imię Otwinowskiego jest podawane w wersji łacińskiej *Felix* (odmienne w bierniku: *Felicem*). W treści wpisów imię to jest jednak w języku polskim: Szczęsny (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 12, 17v).

IX W spisie opublikowanym w monografii miasta wymieniłem jako osobnego ławnika Andrzeja Pieściocha, ale był on niewątpliwie tożsamy z Bartkowieczem. K. Nabiałek, *Spis ławników miasta Będzina w XVI–XVIII wieku...*, s. 346 (nr 23).

X W spisie opublikowanym w monografii z niewyjaśnionych powodów wymieniłem nieistniejącego ławnika Andrzeja Sarnowskiego w 1583 i 1591 r. (K. Nabiałek, *Spis ławników miasta Będzina w XVI–XVIII wieku...*, s. 346, nr 29). W składach sądów z tych lat występował Jan Sarnowski.

XI Jako „szlachetny pan” jest wzmiankowany w 1592 r. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 86.

XII Szlachetny pan Jan Sarnowski podstarości jest wzmiankowany we wpisie z sądu 30 kwietnia 1593 r. (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 93). Jan Sarnowski zasiadał w składzie tego sądu jako ławnik.

XIII W opublikowanym w monografii spisie pominąłem Wojciecha Pierozka w kadencji 1620 r., a z powodu pomylenia imienia zamieściłem w tym wykazie nieistniejącego ławnika Marcina Pierozka. K. Nabiałek, *Spis ławników miasta Będzina w XVI–XVIII wieku...*, s. 347 (nr 85).

XIV Prawdopodobnie to on występuje we wpisie z 1627 r. jako „Wojciech Plutha alias kramarz”. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 224.

XV W opublikowanym spisie pominąłem kadencję Chrzastowicza z 1612 r., gdyż błędnie odczytałem jego nazwisko jako: „Jezastowicz”, tworząc przy tym nieistniejącą postać. K. Nabiałek, *Spis ławników miasta Będzina w XVI–XVIII wieku...*, s. 347 (nr 70).

XVI Na sądzie 5 lutego 1618 r. przedłożył do wpisu w księdze ławniczej „script ręki swej własny” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 182).

XVII W dokumencie wydanym przez landwójta i ławników w 1648 r., oblatowanym w aktach wizytacji, złożył własnoręczny podpis. AKMKr., AVCap. 47, s. 278.

XVIII W dokumencie wydanym przez landwójta i ławników, oblatowanym w aktach wizytacji, złożył własnoręczny podpis. AKMKr., AVCap. 47, s. 278.

Źródło: K. Nabiałek, *Aneksy: 4. Spis ławników miasta Będzina XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 345–349. AKMKr., AEp 9, k. 23; AOff 43, k. 408; ANKr., *Variae civitates et villae* – zbiór szczytków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1297; APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4; BŚ, sygn. R 878 III, k. 90–100v, 104–105.

SPIS 10. Pisarze

Lp.	Imię i nazwisko lub przydomek	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Jan Barwinek	1598	nauczyciel (<i>rector</i>) szkoły parafialnej
2.	Paweł Nowogórczyk (<i>Neomontanus</i>)	1604 1606 [1583–1606] ^I	nauczyciel (<i>rector</i>) szkoły parafialnej; prawdopodobnie pochodził z miasta Nowa Góra (w powiecie krakowskim)
3.	Klemens (<i>Klimunth</i>) Strach	1618 1619 [1608–1613 1618–1620] ^{II}	ławnik: 1572 (spis 9, nr 11); rajca: 1579, 1589 (spis 7, nr 13)
4.	Mikołaj Jaroszewicz ^{III}	1617 [1614–1617 1621–1622]	rajca: 1619 (spis 7, nr 32)
5.	Stanisław Sarnikowicz	1645	

6.	Kasper Strulski	1646 lub 1647	w tym samym czasie rajca (spis 7, nr 43); landwójt: 1625–1629, 1648 (spis 8, nr 15); w 1622 pisarz komory celnej w Będzinie
7.	Bartłomiej Rybkowski	1648 1673	rajca: 1642 (spis 7, nr 41)
8.	Jan Barwinek	1663	być może tożsamy z Janem Barwinkowiczem, burmistrzem w 1684 (spis 6, nr 14)
9.	Wojciech Gąszczyński	1673 1680 1698	rajca: 1679, 1687 (spis 7, nr 49)
10.	Stanisław Barwinkowicz vel Barwinek	1684	rajca i burmistrz: 1672, 1673, 1679 (spis 6, nr 11; spis 7, nr 47); landwójt: 1683, 1698 (spis 8, nr 19)
11.	Jakub Antoni Masłowski	1719 1720 1721 1722 1723 1728	landwójt: 1736 (spis 8, nr 21)
12.	Andrzej Bilski	1754 1772 1773 1774 1779	ławnik: 1779 (spis 9, nr 123)
13.	Tomasz Widawski	1755	
14.	Sebastian Gdesz vel Gdeszowicz	1777 1778 1789 1790 1791 1792	
15.	Jan Barwinkiewicz	1779	

I Alina Kowalska, analizując pismo księgi landwójtowsko-ławniczej, uznała, że wpisy sporządzone ręką Pawła Nowogórczyka (oznaczone przez badaczkę jako ręką pisarza A) są w księdze landwójtowsko-ławniczej na k. 34v–143v i obejmują lata 1581–1608 (A. Kowalska, *Uwagi o języku księgi wójtowskiej Będzina z lat 1572–1645*, „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach. Sekcja Językoznawstwa” 1966 (3), s. 26). Moim zdaniem wpisy ręki, którą badaczka identyfikuje z Pawłem Nowogórczykiem, zaczynają się od k. 53 (od 22 kwietnia 1583 r.) i kończą się rzeczywiście na k. 143v, po dacie sądu 18 listopada 1606 r. (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4). Prawdopodobnie był on więc pisarzem miejskim w Będzinie właśnie od 22 kwietnia 1583 r. do 18 listopada 1606 r.

II Według A. Kowalskiej (*Uwagi o języku księgi...*, s. 27) wpisy ręki Klemensa Stracha, oznaczonej przez nią jako pisarza B, w księdze landwójtowsko-ławniczej są na k. 143v–170 (od 11 stycznia 1608 r. do 18 listopada 1613 r.) i na k. 181–196 (od 5 lutego 1618 r. do 18 listopada 1620 r.). Moja ocena jest podobna, ale z wyjątkiem kilku stron – k. 186v–187r, 188r–189r, na których są wpisy innej ręki (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4).

III W opublikowanym w monografii wykazie pisarzy nie uwzględniłem Jaroszowicza. Wzmiankę o Mikołaju Jaroszowiczu pisarzu miejskim odnalazła A. Kowalska (*Uwagi o języku księgi...*, s. 27). Datowała ją jednak na 1621 r., podczas gdy odnosi się ona do daty oblatowanej ugody, której Jaroszowicz był świadkiem – do 1617 r. (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 213v). Ręka pisarza wpisów księgi landwójtowsko-ławniczej z 1617 r. jest bardzo charakterystyczna (oznaczona przez A. Kowalską jako ręka pisarza C), a sporządzone nią wpisy znajdują się w księdze na k. 170v–181i i dotyczą okresu od 1614 do 1617 r. Potem tą ręką sporządzono kilka wpisów na k. 186v–187r, 188r–189r z 1618 r., przeplatających się z zapisami Klemensa Stracha, oraz ciągle wpisy na k. 196v–200 od 18 listopada 1621 r. do 19 stycznia 1622 r. (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4). To prawdopodobnie ręka Mikołaja Jaroszowicza. Jak można przypuszczać, wtedy był on pisarzem.

Źródła: K. Nabiałek, *Aneksy: 5. Spis pisarzy miejskich Będzina XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 349. AACz, KM 14, s. 263; KM 15, s. 37, 196; AKMKr., AVCap. 47, s. 278–279; AOff 138, s. 72; AOff 164, s. 594; APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 135v, 152v–153v, 183v, 191v, 213v; BCz, sygn. MN 550/Będzin; BŚ, rkps R878 III, k. 90v; ANKr., *Variae civitates et villae* – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1305–1306, 1364, 1369.

SPIS 11. Składy sądów ławniczych w latach 1572–1629 Landwójtowie i ławnicy

Uwaga: Podstawą zestawienia jest księga wieczysta wójtowsko-ławnicza¹². Spis obejmuje kolejne lata zarejestrowane w księdze. Brak wpisów dla lat 1573–1575, 1587, 1607. Spis został opracowany według ogólnych zasad stosowanych w „Spisach urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego”, choć w tej serii wydawniczej nie sporządzono zestawienia składów sądów. Spis nie stanowi bowiem zestawienia urzędników według kadencji¹³, lecz dotyczy składów personalnych poszczególnych sądów, z podziałem na lata. Trudno też mówić o przyjęciu konkretnego wzoru. W serii „Spisy urzędników miejskich” w istocie brak jednego modelu, co wynika w dużej mierze z różnic ustrojowych funkcjonujących w poszczególnych miastach. Przy opracowaniu wzorowano

12 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4.

13 W poszczególnych tomach serii „Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego” spisy ławników były różne sporządzane. Niektórzy autorzy zestawiali tych urzędników według rocznych kadencji (spisy urzędników miast małopolskich: Kraków, Bochnia, Biecz, Sandomierz), inni historycy zestawiali ich odrębnie w kolejności chronologicznej (np. urzędnicy miast pruskich: Toruń, Malbork).

się najbardziej na spisach urzędników miasta Kazimierza autorstwa Marcina Starzyńskiego¹⁴. Za tym wydawnictwem przyjęto numerację ciągłą urzędników, wliczając w ciąg zarówno landwójtów, jak i ławników. W sumie jest to 99 osób. Przy osobach, które awansowały z urzędu ławnika na landwójta, pozostawiono ten sam numer. Osoby poświadczone po raz pierwszy wyróżniono przez wytłuszczenie. W spisie w układzie chronologicznym: pod datą roczną (oddaną wytłuszczonym drukiem) podane są daty kolejnych sądów (dzień i miesiąc), a w przypisach przytoczone zostały oryginalne zapisy źródłowe datacji oraz określenia rodzajów sądów (zwykły, wielki, potrzebny). Pod datą każdego sądu zestawiono osoby stanowiące jego skład zgodnie z kolejnością występowania w nagłówku. Jeżeli lista osób zasiadających na kolejnych sądach jest taka sama, a różnica dotyczy tylko kolejności ich wymienienia, podano te dane w przypisie przy dacie wcześniejszego sądu z tego samego roku, wraz z datą i rodzajem sądu. W przypisach podano również wzmianki, w których poszczególne ławnicy występują z tytułem starszego ławnika.

Nazwiska osób podano w formie współczesnej, bazując na formie wskazanej w *Słowniku staropolskich nazw osobowych* jako najbardziej typowa. W celu umożliwienia weryfikacji w nawiasach podawano jednak wszystkie istotne odmianki źródłowe tych nazwisk oraz apelatywów (o ile różnią się od uzgodnionej formy), zgodnie z ich datą poświadczenia.

1572

18 listopada¹⁵

Landwójt:	1. Łukasz Sędzicki (<i>Sendzicki</i>)
Ławnicy:	2. Bartłomiej Szczygieł (<i>Sczigiel</i>)
	3. Wojciech Lupa (<i>Albetus Lupa</i>)
	4. Stanisław Kinder
	5. Jan bednarz (<i>doleator</i>)
	6. Bartłomiej Dźwigąła (<i>Dzivięala</i>)
	7. Stanisław Krzemiński (<i>Krzemiensky</i>)
	8. Klemens Strach

14 M. Starzyński, *Urzędnicy miejscy Kazimierza...*

15 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum*). W datacji jest *feria tertia proxima post festum s. Martini*, ale faktycznie *in octava*. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 1.

1576

26 czerwca¹⁶

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki (*Szedziczki*)
 Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł
 3. Wojciech Lupa
 6. Bartłomiej Dźwigala (*Dzwigala*)
 9. **Jakub Sz[wancar]**¹⁷
 10. **Grzegorz Chybka** (*Chibka*)
 11. **Jan Łagiski** (*Lagiski*)
 7. Stanisław [Krzemieński¹⁸]

10 lipca¹⁹

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł²⁰
 3. Wojciech Lupa
 10. Grzegorz Chybka (*Chibka*)
 12. **Bartłomiej Gneciświnia** (*Gnieciszwinia*)
 13. Jan Łagiski (*Lagiski*)
 7. Stanisław Krzemieński
 9. Jakub Szwancar (*Szwancar*)

16 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia post festum divi Joahannis [s] Baptiste*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 10v.

17 Z powodu ubytku karty są tylko dwie pierwsze litery nazwiska „Sz”. Zidentyfikowano nazwisko według nagłówków kolejnych sądów tego roku. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 5v, 6.

18 Z powodu ubytku karty jest tylko imię bez nazwiska (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 5v, 6). Zidentyfikowano nazwisko według nagłówków kolejnych sądów tego roku. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 5v, 6.

19 Skład sądu potrzebnego (*oportunum emptum, feria tertia ante festum s. Margarete*); ten sam skład sądu wielkiego (*magnum*) 12 listopada (*feria secunda proxima post festum s. Martini*), ale inna kolejność (2, 3, 9, 10, 12, 11, 7). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 5v, 6.

20 Bartłomiej Szczygieł we wpisie na sędzie 10 lipca został określony jako starszy ławnik („starszy przysiężnik”). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 6v.

1577

19 kwietnia²¹

Landwójt:	1. Łukasz Sędzicki
Ławnicy:	2. Bartłomiej Szczygieł ²²
	3. Wojciech Lupa
	7. Stanisław Krzemiński
	11. Jan Łagiski (<i>Lagiski</i>)
	13. Prokop Zagórski
	10. Grzegorz Chybka (<i>Chÿbka</i>)
	9. Jakub Szwancar

1578

8 stycznia²³

Landwójt:	1. Łukasz Sędzicki
Ławnicy:	2. Bartłomiej Szczygieł
	9. Jakub Szwancar (<i>Swancar</i>)
	6. Bartłomiej Dźwigala
	14. Wawrzyniec Warmuż (<i>Warmusz</i>)
	15. Szczęśny (<i>Felix</i>) Otwinowski ²⁴
	10. Grzegorz Chybka

-
- 21 Skład sądu zwykłego, wyłożonego (*iudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conductus Pasche*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 14. Identyczny skład (inna kolejność: 2, 3, 9, 13, 10, 11, 7) na sądzie wielkim 18 listopada (*feria secunda proxima post festum sancti Matini, videlicet in octava*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 13v. W testamencie oblatowanym w księdze, datowanym na 5 maja 1577 r., występują jako świadkowie ławnicy („ludzie przysięgli”) Jan bednarz i Jakub Szwancar. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 22v.
- 22 We wpisie z 19 kwietnia 1577 r. jako „starszy przysiężnik” objął z poruczenia landwójta przewodnictwo sądu. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 3v.
- 23 Skład sądu zwykłego (*subiudicium iudicii magni, feria sexta post Trium Regum*). Choć w nagłówku jest mowa o siedmiu ławnikach, wymienionych zostało jednak sześć osób. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 15.
- 24 Nie była to jego pierwsza kadencja. Z pewnością pełnił urząd ławnika przed 19 kwietnia 1577 r., gdy został powołany do zastępstwa w składzie sądu jako „przysiężnik stary” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 12).

19 lutego²⁵

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 3. Wojciech Lupa
 9. Jakub Szwancar
 10. Grzegorz Chybka (*Chipka*)
 16. **Andrzej Bartkowicz** (*Bartkovicz*)
 14. Wawrzyniec Warmuż (*Varmusz*)
 11. Jan Łagiski
 7. Stanisław Krzemieński

11 kwietnia²⁶

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł
 3. Wojciech Lupa
 11. Jan Łagiski
 12. Bartłomiej Gneciświnia (*Gnieciszwinia*)
 14. Wawrzyniec Warmuż (*Warmuz*)
 16. Andrzej Bartkowicz (*Bartkovicz*)
 9. Jakub Szwancar

1 lipca²⁷

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł
 15. Szczęsny Otwinowski (*Felix Otfinowski*)
 12. Bartłomiej Gneciświnia
 16. Andrzej Bartkowicz
 14. Wawrzyniec Warmuż
 11. Jan Łagiski
 7. Stanisław Krzemieński

25 Skład sądu potrzebnego (*iudicium emptum, feria quarta post festum divi Valentini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 17.

26 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare*) z daty *feria sexta proxima post dominicam Conductus Pasche*. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 17.

27 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia post festum s. Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 18.

17 listopada²⁸

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł
 9. Jakub Szwancar
 15. Szczęsny Otwinowski (*Othwłynowski*)
 11. Jan Łągiski
 14. Wawrzyniec Warmuż
 16. Andrzej Bartkowicz
 3. Wojciech Lupa

26 listopada²⁹

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł
 3. Wojciech Lupa
 9. Jakub Szwancar
 13. Prokop Zagórski
 10. Grzegorz Chybka
 11. Jan Łągiski
 7. Stanisław Krzemiński

1579**9 stycznia³⁰**

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki (*Sędiczki*)
 Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł
 9. Jakub Szwancar
 3. Wojciech Lupa
 14. Wawrzyniec Warmuż
 16. Andrzej Pieścioch³¹ (*Pieszcioch*) alias Bartkowicz

28 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria secunda proxima post festum sancti Martini, videlicet in octava* – niezgodność daty: oktawa święta św. Marcina wypadła w 1578 r. we wtorek). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 20v.

29 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quarta proxima ante festum divi Andreae Apostoli*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 20v.

30 Skład sądu zwykłego (*subiudicium iudicii magni, feria sexta proxima post festum Trium Regum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 20.

31 Andrzej Pieścioch jest tożsamy z Andrzejem Bartkowiczem. Poświadcza to jednoznacznie wpis z 1595 r.: „Andrzej Bartkowicz alias Pieszcioch” (APKat., Akta miasta Będzina,

11. Jan Łagiski
7. Stanisław Krzemieński

30 czerwca³²

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
- Ławnicy: 9. Jakub Szwancar
3. Wojciech Lupa
15. Szczęsny Otwinowski (*Othwýnowski*)
16. Andrzej Bartkowicz
11. Jan Łagiski
12. Bartłomiej Gneciświnia
14. Wawrzyniec Warmuż

6 października³³

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
- Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł
9. Jakub Szwancar
3. Wojciech Lupa
12. Bartłomiej Gneciświnia
16. Andrzej Bartkowicz
11. Jan Łagiski
14. Wawrzyniec Warmuż

18 listopada³⁴

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
- Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł
9. Jakub Szwancar

---

sygn. 12/773/0/2/4, k. 101v). Zasadniczo Andrzej jest notowany jako Bartkowicz, a jako Pieścioch występuje w składzie kilku sądów tylko w latach 1579–1580, a później jeszcze w 1592 r. W tych samych latach pojawia się też jako Bartkowicz, ale zawsze wymiennie z Pieściochem.

- 32 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia post festum divi Johannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 21.
- 33 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia post festum s. Michaelis*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 23.
- 34 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quarta post festum s. Martini videlicet in octava*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 26v.

3. Wojciech Lupa
16. Andrzej Bartkowicz
14. Wawrzyniec Warmuż
12. Bartłomiej Gneciświnia
10. Grzegorz Chybka

1580

8 stycznia³⁵

- Landwójt: 9. Jakub Szwancar
- Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł
11. Jan Łagiski
  17. **Salomon** [Niesłono³⁶]
  16. Andrzej Bartkowicz
  12. Bartłomiej Gneciświnia
  18. **Baltazar mularz** (*Balczer muliarz*)
  14. Wawrzyniec Warmuż

15 kwietnia³⁷

- Landwójt: 9. Jakub Szwancar
- Ławnicy: 2. Bartłomiej Szczygieł³⁸
19. **Szczęśny Cisek** (*Feliks Czÿsszek*)³⁹
  17. Salomon [Niesłono]
  16. Andrzej Bartkowicz
  14. Wawrzyniec Warmuż
  12. Bartłomiej Gneciświnia
  3. Wojciech Lupa

35 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post Trium Regum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 27.

36 Wymieniony tylko z imienia, nazwisko podano 30 września. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 33v.

37 Skład sądu zwykłego (*subiudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conductus Paschae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 29.

38 We wpisie z tego sądu jako starszy ławnik wyznaczył zastępcę – starego (dawnego) ławnika Szczęśnego Otwinowskiego (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 30v).

39 W moim przekonaniu jest on tożsamy z wzmiankowanym we wpisie z 10 lipca 1576 r. ławnikiem starym „Szczeszniem Czichem”, a to oznacza, że został po raz pierwszy ławnikiem przed tą datą (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 5).

28 czerwca⁴⁰

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 9. Jakub Szwancar
 2. Bartłomiej Szczygieł
 16. Andrzej Pieścioch vel Bartkowicz
 14. Wawrzyniec Warmuż
 18. Baltazar mularz
 17. Salomon [Niesłono]
 19. Szczęsny Cisek

30 września⁴¹

- Landwójt: 9. Jakub Szwancar
 Ławnicy: 11. Jan Łagiski
 19. Szczęsny Cisek
 14. Wawrzyniec Warmuż
 16. Andrzej⁴² Pieścioch vel Bartkowicz
 12. Bartłomiej Gniecich vel Gneciświnia (*Gniecich*)⁴³
 2. Bartłomiej Szczygieł
 18. Baltazar mularz (*Balthasar murator*)
 17. Salomon Niesłono

18 listopada⁴⁴

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 9. Jakub Szwancar
 2. Bartłomiej Szczygieł
 14. Wawrzyniec Warmuż
 16. Andrzej Bartkowicz
 11. Jan Łagiski

40 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria secunda, hoc est die tertia post festum divi Johannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/O/2/4, k. 32.

41 Skład sądu zwykłego (*iudicium minus burgarbiale, feria sexta post festum s. Michaelis Archangelii*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/O/2/4, k. 33v.

42 Jest Bartłomiej, ale niewątpliwie to błąd pisarza.

43 Z pewnością tożsamy z Gneciświnią.

44 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria sexta proxima post festum s. Martini, videlicet in octava*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/O/2/4, k. 33.

18. Baltazar mularz
17. Salomon [Niesłono]

1581

27 czerwca⁴⁵

- Landwójt: 9. Jakub Szwancař
Ławnicy: 16. Andrzej Bartkowicz
2. Bartłomiej Szczygieł
14. Wawrzyniec Warmuż
20. **Jakub Dudek**
21. **Marcin stolarz** (*stoliarz*)
12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieciřwinia
18. Baltazar mularz vel murarz

18 listopada⁴⁶

- Landwójt: 9. Jakub Szwancař
Ławnicy: 11. Jan Łagiski⁴⁷
14. Wawrzyniec Warmuż
20. Jakub Dudek
16. Andrzej Bartkowicz
21. Marcin stolarz
18. Baltazar mularz (*muliarz*)
22. **Jan Sarnowski** (*Sarnowskŷ*)

4 grudnia⁴⁸

- Landwójt: 9. Jakub Szwancař
Ławnicy: 16. Andrzej Bartkowicz
12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieciřwinia (*Gniecich*)

45 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia post festum s. Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 34v.

46 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria sexta proxima post festum s. Martini, videlicet in octava* – niezgodność datacji: oktawa św. Marcina w 1581 r. wypadła w sobotę). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 38v.

47 We wpisie z tego sądu jako starszy ławnik (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 39v).

48 Skład sądu potrzebnego (*iudicium oportunitum emptum, feria secunda post dominica[m] prima[m] Adventus*) – zaznaczono w nagłówwku, że zasiadało 5 ławników. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 41v.

23. Andrzej Pigiel (*Pÿg el*)
 22. Jan Sarnowski
 21. Marcin stolarz

1582

12 stycznia⁴⁹

- Landw jct: 9. Jakub Szwancar
 Ławnicy: 11. Jan Łagiski
 18. Baltazar mularz (*Balczer muliarz*)
 16. Andrzej Bartkowicz
 23. Andrzej Pigiel
 21. Marcin stolarz
 20. Jakub Dudek
 22. Jan Sarnowski

24 stycznia⁵⁰

- Landw jct: 9. Jakub Szwancar
 Ławnicy: 11. Jan Łagiski
 18. Baltazar mularz
 12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieci winia
 16. Andrzej Bartkowicz
 23. Andrzej Pigiel (*Pig el*)
 14. Wawrzyniec Warmu 
 22. Jan Sarnowski (*Sarnowsk *)

27 kwietnia⁵¹

- Landw jct: 1. Łukasz S dzicki
 Ławnicy: 11. Jan Łagiski
 18. Baltazar mularz
 16. Andrzej Bartkowicz

49 Skł d s du zwykłego (*subiudicium iudicii burgrabialis magni, feria sexta post Trium Regum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 42v.

50 Skł d s du potrzebnego (*iudicium oportunum emptum, in vigilia conversionis Pauli*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 43v.

51 Skł d s du zwykłego (*subiudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conductus Paschae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 44.

- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 22. Jan Sarnowski
- 21. Marcin stolarz
- 23. Andrzej Pigiel

15 maja⁵²

- Landwójt: 9. Jakub Szwanecar
- Ławnicy: 11. Jan Łągiski
- 18. Baltazar mularz
- 12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieciszwinia
- 16. Andrzej Bartkowicz
- 22. Jan Sarnowski
- 21. Marcin stolarz
- 23. Andrzej Pigiel

26 czerwca⁵³

- Landwójt: 9. Jakub Szwanecar
- Ławnicy: 11. Jan Łągiski
- 18. Baltazar mularz
- 16. Andrzej Bartkowicz
- 23. Andrzej Pigiel
- 21. Marcin stolarz
- 22. Jan Sarnowski
- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 20. Jakub Dudek

5 października⁵⁴

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki

52 Skład sądu potrzebnego (*iudicium emptum, feria tertia ante dominicam Rogacionum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 45.

53 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia post festum s. Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 46.

54 Skład sądu zwykłego (*iudicium minus burgrabiale, feria sexta post festum s. Michaelis Archangelii*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 47v.

- Ławnicy:
11. Jan Łagiski⁵⁵
  16. Andrzej Bartkowicz
  18. Baltazar mularz
  14. Wawrzyniec Warmuż
  23. Andrzej Pigiel
  21. Marcin stolarz
  22. Jan Sarnowski

15 listopada⁵⁶

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
- Ławnicy:
18. Baltazar mularz
  2. Bartłomiej Szczygieł
  14. Wawrzyniec Warmuż
  20. Jakub Dudek
  23. Andrzej Pigiel
  21. Marcin stolarz
  22. Jan Sarnowski

1583

7 stycznia⁵⁷

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
- Ławnicy:
11. Jan Łagiski⁵⁸
  18. Baltazar mularz
  2. Bartłomiej Szczygieł
  14. Wawrzyniec Warmuż
  23. Andrzej Pigiel
  22. Jan Sarnowski
  12. Bartłomiej Gniecich

55 We wpisie z tego sądu jak starszy ławnik (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 51v).

56 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quinta post festum s. Martini, videlicet in octava* – powinno być: *infra octavas*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 51v.

57 Skład sądu zwykłego (*subiudicium iudicii burgrabialis magni, feria sexta post Trium Regum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 51v.

58 We wpisie z tego sądu jak starszy ławnik (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 51v).

22 kwietnia⁵⁹

Landwójt:	1. Łukasz Sędzicki
Ławnicy:	11. Jan Łągiski
	18. Baltazar mularz
	20. Jakub Dudek
	16. Andrzej Bartkowicz
	23. Andrzej Pigiel
	22. Jan Sarnowski
	24. Krzysztof Gorący (<i>Gorączy</i>)

29 czerwca⁶⁰

Landwójt:	1. Łukasz Sędzicki
Ławnicy:	14. Wawrzyniec Warmuż
	16. Andrzej Bartkowicz
	15. Szczęsny Otwinowski
	23. Andrzej Pigiel
	3. Wojciech Lupa
	22. Jan Sarnowski

30 września⁶¹

Landwójt:	1. Łukasz Sędzicki
Ławnicy:	11. Jan Łągiski ⁶²
	18. Baltazar mularz
	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	23. Andrzej Pigiel
	12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieciszwinia
	2. Bartłomiej Szczygieł

59 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conductus Paschae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 53.

60 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quarta proxima post festum s. Joannis Baptistae*), wpisano, że zasiadało siedmiu ławników, i poprawiono na sześciu. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 54.

61 Skład sądu zwykłego (*iudicium minus burgrabiale, feria sexta post festum s. Michaelis Archangelii*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 54–54v.

62 We wpisie z tego sądu jak starszy ławnik (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 55).

18 listopada⁶³

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 11. Jan Łagiski
 18. Baltazar mularz
 16. Andrzej Bartkowicz
 14. Wawrzyniec Warmuż
 23. Andrzej Pigiel
 22. Jan Sarnowski
 24. Krzysztof Gorący

5 grudnia⁶⁴

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 18. Baltazar mularz
 22. Jan Sarnowski
 23. Andrzej Pigiel
 25. **Jan Domagała** (*Domagala*)
 26. **Szymon Sygula**
 12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieciświnia
 14. Wawrzyniec Warmuż

1584**13 stycznia⁶⁵**

- Landwójt: 1. Łukasz Sędzicki
 Ławnicy: 18. Baltazar mularz
 16. Andrzej Bartkowicz
 14. Wawrzyniec Warmuż
 23. Andrzej Pigiel
 12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieciświnia
 22. Jan Sarnowski
 25. Jan Domagała

63 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria sexta post festum s. Martini, videlicet in octava*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 57.

64 Skład sądu potrzebnego (*iudicium emptum causa necessitatis, in crastino sanctae Barbarae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 57-57v.

65 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post Trium Regum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 57v-58.

13 kwietnia⁶⁶

Landwójt:	1. Łukasz Sędzicki
Ławnicy:	18. Baltazar mularz
	16. Andrzej Bartkowicz
	26. Szymon Sygula
	15. Szczęsny Otwinowski
	14. Wawrzyniec Warmuż
	24. Krzysztof Gorący (<i>Gorączy</i>)
	22. Jan Sarnowski

12 listopada⁶⁷

Landwójt:	1. Łukasz Sędzicki
Ławnicy:	18. Baltazar mularz
	2. Bartłomiej Szczygieł
	16. Andrzej Bartkowicz
	23. Andrzej Pigiel
	20. Jakub Dudek
	11. Jan Łągiski
	22. Jan Sarnowski

1585**5 lutego**⁶⁸

Landwójt:	9. Jakub Szwancar
Ławnicy:	11. Jan Łągiski ⁶⁹
	18. Baltazar mularz
	16. Andrzej Bartkowicz
	23. Andrzej Pigiel
	22. Jan Sarnowski (<i>Szarnowski</i>)
	12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieciświnia
	27. Adam Niezgoda

66 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conductus Paschae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 58v–59.

67 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum burgrabiale, feria secunda post festum Martini, videlicet in octava* – powinno być zapewne: *infra octavas*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 60.

68 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, in feriis sanctae Agathae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 61v.

69 We wpisie z tego sądu jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 64.

26 czerwca⁷⁰

Landwójt:	9. Jakub Szwancar
Ławnicy:	11. Jan Łągiski
	18. Baltazar mularz
	16. Andrzej Bartkowicz
	24. Krzysztof Gorący
	23. Andrzej Pigiel
	22. Jan Sarnowski
	27. Adam Niezgoda

4 października⁷¹

Landwójt:	9. Jakub Szwancar
Ławnicy:	11. Jan Łągiski
	18. Baltazar mularz
	16. Andrzej Bartkowicz
	23. Andrzej Pigiel
	2. Bartłomiej Szczygieł
	22. Jan Sarnowski
	27. Adam Niezgoda

18 listopada⁷²

Landwójt:	1. Łukasz Sędzicki
Ławnicy:	11. Jan Łągiski
	18. Baltazar mularz
	16. Andrzej Bartkowicz
	23. Andrzej Pigiel
	22. Jan Sarnowski
	14. Wawrzyniec Warmuż
	27. Adam Niezgoda

70 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quarta, hoc est die terica post festa divi Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 64–64v.

71 Skład sądu zwykłego (*iudicium minus burgrabiale, feria sexta post festa Michaelis proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 65.

72 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum burgrabiale, feria secunda post festa s. Martini, videlicet in octava*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 65v.

10 stycznia⁷³

Landwójt:	9. Jakub Szwanca
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieciświnia
	23. Andrzej Pigiel
	14. Wawrzyniec Warmuż
	22. Jan Sarnowski
	28. Piotr kuśnierz (<i>pelio</i>)
	27. Adam Niezgoda

18 kwietnia⁷⁴

Landwójt:	9. Jakub Szwanca
Ławnicy:	11. Jan Łągiski
	16. Andrzej Bartkowicz
	23. Andrzej Pigiel
	28. Piotr kuśnierz (<i>pellifex</i>)
	22. Jan Sarnowski
	24. Krzysztof Gorący
	27. Adam Niezgoda

26 czerwca⁷⁵

Landwójt:	9. Jakub Szwanca
Ławnicy:	11. Jan Łągiski
	16. Andrzej Bartkowicz
	23. Andrzej Pigiel
	28. Piotr kuśnierz
	22. Jan Sarnowski
	12. Bartłomiej Gniecich vel Gnieciświnia
	27. Adam Niezgoda

73 Skład sądu zwykłego (*subiudicium iudicii burgrabialis magni, feria sexta post festa Epiphaniarum proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 66.

74 Skład sądu zwykłego (*subiudicium particulare burgrabiale, feria sexta proxima post Conductum Paschae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 67v.

75 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quinta post festa divi Joannis proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 69.

2 października⁷⁶

Landwójt:	9. Jakub Szwancar
Ławnicy:	11. Jan Łagiski
	16. Andrzej Bartkowicz
	23. Andrzej Pigiel
	28. Piotr kuśnierz
	22. Jan Sarnowski
	15. Szczęsny Otwinowski
	27. Adam Niezgoda

18 listopada⁷⁷

Landwójt:	9. Jakub Szwancar
Ławnicy:	11. Jan Łagiski ⁷⁸
	16. Andrzej Bartkowicz
	24. Krzysztof Gorący
	28. Piotr kuśnierz
	22. Jan Sarnowski
	23. Andrzej Pigiel
	27. Adam Niezgoda

1588

5 lutego⁷⁹

Landwójt:	9. Jakub Szwancar
Ławnicy:	11. Jan Łagiski
	16. Andrzej Bartkowicz
	23. Andrzej Pigiel
	28. Piotr kuśnierz
	14. Wawrzyniec Warmuż

76 Skład sądu wielkiego (*iudicium particulare, feria quinta post festa Michaelis proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 70.

77 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia post festa sancti Martini proxima, videlicet in octava*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 70v.

78 We wpisie z tego sądu jako starszy ławnik (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 70v).

79 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, in feriis Agathae, videlicet feria sexta*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 71.

22. Jan Sarnowski
27. Adam Niezgoda

22 kwietnia⁸⁰

Landwójt: 9. Jakub Szwancar
Ławnicy: 11. Jan Łągiski
16. Andrzej Bartkowicz
23. Andrzej Pigiel
22. Jan Sarnowski
27. Adam Niezgoda
29. **Szymon sukiennik** (*pannifex*)
30. **Bartłomiej Łukaszek** (*Lukaszek*)

18 listopada⁸¹

Landwójt: 9. Jakub Szwancar
Ławnicy: 11. Jan Łągiski
16. Andrzej Bartkowicz
23. Andrzej Pigiel
14. Wawrzyniec Warmuż
29. Szymon sukiennik
22. Jan Sarnowski
27. Adam Niezgoda

1589

26 czerwca⁸²

Landwójt: 9. Jakub Szwancar
Ławnicy: 11. Jan Łągiski
16. Andrzej Bartkowicz

80 Skład sądu zwykłego (*subiudicium particulare, feria sexta post Conductum Pascae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 72v. Identyfikacja składu sądu wielkiego 30 września 1588 r. (*iudicium magnum, in crastino s. Michaelis, videlicet feria sexta*), częściowo inna kolejność: 11, 16, 24, 30, 31, 23, 27 (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 75v).

81 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria sexta post festum s. Martini, videlicet in octava*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 75v.

82 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria secunda, hoc est die tertia post festum sancti Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 75v.

- 15. Szczęsny Otwinowski
- 23. Andrzej Pigiel
- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 22. Jan Sarnowski
- 27. Adam Niezgoda

6 października⁸³

- Landwójt: 9. Jakub Szwancar
- Ławnicy: 11. Jan Łagiski (*Łagiski*)
- 16. Andrzej Bartkowicz
- 23. Andrzej Pigiel
- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 30. Bartłomiej Łukaszek
- 31. **Paweł Gniecich** (*Gniecich*)
- 22. Jan Sarnowski

2 grudnia⁸⁴

- Landwójt: 9. Jakub Szwancar
- Ławnicy: 11. Jan Łagiski
- 16. Andrzej Bartkowicz
- 23. Andrzej Pigiel
- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 22. Jan Sarnowski
- 30. Bartłomiej Łukaszek
- 31. Paweł Gniecich

83 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, in crastino s. Michaelis, videlicet feria sexta*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 73. Identyczny skład sądu wielkiego 18 listopada (*iudicium magnum, die sabbativo post festa s. Martini proximo futuro, videlicet in octava*), jedynie inna kolejność dwóch ostatnich ławników: 23, 32 (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 74–74v).

84 Skład sądu zwykłego (*subiudicium particulare, feria septima, videlicet die sabbativo post festum sancti Andreae proximo*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 76.

1590

5 maja⁸⁵

Landwójt:	32. Werner Fauerbach (<i>Fauerbach</i>)
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz ⁸⁶
	23. Andrzej Pigiel
	14. Wawrzyniec Warmuż
	28. Piotr kuśnierz
	33. Walenty Zaręba (<i>Zaremba</i>)
	22. Jan Sarnowski
	30. Bartłomiej Łukaszek (<i>Lukaszek</i>)

26 czerwca⁸⁷

Landwójt:	32. Werner Fauerbach (<i>Fauerbach</i>)
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz ⁸⁸
	23. Andrzej Pigiel
	14. Wawrzyniec Warmuż
	33. Walenty Zaręba vel Zarębka (<i>Zarembka</i>)
	25. Jan Domagała
	22. Jan Sarnowski
	30. Bartłomiej Łukaszek

12 listopada⁸⁹

Landwójt:	32. Werner Fauerbach
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz

85 Skład sądu zwykłego (*subiudicium particulare burgrabiale, sabbato post Conductum Pascae proximo*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 77.

86 W sprawie na tym sądzie wymieniony został Andrzej Pieścioch jako starszy ławnik tegoż sądu („przysiężnik starszy sądu niniejszego”). W nagłówku tego sądu jako pierwszy ławnik występuje Andrzej Bartkowicz, który niewątpliwie był tożsamy z Pieściochem. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 77v.

87 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia post festum s. Joannis Baptistae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 78.

88 W sprawie na tym sądzie jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 78.

89 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum bannitum burgrabiale, in octava sancti Martini, videlicet feria secunda* – niezgodność daty, zapewne powinno być *infra octavas*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 78v–79.

- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 23. Andrzej Pigiel
- 31. Paweł Gniecich
- 33. Walenty Zaręba
- 22. Jan Sarnowski
- 30. Bartłomiej Łukaszek

1591

11 stycznia⁹⁰

- Landwójt: 32. Werner Fauerbach
- Ławnicy: 16. Andrzej Bartkowicz
- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 23. Andrzej Pigiel
- 22. Jan Sarnowski
- 31. Paweł Gniecich
- 30. Bartłomiej Łukaszek
- 34. **Stanisław Warcholek**

18 listopada⁹¹

- Landwójt: 32. Werner Fauerbach
- Ławnicy: 16. Andrzej Bartkowicz
- 2. Bartłomiej Szczygieł
- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 30. Bartłomiej Łukaszek
- 22. Jan Sarnowski
- 31. Paweł Gniecich
- 34. Stanisław Warcholek

90 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post festum Epiphaniarum proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 79. Identyczny skład (wraz z kolejnością ławników) sądu zwykłego 26 kwietnia 1591 r. (*subiudicium particulare, feria sexta post Conductum Paschae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 80v; taki sam skład sądu potrzebnego 30 lipca 1591 r. (*iutitium emptum, feria tertia post festa s. Jacobi Apostoli*) – inna kolejność trzech ostatnich ławników: 31, 32, 34.

91 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum burgrabiale, feria secunda, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 81v.

1592

10 stycznia⁹²

Landwójt:	32. Werner Fauerbach
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz alias Pieścioch
	14. Wawrzyniec Warmuż
	23. Andrzej Pigiel
	30. Bartłomiej Łukaszek
	25. Jan Domagała
	22. Jan Sarnowski
	31. Paweł Gniecich

26 czerwca⁹³

Landwójt:	32. Werner Fauerbach
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	23. Andrzej Pigiel
	10. Grzegorz Chybka
	25. Jan Domagała
	22. Jan Sarnowski
	30. Bartłomiej Łukaszek

2 października⁹⁴

Landwójt:	32. Werner Fauerbach
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	23. Andrzej Pigiel (<i>Pigel</i>)

---

92 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post Trium Regum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 83; ten sam skład sądu zwykłego 10 kwietnia 1592 r. (*iudicium particulare; feria sexta post Conductum Paschae*), różnica dotyczy nazwiska: Andrzej Bartkowicz występuje jako Andrzej Pieścioch (*Piesczoh*) i inna kolejność trzech ostatnich ławników: 22, 25, 31 (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 85v).

93 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria sexta, hoc est die tertia post festum divi Joannis Baptistae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 86.

94 Skład sądu zwykłego (*iudicium minus burgrabiale, feria sexta post festum sancti Michaelis Archangelii proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 86v. Ten sam skład sądu wielkiego 18 listopada 1592 (*iudicium magnum, feria quarta, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 87–87v.

- 22. Jan Sarnowski
- 31. Paweł Gniecich
- 30. Bartłomiej Łukaszek
- 34. Stanisław Warcholek

1593

8 stycznia⁹⁵

- Landwójt: 32. Werner Fauerbach
- Ławnicy: 16. Andrzej Bartkowicz⁹⁶
- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 23. Andrzej Pigiel
- 31. Paweł Gniecich
- 22. Jan Sarnowski
- 30. Bartłomiej Łukaszek
- 35. **Kasper Roztopierski** (*Rostopierski*)

29 czerwca⁹⁷

- Landwójt: 32. Werner Fauerbach
- Ławnicy: 16. Andrzej Bartkowicz
- 14. Wawrzyniec Warmuż
- 23. Andrzej Pigiel
- 2. Bartłomiej Szczygieł
- 22. Jan Sarnowski
- 10. Grzegorz Chybka (*Chipka*)
- 30. Bartłomiej Łukaszek

95 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post Trium Regum proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 88v. Identyczny skład wraz z kolejnością: sądu wielkiego 5 lutego (*iudicium magnum, in feriis Agathae videlicet feria sexta*), sądu zwykłego 30 kwietnia (*iudicium particulare; feria sexta post Conductum Paschae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 89, 89v.

96 We wpisie z sądu 30 kwietnia Andrzej Bartkowicz jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 91v.

97 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia post festa divi Joannis Baptistae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 93.

1 października⁹⁸

Landwójt:	32. Werner Fauerbach
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	23. Andrzej Pigiel
	2. Bartłomiej Szczygieł
	30. Bartłomiej Łukaszek
	22. Jan Sarnowski
	35. Kasper Roztopierski

18 listopada⁹⁹

Landwójt:	32. Werner Fauerbach
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	23. Andrzej Pigiel
	31. Paweł Gniecich
	22. Jan Sarnowski
	30. Bartłomiej Łukaszek
	35. Kasper Roztopierski

1594**7 stycznia¹⁰⁰**

Landwójt:	35. Kasper Roztopierski
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	2. Bartłomiej Szczygieł
	30. Bartłomiej Łukaszek
	22. Jan Sarnowski

98 Skład sądu zwykłego (*subiuditiū burgrabiale, feria sexta post festum sancti Michaelis proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 94v.

99 Skład sądu wielkiego (*iuditiū magnum, feria quinta, videlicet in octava sancti Martini proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 95v.

100 Skład sądu zwykłego (*iuditiū particulare, feria sexta post Trium Regum proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 96v. Na sądzie wielkim 5 lutego (*iuditiū magnum bannitum expositum, in feriis Agathae, videlicet die sabbativo*) taki sam skład z nieznacznie zmienioną kolejnością trzech ostatnich osób: 10, 22, 36. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 97v.

36. Fryderyk Fauerbach
10. Grzegorz Chybka (*Chypky*)

22 kwietnia¹⁰¹

Landwójt:	35. Kasper Roztopierski
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	30. Bartłomiej Łukaszek
	31. Paweł Gniecich
	22. Jan Sarnowski
	36. Fryderyk Fauerbach
	37. Tomasz Nosek

30 września¹⁰²

Landwójt:	35. Kasper Roztopierski
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	30. Bartłomiej Łukaszek
	2. Bartłomiej Szczygieł
	22. Jan Sarnowski
	36. Fryderyk Fauerbach
	37. Tomasz Nosek

18 listopada¹⁰³

Landwójt:	35. Kasper Roztopierski
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	31. Paweł Gniecich
	30. Bartłomiej Łukaszek
	22. Jan Sarnowski

101 Skład sądu zwykłego (*iuditium particulare, feria sexta post Conductum Paschae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 97v.

102 Skład sądu zwykłego (*subiuditium burgrabiale, feria sexta post festum sancti Michaelis Archangelii proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 98v–99.

103 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, feria sexta, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 97v.

36. Fryderyk Fauerbach

37. Tomasz Nosek

1595

13 stycznia¹⁰⁴

- Landwójt: 32. Werner Fauerbach
 Ławnicy: 16. Andrzej Bartkowicz¹⁰⁵
 14. Wawrzyniec Warmuż
 31. Paweł Gniecich
 22. Jan Sarnowski
 30. Bartłomiej Łukaszek
 36. Fryderyk Fauerbach¹⁰⁶
 37. Tomasz Nosek

26 czerwca¹⁰⁷

- Landwójt: 38. **Wawrzyniec Sekała**
 Ławnicy: 16. Andrzej Bartkowicz vel Pieścioch¹⁰⁸
 14. Wawrzyniec Warmuż
 2. Bartłomiej Szczygieł (*Szczygieł*)
 22. Jan Sarnowski
 30. Bartłomiej Łukaszek
 37. Tomasz Nosek
 6. Bartłomiej Dźwigąła (*Dźwigąła*)

104 Skład sądu zwykłego (*iudicium expositum, feria sexta post Trium Regum proxima, videlicet in octava*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 101.

105 W sprawie na tym sądzie jako starszy ławnik (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 101).

106 Zapisano: *Wernerem Friderichum Fauerbach*. Był to jednak najpewniej błąd pisarza. Fryderyk nie jest tożsamy z Wernerem Fauerbachem, gdyż w nagłówku tego sądu jeden był ławnikiem, a drugi landwójtem.

107 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria secunda post festum s. Joannis Baptistae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 101v.

108 We wpisie sprawy na tym sądzie występuje jako starszy przysiężnik z podwójnym nazwiskiem: *Bartkowicz alias Pieszcioch*. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 101v.

6 października¹⁰⁹

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	16. Andrzej Bartkowicz
	14. Wawrzyniec Warmuż
	31. Paweł Gniecich
	22. Jan Sarnowski
	30. Bartłomiej Łukaszek
	37. Tomasz Nosek
	36. Fryderyk Fauerbach

18 listopada¹¹⁰

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	14. Wawrzyniec Warmuż
	30. Bartłomiej Łukaszek
	2. Bartłomiej Szczygieł
	22. Jan Sarnowski
	6. Bartłomiej Dźwigala
	37. Tomasz Nosek
	36. Fryderyk Fauerbach

1596**12 stycznia¹¹¹**

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	30. Bartłomiej Łukaszek
	36. Fryderyk Fauerbach
	37. Tomasz Nosek
	39. Szymon Rosa (<i>Rossa</i>)
	22. Jan Sarnowski
	40. Mateusz Głąb

109 Skład sądu zwykłego (*subiudicium burgrabiale, feria sexta post festum s. Michaelis proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 102v-103.

110 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, in octava s. Martini, videlicet die sabbati*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 103. Taki sam skład sądu zwykłego 2 grudnia (*subiudicium particulare burgrabiale, sabbato post festum s. Andreae Apostoli proximo*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 103.

111 Skład sądu zwykłego (*iudicium expositum, feria sexta post festum Trium Regum proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 104.

41. Andrzej Szczerba (Szczerba)

5 lutego¹¹²

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	30. Bartłomiej Łukaszek
	37. Tomasz Nosek
	2. Bartłomiej Szczygieł
	22. Jan Sarnowski
	39. Szymon Rosa
	40. Mateusz Głąb
	41. Andrzej Szczerba

26 czerwca¹¹³

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	31. Paweł Gniecich
	30. Bartłomiej Łukaszek
	37. Tomasz Nosek
	22. Jan Sarnowski
	40. Mateusz Głąb
	39. Szymon Rosa
	41. Andrzej Szczerba

18 listopada¹¹⁴

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	30. Bartłomiej Łukaszek
	2. Bartłomiej Szczygieł
	37. Tomasz Nosek
	22. Jan Sarnowski
	39. Szymon Rosa

112 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, ipso die s. Agathae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 104v–105. Taki sam skład sądu zwykłego 26 kwietnia 1596 (*iudicium particulare, feria sexta post Conductum Paschae proxima*), lecz inna kolejność: 30, 2, 37, 22, 39, 41, 40 (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 105–105v).

113 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quarta post festum s. Joannis Baptistae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 106v.

114 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria secunda videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 108.

41. Andrzej Szczerba
36. Fryderyk Fauerbach

1597

11 stycznia¹¹⁵

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy: 39. Szymon Rosa
41. Andrzej Szczerba
42. **Zygmunt Niezgódka** (*Niezgódka*)

18 kwietnia¹¹⁶

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy: 31. Paweł Gniecich¹¹⁷
2. Bartłomiej Szczygieł
39. Szymon Rosa
22. Jan Sarnowski
40. Mateusz Głęb
43. **Andrzej mularz**
42. Zygmunt Niezgódka

26 czerwca¹¹⁸

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy: 31. Paweł Gniecich
41. Andrzej Szczerba (*Scerba*)
39. Szymon Rosa (*Rosa*)
22. Jan Sarnowski
40. Mateusz Głęb
43. Andrzej mularz
44. **Jakub Glinka**

115 Wzmianka w testamencie Tomasza Noska datowanym na 11 stycznia 1597 r. (*sabbato post Trium Regum proximo*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 110.

116 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post Conductum Paschae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 109v.

117 W sprawie na tym sądzie jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 109v.

118 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quinta post festa divi Joannis Baptistae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 110v–111.

3 października¹¹⁹

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	2. Bartłomiej Szczygieł
	41. Andrzej Szczerba
	39. Szymon Rosa (<i>Rosa</i>)
	22. Jan Sarnowski
	40. Mateusz Głąb
	43. Andrzej mularz
	44. Jakub Glinka

18 listopada¹²⁰

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	31. Paweł Gniecich
	30. Bartłomiej Łukaszek
	2. Bartłomiej Szczygieł
	39. Szymon Rosa
	22. Jan Sarnowski
	44. Jakub Glinka
	43. Andrzej mularz

1598**9 stycznia¹²¹**

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	2. Bartłomiej Szczygieł
	41. Andrzej Szczerba
	39. Szymon Rosa
	22. Jan Sarnowski
	43. Andrzej mularz
	44. Jakub Glinka
	40. Mateusz Głąb

119 Skład sądu zwykłego (*subiudicium burgrabiale, feria sexta post festum s. Michaelis Archangeli proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 111.

120 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 112.

121 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post festum Trium Regum proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 112v.

3 kwietnia¹²²

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	31. Paweł Gniecich
	41. Andrzej Szczerba
	39. Szymon Rosa
	40. Mateusz Głąb
	44. Jakub Glinka
	22. Jan Sarnowski
	36. Fryderyk Fauerbach

18 listopada¹²³

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	2. Bartłomiej Szczygieł
	39. Szymon Rosa
	41. Andrzej Szczerba
	40. Mateusz Głąb
	43. Andrzej mularz (<i>murator</i>)
	44. Jakub Glinka
	22. Jan Sarnowski

1599**8 stycznia¹²⁴**

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	41. Andrzej Szczerba
	40. Mateusz Głąb
	43. Andrzej mularz
	44. Jakub Glinka

122 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post Conductum Paschae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 109v. Taki sam skład sądu wielkiego 26 czerwca 1598 r. (*iudicium magnum, feria quinta post festa divi Joannis Baptistae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 118v.

123 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quarta, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 118v–119.

124 Skład sądu zwykłego (*subiudicium particulare, feria sexta post Trium Regum proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 120. Taki sam skład sądu wielkiego 26 czerwca 1599 r. (*iudicium magnum, sabbato proximo post ferias s. Joannis Baptistae*). Tamże.

22. Jan Sarnowski
 45. Kasper Piglik vel Piglek
 46. Eliasz Nosek

5 lutego¹²⁵

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba
 40. Mateusz Głąb
 43. Andrzej mularz
 44. Jakub Glinka
 39. Szymon Rosa
 46. Eliasz Nosek
 45. Kasper Piglik

1 października¹²⁶

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba
 2. Bartłomiej Szczygieł
 40. Mateusz Głąb
 44. Jakub Glinka
 46. Eliasz Nosek
 22. Jan Sarnowski
 45. Kasper Piglek vel Piglik

1600

14 kwietnia¹²⁷

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba
 40. Mateusz Głąb
 43. Andrzej mularz (*murator*)

125 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum burgrabiale, ipso die s. Agatae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 120.

126 Skład sądu zwykłego (*subiuditium burgrabiale, feria sexta post festum s. Michaelis proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 121.

127 Skład sądu zwykłego (*iuditium particulare, feria sexta post Conductum Paschae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 122.

46. Elias Nosek
 47. **Stanisław Noga**
 44. Jakub Glinka
 45. Kasper Piglek vel Piglik

26 czerwca¹²⁸

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba
 40. Mateusz Głąb
 44. Jakub Glinka
 2. Bartłomiej Szczygieł
 47. Stanisław Noga
 46. Elias Nosek
 45. Kasper Piglik

6 października¹²⁹

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba
 40. Mateusz Głąb
 44. Jakub Glinka
 22. Jan Sarnowski
 47. Stanisław Noga
 46. Elias Nosek
 45. Kasper Piglik

18 listopada¹³⁰

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba
 40. Mateusz Głąb
 44. Jakub Glinka

128 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, feria secunda post festum s. Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 122v.

129 Skład sądu zwykłego (*subiuditium burgrabiale, feria sexta post festum s. Michaelis*). Kolejność: 41, 40, 44, 46, 22, 47, 46, 45. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 123v.

130 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, sabbato, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 123v.

46. Eliasz Nosek
 22. Jan Sarnowski
 45. Kasper Piglik
 48. **Stanisław Batko** (*Bathko*)

1601

5 lutego¹³¹

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba
 40. Mateusz Głąb
 44. Jakub Glinka
 49. **Wojciech Pieroźczyk** (*Pieroszczyk*)
 45. Kasper Piglik
 50. **Tomasz Cisek** (*Czisek*)
 51. **Jan Kapustka**

4 maja¹³²

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba
 44. Jakub Glinka
 40. Mateusz Głąb
 48. Stanisław Batko
 49. Wojciech Pieroźczyk
 51. Jan Kapustka
 50. Tomasz Cisek

5 października¹³³

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba (*Scerba*)
 48. Stanisław Batko

131 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum burgrabiale, sabbatho ipso die s. Agatae* – niezgodność daty: święto wypadło w poniedziałek). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 125.

132 Skład sądu wielkiego (*iuditium particulare, feria sexta post Conductum Paschae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 126.

133 Skład sądu zwykłego (*iuditium minus, feria sexta post festum s. Michaelis proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 126v–127.

- 50. Tomasz Cisek
- 49. Wojciech Pierończyk
- 46. Eliasz Nosek
- 51. Jan Kapustka
- 45. Kasper Piglik

20 listopada¹³⁴

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
- Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba
- 49. Wojciech Pierończyk
- 40. Mateusz Głąb
- 48. Stanisław Batko
- 45. Kasper Piglik
- 50. Tomasz Cisek
- 51. Jan Kapustka

1602

19 kwietnia¹³⁵

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
- Ławnicy: 40. Mateusz Głąb
- 48. Stanisław Batko
- 50. Tomasz Cisek
- 44. Jakub Glinka
- 51. Jan Kapustka
- 43. Andrzej mularz
- 45. Kasper Piglik

18 listopada¹³⁶

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala

134 Skład sądu potrzebnego (*iuditium necessario emptum, feria tertia in crastino s. Elisabeth*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 128v.

135 Skład sądu zwykłego (*iuditium particulare, feria sexta post Conductum Paschae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 130.

136 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, feria secunda, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 130v.

- Ławnicy: 41. Andrzej Szczerba¹³⁷
 40. Mateusz Głąb
 48. Stanisław Batko
 49. Wojciech Pierożczyk (*Pieroscylk*)
 44. Jakub Glinka
 50. Tomasz Cisek
 45. Kasper Piglik

1603

11 kwietnia¹³⁸

- Landwójt: 38. Wawrzyniec Sekala
 Ławnicy: 49. Wojciech Pierożczyk (*Pierosczyk*)
 43. Andrzej mularz
 48. Stanisław Batko
 52. **Andrzej Boronowski**
 53. **Jakub Szczyglik** (*Szczyglik*)
 45. Kasper Piglik
 42. Zygmunt Niezgoda vel Niezgódka (*Niezgoda*)

3 października¹³⁹

- Landwójt – zastępczy¹⁴⁰: 9. Jakub Szwancar
 Ławnicy: 43. Andrzej mularz
 40. Mateusz Głąb
 49. Wojciech Pierożek (*Pierożek*)
 42. Zygmunt Niezgoda vel Niezgódka (*Niezgoda*)
 52. Andrzej Boronowski
 53. Jakub Szczygieł vel Szczyglik (*Szczygiel*)
 45. Kasper Piglik

137 W sprawie na sądzie 18 listopada 1602 r. jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 132.

138 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post Conductum Paschae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 132v.

139 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post festum s. Michaelis Archangelii proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 133v.

140 *Viceadvocatus substitutus*.

18 listopada¹⁴¹

Landwójt:	38. Wawrzyniec Sekala
Ławnicy:	44. Jakub Glinka
	42. Zygmunt Niezgoda
	48. Stanisław Batko
	53. Jakub Szczygieł
	52. Andrzej Boronowski
	45. Kasper Piglik
	50. Tomasz Cisek

1604**9 stycznia¹⁴²**

Landwójt:	25. Jan Domagała
Ławnicy:	43. Andrzej mularz (<i>murator</i>)
	48. Stanisław Batko
	42. Zygmunt Niezgoda vel Niezgódka (<i>Niezgoda</i>)
	44. Jakub Glinka
	52. Andrzej Boronowski
	45. Kasper Piglik
	54. Wojciech Niezgoda (<i>Albertus Niezgoda</i>)

30 kwietnia¹⁴³

Landwójt:	25. Jan Domagała
Ławnicy:	49. Wojciech Pierończyk
	43. Andrzej mularz (<i>murator</i>)
	48. Stanisław Batko
	45. Kasper Piglik
	42. Zygmunt Niezgoda
	52. Andrzej Boronowski

141 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, in octava s. Martini, videlicet feria tertia*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 134.

142 Skład sądu zwykłego (*iuditium particulare, feria sexta post Trium Regum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 135. Taki sam skład sądu wielkiego 5 lutego 1604 r. (*iuditium magnum, ipso die s. Agathae*). Kolejność: 42, 43, 48, 44, 45, 54, 52. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 135v.

143 Skład sądu zwykłego (*iuditium particulare, feria sexta post Conductum Paschae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 135v-136.

54. Wojciech Niezgoda

26 czerwca¹⁴⁴

Landwójt: 25. Jan Domagała
 Ławnicy: 49. Wojciech Pieroźczyk
 44. Jakub Glinka
 42. Zygmunt Niezgoda
 52. Andrzej Boronowski
 50. Tomasz Cisek
 45. Kasper Piglik
 54. Wojciech Niezgoda

18 listopada¹⁴⁵

Landwójt: 25. Jan Domagała
 Ławnicy: 49. Wojciech Pieroźczyk
 44. Jakub Glinka
 48. Stanisław Batko
 42. Zygmunt Niezgoda
 52. Andrzej Boronowski
 54. Wojciech Niezgoda
 50. Tomasz Cisek

1605

5 lutego¹⁴⁶

Landwójt: 25. Jan Domagała
 Ławnicy: 45. Kasper Pigiel
 42. Zygmunt Niezgoda
 48. Stanisław Batko
 52. Andrzej Boronowski
 51. Jan Kapustka

144 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria vel die sabbativo post festum s. Joannis Baptistae proximo*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 136.

145 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quinta, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 137.

146 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, ipso die s. Agathae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 138.

55. **Wojciech Warchoł** (*Albertus Warchoł*)
 54. Wojciech Niezgoda

18 listopada¹⁴⁷

- Landwójt: 35. Kasper Roztopierski
 Ławnicy: 49. Wojciech Pierończyk
 42. Zygmunt Niezgoda
 45. Kasper Piglik vel Pigiel (*Piglik*)
 44. Jakub Glinka
 52. Andrzej Boronowski
 43. Andrzej mularz
 55. Wojciech Warchoł

1606

26 czerwca¹⁴⁸

- Landwójt: 35. Kasper Roztopierski
 Ławnicy: 49. Wojciech Pierończyk
 44. Jakub Glinka
 52. Andrzej Boronowski
 42. Zygmunt Niezgoda
 40. Mateusz Głęb
 45. Kasper Pigiel
 55. Wojciech Warchołek vel Warchoł (*Warcholek*)

18 listopada¹⁴⁹

- Landwójt: 35. Kasper Roztopierski
 Ławnicy: 49. Wojciech Pierończyk
 43. Andrzej mularz
 44. Jakub Glinka
 52. Andrzej Boronowski

147 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, feria sexta, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 138v.

148 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, feria secunda post festum s. Joannis Baptistae proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 138v.

149 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, sabbato in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 140v.

45. Kasper Pigiel
 42. Zygmunt Niezgoda
 55. Wojciech Warcholek vel Warchoł (*Warchoł*)

1608

11 stycznia¹⁵⁰

- Landwójt: 56. **Mikołaj Kapusta**
 Ławnicy: 52. Andrzej Boronowski¹⁵¹
 55. Wojciech Warcholek
 57. **Wojciech kramarz** (*Albertus mercator*)
 58. **Paweł Roska**
 59. **Stanisław Niezgoda** (*Discordia*)
 60. **Jan Golowski** (*Golowski*)
 61. **Wawrzyniec Bąk**

18 kwietnia¹⁵²

- Landwójt: 56. Mikołaj Kapusta
 Ławnicy: 52. Andrzej Boronowski¹⁵³
 55. Wojciech Warcholek
 57. Wojciech kramarz (*mercator*)
 62. **Krzysztof Pierończyk** (*Pierosczyk*)
 42. Zygmunt Niezgoda (*Discordia*)
 63. **Jan murarz** (*murator*)
 61. Wawrzyniec Bąk

26 czerwca¹⁵⁴

- Landwójt: 56. Mikołaj Kapusta

150 Skład sądu zwykłego (*iuditium particulare, feria sexta proxima post festum Trium Regum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 143v–144.

151 We wpisie na tym sądzie jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 144.

152 Skład sądu zwykłego (*iuditium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conductus Paschae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 145v.

153 We wpisach na tymże sądzie jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 146, 146v.

154 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, feria quinta proxima post festum divi Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 149.

- Ławnicy: 52. Andrzej Boronowski
 55. Wojciech Warcholek (*Warcholek*)
 57. Wojciech kramarz
 61. Wawrzyniec Bąk
 58. Paweł Roska vel Rosa (*Rosza*)
 62. Krzysztof Pierożczyk
 63. Jan murarz (*murator*)

18 listopada¹⁵⁵

- Landwójt: 56. Mikołaj Kapusta
 Ławnicy: 52. Andrzej Boronowski¹⁵⁶
 55. Wojciech Warcholek
 57. Wojciech kramarz
 62. Krzysztof Pierożek vel Pierożczyk (*Pierozek*)
 58. Paweł Roska vel Rosa
 61. Wawrzyniec Bąk
 63. Jan murarz

1609

26 czerwca¹⁵⁷

- Landwójt: 56. Mikołaj Kapusta (*Kapusta vel Caulis*)
 Ławnicy: 55. Wojciech Warcholek¹⁵⁸
 62. Krzysztof Pierożek vel Pierożczyk (*Pierozek*)
 57. Wojciech kramarz
 54. Wojciech Niezgoda (*Albertus Discordia*)
 64. **Mateusz Pigiel**

155 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 150v.

156 We wpisie z tego sądu jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 153v.

157 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, feria sexta proxima post festum divi Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 154v. Taki sam skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, feria quarta proxima post festum s. Martini*). Kolejność: 55 (*Warchoł*), 57, 62 (*Pierosczik*), 58 (*Rosza*), 65 (*Piescioch*), 64, 54 (*Niezgoda*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 160v.

158 We wpisach spraw na tym sądzie występuje jako starszy ławnik („starszy przysiesznik z ławicze”). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 156, 156v.

65. Wojciech Pieścioszek vel Pieścioch (*Albertus Pieschiosek*)58. Paweł Roska vel Rosa (*Rossza*)

1610

18 listopada¹⁵⁹

- Landwójt: 56. Mikołaj Kapusta
 Ławnicy: 55. Wojciech Warcholek¹⁶⁰
 62. Krzysztof Pierończyk (*Pierosczyk*)
 65. Wojciech Pieścioch (*Pieschioch*)
 59. Stanisław Niezgoda
 66. **Jakub Chrzóstowicz** (*Chrastowicz*)
 67. **Stanisław Paluszek** (*Paluszek*)
 64. Mateusz Pigiel

1611

30 września¹⁶¹

- Landwójt: 56. Mikołaj Kapusta
 Ławnicy: 55. Wojciech Warcholek¹⁶²
 62. Krzysztof Pierończyk
 65. Wojciech Pieścioch
 64. Mateusz Pigiel
 43. Andrzej mularz (*murator*)
 59. Stanisław Niezgoda (*Discordia*)
 58. Paweł Roska vel Rosa (*Rossa*)

18 listopada¹⁶³

- Landwójt: 56. Mikołaj Kapusta

159 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quinta in octava s. Martini proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 161v.

160 We wpisach z tego sądu występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 161v, 162.

161 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta proxima post festum sancti Michaelis Archangeli*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 165.

162 We wpisach z tego sądu występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 162v, 164v.

163 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria sexta in octava s. Martini proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 165.

- Ławnicy: 55. Wojciech Warcholek
 62. Krzysztof Pierożczyk
 65. Wojciech Pieściach
 67. Stanisław Paluszek (*Paliuszek*)
 42. Zygmunt Niezgoda
 66. Jakub Chrzastowicz (*Chrzastowicz*)
 64. Mateusz Pigiel

1612

2 kwietnia¹⁶⁴

- Landwójt: 52. Andrzej Boronowski
 Ławnicy: 55. Wojciech Warcholek
 64. Mateusz Pigiel
 50. Tomasz Cisek (*Czisek*)
 67. Stanisław Paluszek
 59. Stanisław Niezgoda
 68. **Marcin Stodołka**
 57. Wojciech kramarz

9 lipca¹⁶⁵

- Landwójt: 52. Andrzej Boronowski
 Ławnicy: 55. Wojciech Warcholek¹⁶⁶
 64. Mateusz Pigiel
 50. Tomasz Cisek
 60. Jan Golowski vel Golonowski (*Golonowski*)
 67. Stanisław Paluszek vel Paluch (*Paliuch*)
 66. Jakub Chrzastowicz
 68. Marcin Stodołka

164 Skład sądu potrzebnego (*iudicium oportune emptum, feria secunda post dominicam Laetare*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/O/2/4, k. 165–165v.

165 Skład sądu potrzebnego (*iudicium oportune emptum causa necessitatis, feria secunda ante festum sanctae Margarethae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/O/2/4, k. 166.

166 We wpisach z tego sądu występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/O/2/4, k. 166, 167.

20 października¹⁶⁷

Landwójt:	52. Andrzej Boronowski
Ławnicy:	55. Wojciech Warcholek
	57. Wojciech kramarz
	64. Mateusz Pigiel
	61. Wawrzyniec Bąk
	69. Jakub Lupa
	58. Paweł Roska vel Rosa
	59. Stanisław Niezgoda

1613**18 listopada**¹⁶⁸

Landwójt:	52. Andrzej Boronowski
Ławnicy:	55. Wojciech Warcholek
	68. Marcin Stodołka
	50. Tomasz Cisek
	64. Mateusz Pigiel
	59. Stanisław Niezgoda
	69. Jakub Lupa
	42. Zygmunt Niezgoda

1614**11 kwietnia**¹⁶⁹

Landwójt – zastępca ¹⁷⁰ :	55. Wojciech Warchol vel Warcholek
Ławnicy:	50. Tomasz Cisek
	70. Maciej Ledwoń
	71. Tomasz Piątkowicz (Piątkowic)
	43. Andrzej mularz

167 Skład sądu potrzebnego (*iudicium oportune emptum, die sabbati in vigilia Undecim milia Virginum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 168.

168 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria secunda in octava s. Martini proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 169v–170.

169 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post Conductum Paschae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 170v.

170 Zaznaczono w nagłówku: *viceadvocatum iuratum (... substitutum* – zastępstwo za: 52. Andrzeja Boronowskiego.

68. Marcin Stodołka
 61. Wawrzyniec Bąk
 72. **Walenty Kapinos** (*Kapinosz*)

18 listopada¹⁷¹

- Landwójt: 52. Andrzej Boronowski
 Ławnicy: 55. Wojciech Warchołek
 50. Tomasz Cisek
 68. Marcin Stodołka
 70. Maciej Ledwoń
 67. Stanisław Paluch
 59. Stanisław Niezgoda
 72. Walenty Kapinos vel Kapinosek (*Kapinoszek*)

1615

5 lutego¹⁷²

- Landwójt: 57. Wojciech kramarz
 Ławnicy: 55. Wojciech Warchołek
 68. Marcin Stodołka
 50. Tomasz Cisek
 70. Maciej Ledwoń
 71. Tomasz Piątkowicz
 72. Walenty Kapinosek

18 listopada¹⁷³

- Landwójt: 57. Wojciech kramarz
 Ławnicy: 55. Wojciech Warchołek¹⁷⁴
 50. Tomasz Cisek

171 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria tertia, videlicet in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 172.

172 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, ipso die sanctae Agathae Virginis*). W nagłówku sądu wspomniano o siedmiu ławnikach, ale wymieniono sześć osób. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 173.

173 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 173.

174 We wpisie z tego sądu występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 173v.

70. Maciej Ledwoń
 71. Tomasz Piątkowicz
 73. Grzegorz Śliwka
 74. Walenty Węgierek
 58. Paweł Rosa vel Roska (*Roska*)

1616

18 listopada¹⁷⁵

- Landwójt – zastępca¹⁷⁶: 49. Wojciech Pierończyk
 Ławnicy: 74. Walenty Węgierek
 50. Tomasz Cisek¹⁷⁷
 70. Maciej Ledwoń
 75. Szymon PisaneK
 71. Tomasz Piątkowicz
 58. Paweł Roska
 67. Stanisław Paluch

1617

10 lutego¹⁷⁸

- Landwójt – zastępca¹⁷⁹: 49. Wojciech Pierończyk
 Ławnicy: 70. Maciej Ledwoń¹⁸⁰
 75. Szymon Pisany
 73. Grzegorz Śliwka
 58. Paweł Roska
 76. Jan Długosz (*Długosz*)

175 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 173.

176 Wojciech Pierończyk określony w nagłówku jako *substitutus advocatus*. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 173.

177 We wpisach spraw z tego sądu dwukrotnie występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 174, 175.

178 Skład sądu potrzebnego (*iudicium bannitum necessario, feria sexta post festum s. Agatae Virginis*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 175v.

179 Wojciech Pierończyk określony w nagłówku jako *advocatus substitutus*. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 175v.

180 We wpisie sprawy z tego sądu występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 176.

77. Sebastian Jaroszek
78. Stanisław Rojek (*Roiek*)

28 lutego¹⁸¹

- Landwójt: 34. Stanisław Warcholek
Ławnicy: 49. Wojciech Pierończyk¹⁸²
73. Grzegorz Śliwka
70. Maciej Ledwoń
76. Jan Długosz
77. Sebastian Jaroszek
78. Stanisław Rojek
[58. Paweł Roska]

18 listopada¹⁸³

- Landwójt: 34. Stanisław Warcholek
Ławnicy: 49. Wojciech Pierończyk
70. Maciej Ledwoń
58. Paweł Roska
77. Sebastian Jaroszek vel Jaroszowicz (*Jaroszek*)
78. Stanisław Rojek
76. Jan Długosz (*Długos*)
43. Andrzej mularz

2 grudnia¹⁸⁴

- Landwójt: 34. Stanisław Warcholek

181 Skład sądu potrzebnego (*iudicium bannitum* [...] *necessario eptum, feria tertia post dominicam Oculi*). W nagłówku mowa o siedmiu ławnikach, ale wymieniono sześć osób (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 176v). Być może siódmym był Paweł Roska, który znalazł się w składzie sądu zwykłego 7 kwietnia 1617 r. (*iudicium particulare, feria sexta post Conduc-tum Paschae proxima*), na którym zasiadali pozostali ławnicy, kolejność: 49, 58, 73, 70, 78, 77 (*Jaroszwic*), 76. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 177.

182 We wpisie sprawy z sądu 7 kwietnia występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 178.

183 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum burgabiale, in octava sancti Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 179.

184 Skład sądu zwykłego (*subiudicium particulare, die sabbativo post festum s. Andreae Apostoli*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 180.

- Ławnicy: 49. Wojciech Pierożczyk
70. Maciej Ledwoń
71. Tomasz Piątkowicz
78. Stanisław Rojek
75. Szymon Pisanek
76. Jan Długosz (*Długos*)
79. **Jakub Soczewka**

1618

5 lutego¹⁸⁵

- Landwójt: 34. Stanisław Warchołek
Ławnicy: 49. Wojciech Pierożek
78. Stanisław Rojek
79. Jakub Soczewka
77. Sebastian Jaroszowicz vel Jaroszek
71. Tomasz Piątkowicz
70. Maciej Ledwoń¹⁸⁶
76. Jan Długosz

24 marca¹⁸⁷

- Landwójt – zastępca: 49. Wojciech Pierożek¹⁸⁸
Ławnicy: 76. Jan Długosz
70. Maciej Ledwoń
78. Stanisław Rojek
73. Grzegorz Śliwa vel Śliwka (*Sliwa*)
77. Sebastian Jaroszowicz
71. Tomasz Piątkowicz

185 Skład sądu wielkiego (*iuditium magnum, feria secunda post festum Purificationis BMV, ipso die sanctae Agate*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 181.

186 We wpisach spraw z tego sądu występuje jako starszy ławnik; landwójt wyznaczył go na przewodniczącego sądu. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 182v.

187 Skład sądu potrzebnego (*iuditium oportune emptum, die sabbati ante dominicam Laetare*). W nagłówku mowa o siedmiu ławnikach, ale wymieniono sześć osób. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 184.

188 Wojciech Pierożek (*scabinum senior in loco viceadvocati sedens*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 184.

27 kwietnia¹⁸⁹

- Landwójt: 34. Stanisław Warchoł
 Ławnicy: 49. Wojciech Pierożek vel Pierożczyk¹⁹⁰
 70. Maciej Ledwoń
 76. Jan Długosz
 78. Stanisław Rojek
 79. Jakub Soczewka
 77. Sebastian Jaroszowicz (*Jarossowicz*)
 42. Zygmunt Niezgoda

1619**23 lutego¹⁹¹**

- Landwójt: 34. Stanisław Warchoł
 Ławnicy: 73. Grzegorz Śliwa
 78. Stanisław Rojek
 70. Maciej Ledwoń
 67. Stanisław Paluch
 75. Szymon Pisanek
 80. **Jakub Głąb** (*Gląmb*)
 81. **Marcin Mruczek**

12 kwietnia¹⁹²

- Landwójt: 34. Stanisław Warchoł
 Ławnicy: 75. Szymon Pisanek
 78. Stanisław Rojek
 70. Maciej Ledwoń
 81. Marcin Mruczek
 80. Jakub Głąb vel Głąbik (*Glambik*)

189 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam In Albis*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 184v.

190 We wpisach z tego sądu Wojciech Pierożczyk (*Pierosczik*) występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 185, 185v.

191 Skład sądu potrzebnego (*iudicium oportune emptum, die sabbati in vigilia s. Mathiae Apostoli*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 189v.

192 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conductus Paschae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 190.

67. Stanisław Paluch

73. Grzegorz Śliwa

1620

18 listopada¹⁹³

- Landwójt: 34. Stanisław Warchołek
 Ławnicy: 49. Wojciech Pierożek¹⁹⁴
 76. Jan Długosz
 59. Stanisław Niezgoda
 75. Szymon Pisany vel Pisanek (*Piszany*)
 78. Stanisław Rojek
 67. Stanisław Paluch
 82. **Jan Latos** (*Latosz*)

1621

18 listopada¹⁹⁵

- Landwójt: 34. Stanisław Warchołek vel Warchoł
 Ławnicy: 49. Wojciech Pierożek vel Pierożczyk (*Pirozek*)¹⁹⁶
 67. Stanisław Paluch
 75. Szymon Pisanek vel Pisany (*Pisanek*)
 82. Jan Latos
 73. Grzegorz Śliwa
 59. Stanisław Niezgoda
 83. **Szymon Pardela**

193 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quarta in octava sancti Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 195.

194 We wpisach z tego sądu występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 195v.

195 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, in octava sancti Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 196v–197.

196 We wpisach z tego sądu występuje jako starszy ławnik (*Pirosczyk*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 197.

1622

7 stycznia¹⁹⁷

- Landwójt: 55. Wojciech Warcholek
 Ławnicy: 49. Wojciech Pierończyk vel Pierożek (*Piroszczyk*)
 59. Stanisław Niezgoda
 82. Jan Latos
 73. Grzegorz Śliwa
 83. Szymon Pardelka vel Pardela
 75. Szymon Pisanek
 67. Stanisław Paluch

19 stycznia¹⁹⁸

- Landwójt: 55. Wojciech Warcholek
 Ławnicy: 49. Wojciech Pierończyk
 59. Stanisław Niezgoda
 67. Stanisław Paluch
 73. Grzegorz Śliwa

1623

28 kwietnia¹⁹⁹

- Landwójt: 55. Wojciech Warcholek
 Ławnicy: 84. **Adam Twardzik**
 70. Maciej Ledwoń
 83. Szymon Pardelka

197 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta post festum sanctorum Trium Regum proxima*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 198v.

198 Skład sądu potrzebnego (*iudicium opportune emptum, feria quarta ante festum s. Agnetis proxima*). W nagłówku jest mowa o siedmiu ławnikach, ale wymieniono tylko cztery osoby. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 199–199v.

199 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conductus Paschae*). W nagłówku jest mowa o siedmiu ławnikach, ale wymieniono tylko trzy nazwiska. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 202.

18 listopada²⁰⁰

Landwójt:	55. Wojciech Warcholek
Ławnicy:	49. Wojciech Pierożek
	70. Maciej Ledwoń
	69. Jakub Lupka
	83. Szymon Pardelka
	85. Grzegorz Dzięcioł (<i>Dzieczioł</i>)
	86. Wawrzyniec Mruk
	87. Jakub Pisanek

1624**19 kwietnia²⁰¹**

Landwójt:	55. Wojciech Warcholek
Ławnicy:	83. Szymon Pardelka vel Pardela
	69. Jakub Lupka vel Lupa
	87. Jakub Pisanek
	49. Wojciech Pierożek
	81. Marcin Mruczek
	86. Wawrzyniec Mruk
	85. Grzegorz Dzięcioł

1625**13 stycznia²⁰²**

Landwójt:	55. Wojciech Warcholek
-----------	------------------------

200 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, sabbato, videlicet in octava s. Martini*). Wpis zamieszczony między wpisami z 1601 r., na niezapisanych wcześniej stronach. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 127v.

201 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conductus Paschae*). Taki sam skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria quarta in octava s. Martini*) – kolejność: 49, 83 (*Pardela*), 69 (*Lupa*), 87, 81, 86, 85. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 209, 209v.

202 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria secunda proxima post festum Trium Regum*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 211v. Wojciech Warcholek był landwójtem na sądzie wielkim sprawowanym w nietypowym terminie 28 lutego 1625 r. (*iudicium magnum, feria sexta proxima post festum s. Matthiae Apostoli*). Nie wymieniono nazwisk ławników, jedynie podano, że było ich siedmiu wymienionych wcześniej (*supra scriptos*). Wpis sporządzono jednak inną ręką niż wcześniejsze i późniejsze wpisy, więc nie wiadomo na pewno, o jaki skład ławy chodziło. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 214.

- Ławnicy: 49. Wojciech Pierożek
 85. Grzegorz Dzieciół
 87. Jakub Pisanek
 86. Wawrzyniec Mruczek vel Mruk
 81. Marcin Mruczek
 83. Szymon Pardelka
 69. Jakub Lupka

11 kwietnia²⁰³

- Landwójt: 88. **Kasper Strulski**
 Ławnicy: 74. Walenty Węgier
 81. Marcin Mruczek
 83. Szymon Pardelka
 86. Wawrzyniec Mruczek
 89. **Jan Chachorz?** (*Chahors*)
 90. **Maciej Skupień**
 91. **Marcin Kapinos**

27 czerwca²⁰⁴

- Landwójt: 88. Kasper Strulski
 Ławnicy: 87. Jakub Pisanek
 81. Marcin Mruczek
 91. Marcin Kapinos
 90. Maciej²⁰⁵ Skupień
 86. Wawrzyniec Mruczek
 83. Szymon Pardelka
 89. Jan Chachorz

203 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, feria sexta proxima post dominicam Conduustus Paschae in anno 1625, die 11 aprilis*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 211v.

204 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria sexta proxima post festum divi Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 227.

205 Imię Skupnia podawane było zasadniczo w formie Maciej, a tylko dwukrotnie – 18 listopada i na kolejnym sądzie po 29 września 1626 – jako Mateusz (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 223v, 227v). Niewątpliwie był to błąd pisarza, wynikający z podobieństwa łacińskiej formy obu imion: *Matthias* (Maciej) i *Mattheus* (Mateusz).

18 listopada²⁰⁶

Landwójt:	88. Kasper Strulski
Ławnicy:	86. Wawrzyniec Mruk
	83. Szymon Pardelka
	81. Marcin Mruk
	91. Marcin Kapinos
	74. Walenty Węgiec
	89. Jan Chachorz
	90. Maciej Skupień

1626

po 29 września²⁰⁷

Landwójt:	88. Kasper Strulski
Ławnicy:	92. Stanisław Miczański ²⁰⁸
	93. Piotr Soból (<i>Sobol</i>)
	90. Maciej Skupnik vel Skupień (<i>Skupnik</i>)
	91. Marcin Kapinos
	81. Marcin Mruk
	89. Jan Chachorz
	87. Jakub Pisanek

206 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 227v.

207 Skład sądu wielkiego (*iudicium burgrabiale, post festum s. Michaelis*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 223v. Taki sam skład sądu wielkiego 16 listopada 1626 r. (*iudicium magnum, feria secunda in octava s. Martini proxima* – ponieważ oktawa święta wypadała w środę, przyjąłem datację w znaczeniu *infra octavas*), ale z pominięciem jednego ławnika – Stanisława Miczańskiego. Ponieważ w nagłówku jest mowa o siedmiu ławnikach, zakładam, że on również zasiadał na tym sądzie, a jedynie pisarz nie podał jego nazwiska. Kolejność: 81, 91, 90, 93 (*Skupien*), 89, 87. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 223v.

208 We wpisach z wcześniejszego sądu (prawdopodobnie sprzed 29 września 1626 r.) Stanisław Miczański występuje jako starszy ławnik („na ten czas będąc starssym przissiesnikiem”), mimo że wcześniej nie był poświadczony w składzie ławy. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 223.

5 lutego?²⁰⁹

Landwójt:	88. Kasper Strulski
Ławnicy:	81. Marcin Mruk
	89. Jan Chachorz
	91. Marcin Kapinos
	93. Piotr Soból
	90. Maciej Skupień
	94. Jan Żewski lub Szewski (<i>Zewsky</i>)
	87. Jakub Pisanek ²¹⁰

25 czerwca²¹¹

Landwójt:	88. Kasper Strulski
Ławnicy:	93. Piotr Soból ²¹²
	90. Maciej Skupień
	86. Wawrzyniec Mruk
	89. Jan Chachorz
	91. Marcin Kapinos

209 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, [feria] secunda proxima post festum Purificationis BMV, ipso die sanctae Agathae* – niezgodność daty, święto św. Agaty wypadło w 1627 r. w piątek). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 225. Skład sądu zwykłego prawdopodobnie 16 kwietnia 1627 r. (brak w datacji dnia, ale zapewne był to piątek, czyli zwyczajowy dzień zwoływania sądu) nie został podany, w nagłówku wymieniono tylko landwójta Kaspra Strulskiego oraz wspomniano ogólnie siedmiu ławników (*Iudicium particularae extitit caelebratum [feria sexta?] post Conductum Paschae proxima in anno 1627, per famatum viceadvocatum iuratum Casparum Strulsky nec non per septem scabinos iuratos, quorum nomina sequuntur die 15 aprilis*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 225v.

210 We wpisie z tego sądu występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 226.

211 Skład sądu zwykłego (*iudicium magnum, feria sexta proxima post festum divi Joannis Baptistae*). W nagłówku wspomniano o siedmiu ławnikach, ale wymieniono tylko pięć osób i dodano *et alios, quorum nomina sequuntur*. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 226v.

212 We wpisie z tego sądu występuje jako starszy ławnik. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 229.

18 listopada²¹³

Landwójt:	88. Kasper Strulski
Ławnicy:	91. Marcin Kapinos
	86. Wawrzyniec Mruk
	74. Walenty Węgier
	89. Jan Chachorz
	81. Marcin Mruk
	93. Piotr Soból
	90. Maciej Skupień

1628**30 czerwca**²¹⁴

Landwójt:	88. Kasper Strulski
Ławnicy:	87. Jakub Pisanek
	83. Szymon Pardelka
	93. Piotr Soból
	95. Maciej Pitak ²¹⁵
	96. Grzegorz Cielątko (<i>Grigier Czeliathko</i>) ²¹⁶
	94. Jan Żewski lub Szewski (<i>Zewsky</i>)
	97. Wojciech Rojek (<i>Roiek</i>)

213 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, in octava s. Martini*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 229v.

214 Skład sądu wielkiego (*iudicium magnum, feria sexta proxima post festum divi Joannis Baptistae*). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 217–217v. Identyczny skład sądu zwykłego 6 października 1628 r. (*iudicium particularae, feria sexta proxima post festum sancti Michaelis Arhangeli* [s]). Tamże, k. 217v–218. Na dwóch wcześniejszych sądach z tego roku nie wymieniono pełnego składu sądu: w nagłówku sądu wielkiego 5 lutego 1628 r. (*iudicium magnum burgrabiale, ipso die sanctae Agathae virignis*) wymieniono tylko landwójta Kaspra Strulskiego (tamże, k. 232v); w nagłówku sądu potrzebnego z 26 maja 1628 (*iudicium opportuno emptum, die 26 maii*) obok landwójta Kaspra Strulskiego, choć wspomniano o siedmiu ławnikach, wymieniono jednak tylko trzy osoby: Jan Szewski (*Sewsky*), Maciej Pitakowicz, Grzegorz Cielątko (*Czeliathko*). Tamże, k. 216v.

215 Poświadczony po raz pierwszy we wpisie z sądu 26 maja 1628 r. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 216v.

216 Poświadczony po raz pierwszy we wpisie z sądu 26 maja 1628 r. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 216v.

1629

[27] kwietnia²¹⁷

Landwójt:	88. Kasper Strulski
Ławnicy:	98. Krzysztof Buczowski
	87. Jakub Pisanek (<i>Pisarek</i>)
	96. Grzegorz Cielątko
	90. Maciej Skupień
	99. Wojciech Cisek (<i>Albertus Cziszek</i>)
	97. Wojciech Rojek
	95. Maciej Pitakowicz vel Pitak

SPIS 12. Spis urzędników miejskich w rocznych kadencjach z lat 1776–1795 według protokołu elekcji i zatwierdzeń starosty²¹⁸

1776/1777

Burmistrzowie-rajcy: Ignacy Styrkowski, Krzysztof Konieczny
Landwójt: Felicjan Masłowski

1777/1778

Burmistrzowie-rajcy: Ignacy Styrkowski, Szymon Ścibiszowski
Landwójt: Marcin Jędralski

1778/1779

Burmistrzowie-rajcy: Krzysztof Konieczny, Kazimierz Zieleński
Landwójt: Marcin Jędralski

1779/1780

Burmistrzowie-rajcy: Ignacy Sulnicki, Jan Gdesz
Landwójt: Marcin Jędralski

217 Skład sądu zwykłego (*iudicium particulare, post Conductum Pasche* – nie podano dnia, ale prawdopodobnie chodzi o piątek, który był zwyczajowym dniem odbywania tego sądu). APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 220v.

218 Wykaz sporządzony na podstawie protokołu elekcji i nominacji władz miejskich. BŚ, sygn. R 878 III, k. 90–100v, 104–105. Wybory odbywały się w kwietniu, dlatego kadencje urzędowe nie pokrywały się z rokiem kalendarzowym, lecz trwały do kwietnia roku następnego. Kolejność burmistrzów odpowiada porządkowi sprawowania przez nich prezydencji, ustalanemu przy elekcji.

1780/1781

Burmistrzowie-rajcy: Jan Gdesz, Józef Barwinek

Landwójt: Jan Konieczny

1781/1782

Burmistrzowie-rajcy: Jan Gdesz, Sebastian Grzebielusz

Landwójt: brak informacji

1782/1783²¹⁹

Burmistrzowie-rajcy: Mateusz Morys, Paweł Sołtysiński

Landwójt: Antoni Cizek

1783/1784²²⁰

Burmistrzowie-rajcy: Mateusz Morys, Paweł Sołtysiński

Landwójt: Antoni Cizek

1784/1785

Burmistrzowie-rajcy: Jan Gdesz, Kazimierz Zieleński

Landwójt: Antoni Cizek

1785/1786²²¹

Burmistrzowie-rajcy: Jan Gdesz, Kazimierz Zieleński

Landwójt: Antoni Cizek

219 W tej kadencji podstarości wyznaczył urzędników inaczej, niż wyłoniono w wyborach. Według wyników elekcji pospólstwa burmistrzami mieli być Antoni Cizek i Antoni Grzebielusz, landwójtem zaś Mateusz Morys. BŚ, sygn. R 878 III, k. 95v. W spisach urzędników miejskich podałem błędnie obsadę tych urzędów w kadencji 1782/1783 r. – według wyniku elekcji, a nie według faktycznej nominacji starościńskiej (zob. K. Nabiałek, *Aneksy: 3. Spis wójtów sądowych (landwójtów) miasta Będzina XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 340, 344).

220 W tej kadencji starosta pierwotnie wyznaczył na burmistrza Antoniego Ciszka, ale na prośbę pospólstwa zgodził się pozostawić go na urzędzie landwójta i jednocześnie pozostawił na kolejną kadencję dotychczasowych rajców – Morysa i Sołtysińskiego. W spisach urzędników miejskich podałem błędnie obsadę tych urzędów (zob. K. Nabiałek, *Aneksy...*, s. 340, 344).

221 W wyborach spośród zgłoszonych kandydatów wskazano Antoniego Grzebielusza i Tomasz Stodołę, ale starosta Stanisław Mieroszewski utrzymał na kolejną kadencję te same osoby, uzasadniając decyzję tym, że: „na urzędzie trzyzwo i podciwie sie sprawowali tak na żądanie całego pospolstwa”. BŚ, sygn. R 878 III, k. 97.

1786/1787

Burmistrzowie-rajcy: Mateusz Morys, Maciej Ciszek
Landwójt : Paweł Sołtysiński

1787/1788

Burmistrzowie-rajcy: Mateusz Morys, Maciej Ciszek
Landwójt: Wojciech Ciszek

1788/1789

Burmistrzowie-rajcy: Mateusz Morys, Maciej Ciszek
Landwójt: Wojciech Ciszek

1789/1790

Burmistrzowie-rajcy: Antoni Grzebielusz, Tomasz Stodołka
Landwójt : Ignacy Styrkowski

1790/1791

Burmistrzowie-rajcy: Józef Gęborski (*Gemborski*), Antoni Ciszek
Landwójt: Ignacy Styrkowski

1791/1792

Nominacja według pierwszej elekcji (26–27 kwietnia 1791 r.)²²²:
Burmistrzowie-rajcy: Józef Gęborski (*Gemborski*), Mikołaj Gdesz
Landwójt: Ignacy Styrkowski

Nominacja według nowych zasad elekcji (15 czerwca 1791 r.)²²³:
Burmistrzowie-rajcy: Józef Gęborski (*Gemborski*), Maciej Ciszkowicz
Landwójt: Mateusz Morysiński (vel Morys)
Plenipotent pospólstwa: Mateusz Waligórski
Pisarz miejski: Sebastian Gdeszowski (vel Gdesz)
Instygator: Krzysztof Kapuścik

---

222 Urzędnicy wybrani 26 kwietnia i zatwierdzeni 27 kwietnia przez starostę Stanisława Mieroszewskiego pełnili swe funkcje tylko do 15 czerwca, gdy odbyły się wybory na nowych zasadach. BŚ, sygn. R 878 III, k. 99v.

223 BŚ, sygn. R 878 III, k. 100–100v.

Rajcy: Paweł Sołtysiński, Klemens Szczerbiński, Kazimierz Gęborski (*Gemborski*), Wojciech Ciszek, Kazimierz Solnicki, Tomasz Stodołka

Ławnicy: Stanisław Muszeński, Mikołaj Ciołek, Andrzej (Jędrzej) Wolny, Stanisław Solnicki, Jan Wróbel, Jakub Szczerbiński, Tomasz Lasotka, Andrzej (Jędrzej) Wartak, Łukasz Jędrzejek, Ignacy Witecki, Wincenty Ciszkowicz, Kazimierz Gdesz młody

1792/1793²²⁴

Burmistrzowie-rajcy: Józef Gęborski (*Gemborski*), Mikołaj Gdesz

Landwójt: Ignacy Styrkowski

Pisarz: Sebastian Gdesz

Ławnicy: Klemens Szczerbiński, Kazimierz Solnicki, Andrzej (Jędrzej) Wartak, Franciszek Latosiński²²⁵

Instygator: Idzi Podlewski

1793/1794²²⁶

Burmistrzowie-rajcy: Łukasz Lędziejczyk²²⁷, Jan Wróbel

Landwójt: Ignacy Styrkowski

1794/1795

Brak danych

1795/1796

Burmistrzowie-rajcy: K[azimierz] Gdesz, K[azimierz²²⁸] Gęborski

Landwójt: [Franciszek] Latosiński

224 Brak wpisu elekcji; wykaz urzędników na podstawie podpisów zamieszczonych we wpisie dotyczącym przysięgi władz miasta na konfederację targowicką, datowanego 20 października 1792 r. BŚ, sygn. R 878 III, k. 104.

225 Nie jest pewne, jaki urząd pełnił Latosiński; wśród podpisanych został wymieniony po ławnikach, a przed instygatorem.

226 Urzędnicy zostali zatwierdzeni przez starostę. BŚ, sygn. R 878 III, k. 104–104v.

227 Wybrany został Józef Gęborski, ale nie chciał objąć urzędu, tłumacząc, że byłaby to już jego trzecia kadencja, więc starosta wyznaczył Łukasza Lędziejczyka. We wpisie Stanisława Mieroszewskiego z 24 kwietnia 1793 r., zatwierdzającym nowych urzędników, jako burmistrz ręką starosty pierwotnie został wpisany Kazimierz Gęborski, ale inną ręką skreślono i wpisano imię „Józef”. BŚ, sygn. R 878 III, k. 104v–105. BŚ, sygn. R 878 III, k. 104v.

228 W protokole elekcji został wymieniony tylko z inicjałem imienia. Wypada uznać, że chodziło o Kazimierza, który w czerwcu 1791 r. był wybrany na rajcę.

3.2. Spisy urzędników z okresu zaborów (1795–1914)

SPIS 13. Burmistrzowie

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Józef Gęborski	1807 [1808] 1809	cechmistrz cechu szewców, wcześniej burmistrz: 1790/1791, 1791/1792, 1792/1793 (spis 6, nr 41)
2.	Mikołaj Bronicki	1810–1822	
3.	Antoni Trzeciński	1822–1835	
4.	Jan Roszkowski	1835–1861	
5.	Walenty Czarnowski	1861–1864	
6.	Teofil Hamulecki	1864–1869	
7.	Jan (Iwan) Kokosiński	1869–1874?	
8.	Wincenty Łuszkiewicz	1874–1883	
9.	Aleksander Wąsowicz	1883–1885?	
10.	Józef (Osip) Bartoszek	1885–1886	
11.	Jan (Iwan) Godziewicz	1886–1888	
12.	Władysław Uniszewski	1888–1890	przedtem kasjer miejski 1874–1883 (spis 17, nr 10)
13.	Bruno Włodarski	1890–1895	
14.	Konstanty Biersieniew	1895–1897	
15.	Józef (Osip) Samin	1897 1898	
16.	Bartłomiej (Worołamej) Martyniuk	1898–1900	
17.	Teofil Fiszer	1900–1905	
18.	Edward Aleksander Rypp (Ripp)	1906–1914	burmistrz również podczas I wojny światowej: 1917–1918 (spis 19, nr 2); potem prezydent Będzina: 1918–1925 (spis 23, nr 1)

Źródło: M. Nita, *Królewskie Wolne Miasto Będzin w Księstwie Warszawskim (1807–1815)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. A. Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 47, 54; tenże, *Miasto Narodowe (1815–1831)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 69; tenże, *Miasto Rządowe (1832–1866)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 95; tenże, *Miasto powiatowe w Królestwie Polskim (1867–1914)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 140–144.

SPIS 14. Radni (rajcy)

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Mateusz Morys vel Morysiński	1807 1809	burmistrz: 1782/1783, 1783/1784, 1786/1787, 1787/1788, 1788/1789 (spis 6, nr 36); landwójt: 1791/1792 (spis 8, nr 34)
2.	Paweł Sołtys	1807 1809	
3.	Franciszek Latos	1809	wcześniej landwójt: 1807 (spis 15, nr 1)

Źródło: M. Nita, *Królewskie Wolne Miasto Będzin w Księstwie Warszawskim (1807–1815)...* s. 47, 54.

SPIS 15. Landwójt

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Franciszek Latos	1807	później rajca: 1809 (spis 14, nr 3)

Źródło: M. Nita, *Królewskie Wolne Miasto Będzin w Księstwie Warszawskim (1807–1815)...*, s. 47.

SPIS 16. Ławnicy

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Kasper Bereszko	1807	
2.	Krzysztof Kapuścik	1807	
3.	Jakub Ciszek	1819–1831	jednocześnie sekretarz miejski: 1819–1831 (spis 18, nr 1)
4.	Kacper Trysiński	1828	jednocześnie kasjer miejski – 1828–1843 (spis 17, nr 5)
5.	Karol Ciszek	1855–1865	
6.	Ignacy Gęborski	1855–1865	
7.	Franciszek Kapuścik	1865	
8.	Józef Szymański	1865	
9.	Franciszek Gdesz	1872	
10.	Stanisław Ścibich	1872	
11.	Jan Kendyk	1875	

12.	August Pogorzelski	1875	
13.	Bartłomiej Blacha	1879	
14.	Ignacy Chorzelski	1879	
15.	Antoni Jędrych	1883	
16.	Tomasz Lapnus	1883	

Źródło: M. Nita, *Królewskie Wolne Miasto Będzin w Księstwie Warszawskim (1807–1815)...*, s. 47; tenże, *Miasto Narodowe (1815–1831)...*, s. 69; tenże, *Miasto Rządowe (1832–1866)...*, s. 98; tenże, *Miasto powiatowe w Królestwie Polskim (1867–1914)...*, s. 140–144.

SPIS 17. Kasjerzy miejscy

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Maciej Ciszek	1809	
2.	Wincenty Ciszek	1809?	ławnik: 1791 (spis 9, nr 134)
3.	Ignacy Stykowski	1811	wcześniej burmistrz: 1775–1778 (spis 6, nr 30); landwójt; 1789–1791, 1792–1794 (spis 8, nr 32)
4.	Franciszek Ścibich	1820–1828	
5.	Kacper Trysiński	1828–1843	jednocześnie ławnik: 1828 (spis 16, nr 4)
6.	Aleksander Serin	1843? 1850?	
7.	Józef Kuczkowski	1850 1854?	
8.	Michał Dunin	1854	
9.	Kazimierz Figurski	1867 1874?	
10.	Władysław Uniszewski	1874 1883	później burmistrz: 1888–1890 (spis 13, nr 12)
11.	Paweł Kraśnikow	1887–1890 1902	
12.	Szymon Kaim	1890	przedtem sekretarz miejski: 1885–1890 (spis 18, nr 7)
13.	Józef Rabczyński	1902–1912 [1914?]	wcześniej zatrudniony w zarządzie powiatowym

Źródło: M. Nita, *Królewskie Wolne Miasto Będzin w Księstwie Warszawskim (1807–1815)...*, s. 54; tenże, *Miasto Narodowe (1815–1831)...*, s. 69; tenże, *Miasto Rządowe (1832–1866)...*, s. 96; tenże, *Miasto powiatowe w Królestwie Polskim (1867–1914)...*, s. 140, 143–144.

SPIS 18. Sekretarze miejscy

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Jakub Ciszek	1819–1831	jednocześnie ławnik: 1819–1831 (spis 16, nr 3)
2.	Wawrzyniec Wilczyński	1831	
3.	Konstanty Zopff	1854–1861	
4.	Zenon Zychowicz	1861–1864	
5.	Józef Byliński	1864 1872	
6.	Maciej Bednarski	1885	
7.	Szymon Kaim	1885–1890 1912	kasjer miejski: 1890 (spis 17, nr 12)

Źródło: M. Nita, *Miasto Narodowe (1815–1831)...*, s. 69; tenże, *Miasto Rządowe (1832–1866)...*, s. 96.

3.3. Spisy urzędników z okresu I wojny światowej (1915–1918)

3.3. Spisy urzędników z okresu I wojny światowej (1915–1918)

SPIS 19. Burmistrzowie

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	E. Schröter	1915–1917	
2.	Edward Aleksander Rypp (Ripp)	1917–1918	wcześniej burmistrz: 1906–1914 (spis 13, nr 18); w okresie okupacji niemieckiej w latach 1915–1917 II burmistrz; następnie w odrodzonej Polsce prezydent Będzina: 1918–1925 (spis 23, nr 1)

Źródło: R. Kaczmarek, *Będzin podczas I wojny światowej (1914–1918)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 349, 356.

SPIS 20. Ławnicy

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Johann Brodocz	1915	
2.	Walter Hampel	1915	
3.	Czohalla	1915	
4.	Pleschka	1915	
5.	Moczygamba	1915	

Źródło: R. Kaczmarek, *Będzin podczas I wojny światowej (1914–1918)...*, s. 349.

SPIS 21. Przewodniczący rady miejskiej

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Stefan Warchoł	1915–1917	pełnił funkcję do wyborów 1917; był komisarzem wyborczym w 1917
2.	Gustaw Weinzieher	1917–1918	

Źródło: R. Kaczmarek, *Będzin podczas I wojny światowej (1914–1918)...*, s. 349, 353, 355; L. Krzyżanowski, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne. Aktywność społeczna (1918–1939)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 395.

SPIS 22. Radni (członkowie Rady Miejskiej)

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Stanisław Baer	1915 1916	
2.	Jan Gęborski	1915 1916	
3.	Izaak Sercarz	1915 1916	
4.	Henryk Trenner	1915 1916	
5.	Gustaw Weinzieher	1915 1916	
6.	Stefan Zdzitowiecki	1915 1916	
7.	Dawid Sztokband	1917 1918	mandat z wyboru w I kurii
8.	Herman Nunberg	1917 1918	mandat z wyboru w I kurii

9.	Abraham Lidzbarski	1917 1918	mandat z wyboru w I kurii
10.	Izrael Regierer	1917 1918	mandat w I kurii, zastąpił wybranego Lazara Sercarza
11.	Salomon Weinzieher	1917 1918	mandat z wyboru w II kurii
12.	Salomon Potok	1917 1918	mandat z wyboru w II kurii
13.	Salomon Gutman	1917 1918	mandat z wyboru w II kurii
14.	Abraham Rejchman	1917 1918	mandat z wyboru w III kurii, zastąpił wybranego Izaaka Sercarza
15.	Chil Kurland	1917 1918	mandat z wyboru w III kurii
16.	Michel Lewin	1917 1918	mandat z wyboru w III kurii
17.	Mojżesz Laks	1917 1918	mandat z wyboru w III kurii
18.	Józef Goldfeld	1917 1918	mandat w IV kurii, zastąpił wybranego Lejzora Rubinlichta
19.	Dawid Żmigród (Zmigrod)	1917 1918	mandat z wyboru w IV kurii
20.	Izrael Sercarz	1917 1918	mandat z wyboru w IV kurii
21.	Moszek Kalma Erlich	1917 1918	mandat z wyboru w IV kurii
22.	Joachim Inwald	1917 1918	mandat w V kurii, zastąpił wybranego Salomona Weinziehera
23.	Gerszlik Rechnic	1917 1918	mandat z wyboru w V kurii
24.	Jakub Statler	1917 1918	mandat z wyboru w V kurii
25.	Szalum Szeftel	1917 1918	mandat z wyboru w V kurii
26.	Hirsch Wolff	1917 1918	mandat z wyboru w VI kurii
27.	Juda Feiner	1917 1918	mandat z wyboru w VI kurii
28.	Izaak Pejsachson	1917 1918	mandat z wyboru w VI kurii
29.	Hirsch Stattler	1917 1918	mandat z wyboru w VI kurii

Źródło: R. Kaczmarek, *Będzin podczas I wojny światowej (1914–1918)...*, s. 349, 355.

3.4. Spisy urzędników z okresu II Rzeczypospolitej (1918–1939)

SPIS 23. Prezydenci

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Edward Aleksander Rypp (Ripp)	1918–1925	wcześniej burmistrz Będzina w latach 1906–1914 i 1917–1918, a w latach 1915–1917 – II burmistrz (spis 13, nr 18; spis 19, nr 2)
2.	Artur Michael	1925–1930	wybrany przez radę miasta
3.	Bronisław Rzeczkowski	1931–1934	pełnił funkcję kierownika tymczasowego zarządu, a więc komisarza
4.	Antoni Izydorczyk	1935–1939	

Źródło: L. Krzyżanowski, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne. Aktywność społeczna (1918–1939)*..., s. 397, 402, 404, 408, 410–415.

SPIS 24. Zastępcy prezydenta (wiceprezydenci)

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Leonard Zaleski	1918–1924	
2.	Mikołaj Starnawski	1924–1925	
3.	Lejzor Rubinlicht	1925–1928 1929–1930	
4.	Teofil Goc	1935	

Źródło: L. Krzyżanowski, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne. Aktywność społeczna (1918–1939)*..., s. 397, 404, 408, 415.

SPIS 25. Ławnicy

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Donat Szlajfsztajn	1918	
2.	Mieczysław Krąkowski	1918–1924	
3.	Stefan Retman	1924	
4.	Szymon Fürstenberg	1924	

5.	Hersz Goldsztajn	1925–1928 1929	
6.	Ignacy Woliński	1925–1928	
7.	Mikołaj Romanek	1925–1928?	
8.	Roman Niewiara	1929–1930	
9.	Stanisław Hetmańczyk	1929–1930	
10.	Franciszek Żebrowski	1929–1930	wcześniej wybrany na radnego (spis 26, nr 3); po wyborze na ławnika zrezygnował z funkcji przewodniczącego rady
11.	Stanisław Morys	1935	
12.	Lejzor Rubinlicht	1935	
13.	Gerszon Rechnic	1935	
14.	Kazimierz Laskowski	1935	

Źródło: L. Krzyżanowski, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne. Aktywność społeczna (1918–1939)*..., s. 397, 404–405, 408, 415.

SPIS 26. Przewodniczący Rady Miejskiej

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Gustaw Weinzieher	1919–1921	
2.	Stefan Zdzitowiecki	1921	
3.	Franciszek Żebrowski	1925–1928 1929	potem ławnik: 1929–1930 (spis 26, nr 10)
4.	Szymon Fürstenberg	1929	

Źródło: L. Krzyżanowski, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne. Aktywność społeczna (1918–1939)*..., s. 397, 405, 408.

3.5. Spisy urzędników z okresu II wojny światowej (1939–1945)

SPIS 27. Burmistrz

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Hans Kowohl	1939–1945	burmistrz komisaryczny

Źródło: R. Kaczmarek, *Będzin podczas II wojny światowej (1939–1945)*, w: *Będzin 1358–2008*..., t. 3, s. 514–515.

3.6. Spisy urzędników z okresu powojennego i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1945–1989)

SPIS 28. Prezydenci miasta

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Roman Nowak	1945–1946	
2.	Franciszek Gwiazda	1946–1947	
3.	Tadeusz Głąb	1947–1949	
4.	Stefan Wilczek	1973–1976	
5.	Tadeusz Kurczych	1976–1978	
6.	Antoni Marcinkiewicz	1978–1982	później prezydent w III RP: 1998–2002 (spis 30, nr 4)
7.	Artur Baldys	1982–1986	
8.	Zdzisław Suchoszek	1986–1990	

Źródło: K. Miroszewski, *Będzin w powojennej Polsce. Życie społeczno-polityczne (1945–1987)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 566–568, 581–582, 584, 610–611; materiały opracowane przez Bernarda Szczecha (maszynopis, Muzeum Zagłębia w Będzinie); *Aneks*, s. 236–238, 241–243.

SPIS 29. Przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej²²⁹

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Eugeniusz Korlacki	1945–1946	
2.	Zbigniew Dziunikowski	1946–1947	
3.	Stefan Wątko	1947–1950	
4.	Eugeniusz Korlacki	1950–1953	
5.	Władysław Szczęśniak	1953–1956	odwołany z funkcji w trakcie kadencji

²²⁹ Zgodnie z ustawą z 20 marca 1950 r. organami wykonawczymi na szczeblu administracji miejskiej stały się rady narodowe i ich prezydium. W ten sposób przewodniczący prezydium Miejskiej Rady Narodowej zastąpili w pewnym sensie prezydentów. Taka sytuacja utrzymała się do kolejnych zmian ustrojowych w 1973 r., kiedy to znów przywrócono jednoosobowe kierownictwo zarządu miasta – w Będzinie najpierw naczelnika, a później prezydenta miasta. K. Miroszewski: *Będzin w powojennej Polsce. Życie społeczno-polityczne (1945–1989)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. A. Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 567–568, 613.

6.	Józef Łabędzki	1957–1964	
7.	Eugeniusz Baran	1965–1972	
8.	Zygmunt Płazak	1972–1974	
9.	Zdzisław Woźniak	1988–1990	później przewodniczący Rady Miejskiej: 1992–1994, 1994–1998 (spis 31, nr 2)

Źródło: K. Miroszewski, *Będzin w powojennej Polsce. Życie społeczno-polityczne (1945–1987)...*, s. 590–591, 605–606; materiały opracowane przez Bernarda Szczecha (maszynopis, Muzeum Zagłębia w Będzinie); Aneks, s. 238–241.

3.7. Spisy urzędników z okresu Rzeczypospolitej Polskiej (III Rzeczpospolita, 1990–2023)

SPIS 30. Prezydenci miasta

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Marian Raczyński	1990 (5 VI) – 1992 (3 III) 1992 (3 III) – 1994 (4 VII) 1994 (4 VII) – 1996 (2 IX)	Obywatelski Komitet Ziemi Będzińskiej Lista Obywatelska Lista Obywatelska
2.	Krzysztof Kumór	1996 (12 IX) – 1998 (12 V)	Sojusz Lewicy Demokratycznej
3.	Halina Mentel	1998 (18 V) – 1998 (2 XI)	Blok Obywatelski Samorządność
4.	Antoni Marcinkiewicz	1998 (2 XI) – 2002 (19 XI)	Lista Sojusz Lewicy Demokratycznej; wcześniej prezydent w PRL: 1978–1982 (spis 28, nr 6)
5.	Radosław Baran	2002 (19 XI) – 2006 (25 XI) 2006 (25 XI) – 2010 (8 XII)	KWW Platforma Prawa i Obywateli KW Platforma Obywatelska RP
6.	Łukasz Komoniewski	2010 (8 XII) – 2014 (28 XI) 2014 (28 XI) – 2018 (22 XI) 2018 (22 XI) – nadal	KW SLD KWW Łukasza Komoniewskiego KWW Łukasza Komoniewskiego

Źródło: S. Brodziński, *Władze samorządowe miasta Będzina 1990–2008. Składy osobowe Rady Miejskiej i Komisji, zarządy miasta i prezydenci*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 803–814; *Władze samorządowe królewskiego miasta Będzina 1990–2015*, [oprac. S. Brodziński, współpr. B. Drodzowska, E. Szczepanik], Sławomir Brodziński, Będzin 2015; <http://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/240000/240101.html#tabs-7> [dostęp: 27.04.2018].

SPIS 31. Przewodniczący Rady Miejskiej

Lp.	Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu	Uwagi
1.	Witold Krzyżkiewicz	1990 (5 VI) – 1991 (19 IX) 1991 (10 X) – 1991 (31 XII)	Obywatelski Komitet Ziemi Będzińskiej
2.	Zdzisław Woźniak	1992 (3 III) – 1994 (27 V) 1994 (4 VII) – 1998 (19 VI)	Sojusz Lewicy Demokratycznej; wcześniej przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej; 1988–1990 (spis 29, nr 9)
3.	Sławomir Brodziński	1998 (19 XI) – 2002 (11 X) 2002 (19 XI) – 2006 (27 X)	Lista Sojuszu Lewicy Demokratycznej KKW SLD-UP
4.	Waldemar Szydło	2006 (25 XI) – 2010 (12 XI)	KW Towarzystwo Przyjaciół Będzina
5.	Sławomir Brodziński	2010 (8 XII) – 2014 (21 XI)	KW SLD
6.	Krzysztof Dudziński	2014 (28 XI) – 2018 (16 XI) 2018 (22 XI) – 2023 (30 I)	KWW Łukasza Komoniewskiego
7.	Daria Paterek	2023 (30 I) – nadal	KWW Łukasza Komoniewskiego

Źródło: S. Brodziński, *Władze samorządowe miasta Będzina 1990–2008. Składy osobowe Rady Miejskiej i Komisji, zarządy miasta i prezydenci...*, s. 803–814; *Władze samorządowe królewskiego miasta Będzina 1990–2015...*; Archiwum Miasta Będzina, Uchwała Nr I/1/2018 Rady Miejskiej Będzina z dnia 22 listopada 2018 r.

Rozdział 4

Biogramy wybranych urzędników miejskich

W rozdziale ostatnim zamieszczone są biogramy osób, dla których udało się odnaleźć w źródłach informacje uzupełniające fakt piastowania przez nie urzędów. Wybór jest zatem podyktowany dość przypadkowym kryterium, jakie stanowi zachowana baza źródłowa. Wyjątek zrobiono jedynie dla najstarszych wójtów Będzina, czyli pierwszych zwierzchników miasta, choć o ich życiu wiadomo niewiele. Układ biogramów jest chronologiczny, bez rozdzielania osób według pełnionych przez nie urzędów.

Hynek (Jan) Murzyn (*Ethiops*) – zasadzca miasta, a zarazem pierwszy wójt Będzina, poświadczony w 1358 r., bliżej nieznan. Jego przydomek może nawiązywać do wyglądu (ciemnej karnacji) i wskazywać na pochodzenie z południa Europy, a może nawet z Afryki¹.

Mikołaj Garbar – wójt Będzina w 1364 r. Posiadał wójtostwo krótko, choć nie wiemy, od kiedy. Być może kupił je od Hynka. Wójtostwo należało do niego na pewno w 1364 r., kiedy sprzedał je wraz z karczmą Janowi (Hankowi, Hinkowi),

---

1 AGAD, MK, t. 22, k. 36–36v; KDM, t. 3, nr 724; F. Sikora, *Będzin*, w: SHGKr, cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków 1980–1986, s. 56; J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 124–125, 130. Dotąd w opracowaniach naukowych i popularnych stosowano wersję łacińską przydomka zasadzcy Będzina – *Ethiop*, *Etiophus*. Jest to jednak nazwa osobowa pochodząca od wyrazu pospolitego. Zapisano ją w dokumencie w formie odmienionej – w celowniku (Dativus III deklinacji): „Hinconi Ethiopi cognominato”. Podstawowa forma to *Ethiops* (właściwie: *Aethiops*), czyli „Murzyn” („Nigrita”), w znaczeniu ‘ciemnoskóry mieszkaniec Afryki’. *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. 1, z. 3, red. M. Plezia, Polska Akademia Nauk, Warszawa 1955, kol. 324; *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. 4, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 365–366. Warto zaznaczyć, że również językoznawcy nie przetłumaczyli tego przydomka, podając go w formie łacińskiej *Ethiops*. Zob. SSNO, t. 2: *E–Ki*, s. 16.

synowi Czewleja (*Cewlegii*)² za 40 grzywien groszy praskich. Król Kazimierz Wielki zatwierdził tę transakcję 31 marca 1364 r., potwierdzając przy okazji przywilej lokacyjny miasta z 1358 r. oraz uwalniając dom wójtowski od wszelkich ciężarów na rzecz monarchy³.

Jan z Chechła zwany Kechilem lub Chechelem – wójt Będzina w latach 1398–1420, szlachcic, który posiadał dobra we wsi Chechło koło Olkusza w województwie krakowskim. Najpewniej był synem poprzedniego posiadacza wójtostwa Pawła z Chechła i jego żony Świechny. Należała do niego część Chechła z młynem. Miał sprawy przed sądem ziemskim krakowskim z innymi dziedzicami tej wsi. Pod zastaw dóbr ziemskich wójtostwa będzińskiego pożyczył pieniądze, m.in. w 1399 r. 15 grzywien groszy praskich od Zawiszy z Grabowej, w 1407 r. 6 gr od Andrzeja Bieleckiego, rzeźnika krakowskiego, w latach 1407–1408 był winny 7 wiardunków (czyli grzywnę i 36 gr) innemu mieszczaninowi krakowskiemu – Piotrowi Kruszowi, oraz 6 grzywien wójtowi Kazimierza – Janowi Helie. Jan Kechil był żonaty z Elżbietą. Małżonkowie mieli dwóch synów: Jana i Mikołaja, oraz córkę Dorotę. Jan Kechil zmarł zapewne w 1420 r. Starszy z jego synów, Jan, odziedziczył dział w Chechle, z kolei Mikołajowi przypadło wójtostwo w Będzinie, które w 1429 r. sprzedał za 60 grzywien Mikołajowi Korniczowi Sistrzeńcowi, staroście będzińskiemu⁴.

Sebastian Grodecki – przez kilka kadencji (w latach 1572, 1573, 1574, 1575, 1576, 1578) rajca, będący jednocześnie czopownikiem (w 1573 i 1578 r.), który później awansował na podstarościego będzińskiego, czyli zastępcę starosty (1580–1581, 1589). Był szlachcicem osiadłym w mieście co najmniej od 1572 r. Nie udało mi się ustalić, jakiego herbu używał i z której rodziny się wywodził⁵. Najpewniej pochodził z księstwa siewierskiego – może ze wsi szlacheckiej Grodków w pa-

2 W dokumencie z 1364 r. wójt został określony jako *Hinco* i *Hanco Cewlegii* (KDM, t. 3, nr 769). Pierwsze imię jest najpewniej odmianą Jana. Drugi człon podany został w dopełniaczu, czyli odnosi się do imienia ojca. Chodzi tu o imię Czewlej lub Czelej. Zob. SSNO, t. 1: *A–D*, s. 415, 424.

3 J. Sperka, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, s. 130.

4 Tamże, s. 130–131.

5 Herbarz Paprockiego notuje Grodeckich h. Łada i Starykoń. Szymon Okolski wymienia ponadto Grodzieckich h. Dryja, Ogończyk i Nałęcz oraz Grockich h. Bylina. S. Okolski, *Orbis Polonus*, [t. 1], In Officina Typographica Francisci Caesarii, Cracoviae 1641, s. 38, 169; [t. 2], Cracoviae 1643, s. 33, 257, 335; *Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego ze-*

rarii Grodziec (na co zdaje się wskazywać nazwisko). Grodecki przyjął w Będzinie prawo miejskie⁶. W 1589 r. był dzierżawcą (*arendator*) Będzina⁷. Co najmniej dwukrotnie zawierał związek małżeński. Jego pierwszą żoną była Zofia, wdowa po Stanisławie Szwancarze. Być może osiedlił się w Będzinie właśnie w związku ze ślubem z mieszczką. Dzięki małżeństwu z wdową po Szwancarze wszedł w posiadanie znacznego majątku na terenie miasta – był to dom w rynku między domami Jana Niezgody i jego syna Adama Niezgody, folwark za miastem wraz ze słodownią⁸, zagroda pod Małobądzem. Na początku 1591 r. lub może pod koniec 1590 r. ożenił się ze szlachcianką Dorotą, córką Mikołaja Mirzowskiego⁹, z którą prawdopodobnie mieszkał w Słomnikach¹⁰. Grodecki

---

brane i wydane r. p. 1584, wyd. K.J. Turowski, Nakładem Wydawnictwa Biblioteki Polskiej, Kraków 1851, s. 113, 425.

- 6 W zeznaniu złożonym przed sądem grodzkim woźny ziemski stwierdził: *quod praedictus Sebastianus Grodeczki ius civile secundum consuetudinem aliorum civium in se assumpsit et sub iurisdictione eorum civili manebat*. ANKr., Castrensia Cracoviensia Relationes, sygn. 29/5/0/2/658, s. 1416. W innej relacji woźny stwierdził, że pisemny pozew królewski w imieniu szlachcica Szaniawskiego został złożony *super honestum Sebastianum Grodeczki civem et oppidanum Bendzinensem* (ANKr., Castrensia Cracoviensia Relationes, sygn. 29/5/0/2/658, s. 1400).
- 7 ANKr., Castrensia Cracoviensia Relationes, sygn. 29/5/0/2/658, s. 1416: *Sebastianus Grodeczki ad praesens arendator eiusdem oppidi Bendzin*.
- 8 Folwark ten – teren wraz z zabudową, położony poza murami miejskimi, przy drodze pod Małobądz, należący wcześniej do Stanisława Szwancara – Grodecki otrzymał jako darowiznę od swej żony Zofii i jej córki Anny Hallerowej 10 lipca 1576 r. Zrzeczenie nastąpiło 19 kwietnia 1577 r. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 6v–5, 4–4v, 12.
- 9 Informacje o majątku Sebastiana Grodeckiego znajdują się we wpisie w księdze wójtowsko-ławniczej z 11 stycznia 1591 r., w którym Sebastian opisał, tzn. zapisał z tytułu wiana w związku ze ślubem „urodzonej”, tj. szlachciance Dorocie Mirzowskiej, córce nieżyjącego wówczas Mikołaja Mirzowskiego, 1 000 zł na wszystkich swoich dobrach. Ślub odbył się albo na początku stycznia 1591 r., albo jeszcze w roku ubiegłym (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 79v–80). Być może Mirzowska pochodziła z Mirzowic (dziś część Chruszczobrodu), ale możliwe, że z niezidentyfikowanej wsi „Bucholowice”. W 1606 r. przed sądem ławniczym będzińskim w imieniu szlachetnej Doroty Grodeckiej, wdowy po Sebastianie, występował w sprawach majątkowych jej brat Mikołaj Mirzowski „ze wsi „Bucholowice xiestwa siewierskiego”. W jej imieniu sprzedał wówczas folwark tzw. Szwancarowski, który Grodecki objął niewątpliwie w wyniku ślubu z wdową po Szwancarze (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 143).
- 10 Pełnomocnictwo do reprezentowania Grodeckiej otrzymał Mirzowski od rady miasta Słomnik, z czego można wnioskować, że jego siostra tam mieszkała. Można przypuszczać, że wcześniej Dorota mieszkała w tym mieście wraz z Sebastianem (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 139v–140, 142v–143).

był zwolennikiem arcyksięcia Maksymiliana Habsburga w jego staraniach o koronę polską. Na tym tle popadł w konflikt z innym mieszczaninem, także szlachcicem – Marcinem Szaniawskim, który był zwolennikiem Zygmunta III Wazy. Gdy w październiku 1587 r. Maksymilian Habsburg wkroczył do Będzina, Grodecki oskarżył Szaniawskiego o sprzyjanie Wazie oraz o zdradę, zmuszając go do opuszczenia miasta. Jednakże po porażce arcyksięcia w bitwie pod Byczyną, gdy do Będzina przybył na rokowanie pokojowe hetman Jan Zamoyski, Szaniawski złożył do niego skargę na Grodeckiego o zniesławienie. Na specjalnej sesji rady miejskiej, zwołanej w ratuszu 28 maja 1589 r., pospólstwo oczyściło Szaniawskiego z zarzutu zdrady¹¹. Po 1589 r. brak informacji o działalności Grodeckiego w Będzinie, choć aż do śmierci posiadał on nieruchomości na terenie miejskim. Prawdopodobnie wyprowadził się do Słomnik, oddalonych od Będzina o około 70 km, być może przyjmując tam prawo miejskie. Grodecki zmarł jakiś czas przed 18 listopada 1605 r.¹².

Łukasz Sędzicki – w latach 1572, 1576–1580, 1582–1584 landwójt, a później (przed 5 maja 1590 r.) rajca będziński. Jego żoną była Jadwiga, wdowa po Andrzej Goniświni. Miał syna Bartosza, najpewniej jeszcze z poprzedniego małżeństwa¹³. W 1579 r. Sędzicki kupił od starosty będzińskiego Prospera Provany za 35 zł polskich dom w rynku, który starosta przejął po bezpotomnej śmierci mieszczki Sielkowej (na mocy tzw. „prawa martwej ręki”). W 1585 r. kupił od Walentego Skotowskiego za 50 zł dom w mieście. Jeszcze w tym samym roku wraz z żoną Jadwigą sprzedał Mikołajowi Glince za 40 zł inny należący do nich dom. Z kolei w 1588 r. wraz z żoną Jadwigą sprzedał Janowi Domagale kwartę roli na gruncie miejskim, a w 1592 r. – już po śmierci żony – odstąpił temu samemu mieszczaninowi jeszcze część placu po spalonej stodole („na stodolisku pogorzałym”). Wydaje się, że niewiele później Sędzicki zakończył życie, gdyż później brak o nim wzmianek. W 1616 r. jego syn Bartosz sprzedał

11 K. Nabiałek, *Mieszkańcy Będzina*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 236; tenże, *Dzieje okolic Będzina w XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 181; APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 1v, 11v–12.

12 Pełnomocnictwo Mirzowskiego do reprezentowania Grodeckiej wydane przez radę Słomnik wpisane zostało do księgi radzieckiej będzińskiej 18 listopada 1605 r. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 143.

13 Brak danych o poprzedniej żonie Łukasza. Jego syn Bartosz był w 1577 r. w wieku sprawnym, co oznacza, że miał co najmniej kilkanaście lat. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 3v–4.

małżonkom Tomaszowi i Ewie Ciskom za 50 zł polskich dwa pola roli zwanej „Lukaszowską”, a więc odziedziczonej po ojcu – jedno koło stodół miejskich, a drugie koło drogi publicznej¹⁴.

Klemens (Klimunt) Strach – w 1572 r. ławnik, w 1579 r. rajca, a w latach 1608–1613, 1618–1620 pisarz miejski. Z tą ostatnią godnością został poświadczony dwukrotnie. Dwukrotnie też podpisał się imieniem i nazwiskiem¹⁵, dając tym samym możliwość identyfikacji jego autografu. Dzięki temu, porównując pismo, można stwierdzić, że duża część zachowanej księgi landwójtowsko-ławniczej Będzina, obejmująca wpisy z okresu od 11 stycznia 1608 r. do 18 listopada 1613 r. oraz od 5 lutego 1618 r. do 18 listopada 1620 r. (z niewielką przerwą w 1618 r.), została zapisana własnoręcznie przez niego¹⁶. Zapewne urodził się w Będzinie¹⁷. Posiadał w mieście nieruchomości – dom i zagrodę. W 1579 r. otrzymał od mieszczan będziniskich – Prokopa Zagórskiego i Marcina Stypuły – plac za miastem, przy drodze do Siedlca, z przeznaczeniem na założenie pszczelnika. Jego żoną co najmniej od 1579 r. była Agnieszka Wojkowska, wdowa po mieszczaninie będziniskim Skotowskim (ten prawdopodobnie tożsamy z Janem Zarębą). W 1596 r. żona Klemensa kupiła od Joska Żyda za 22 i pół zł polskich dom pod zamkiem. Strach wielokrotnie był powoływany przez mieszczan na pełnomocnika sądowego.

14 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 15–16, 16–16v, 24–25, 26v–27, 63–63v, 66v, 71v–72, 176–176v.

15 Klemens Strach dodał na marginesie k. 135v notę prostopadłą do wcześniejszego wpisu, datowaną na 4 lutego 1611 r., z podpisem „Clem[ens] Stra[ch] manu propria”. W 1618 r. we wpisie sprawy, która go dotyczyła, zaznaczył „sławny Klimunth Strach na ten czas pisarz miejski bendzinski [...] iawnie wyznał y rękam własnam żemże zapisał” (APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 183v; fot. 9). Obie zapiski ręki Klemensa odnalazła Alina Kowalska, *Uwagi o języku księgi wójtowskiej Będzina z lat 1572–1645*, „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach. Sekcja Językoznawstwa” 1966 (3), s. 26–27.

16 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 143v–170, 181–196; A. Kowalska, *Uwagi o języku księgi...*, s. 26–27.

17 W 1602 r. Klemens Strach został zniesławiony przez mieszczanina Jakuba Glinkę, który później przed sądem wycofał się ze wszystkich zarzutów i przeprosił go, zaznaczając, że go ma „za dobrze zachowałego i tu spłodzonego”. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 130v.

Wykonywał także różne dodatkowe funkcje urzędowe. Zmarł prawdopodobnie po 18 listopada 1620 r.¹⁸

Jan Niezgoda – w latach 1573, 1577, 1585, 1589 rajca będziniński. Miał żonę Agnieszkę, córkę Jadwigę, która wyszła za Jakuba Szwancara, i prawdopodobnie dwóch synów – Wojciecha i Adama. W 1580 r. sprzedał za 80 zł swój dom w mieście, a w 1583 r. – za 20 zł plac. Inny jego dom usytuowany na rynku będzinińskim spłonął w czasie wielkiego pożaru miasta. Pozostały po nim plac w 1605 r. sprzedał Kasprowi Roztopierskiemu za 14 zł polskich. Wraz z małżonką sprawował opiekę nad dziećmi Jana Zaręby. W 1580 r. Jan Niezgoda i jego żona dobra swych podopiecznych przekazali ich matce Agnieszce oraz jej drugiemu mężowi Klemesowi Strachowi. Powodem sprawowania opieki było prawdopodobnie ich powinowactwo z Zofią, córką Zaręby, która w 1586 r. jest poświadczona jako małżonka Adama Niezgody, zapewne syna Jana Niezgody. Adam Niezgoda był kuśnierzem. Pełnił też urzędy miejskie: w latach 1585–1586, 1588–1589; 1585–1586, 1588–1589 był ławnikiem, a w 1606 r. – rajcą będzinińskim¹⁹.

Jakub Szwancar – w latach 1576–1580 ławnik, a następnie w latach 1580, 1581–1582, 1585–1589 landwójt będziniński. Był synem Stanisława Szwancara (zmarłego przed 18 listopada 1572 r.) i Zofii (później secundo voto żony Sebastiana Grodeckiego), a bratem Anny, która wyszła za mąż za Jana Hallera. Szwancarowie byli prawdopodobnie rodziną osiadłą w Będzinie od lat. W 1519 r. mieszkał w mieście Marcin Szwancar, który w 1527 r. był burmistrzem²⁰. W 1576 r. Jakub sprzedał matce folwarczek położony na terenie miejskim koło zagrody plebańskiej. W 1577 r. ożenił się z Jadwigą, córką Jana Niezgody i Agnieszki. Małżonkowie uzyskali od nich 200 zł sumy posagowej, a Jakub oprawił żonie podwójną sumę – 400 zł polskich – na wszystkich swych dobrach. Teściowie

18 K. Nabiałek, *Ustrój i organizacja miasta*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 218–219; APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 22, 26v–27, 104v, 110–110v, 130v, 191v, 196 (najpóźniejsze datowane wpisy ręki Klemensa Stracha).

19 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 3, 14, 32v, 54, 63v–64, 68v, 70–70v, 140–140v, 142.

20 W obłacie dokumentu starosty będzinińskiego z 1597 r. jest wzmianka o zapisie ogrodu przez niejakiego Jarosza Marcinowi Szwancarowi (Szwancar) w 1519 r. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 114. W 1527 r. *Martinus dictus Swancarz proconsul* wraz z rajcami wystawił dokument. AKMKr., AOff 43, k. 408–408v.

w tym samym roku sprzedali mu pół łanu roli na gruncie będzińskim, który wcześniej kupili od Sebastiana Grodeckiego, drugiego męża jego matki. Z ojczymem Jakub miał zresztą dość długi spór o dobra ojczyste, a ściślej – o dom i zagrodę zwaną Szwancarowską. Ich konflikt w 1583 r. rozstrzygnął starosta Prosper Provana, uznając, że Jakub ma prawo wykupić te dobra od Grodeckiego. W tym samym 1583 r. mieszcza będzińska Regina Ruska, która zniesławiła Jakuba, Annę i ich matkę Zofię, odwołała przed sądem swoje słowa. Jakub zmarł przed 7 kwietnia 1617 r.²¹

Wawrzyniec Warmuż (Warmusz) – ławnik będziński w latach 1578–1595. Pochodził z położonej w księstwie siewierskim wsi Twardowice. Jego rodzicami byli małżonkowie Tobiasz z Twardowic i Helena. Był bednarzem. Z pewnością do Będzina przeprowadził się kilka lat przed 1578 r., w tym bowiem roku po raz pierwszy zasiadał w ławie sądowej tego miasta. W 1589 r. na posiedzeniu będzińskiego sądu ławniczego przedłożył dokument poświadczający jego prawe urodzenie, wystawiony przez jego dawnego pana Krzysztofa Twardowskiego, dziedzica Twardowic²². W 1596 r. Warmuż został jednym z dwu wityrków parafii będzińskiej. Jego syn Stanisław w 1601 r. przyjął kolejne święcenia kapłańskie, by następnie zostać wikarym w Jaworznie²³.

Urban Pierożek – rajca w latach 1579, 1589, 1606, 1608; w 1589 r. poświadczony jako burmistrz. W 1583 r. zakupił za 15 zł polskich zagrodę od Szczęsnego Otwinowskiego. Posiadał w mieście dom, który w 1586 r. sprzedał za 50 zł polskich Piotrowi Kuśnierzowi i jego żonie Annie. W 1591 r. kupił kwartę roli na terenie miejskim. Posiadał też zagrodę koło kościoła św. Tomasza. Jego żoną w 1603 r. była Dorota, córka rzeźnika będzińskiego Wańka. Dnia 18 listopada 1613 r. nadał jej prawo używania dóbr po swej śmierci. Urban Pierożek miał z pewnością syna Stanisława, poświadczonego w 1609 r. Być może również

21 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 3–3v, 4–4v, 5, 6v, 7, 9v, 14, 21, 54, 60–61v, 178.

22 List Krzysztofa Twardowskiego, oblatowany w księdze ławniczej 18 listopada 1589 r., adresowany do burmistrza i rady Będzina, opatrzony pieczęcią sekretną dziedzica, datowany w Twardowicach prawdopodobnie w 1571 r. (zapis ostatniej cyfry jest niewyraźny). APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 74v.

23 K. Nabiałek, *Mieszkańcy Będzina...*, s. 245–246; tenże, *Dzieje parafii w Będzinie w XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 289.

jego synami byli Wojciech Pierożek vel Pierożczyk, pełniący funkcję landwójta i ławnika Będzina, oraz Krzysztof, ławnik będziński²⁴.

Jan Haller – w 1579 r. burmistrz, a w latach 1581–1582, 1586, 1589 rajca będziński. Jego żoną była Anna, córka Stanisława Szwancara i Zofii. Poślubił ją po 18 listopada 1572 r. Zapewne ich synem był Wojciech Haller. Jan posiadał w mieście nieruchomości: plac ze stodołą (przy kościele św. Tomasza, który w 1586 r. zamienił na plac położony przy drodze na Małobądz), rolę i folwark na przedmieściu Będzina. Jan Haller zmarł przed 10 lipca 1612 r., a zapewne jeszcze wcześniej (jako żyjący występuje po raz ostatni w 1606 r.)²⁵.

Jan Łagiski (Łagiski) – jeden z ławników najdłużej zasiadających w będzińskim sądzie; poświadczony na tym urzędzie od 1576 r. do 1589 r. Po raz pierwszy objął urząd ławnika zapewne wcześniej, skoro w 1576 r. był „starszym przysiężnikiem”²⁶. Funkcję starszego ławnika, a więc pierwszego z ławników, zastępcy landwójta, pełnił zresztą wielokrotnie później, w ciągu wielu kadencji. Jego rodzice, Mateusz Łagiski i Anna, byli najpewniej przybyszami z Łagiszy, jak można wnioskować z nazwiska. Jego żoną została bliżej nieznana Katarzyna²⁷. Miał córkę Zofię, która wyszła za mąż za mieszczanina będzińskiego Melchiora Kisielea. W 1580 r. Jan Łagiski „z miłości swej ojcowskiej” zapisał córce i zięciowi sumę 25 zł na swym domu i innych dobrach²⁸. W 1585 r. Jan i jego żona zawarli umowę z małżonkami Mateuszem Bazgrem i Agnieszka, w wyniku której oba małżeństwa wymieniły się domami. Łagiscy przejęli za dopłatą 19 zł dom Bazgrów, położony koło ulicy prowadzącej do zamku²⁹. Niewątpliwie ten sam dom „pod zamkiem” w 1587 r. już sam Jan (najpewniej wtedy wdowiec) sprzedał szlachcicowi Marcinowi Raciborskiemu za 50 zł polskich³⁰. Po raz ostatni Jan Łagiski jest wzmiankowany w tym właśnie wpisie z sądu 30 kwietnia 1593 r. Nie wiadomo jednak, czy wówczas jeszcze żył, gdyż pełnomocnik dokonujący transakcji w jego imieniu

24 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 57, 68, 81, 134v–135, 170, 173v, 160v–161.

25 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 1v, 11v–12, 21, 38v–40v, 70–70v, 108–108v, 157v–158, 166–166v.

26 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 11v.

27 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 11r–2r, 62v–63.

28 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 29v.

29 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 62v–63.

30 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 92–92v.

powoływał się na plenipotencję jeszcze z 1587 r. Później Jan Łagiski już w źródłach nie występuje.

Jan Sarnowski – wieloletni ławnik, jeden z trzech, którzy są poświadczeni na tym urzędzie najdłużej – 18 lat (a zapewne więcej), od 1581 do 1600 r. Niezależnie od pełnienia urzędu miejskiego w 1593 r. był podstarościm, zastępcą starosty będzińskiego, a więc pełniącym zwierzchnią władzę wobec miasta³¹. Prawdopodobnie pochodził ze wsi Sarnów w księstwie siewierskim, położonej koło Będzina. Był szlachcicem, choć nie udało się ustalić, z której rodziny się wywodził³². Miał córkę Agnieszkę, zamieszkałą w Będzinie (żona mieszczanina Stanisława Zimnego), i syna Wojciecha Sarnowskiego (Sarneckiego), rzeźnika, który osiedlił się w Krakowie, gdzie w 1591 r. przyjął prawo miejskie³³. Sarnowski miał związki rodzinne z mieszczanami będzińskimi, ale trudno je odtworzyć. W 1592 r. występuje jako stryj Zuzanny, wdowy po mieszczaninie Janie Marszu, będącej siostrą Krzysztofa Skłotowskiego³⁴. Jan Sarnowski zmarł między 1600 a 1608 r.³⁵

Paweł Gniecich – ławnik w latach 1585–1595, 1597–1598, a w 1609 r. burmistrz. Po raz pierwszy był wzmiankowany w 1586 r., gdy kupił za 30 zł polskich od mieszczanina Jana Twardego folwark z zagrodą położony za bramą krakowską. Być może był on krewnym (może synem?) Bartłomieja Gnieciszwini, poświadczonego w mieście od 1576 r., który od 1581 r. zmienił przezwisko-nazwisko na Gniecich. W 1609 r., gdy Paweł jako urzędujący burmistrz rozstrzygał spór między mieszczanami i gdy nakazał aresztować Andrzeja Szczerbę, został przez tegoż mieszczanina znieważony. W roku następnym Szczerba na mocy wyroku sądu ławniczego, potwierdzonego przez starostę, musiał publicznie przeprosić

31 APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 93.

32 W herbarzach wzmiankowani są Sarnowscy h. Ślepowron, osiedli w województwie płockim. Brak podstaw, by uznać, że Jan Sarnowski używał tego herbu. S. Okolski, *Orbis Polonus...*, [t. 3], Cracoviae 1645, s. 126; *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 412.

33 APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 164–164v. *Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1573–1611*, wyd. A. Kiełbicka, Z. Wojas, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, Kraków 1994, nr 1252.

34 APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 86–86v.

35 W 1600 r. występuje w składzie sądu ławniczego, a 18 kwietnia 1608 r. poświadczony został jako nieżyjący. APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 123v, 147v.

Gniecicha i wszystkich innych mieszkańców, których wówczas obraził³⁶. W 1618 r. Paweł Gniecich sprzedał za 175 zł polskich pół łanu roli mieszczaninowi Jakubowi Wańczykowi. W 1619 r. sprzedał za 25 zł Stanisławowi Szczurkowi stodołę i chlew, położone na gruncie miejskim³⁷.

Wawrzyniec Sekala – landwójt Będzina w latach 1595–1603. Pochodził z pobliskiego Sarnowa. Był synem Macieja Sekali i Heleny. Prawdopodobnie około 1579 r. otrzymał prawo miejskie w Będzinie. Nie czynił mu w tym przeszkód jego dotychczasowy pan zwierzchni, dziedzic części Sarnowa, Józef Zagórski, który wydał dla niego 6 lipca 1579 r. dokument poświadczający prawowite urodzenie³⁸. Sekala z pewnością o wiele wcześniej wyprowadził się z Sarnowa i osiadł w Będzinie. Po raz pierwszy związki Sekali z miastem poświadczone zostały w czerwcu 1576 r., kiedy to kupił od Jadwigi, wdowy po Adamie szewcu, i od ich syna Wojciecha dom w mieście na Różanym Rynku. Już wówczas Sekala określony został jako mieszczanin będziński. W 1584 r. był żonaty z bliżej nieznaną Jadwigą. Powierzono mu urząd landwójta w Będzinie, mimo że wcześniej nie sprawował funkcji ławnika. Być może występujący później w źródłach mieszczanin Grzegorz Sekala był potomkiem Wawrzyńca³⁹.

Jakub Szczygieł vel Szczygiełek – w 1603 r. ławnik; w 1606 i 1622 r. rajca, a w 1618 r. poświadczony jako burmistrz Będzina. Zapewne urodził się w Będzinie. Był synem Bartłomieja Szczygła, mieszczanina będzińskiego. Miał braci Andrzeja i Jana Szczygiełków. W 1605 r. ojciec sprzedał Jakubowi za 50 zł polskich zagrodę pod Małobądzem. W tym samym roku Jakub Szczygieł kupił dom od Barbary Wieczorkowej, położony przy ul. Bytomskiej, który już po dokonaniu transakcji spalił się. Żoną Jakuba była Jadwiga, córka

36 „Z wielkim żalem iawnie w głośz przy szadzie gaynym, prziwisztikim urządzie y pospolstwie dla Pana Boga y mielosierdziaiego tak pana Pawła yako nawet wszitkych obrażonych przeprosił, tho zeznawając, że to wszitkoczno na on czas mówiel zlie a nieprawdziwie z gniewu mowiał, wszitko nazad bioracz w usta swoje”. APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 163–163v.

37 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 9, 69v–70, 163–163v, 187v–189.

38 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 103–104.

39 K. Nabiałek, *Mieszkańcy Będzina...*, s. 244.

Mikołaja Kapusty, która zmarła najpóźniej w 1619 r. Już jako wdowiec Jakub zakupił rolę na terenie Będzina⁴⁰.

Tomasz Cisek (Ciszek) – w latach 1601–1604 i 1612–1616 ławnik, a w 1618 i 1625 r. rajca będziński. Był synem Mikołaja Ciska (Ciszka) i prawdopodobnie jego żony Małgorzaty. Miał dwie siostry – Barbarę i Zofię. W 1582 r. po śmierci ojca Barbara, która była już mężatką, oświadczyła, że uzyskała zadośćuczynienie z tytułu dóbr ojczystych i macierzystych od matki i rodzeństwa. W tym czasie Tomasz – podobnie jak młodsza siostra – był zapewne jeszcze dzieckiem. Po ojcu odziedziczył rolę w mieście. W 1615 r. kupił od Jana Rogojskiego dom. Co najmniej od 1616 r. Tomasz Cisek (Ciszek) był żonaty z Ewą, córką Mikołaja Kapusty, z którą wspólnie wówczas kupił od Bartosza Sędzickiego dwie role. Tomasz jest poświadczony jeszcze w 1626 r. jako właściciel roli na gruncie miejskim⁴¹.

Wojciech Warchoł vel Warchołek – w latach 1605–1606, 1608–1610, 1612–1615 ławnik, w 1619, 1627, 1629, 1643 r. rajca, a w latach 1622–1625 landwójt będziński. Był synem Stanisława, mieszczanina będzińskiego, który około 1576 r. jest poświadczony jako właściciel roli na terenie miejskim. W 1606 r. Stanisław sprzedał za 26 zł synowi Wojciechowi Warchołkowi zagrodę z sadem, położoną na terenie miejskim koło ogrodu kościelnego. Żoną Wojciecha była bliżej nieznaną Agnieszka. Małżonkowie w 1606 r. sprzedali swój plac mieszczaninowi Grzegorzowi Sierkowi. Prawdopodobnie Stanisław Warchołek, w latach 1617–1618 będący landwójtem będzińskim, był bratem Wojciecha, a synem Stanisława Warchoła. W 1617 r. Stanisław Warchołek wraz z żoną Dorotą sprzedali swój dom w mieście za 150 zł polskich Grzegorzowi Dzieciółkowi⁴².

Jan Latos – ławnik w latach 1620–1622. Był przybyszem z sąsiedniego Małobądza. Osiedlił się w Będzinie prawdopodobnie w pierwszej dekadzie XVII w. W lutym 1608 r. otrzymał od swego pana Daniela Jarockiego, właściciela części Małobądza, zwolnienie z poddaństwa i zgodę na opuszczenie wsi. Rok później

40 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 141–141v, 190v–191, 192–193v, 196–196v.

41 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 20, 43v–44, 82v, 173–173v, 176–176v, 188–188v, 190v–191, 223v–224.

42 APKat., Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 11v–12, 91, 132, 141v–142r, 145–145v, 175v–176, 182v, 195v–196.

Jan Latos wraz z małżonką Dorotą zakupił za sumę 70 zł polskich od Jana Kapusty dom położony w rynku między domem Wańkowskim a placem bednarza Andrzeja Pluty. Jan Latos zmarł zapewne w 1622 r., a najpóźniej na początku następnego roku. Dorota, wdowa po nim, wyszła powtórnie za mąż za Jana Bazgierka⁴³.

Stanisław Rojek – ławnik w latach 1617–1620. Pochodził z pobliskiej wsi Zagórze. W Będzinie osiedlił się wraz z żoną Małgorzatą i dziećmi prawdopodobnie w 1612 r., choć starania o opuszczenie rodzinnej wsi zaczął wcześniej. W 1611 r. uzyskał od dziedzica części Zagórze Stanisława Dębnickiego z Mydlnik zwolnienie z poddaństwa dla siebie, żony i dzieci wraz z prawem opuszczenia wsi. W następnym roku małżonkowie Rojkowie zakupili w Będzinie plac po spalonym domu położony w rynku wraz z pozostałościami budynku oraz pół łanu roli, będącej wcześniej w posiadaniu Jakuba Dudka. Niebawem Rojkowie na zakupionym placu zbudowali dom i z pewnością w nim zamieszkali. Posiadali oni zresztą w mieście jeszcze inne nieruchomości. W 1614 r. Rojek odsprzedał za 80 zł polskich żonie i dzieciom Tomasza Pastuszki kwartę roli położoną na gruncie miejskim, a jeszcze tego samego dnia kupił za 30 zł od szlachcianki Katarzyny Winiarskiej ogród położony między folwarkiem Dudkowskim a ogrodem kościelnym. W 1613 r. Rojek był świadkiem przy sporządzaniu testamentu Tomasza Pastuszki. Być może synem Stanisława był Wojciech Rojek, ławnik będziński w latach 1628–1629⁴⁴.

Grzegorz Śliwa vel Śliwka – ławnik w latach 1615, 1617–1619, 1621 i 1622, rajca w 1623 r. i burmistrz w 1624 r. W 1610 r. spalił się jego dom w mieście, a opustoszały plac z „pogorzelskiem domu” sprzedał za 20 zł polskich Żydowi Jeleniowi synowi Łazarza. W 1614 r. zakupił za 31 i 1/2 złotych od Marcina Batki dom położony pod zamkiem. Śliwa miał też rolę na terenie miasta. W 1627 r. uzyskał potwierdzenie nabycia domu w mieście od potomków Szymona Chowanka⁴⁵.

Kasper Strulski – landwójt w latach 1625–1629 i w 1648 r., a w 1646 bądź 1647 r. jednocześnie pisarz i rajca będziński. Był szlachcicem osiadłym w mieście.

43 K. Nabałek, *Mieszkańcy Będzina...*, s. 246–247.

44 Tamże, s. 247.

45 Tamże, s. 236; APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 163, 171, 173v, 229.

Początkowo został pisarzem komory celnej (w 1622 r.). W 1623 r. posiadał łąkę nad Czarną Przemszą w miejscu zwanym Pod Bocianem. W 1628 r. wraz z żoną Agnieszką sprzedał za 110 zł polskich mieszczaninowi Szymonowi Pardeli pólłanie roli⁴⁶.

Stanisław Barwinek vel Barwinkowicz – przedstawiciele rodziny Barwinków poświadczeni są na różnych urzędach miejskich od XVI do XVIII w. Można przypuszczać, że w tej właśnie rodzinie niejako dziedziczony był urząd pisarza miejskiego w Będzinie. Znane są cztery różne osoby o tym nazwisku, wykonujące funkcję pisarza, choć nie ma dowodu na pokrewieństwo między nimi. Oprócz Stanisława pisarzami byli: Jan Barwinek w 1598 r.⁴⁷, niewątpliwie inny Jan Barwinek w 1663 r. i kolejny Jan Barwinkiewicz w 1779 r. O życiu prywatnym Stanisława Barwinka, najpewniej urodzonego w Będzinie, wiadomo niewiele, gdyż wszystkie wzmianki o nim dotyczą jego aktywności urzędowej w mieście. Pełnił w zasadzie wszystkie najważniejsze urzędy miejskie. Nie ma jedynie potwierdzenia jego zasiadania w sądzie w roli ławnika, ale było to niemal pewne. Co najmniej od 1672 r. był rajcą i to przez kilka kadencji. Poświadczony został jako urzędujący burmistrz w 1672, 1673 i 1679 r.⁴⁸, później jako landwójt – w 1683 i 1698 r.⁴⁹, a pomiędzy kadencjami na tym urzędzie w 1684 r. – jako pisarz miejski⁵⁰. Jego droga urzędowa nie była więc typowa. Najważniejszy urząd rajcy nie wieńczył jego aktywności, przeciwnie – poprzedził pełnienie zwierzchnictwa sądu i kierownictwa kancelarii. Wbrew pozorom powierzenie mu funkcji pisarza miejskiego po dłuższej aktywności urzędowej może dowodzić jego dużej biegłości w piśmie oraz świadczyć o jego praktycznym doświadczeniu w prawie miejskim. Przypadek Barwinka – podobnie jak wcześniej opisanego Klemensa Stracha – poniekąd dowodzi uświadomienia sobie w XVII w. przez społeczność Będzina ważnego znaczenia urzędu pisarza.

46 APKat, Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4, k. 215, 218.

47 AKMKr, AVCap. 47, s. 279.

48 ANKr, *Variae civitates et villae* – zbiór szczytków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1295–1296, 1287–1290.

49 AKMKr, AOff 164, s. 594.

50 Ekstrakt z księgi radzieckiej Będzina z pieczęcią miejską oraz podpisami burmistrza Jana Barwinkowicza i pisarza (*notarius Będzinensis*) Stanisława Barwinkowicza. ANKr, *Variae civitates et villae* – zbiór szczytków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248, s. 1305–1306.

Antoni Ciszek (Cisek) – burmistrz Będzina w 1754, 1768, 1782/1783, 1783/1784 i 1790/1791 r. oraz landwójt w latach 1784/1785–1785/1786. Z pewnością wywodził się z rodziny Cisków (Cisków), osiadłej w Będzinie co najmniej od XVI w. W drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII stulecia kilka osób o tym nazwisku pełniło urzędy miejskie: Szczęsny Cisek (ławnik w 1576 i 1580 r.), Tomasz Cisek (1601–1604, 1612–1616, rajca w 1618 i 1625 r.), Wojciech Cisek (ławnik w 1629 r. oraz w latach 1643–1645). Antoni Ciszek był szewcem, a w latach 1750–1752 cechmistrzem tego cechu. Z jego inicjatywy jako burmistrza uporządkowano dokumenty przechowywane w archiwum miejskim, a w 1754 r. sporządzono ich spis. Przyczyną uporządkowania akt był zapewne konflikt, jaki miasto toczyło z zastępcą starosty będzińskiego Franciszkiem Korczakowskim. Pakiet dokumentów stanowił zapewne materiał dowodowy przedkładany przed sądem. Inwentarz ten stał się zaczątkiem zespołu archiwalnego, grupującego różne dokumenty dotyczące spraw miejskich. Zbiór ten pozostał w posiadaniu Antoniego Ciszka, a przez jego syna Wincentego Ciszka w 1811 r. został oprawiony w formie księgi⁵¹.

Ignacy Styrkowski – jeden z pierwszych rodowitych będzinian (urodzony w Będzinie przed 2 lutego 1748 r. – zmarł 17 maja 1826 r.), którego biografię można dość dokładnie nakreślić. Pełnił najważniejsze urzędy miejskie – w latach 1775–1778 był burmistrzem będzińskim, a następnie w latach 1789–1794 został landwójtem. Był synem szlachcica Andrzeja Styrkowskiego, organisty będzińskiego, i jego drugiej żony Zuzanny. Ochrzczono go w kościele Świętej Trójcy 1 lutego 1748 r., a więc urodził się krótko przed tą datą, najpewniej w ostatnich dniach stycznia. Ojciec Ignacego przybył do Będzina około 1723 r., a może wcześniej, by objąć funkcję organisty w kościele parafialnym Świętej Trójcy. Sprowadził go najpewniej szwagier Wojciech Ciołkowicz, który był wówczas proboszczem parafii w Będzinie i Groźcu. Nie udało się ustalić, skąd Andrzej Styrkowski pochodził. Z pierwszą żoną Małgorzatą, siostrą Wojciecha Ciołkowicza, miał trzy córki: Małgorzatę, która umarła w dzieciństwie, oraz Magdalenę i Katarzynę. W 1733 r. Wojciech Ciołkowicz wyznaczył szwagra na egzekutora swego testamentu. Za życia Ciołkowicza Styrkowscy zapewne mieszkali w folwarku plebańskim. Po śmierci pierwszej żony Andrzej Styrkowski poślubił szlachciankę Zuzannę Lewandowską. W 1746 r. urodził im się syn Józef, a dwa lata później Ignacy. Prawdopodobnie po ślubie Andrzej Styrkowski

51 K. Nabiałek, *Mieszkańcy Będzina...*, s. 235–236; tenże, *Ustrój i organizacja miasta...*, s. 220.

przeprowadził się do domu w mieście. Zapewne w późniejszym czasie Styrcowski przenieśli się jednak do organistówki, pozostawiając swój dom do dyspozycji syna Ignacego. Ojciec Ignacego zmarł przed 1768 r., a jego druga żona Zuzanna, matka Ignacego, wyszła powtórnie za mąż za Kazimierza Błaszczewskiego, zarządcę wsi Dziewki w parafii Siewierz.

Ignacy Styrcowski prawdopodobnie odziedziczył po rodzicach dom w mieście. W 1768 r. ożenił się z panną Wiktorią Stodołkówną, zapewne córką któregoś z szweców (było kilka osób o nazwisku Stodołka), z którą miał trzech synów – pierwszy z nich, Andrzej, urodził się około 1776 r., dwaj kolejni to Walenty, zmarły w 1785 r. w wieku 3 lat, i Antoni, urodzony około 1790 r.⁵² Po śmierci pierwszej żony Wiktorii⁵³ Ignacy ożenił się w 1793 r. z wdową Franciszką Śmiałkowską z Marszów⁵⁴. Powodem zawarcia małżeństwa z pewnością była potrzeba opieki nad dziećmi, zwłaszcza młodszym synem. To drugie małżeństwo przetrwało ponad 30 lat, aż do śmierci Styrcowskiego. Od lat sześćdziesiątych co najmniej do 1787 r. Ignacy był organistą w parafii będzin-skiej. Można powiedzieć, że niejako odziedziczył tę funkcję po ojcu. Niezależnie od pracy w parafii angażował się także w życie publiczne swojego miasta. W 1775 r. został burmistrzem Będzina. W roku następnym uzyskał tę godność po raz kolejny. Podobnie w 1777 r., gdy podczas wyborów otrzymał najwyższą liczbę głosów. Pozostał na urzędzie burmistrza do 23 kwietnia 1778 r. Po kilkuletniej przerwie w wykonywaniu urzędów miejskich w 1789 r. został nominowany przez starostę Stanisława Mieroszewskiego na landwójta. Urząd ten pełnił w latach 1789–1793, być może z przerwą w okresie po 15 czerwca 1791 r. a przed 20 października 1792 r. Ignacy Styrcowski cieszył się dużym autorytetem zarówno wśród mieszczan, jak i u zwierzchnika miasta, starosty Stanisława Mieroszewskiego⁵⁵. Był sprawnym organizatorem życia publicznego i człowiekiem godnym zaufania, ale jako sędzia okazał się chyba zbyt łagodny. Można tak

52 W 1822 r. zmarła Franciszka Styrcowska, kilkutygodniowa córka Andrzeja i Agnieszki Styrcowskich, wnuczka Ignacego. Andrzej Styrcowski był komornikiem i mieszkał na Przedmieściu Krakowskim. Zmarł w wieku lat 50, jak podano w metryce 28 lutego 1826 r., kilka tygodni przed swoim ojcem. AACz, sygn. KM 85 (Metryka zgonów parafii Będzin z 1822 r.), k. 12v; sygn. KM 122 (Metryka zgonów parafii Będzin z lat 1826–1834), k. 5. Pogrzeb Walentego odbył się 15 maja 1585 r. (AACz, sygn. KM 17, s. 95).

53 Wiktoria Styrcowska zmarła 7 kwietnia 1792 r. AACz, sygn. KM 17, s. 142.

54 Ślub zawarty 12 czerwca 1793 r. pobłogosławił proboszcz będzin-ski Szczepan Rokossowski. AACz, sygn. KM 18, s. 136.

55 K. Nabiałek, *Mieszkańcy Będzina...*, s. 241–242.

wnioskować z opinii starosty Mieroszewskiego, wyrażonej w kwietniu 1793 r. przy zatwierdzaniu władz miasta: „naznaczam na moim miejscu landwójtem Ignacego Styrkowskiego, który całemu miastu i mnie znany, że wiele nie tylko wytrzymał, ale i [we] wszystkich interesach miejskich się mocno oponował, tylko dodaję, żeby był ostrzejszy jako będąc na moim miejscu grubiaństwa żadnego nie znosił, za które karał przykładowie”⁵⁶. Nawet w starszym wieku zachował aktywność w sprawach publicznych, bo w 1811 r. został poświadczony jako kasjer miasta⁵⁷. Ignacy Styrkowski dożył zresztą dość sędziwego, jak na tamtą epokę, wieku. Zmarł o godzinie czwartej rano 17 maja 1826 r., już po ukończeniu 78. roku życia. W metryce poświadczającej kres jego życia zaznaczono, że był to „organista w Bendzinu zamieszkały i tu urodzony”⁵⁸. Wypada dodać, że z tytułu swej działalności publicznej najpewniej nie uzyskał żadnych korzyści materialnych, skoro jego sąsiadem był rolnik będziński, a syn został komornikiem, czyli najemcą mieszkania (pokoju) w cudzym domu, na przedmieściu Będzina.

Józef Gęborski (*Gemborski*) – burmistrz Będzina, wybrany w 1790 r. przez ogół obywateli i jako kandydat miasta zatwierdzony przez starostę. Pełnił swą funkcję przez trzy kolejne lata (za każdym razem jako nominat mieszczan) do kwietnia 1793 r., kiedy to po mianowaniu tym razem przez starostę Mieroszewskiego (miasto zgłosiło innych kandydatów) wymówił się od kontynuowania tej służby, na co starosta się zgodził⁵⁹. Prawdopodobnie jest tożsamy z Józefem Gęborskim, cechmistrzem cechu szewców, który w latach 1807–1810, już w nowych warunkach politycznych, był burmistrzem Będzina⁶⁰.

Mikołaj Bronicki – mianowany na urząd burmistrza Będzina w 1810 r. dekretem księcia Fryderyka Augusta. Urodził się w Dąbrowicy (parafia Obichów)

56 BŚ, sygn. R 878 III, k. 104v.

57 M. Nita, *Królewskie Wolne Miasto Będzin w Księstwie Warszawskim (1807–1815)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. A. Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 57.

58 Pozostawił po sobie wdowę Franciszkę, która była jego drugą żoną. AACz, sygn. KM 122 (Metryka zgonów parafii Będzin z lat 1826–1834), k. 8.

59 W spisie burmistrzów znalazła się błędna informacja, że Józef Gęborski był burmistrzem również w kadencji 1795/1796 (K. Nabiałek, *Aneksy*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 2, s. 340), podczas gdy mieszczanie wybrali wtedy Kazimierza Gęborskiego (zob. BŚ, sygn. R 878 III, k. 105–105v). Brak informacji, czy Józef i Kazimierz byli ze sobą spokrewnieni.

60 M. Nita, *Królewskie Wolne Miasto Będzin...*, s. 47, 54.

w województwie krakowskim. Był żonaty, miał pięcioro dzieci. Ukończył cztery klasy szkoły przy uniwersytecie w Krakowie. W latach 1791–1796 pracował w cyrkule sandomierskim jako justycjariusz i plenipotent. W 1807 r. został urzędnikiem w Izbie Wykonawczej lełowsko-siewierskiej, a w 1808 r. podjął pracę w podprefekturze powiatu pileckiego jako patron sądu porządkowego. Funkcję burmistrza pełnił długo, niezależnie od zmian politycznych, aż do 1822 r.⁶¹.

Antoni Trzcíński – burmistrz Będzina, powołany 28 września 1822 r., pełniący tę funkcję do 1835 r., kiedy objął urząd burmistrza w Sławkowie. W latach 1808–1810 odbywał służbę wojskową w 16. Pułku Piechoty. W 1810 r. został pisarzem przysięgłym, a później ławnikiem i sekretarzem w Chęcinach⁶².

Jan Roszkowski – burmistrz Będzina, powołany 1 kwietnia 1835 r. Urodził się zapewne jeszcze u schyłku XVIII w. Był synem Piotra. Ukończył cztery klasy szkoły pijarów. W latach 1815–1825 odbył służbę wojskową, a później kontynuował służbę w Batalionie Weteranów Czynnych Korpusu. Brał udział w powstaniu listopadowym, a po jego upadku w 1831 r. wstąpił do wojska rosyjskiego. W październiku 1832 r. został zwolniony ze służby wojskowej w stopniu wachmistrza. Był żonaty i miał trójkę dzieci. Urząd burmistrza Będzina pełnił nieprzerwanie przez ponad 26 lat, aż do 31 maja 1861 r., kiedy to przeszedł na emeryturę. Cieszył się zaufaniem władz rosyjskich. W okresie piastowania przez niego urzędu burmistrza miasto przeżywało okres rozwoju gospodarczego⁶³.

Walenty Czarnowski – mianowany burmistrzem Będzina 13 czerwca 1861 r. Wcześniej był burmistrzem Solca nad Wisłą. Jego służba w Będzinie przypadła w okresie powstania styczniowego⁶⁴.

Teofil Hamulecki – burmistrz Będzina, powołany 1 grudnia 1864 r. Ukończył siedem klas szkoły Łowickiego Instytutu Nauczycieli Szkół Elementarnych. Od 1837 r. był nauczycielem w Siewierzu, a od 1846 r. został kancelistą w tym

61 Tamże, s. 54–55; tenże, *Miasto Narodowe (1815–1831)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 69.

62 M. Nita, *Miasto Narodowe...*, s. 69; tenże, *Miasto Rządowe (1832–1866)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 95.

63 Tenże, *Miasto Rządowe...*, s. 95.

64 Tamże, s. 95.

mieście. W 1848 r. mianowano go burmistrzem Sławkowa. Później pełnił urząd burmistrza Nowej Słupi (w 1850 r.) i Siewierza (w 1854 r.). Był żonaty; miał trzy córki i dwóch synów⁶⁵.

Michał Dunin – kasjer miasta Będzin od 23 listopada 1854 r. Był szlachcicem. Ukończył 3 klasy w szkołach pijarskich. W 1823 r. odbył aplikację w biurze Komisarza Obwodu, a w następnym roku został pisarzem radomskich więzień poprawczych. W 1827 r. objął stanowisko burmistrza Waśniowa, gdzie jednocześnie pełnił funkcję sekretarza. W 1831 r. został rewizorem policji w Sandomierzu, gdzie osiadł (miał tam dom). Czasowo pełnił również obowiązki burmistrza w Osieku i Połańcu oraz kasjera Opoczna. Był żonaty, miał dwójkę dzieci⁶⁶.

Jan (Iwan) Godziewicz – burmistrz Będzina, powołany 13 grudnia 1886 r. przez gubernatora piotrkowskiego. Zapewne był Rosjaninem. Ukończył szkołę powiatową w Połtawie. Od 1885 r. został urzędnikiem w Połtawskiej Izbie Obywatelskiej. Od kwietnia 1863 r. pełnił czynną służbę wojskową w drugim pułku kozackim. Od 1865 r. był pomocnikiem naczelnika policji w powiecie ostrogskim, a w 1867 r. awansował na stanowisko tamtejszego naczelnika policji. W latach 1871–1872 był urzędnikiem w kancelarii gubernatora połtawskiego, a w latach 1872–1880 – komornikiem sądowym w kowieńskim sądzie kryminalnym i obywatelskim. Był też przez krótki czas urzędnikiem w kowieńskiej Izbie Skarbowej oraz pomocnikiem kasjera w Banku Państwowym (oddział połocki). Urząd burmistrza Będzina sprawował do 1888 r.⁶⁷

Bruno Włodarski – burmistrz Będzina, mianowany 11 października 1890 r. Był Polakiem. Urodził się w 1837 r. Służbę urzędniczą rozpoczął w magistracie miasta Brzeziny w 1855 r. W 1858 r. awansował na stanowisko kancelisty, a później został kasjerem miasta Tuszyn, skąd przeszedł od stycznia 1867 r. na stanowisko urzędnicze w urzędzie powiatowym w Częstochowie, gdzie służył do 1890 r. Był żonaty. Miał dwie córki. Funkcję burmistrza Będzina pełnił do przejścia na emeryturę 15 września 1895 r.⁶⁸

65 Tamże, s. 95–96.

66 Tamże, s. 96–97.

67 Tenże, *Miasto powiatowe w Królestwie Polskim (1867–1914)*, w: *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 140–141.

68 Tamże, s. 141.

Konstanty Biersieniew – burmistrz Będzina, mianowany w październiku 1895 r. Urodził się w 1842 r. Był Rosjaninem, szlachcicem, pochodzącym z Wileńszczyzny. Po ukończeniu szkoły w Suwałkach odbył dalsze kształcenie w Aleksandrowskim Korpusie Kadetów w Petersburgu. W okresie od sierpnia 1863 r. do maja 1864 r. służył w 7. Pułku Grenadierów Warszawskiego Okręgu Wojennego i brał czynny udział w tłumieniu powstania styczniowego. W 1866 r. został przeniesiony do wojsk pogranicznych. W 1868 r. awansował na stopień porucznika. Zanim uzyskał nominację na urząd burmistrza Będzina, pełnił służbę wojskową w różnych jednostkach: w Kutnie, Częstochowie, Kielcach oraz Taszkencie, Piotrkowie i Modlinie. W wojsku głównie powierzano mu kontrolę magazynów zaopatrzeniowych. W 1881 r. awansował na stopień kapitana wojennego, a w 1885 r. – asesora kolegiального. W marcu 1895 r. został zwolniony ze służby wojskowej. Pół roku później gubernator piotrkowski mianował go burmistrzem Będzina. Był żonaty. Miał sześcioro dzieci. W Będzinie pełnił służbę krótko, do stycznia 1897 r., kiedy ustąpił ze względu na stan zdrowia⁶⁹.

Józef Samin – burmistrz Będzina, powołany już w randze radcy dworu w styczniu 1897 r. Był Polakiem. Urodził się w 1852 r. Ukończył pełny kurs w ogólnej warszawskiej szkole powiatowej, a następnie w 1871 r. rozpoczął służbę jako aplikant w Rządzie Gubernialnym Warszawskim, w którym pracował na różnych stanowiskach. W 1884 r. został mianowany sekretarzem kolegialnym, później kolejno – radcą kolegialnym, a w 1889 r. asesorem kolegialnym. W 1890 r. wyznaczono go na pomocnika naczelnika powiatu nowomińskiego, a następnie został pomocnikiem naczelnika powiatu gostynińskiego. W 1895 r. objął stanowisko sekretarza w Warszawskim Rządzie Gubernialnym, a rok później uzyskał awans na radcę dworu. Funkcję burmistrza Będzina pełnił krótko – do 1898 r.⁷⁰.

Bartłomiej (Worołamej) Martyniuk – burmistrz Będzina, powołany na urząd w grudniu 1898 r. Urodził się w 1841 r. Był zapewne Rosjaninem, posiadającym nieruchomości w Terespolu. Służbę rozpoczął w policji w Międzyrzeczu, po czym został aplikantem w tamtejszym urzędzie miejskim, a od 1864 r. kancelistą. W 1866 r. objął urząd burmistrza Winnicy, skąd wkrótce został przeniesiony do Horodyszczy, gdzie najpierw od 1867 r. pełnił obowiązki burmistrza

69 Tamże, s. 141–142.

70 Tamże, s. 142–143.

i kasjera, a w 1869 r. został formalnie mianowany na te urzędy. Jednak jeszcze w tym samym roku przeniesiono go na urząd burmistrza Radzyna. W 1871 r. został burmistrzem Terespola, gdzie urzędował przez kilkanaście kolejnych lat. Z Terespola przeniósł się bezpośrednio do Będzina. Można przyjąć, że był dobrze przygotowany do pełnienia funkcji burmistrzowskiej, bo wykonywał ją przez większość czynnej służby (przez ponad 30 lat) w kilku miastach Królestwa. Można uznać go za zawodowego burmistrza. W Będzinie pozostał do marca 1900 r., a następnie uzyskał nominację na burmistrza Tomaszowa, którą to funkcję pełnił co najmniej do 1903 r. W 1900 r., już po objęciu funkcji burmistrza Tomaszowa, car Mikołaj II odznaczył go orderem św. Włodzimierza IV stopnia za 35-letnią służbę państwową. Był żonaty. Miał dwójkę dzieci⁷¹.

Edward Aleksander Rypp (Ripp) – ostatni burmistrz Będzina pod zwierzchnictwem rosyjskim oraz pierwszy prezydent tego miasta w odrodzonej Polsce. Urodził się 23 lutego 1863 r. w Łodzi. Po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego w Warszawie pełnił różne funkcje w administracji państwowej. Przed nominacją na burmistrza Będzina był zatrudniony w zarządzie powiatu będzińskiego, w którym zajmował się sprawami pogranicznymi. Burmistrzem Będzina został 1 stycznia 1906 r. Pełnił ten urząd do początków I wojny światowej. Po przejściu miasta pod okupację niemiecką i wyznaczeniu przez władze niemieckie magistratu w 1915 r. uzyskał funkcję zastępcy burmistrza (II burmistrza). Po utworzeniu Królestwa Polskiego od 1917 r. objął urząd głównego burmistrza i piastował go do końca wojny, a także po utworzeniu wolnej Polski. Polityk ten sympatyzował z Narodową Demokracją. W trakcie tworzenia się władz samorządowych został prezydentem miasta. Pełnił tę funkcję do 1 kwietnia 1925 r., kiedy to przeszedł na emeryturę (został zmuszony do podjęcia tej decyzji). W późniejszym czasie prowadził działalność w różnych organizacjach społecznych⁷².

Artur Michael (fot. 14.) – działacz prawicowy związany z Narodową Demokracją. Z wykształcenia był inżynierem. W okresie od 2 lipca 1923 r. do 2 maja 1925 r. był prezydentem Sosnowca. W 1925 r., po rozwiązaniu rady miejskiej

---

71 Tamże, s. 143.

72 Tamże, s. 143-144; R. Kaczmarek, *Będzin podczas I wojny światowej (1914-1918)*, w: *Będzin 1358-2008...*, t. 3, s. 349-350, 356; L. Krzyżanowski, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne. Aktywność społeczna (1918-1939)*, w: *Będzin 1358-2008...*, t. 3, s. 395, 402.

Będzina, został wyznaczony przez władze powiatowe na komisarza miasta. Po wyborach rada wybrała go w październiku 1925 r. na prezydenta Będzina. Funkcję tę pełnił przez całą kadencję – do 1928 r. Po wyborach nowa rada ponownie wybrała go w styczniu 1929 r. na prezydenta Będzina. Pozostał na tym urzędzie do 31 października 1930 r., kiedy został odwołany przez władze sanacyjne⁷³.

Bronisław Rzeczkowski – po odwołaniu w październiku 1930 r. dotychczasowej rady i magistratu, 21 lutego 1931 r. powołany na kierownika tymczasowego zarządu Będzina. Zanim objął funkcję w Będzinie był urzędnikiem Izby Przemysłowo-Handlowej w Sosnowcu. Związany był z Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem (BBWR), z którego listy w 1928 r. kandydował do rady Sosnowca. Funkcję kierownika (prezydenta) komisarycznego zarządu miasta pełnił do wyborów w maju 1934 r.⁷⁴.

Antoni Izydorczyk (fot. 15.) – burmistrz Będzina, wybrany przez nową radę miejską 18 marca 1935 r. Wcześniej był wicestarostą będzińskim. Zgodnie z nowym prawem jego kadencja miała trwać 10 lat, ale w rzeczywistości trwała do wybuchu II wojny światowej⁷⁵.

---

73 L. Krzyżanowski, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne...*, s. 404, 407–410.

74 Tamże, s. 411.

75 Tamże, s. 414–415.

Bibliografia

Źródła

Rękopisy

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, sygn. KM 14, KM 15, KM 16, KM 17, KM 18, KM 85, KM 122.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Metryka Koronna. Księgi Wpisów, sygn. 21, 22, 46, 47.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie:

Akta oficjalatu i wikariatu generalnego krakowskiego, sygn. AOff 2, AOff 43, AOff 44, AOff 138, AOff 157, AOff 164.

Akta czynności biskupich, sygn. AEp 9.

Akta wizytacji kapitulnych, sygn. AVCap. 47.

Archiwum Narodowe w Krakowie:

Księgi ziemskie krakowskie, sygn. 29/1/0/1.1/12.

Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku krakowskim, sygn. 29/10/0/2.1/8, 29/10/0/2.1/10.

Castrensia Cracoviensia Relationes, sygn. 29/5/0/2/1053, 29/5/0/2/658.

Variae civitates et villae – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/0/-/248.

Archiwum Państwowe w Katowicach:

Akta miasta Będzina, sygn. 12/773/0/2/4 (Księga wójtowsko-ławnicza Będzina z lat 1572–1645).

Biblioteka Śląska w Katowicach, rękopis, sygn. R 878 III (Księga miejska miasta Będzina, wpisy z lat 1728–1802 wraz z załączonymi dokumentami od XVII w.).

Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Książąt Czartoryskich, sygn. MN 550/Będzin.

Muzeum Zagłębia w Będzinie, sygn. MB 166/H, MB 188/H, MB 288/H, MB 322/H, 2025 F.

Źródła drukowane

- Groicki Bartłomiej, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej*, wstęp i objaśnienia Karol Koranyi, tłum. tekstów łac. Jakub Sawicki, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1953.
- Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584*, wyd. Kazimierz Józef Turowski, Nakładem Wydawnictwa Biblioteki Polskiej, Kraków 1851.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 3: 1333–1386, wyd. Franciszek Piekosiński, Nakładem Akademii Umiejętności Krakowskiej, Kraków 1887.
- Kronika Jana z Czarnkowa*, tłum. Józef Żerbiłło, oprac. tekstu przyp. Marek Daniel Kowalski, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 1996.
- Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1573–1611*, wyd. Aniela Kielbicka, Zbigniew Wojas, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, Kraków 1994.
- Lustracja województwa krakowskiego 1564*, wyd. Jan Małecki, cz. 1, Polska Akademia Nauk. Instytut Historii, Kraków 1962.
- Lustracja województwa krakowskiego 1659–1664*, wyd. Alicja Falniowska-Gradowska, Franciszek Leśniak, cz. 1, Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, Warszawa 2005.
- Najstarsza księga sądu najwyższego prawa niemieckiego w zamku krakowskim*, wyd. Abdon Kłodziński, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1936 („Archiwum Komisji Prawniczej”, t. 10).
- Okolski Szymon, *Orbis Polonus*, [t. 1–3], In Officina Typographica Francisci Caesarii, Cracoviae 1641–1645.
- Volumina legum*, t. 9, Kraków 1889.
- Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1: *Dokumenty z lat 1257–1420*, wyd. S. Kuraś, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa 1962.

Opracowania

- Antoniewicz Marcei, *Narodziny miasta*, w: *Dzieje miasta i klasztoru Jasnogórskiego*, t. 1: *Okres staropolski*, red. Feliks Kiryk, Urząd Miasta, Częstochowa 2002, s. 121–140.

- Archiwum Akt Dawnych Miasta Lwowa. A. Oddział Staropolski, [t.] 3: *Księgi i akta administracyjno-sądowe*, oprac. Karol Badecki, Nakładem Gminy Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa, Lwów 1935.
- Barański Marek, *W okresie transformacji i w Trzeciej Rzeczypospolitej (1989–2007)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 729–802.
- Bartoszewicz Agnieszka, *Czas w małych miastach. Studium z dziejów kultury umysłowej późnośredniowiecznej Polski*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Warszawa–Pułtusk 2003.
- Bartoszewicz Agnieszka, *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.
- Bartoszewicz Agnieszka, *Ratusz w małych miastach polskich w XV–XVI wieku*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2014 (74), s. 161–172.
- Barwicka-Makula Aleksandra, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587–1592*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2019.
- Berdecka Anna, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982.
- Błaszczyk Włodzimierz, *Będzin przez wieki. Dzieje miasta i jego rozwoju urbanistyczno-przestrzennego od średniowiecza do połowy XX w. na podłożu osadnictwa w starożytności i wczesnym średniowieczu*, PTTK, Poznań 1982.
- Brodziński Sławomir, *Lewica w samorządzie Będzina w III RP*, Sławomir Brodziński, Będzin 2016.
- Brodziński Sławomir, *Towarzystwo Przyjaciół Będzina w będzinśkim samorządzie w III RP*, Sławomir Brodziński, Będzin 2017.
- Brodziński Sławomir, *Władze samorządowe miasta Będzina 1990–2008. Składy osobowe Rady Miejskiej i Komisji, zarządy miasta i prezydenci*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 803–814.
- Bukowski Waldemar, *Burgrabstwo krakowskie do połowy XVI wieku*, w: *Urzędy dworu monarszego Rzeczypospolitej i państw ościennych*, red. Antoni Gąsiorowski, Ryszard Skowron, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 1996.
- Bukowski Waldemar, *Łagisza*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków 1994–2003, s. 806–807.

- Burdzy Dominika, *Wstęp*, w: Burdzy Dominika, *Urzednicy miejscy Sandomierza w XVI–XVIII wieku. Spisy*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Warszawa 2019, s. 7–14.
- Czwojdrak Bożena, *Pogranicze małopolsko-górnośląskie w średniowieczu*, w: *Będzin 1358–2008. T. 2: Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 103–122.
- Długokęcki Wiesław, Girszowt Aleksandra, *Urzednicy miejscy Malborka do roku 1772. Spisy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk–Sopot 2021 („Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego”, t. VIII: *Prusy Królewskie*, z. 5: *Malbork*).
- Duda Marian, *Patriarcha będziński. Ks. Wincenty Mieczysław Zawadzki 1894–1975*, Będzin 2016.
- Gadocha Marcin, *Urzednicy miejscy Biecha do roku 1772*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Białystok 2020 („Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego”, t. III: *Małopolska*, z. 6: *Biecz*).
- Gawlas Sławomir, *Polska Kazimierza Wielkiego a inne monarchie Europy Środkowej – możliwości i granice modernizacji władzy*, w: *Modernizacja struktur władzy w warunkach opóźnienia. Europa Środkowo-Wschodnia na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych*, red. Marian Dygo, Sławomir Gawlas, Hieronim Grala, Wydawnictwo DiG, Warszawa 1999, s. 5–33.
- Gawlas Sławomir, *Uwagi o polityce miejskiej Kazimierza Wielkiego*, w: *Aetas media aetas moderna*, red. Halina Manikowska, Agnieszka Bartoszewicz, Wojciech Fałkowski, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000, s. 25–41.
- Grin-Piszczek Ewa, *Elita władzy miasta Przemyśla od XIV do początku XVII wieku*, Archiwum Państwowe w Przemyślu, Przemyśl 2019.
- Grulkowski Marcin, *Najstarsze księgi miejskie Głównego Miasta Gdańska z XIV i początku XV wieku. Studium kodykologiczne*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2015.
- Janeczek Andrzej, *Wstęp*, w: *Album civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388–1783*, t. 1, wyd. Andrzej Janeczek, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań–Warszawa 2005, s. VII–LVI.
- Kaczmarek Ryszard, *Będzin podczas II wojny światowej (1939–1945)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 511–533.
- Kaczmarek Ryszard, *Będzin podczas I wojny światowej (1914–1918)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 345–363.

- Karpiński Andrzej, współp. Emil Kalinowski, Elżbieta Nowosielska, *Pożary w miastach Rzeczypospolitej w XV–XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Katalog*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020.
- Kiryk Feliks, *Polityka miejska Kazimierza Wielkiego w Małopolsce*, w: *Problemy dziejów i konserwacji miast zabytkowych. Materiały II Sympozjum Miast Kazimierzowskich w Radomiu i Kazimierzu Dolnym 23–24 września 1988 roku*, red. Ryszard Szczygieł, Radomskie Towarzystwo Naukowe, Towarzystwo Przyjaciół Kazimierza Dolnego, Radom–Kazimierz Dolny 1990, s. 11–22.
- Kowalska Alina, *Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Tarnowskich Gór*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970.
- Kowalska Alina, *Uwagi o języku księgi wójtowskiej Będzina z lat 1572–1645*, „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach. Sekcja Językoznawstwa” 1966 (3), s. 25–48.
- Krajniewski Jarosław, *Szwedzi w Będzinie. W 350. rocznicę najazdu szwedzkiego*, Sławomir Brodziński, Będzin 2005.
- Krajniewski Jarosław, *Żydzi w Będzinie do końca XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 323–337.
- Krasnowolski Bogusław, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XIII i XIV wieku*. Kraków 2004.
- Krzyżanowski Lech, *Życie polityczne, gospodarcze i kulturalne. Aktywność społeczna (1918–1939)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 365–422.
- Kurtyka Janusz, *Odrodzone Królestwo. Monarchia Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego w świetle nowszych badań*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2001.
- Kurtyka Janusz, *Książ Wielki*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków 2003, s. 291–313.
- Laberschek Jacek, *Czy istniał w średniowieczu system obronny na Jurze? Uwagi na marginesie książki Marcelego Antoniewicza „Zamki na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Geneza, funkcje i konteksty, Kielce 1998”*, „Teki Krakowskie” 2000 (12), s. 167–179.
- Laberschek Jacek, *Koziegłowy*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków 2003, s. 78–80.

- Laberschek Jacek, *Koziegłówki*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 2003, s. 91–92.
- Laberschek Jacek, *Małobądz*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 4, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 2006–2014, s. 58–59.
- Laberschek Jacek, *Nowe spojrzenie na początki Częstochowy*, w: Laberschek Jacek, *Częstochowa i jej okolice w średniowieczu*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2006, s. 13–25.
- Laberschek Jacek, *Rozwój sieci parafialnej w dekanacie lelowskim do 1500 r.*, w: *Księga jubileuszu stulecia Diecezji Kieleckiej (1883–1983)*, Kuria Diecezjalna, Kielce 1986, s. 231–246.
- Leśniak Franciszek, *Stosunki ustrojowe*, w: *Sanok. Dzieje miasta*, red. Feliks Kiryk, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, Kraków 1995, s. 111–152.
- Leszczyńska-Skrętowa Zofia, *Częstochowa*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1980, s. 466–468.
- Leszczyńska-Skrętowa Zofia, *Częstochowa Stara*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1980, s. 470–471.
- Lisowicz Dorota, *Małe miasta przy granicy śląsko-małopolskiej w XIV w. Geneza – funkcje – warunki rozwoju*, w: *Bunt wójta Alberta. Kraków i Opole we wzajemnych związkach w XIV wieku*, red. Jerzy Rajman, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2013, s. 142–153.
- Lisowicz-Żurek Dorota, *Kancelaria małego miasta – organizacja, funkcje, znaczenie na przykładzie Chrzanowa w XV–XVI wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2015 (7[11]), s. 228–241.
- Maisel Witold, *Sądownictwo miasta Poznania do końca XVI wieku*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Poznań 1961.
- Mikołajczyk Marian, *Proces kryminalny w miastach Małopolski XVI–XVIII wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.
- Mikuła Maciej, *Prawodawstwo króla i sejmu dla małopolskich miast królewskich (1386–1572)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
- Miodunka Piotr, *Wojnicz w drugiej połowie XVII wieku i w wieku XVIII*, w: Krawczuk Wojciech, Miodunka Piotr, Nabiałek Karol, *Dzieje Wojnicza od XVI*

- do XVIII wieku, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Wojnickiej, Wojnicz 2009, s. 301–303.
- Miodunka Piotr, *Miasto Pilzno od początku XVII do około 1785 r.*, w: *Pilzno – monografia miasta do 1945 r.*, red. Bogdan Stanaszek, Towarzystwo Przyjaciół Pilzna i Ziemi Pilzneńskiej, Pilzno 2018, s. 93–227.
- Miroszewski Kazimierz, *Będzin w powojennej Polsce. Życie społeczno-polityczne (1945–1989)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 559–621.
- Nabiałek Karol, *Aneksy: 1. Spis burmistrzów miasta Będzina XVI–XVIII w.*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 339–340.
- Nabiałek Karol, *Aneksy: 2. Spis rajców miasta Będzina XVI–XVIII w.*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 341–343.
- Nabiałek Karol, *Aneksy: 3. Spis wójtów sądowych (landwójtów) miasta Będzina XVI–XVIII w.*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 343–345.
- Nabiałek Karol, *Aneksy: 4. Spis ławników miasta Będzina XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 345–349.
- Nabiałek Karol, *Aneksy: 5. Spis pisarzy miejskich Będzina XVI–XVIII w.*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 349.
- Nabiałek Karol, *Dzieje gospodarcze Będzina*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 257–269.
- Nabiałek Karol, *Dzieje okolic Będzina w XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 163–185.
- Nabiałek Karol, *Dzieje parafii w Będzinie w XVI–XVIII wieku*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 271–300.
- Nabiałek Karol, *Mieszkańcy Będzina*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 223–256.

- Nabiałek Karol, *Nowe spojrzenie na początki Będzina. Przyczynek do polityki miejskiej Kazimierza Wielkiego*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2016 (8[12]), s. 196–215.
- Nabiałek Karol, *Starostwo olsztyńskie od XIV do połowy XVII wieku*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2012.
- Nabiałek Karol, *Średniowieczne dzieje miasta Mrzyglód. Przyczynek do kolonizacji północnej Małopolski w późnym średniowieczu*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2015 (7[11]), s. 190–195.
- Nabiałek Karol, *Topografia Będzina*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 187–196.
- Nabiałek Karol, *Ustrój i organizacja miasta*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 197–221.
- Namysło Aleksandra, *Żydzi w okresie okupacji hitlerowskiej*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 535–555.
- Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, t. 1: *A–B*, red. Kazimierz Rymut, Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków 1996.
- Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, t. 6: *L–Ma*, red. Kazimierz Rymut, Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków 2005.
- Nita Marek, *Królewskie Wolne Miasto Będzin w Księstwie Warszawskim (1807–1815)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 46–61.
- Nita Marek, *Miasto Narodowe (1815–1831)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 63–85.
- Nita Marek, *Miasto powiatowe w Królestwie Polskim (1867–1914)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 127–209.
- Nita Marek, *Miasto Rządowe (1832–1866)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 87–126.
- Nita Marek, *Pod zarządem pruskim (1795–1806)*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 31–43.
- Noga Zdzisław, *Urzednicy miejscy Krakowa*, cz. 2: *1500–1794*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008.

- Opas Tomasz, *Zmiany w dziedzinie prawno-ustrojowej*, w: *Dzieje miasta Nowego Sącza*, t. 1, red. Feliks Kiryk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 1992, s. 615–624.
- Ptaśnik Jan, *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, wyd. 2, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1949.
- Rajman Jerzy, *Czeladź do końca XVI wieku*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, red. Jan Drabina, Muzeum Saturn w Czeladzi, Czeladź 2012, s. 75–200.
- Rajman Jerzy, *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1998.
- Rogaczewska Aleksandra, *Archeologia pogranicza małopolsko-górnośląskiego w rejonie Będzina*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 21–99.
- Rospond Stanisław, *Analiza pisowni i języka*, w: *Protokolarz miasta Woźnik*, oprac. Ludwik Musioł, Stanisław Rospond, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1972, s. 16–49.
- Rymut Kazimierz, *Nazwy wsi i miast dawnego księstwa siewierskiego*, w: *Siewierz, Czeladź, Koziegłowy. Studia i materiały z dziejów Siewierza i księstwa siewierskiego*, red. Feliks Kiryk, Muzeum Śląskie, Katowice 1994, s. 47–71.
- Sikora Franciszek, *Będzin*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków 1980–1986, s. 55–58.
- Sikora Franciszek, *Grodziec*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków 1989–1993, s. 59–60.
- Sikora Franciszek, *Początki starostwa nowomiejskiego korczyńskiego*, „Społeczeństwo Polski Średniowiecznej”, 6 (1996), s. 181–195.
- Sikora Franciszek, *Starostwo szydłowskie z jurysdykcją grodzką w l. 1394–1438*, „Archeologia Historica Polona” 2005 (15/2): *Przeszłość z perspektywy źródeł materialnych i pisanych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2005, s. 139–152.
- Skierska Izabela, *Sabbatha sanctifices. Dzień święty w średniowiecznej Polsce*, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2008.
- Skrzypek Miłosz, *Życie kulturalne Będzina w latach 1945–1989/1990–2007*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. Anna Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 707–728.

- Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. 1, z. 3, red. Marian Plezia, Polska Akademia Nauk, Warszawa 1955.
- Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 26, red. Maria Renata Mayenowa, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1998.
- Słownik staropolski*, red. Stanisław Urbańczyk, t. 4, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963.
- Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 1–6, red. Witold Taszycki, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1965–1983.
- Sperka Jerzy, *Dzieje Będzina w XIV–XV w.*, w: *Będzin 1358–2008*, t. 2: *Od pradziejów do rozbiorów*, red. Jerzy Sperka, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 123–160.
- Sperka Jerzy, *Kształtowanie się granicy małopolsko-śląskiej w średniowieczu na obszarze nad Przemszą i Brynicą*, w: *Osadnictwo nad Przemszą i Brynicą*, red. Jerzy Sperka, współpr. Sławomir Witkowski, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Cieszynie, Sosnowiec–Cieszyn 2005, s. 101–110.
- Starzyński Marcin, *Urzędnicy miejscy Kazimierza do 1550 roku*, Wydawnictwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2016.
- Superczyński Mateusz, *Kancelaria i archiwum miasta Chełmna w okresie przedrozbiorowym (XIII w.–1772 r.)*, Towarzystwo Naukowe Toruńskie, Toruń 2021.
- Tandecki Janusz, *Dokumenty i kancelarie miejskie*, w: *Dyplomatyka staropolska*, red. Tomasz Jurek, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2015, s. 407–446.
- Tandecki Janusz, *Piśmienność pragmatyczna, pisarze i kancelarie w wielkich miastach pruskich i inflanckich w średniowieczu*, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 2021.
- Uruszczak Waclaw, *Ustawy okołokonstytucyjne Sejmu Wielkiego z 1791 i 1792 roku*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2013 (6[3]), s. 247–258.
- Widawski Jarosław, *Miejskie mury obronne w państwie polskim do początku XV wieku*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1973.
- Władze samorządowe królewskiego miasta Będzina 1990–2015*, [oprac. Sławomir Brodziński, współpr. Barbara Drozdowska, Edyta Szczepanik], Sławomir Brodziński, Będzin 2015.
- Wolski Marian, *Łęka*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków 2003, s. 891–893.
- Wyrozumka Bożena, *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1995.

- Wyrozumska Bożena, *Sądownictwo miejskie w średniowiecznym Krakowie*, „Rocznik Krakowski” 2001 (47), s. 5–11.
- Zajda Aleksander, *Nazwy urzędników staropolskich (do roku 1600)*, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1970.
- Załęska Marta, *Wójtostwa dziedziczne w miastach małopolskich w późnym średniowieczu (studium historyczno-prawne)*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2005.
- Żerek-Kleszcz Hanka, *Ustrój miasta*, w: *Wieluń. Monografia miasta*, t. 1: *Dzieje miasta do 1792 roku*, red. Alicja Szymczakowa, Urząd Miejski w Wieluniu, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Łodzi, Łódź–Wieluń 2011, s. 369–419.

Agnieszka Milka-Harazin, Magdalena Hoły, Aleksander Babiński

Prezydenci miasta Będzina od 1945 r.

Niniejsza część opracowania poświęcona jest prezentacji postaci prezydentów miasta Będzin, którzy sprawowali urząd od 1945 r. do czasów współczesnych. Celem sporządzenia *Aneksu* było uporządkowanie informacji rozproszonych w różnych źródłach i materiałach dotyczących osób zaangażowanych w pracę w organach miasta. *Aneks* wzbogaca i uzupełnia ważną pozycję naukową poświęconą urzędnikom miasta, która bez rozdziału o przewodniczących Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, naczelnikach miasta i prezydentach Będzina byłaby niekompletna. Zakres chronologiczny prezentowanego dodatku nie jest przypadkowy. Rok 1945 stał się ważną cezurą w rozwoju naszego kraju – początkiem nowej rzeczywistości, co znalazło odzwierciedlenie w przemianach, jakie się wówczas dokonywały w wielu dziedzinach życia, obserwowanych także w mikroskali, w społecznościach lokalnych. Zamknięcie omawianego okresu wyznacza czas powstania publikacji.

Zawarte w *Aneksie* biogramy zostały przedstawione według schematu, w którym ujęto datę i miejsce urodzenia włodarza oraz analogiczne dane dotyczące śmierci, a także okres sprawowania kadencji – określenie to odnosi się do czasu pełnienia funkcji na stanowisku prezydenta miasta Będzina. Każdy biogram zawiera także wydzieloną część zatytułowaną *Ważniejsze informacje*, zawierającą dane dotyczące wykształcenia, pracy zawodowej, służby wojskowej, działalności politycznej i otrzymanych odznaczeń. W części biogramów znalazły się informacje niepełne i fragmentaryczne, co wynika ze stanu źródeł. Podczas procesu gromadzenia informacji napotkano trudności dotyczące weryfikacji wiarygodności danych z okresu kształtowania się władz miejskich zaraz po 1945 r. Początkowe lata Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej charakteryzują się dużymi rozbieżnościami w stopniu zachowania dokumentacji

dotyczącej administracji lokalnej, nawet w przypadku jednej jednostki terytorialnej. Zebranie nawet szczątkowych informacji dotyczących konkretnych osób jest często bardzo żmudne, a niekiedy nawet niemożliwe, brakuje bowiem materiałów archiwalnych lub dotarcie do nich jest bardzo utrudnione. Często także nie zachowała się dokumentacja, szczególnie z pierwszych lat po 1945 r. Zachowane kwestionariusze osobowe pracowników urzędów są uzupełnione w sposób niejednolity. W wielu przypadkach nie zachowały się dane dotyczące członków Miejskich Rad Narodowych. Rzadko więc można natrafić na pełne ich życiorysy. Dodatkowym problemem są – wprowadzające w błąd – dane zawarte w zachowanych kwestionariuszach osobowych. Dane z lat późniejszych są pełniejsze i bardziej wiarygodne. Informacje wykorzystane do prezentacji sylwetek włodarzy miasta pochodzą z zasobów Archiwum Urzędu Miejskiego w Będzinie oraz Archiwum Państwowego w Katowicach. Bazę źródłową uzupełniły relacje ustne byłych prezydentów, a także dane z publikacji poświęconych historii miasta i regionu. Poszczególne pozycje zostały wskazane w przypisach do tekstu oraz zawarte w bibliografii opracowania. Różnorodność źródeł i ich niekompletność sprawiła, że poszczególne biogramy różnią się szczegółowością opracowania.

Roman Nowak

Data i miejsce urodzenia: 28 lutego 1909 r., Będzin

Data i miejsce śmierci: brak informacji

Okres sprawowania funkcji: 1945–1946

Ważniejsze informacje:

Roman Nowak w 1925 r. pracował przy rozbiórce Huty Cynkowej w obecnej dzielnicy Będzina – Ksawerze, a następnie w firmie Polbut, położonej przy linii tramwajowej Będzin–Czeladź. W 1929 r. podjął pracę w kopalni „Paryż”. Przez krótki okres służył w 40. pułku piechoty we Lwowie. W 1930 r., z powodu choroby, został zwolniony ze służby wojskowej z kategorią C. W tym samym roku podjął ponownie pracę w kopalni „Paryż”. Trzy lata później został aresztowany za działalność komunistyczną i osadzony na rok w więzieniu w Mysłowicach. W latach 1934–1939 pracował w Kablowni w Będzinie, firmie „Zużka” w Dąbrowie Górniczej oraz przy regulacji Czarnej Przemszy. W sierpniu 1939 r. został ponownie powołany do Wojska Polskiego. Uczestniczył w kampanii wrześniowej. W 1942 r. wstąpił do PPR jako technik Komitetu Dzielnicowego – posługiwał się pseudonimami „Jakub” i „Roman”. Został sekretarzem

Podokręgu PPR Będzin. Był członkiem Gwardii Ludowej, a następnie Armii Ludowej¹.

Franciszek Gwiazda

Data i miejsce urodzenia: 29 stycznia 1891 r., Strzemieszyce

Data i miejsce śmierci: 12 lipca 1960 r., miejsce śmierci nieznanne

Okres sprawowania funkcji: 1946–1947

Ważniejsze informacje:

Franciszek Gwiazda był działaczem socjalistycznym, a następnie komunistycznym. W 1905 r. został praktykantem ślusarskim w Sosnowcu. Od 1908 r. pracował w Nadwiślańskiej Kolei Żelaznej w Strzemieszycach. Latem 1914 r. został ewakuowany do Besarabii. Do Zagłębia Dąbrowskiego powrócił w 1918 r. Podjął pracę w Strzemieszycach jako maszynista na kolei. W 1944 r. pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego komunistycznej piątki organizacyjnej, wyznaczonej do organizowania władzy na terenie powiatu będzińskiego. Dnia 3 lutego 1945 r. został pełnomocnikiem terenowym Rządu Tymczasowego. W latach 1945–1946 był wiceprzewodniczącym Powiatowej Rady Narodowej w Będzinie. Od 1948 do 1949 r. był prezydentem Opola. W latach 1949–1951 zajmował posadę dyrektora Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego w Opolu, a w latach 1952–1958 pełnił funkcję wicedyrektora Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego w Radomiu. Odznaczony został m.in. Orderem Sztandaru Pracy II klasy i Złotym Krzyżem Zasługi².

-
- 1 Archiwum Urzędu Miejskiego w Będzinie [dalej: AUMwB], Znak teczki 22/1198 s. 1–5; Archiwum Państwowe w Katowicach [dalej: APKat.], 12/1793, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Katowicach [dalej: KWPZPRwK], sygn. 191, Wspomnienia Nowaka Romana, s. 2–37, *Będzin 1358–2008*, t. 3: *Od rozbiorów do współczesności*, red. A. Glimos-Nadgórska, Muzeum Zagłębia w Będzinie, Będzin 2008, s. 567–568; Album wspomnień członków Zarządu Oddziału Miejskiego ZBoWiD w Będzinie, maszynopis, t. 1, s. 71–74.
  - 2 AUMwB, Znak teczki 22/753; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 568, 581; *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, t. 2, red. F. Tych, Książka i Wiedza, Warszawa 1987, s. 445; J.W. Gołębiowski, *Powstanie władzy ludowej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim*, „Przegląd Historyczny” 1964 (55/4), s. 626.

Tadeusz Głąb

Data i miejsce urodzenia: 15 kwietnia 1907 r., Dąbrowa Górnicza

Data i miejsce śmierci: brak informacji

Okres sprawowania funkcji: 1947–1949

Ważniejsze informacje:

Tadeusz Głąb w latach 1930–1931 ukończył Kursy Handlowe T. Rokowskiego i K. Stattlera w Będzinie. Od 1931 r. był urzędnikiem samorządowym w Dąbrowie Górniczej. Podczas okupacji pracował jako urzędnik, a następnie jako robotnik w Hucie Bankowej w Dąbrowie Górniczej. Od 1943 r. był w Armii Ludowej – w Sekcji Propagandy i Sabotażu. Odznaczony został Medalem Zwycięstwa i Wolności oraz Srebrnym Krzyżem Zasługi³.

Eugeniusz Korlacki

Data i miejsce urodzenia: 14 grudnia 1900 r., Będzin

Data i miejsce śmierci: brak informacji

Okres sprawowania funkcji: 1950–1953

Ważniejsze informacje:

Eugeniusz Korlacki uzyskał wykształcenie w zakresie dwóch klas szkoły rządowej w Dąbrowie Górniczej oraz ukończył jednoroczny kurs buchalteryjno-handlowy. Pracę zawodową rozpoczął w 1915 r. w Fabryce Miedzianki w Będzinie. W latach 1916–1920 pracował w kopalni „Reden”, a od 1920 do 1923 r. w kopalni „Paryż”. W latach 1925–1928 przebywał we Francji, gdzie również był zatrudniony w kopalni. Po powrocie do kraju otrzymał pracę w Tramwajach Elektrycznych. Od 1943 r. był kierownikiem administracyjnym remizy w Będzinie. Od 1945 r. pracował w Dyrekcji Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Katowicach. Dnia 5 marca 1945 r. został powołany na przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej, a 27 maja 1950 r. oddelegowano go do Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Będzinie. W latach 1953–1957 ponownie pracował w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym w Katowicach jako naczelnik Działu Administracyjno-Gospodarczego, a następnie główny kasjer. Odznaczony został Odznaką Grunwaldzką 1410–1945, Złotym Krzyżem Zasługi, a także Medalem Zwycięstwa i Wolności⁴.

3 AUMwB, Znak teczki 22/836, s. 1–36; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 582.

4 KWPZPRwK, sygn. 186, Wspomnienia Korlackiego Eugeniusza, s. 4–90; AUMwB, znak teczki 26/22, s. 1–100; Album wspomnień członków Zarządu Oddziału Miejskiego ZBoWiD w Będzinie, maszynopis, t. 2, s. 123–125; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 567.

Władysław Szczęśnik

Data i miejsce urodzenia: 19 maja 1899 r., miejsce urodzenia nieznane

Data i miejsce śmierci: brak informacji

Okres sprawowania funkcji: 1953–1956

Ważniejsze informacje:

Władysław Szczęśnik był zatrudniony w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Będzinie od 1 września 1953 r. W latach 1946–1948 pełnił funkcję II Sekretarza Komitetu Miejskiego PPR w Dąbrowie Górniczej. Od 1949 do 1953 r. pracował w Komitecie Miejskim PZPR na stanowisku kierownika organizacyjnego. Następnie piastował funkcję przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Będzinie⁵.

Józef Łabędzki

Data i miejsce urodzenia: 23 listopada 1917 r., Bolechówka

Data i miejsce śmierci: 3 lutego 1986 r., miejsce śmierci nieznane

Okres sprawowania funkcji: 1957–1964

Ważniejsze informacje:

Józef Łabędzki ukończył Gimnazjum Ogólnokształcące w Siemianowicach. Następnie uczęszczał do Liceum Pedagogicznego w Sosnowcu. Od 1939 do 1945 r. pracował jako robotnik w kopalni „Saturn” w Czeladzi. Do 1947 r. był nauczycielem w Bańgowie, gdzie założył komórkę PPR. Pełnił równocześnie funkcję przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej i prezesa Ochotniczej Straży Pożarnej. Kolejne dwa lata pracował jako nauczyciel w szkole w Przełajce. Kierował w tym czasie również działalnością Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska. W 1949 r. wrócił do Bańgowa. Został powołany na kurs dla nauczycieli szkół średnich. Po jego ukończeniu pracował w będzińskim szkolnictwie. W 1954 r. ukończył studia zaoczne na Uniwersytecie Łódzkim na Wydziale Matematyki. Od 1951 r. był członkiem Plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Będzinie. W marcu 1954 r. wszedł w skład Egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR. W 1954 r. został wybrany na radnego Miejskiej Rady Narodowej w Będzinie. Od 1957 r. pełnił funkcję przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Będzinie. W 1965 r. przeszedł do pracy w Kuratorium Okręgu Szkolnego w Katowicach. Odznaczony został m.in.:

5 AUMwB, znak teczki 305/22, s. 1–21; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 591.

Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem X-lecia PRL, Złotą Odznaką SFOS, Złotą Odznaką ZNP⁶.

Eugeniusz Baran

Data i miejsce urodzenia: 5 grudnia 1933 r., Czeladź

Data i miejsce śmierci: 7 listopada 2015 r., Będzin

Okres sprawowania funkcji: 1965–1972

Ważniejsze informacje:

Eugeniusz Baran ukończył Państwowe Liceum i Gimnazjum Ceramiczne w Bytomiu i Szczawnie-Zdroju, uzyskując tytuł technika ceramika. Następnie studiował w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Katowicach (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny), gdzie uzyskał tytuł magistra ekonomii. W latach 1956–1958 pracował w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej – w Zarządzie Przemysłu w Katowicach (jako inspektor kontroli technicznej). Następnie w latach 1958–1962 pełnił funkcję kierownika działu ekonomicznego w Zakładach Terenowych Przemysłu Materiałów Budowlanych w Będzinie. W okresie od 1962 do 1963 r. był dyrektorem Miejskiego Zarządu Budynków w Będzinie. W latach 1963–1972 pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego, a następnie przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Będzinie⁷.

Zygmunt Płazak

Data i miejsce urodzenia: 9 listopada 1914 r., Ząbkowice

Data i miejsce śmierci: brak informacji

Okres sprawowania funkcji: 1972–1974

Ważniejsze informacje:

Zygmunt Płazak w 1966 r. ukończył Technikum Ekonomiczne w Chorzowie o specjalności ogólnoeconomicznej. W latach 1934–1936 pracował jako robotnik w Zakładach Elektrochemicznych w Ząbkowicach, a następnie w Hucie Szkła Okiennego w Ząbkowicach. Służył w Wojsku Polskim – w 23. Pułku Artylerii Lekkiej w Będzinie. Po zakończeniu II wojny światowej, w latach 1945–1947, pełnił funkcję zastępcy komendanta ząbkowickiego

---

6 AUMwB, znak teczki 22/1803, s. 1–22; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 605; Monografia Związku Nauczycielstwa Polskiego w Będzinie, maszynopis, s. 52, <https://bedzin.znp.edu.pl/z-kart-historii/> [data dostępu: 20.01.2023].

7 Relacja ustna Radosława Barana uzyskana 18 października 2021 r.

posterunku Milicji Obywatelskiej. Od 1947 r. był związany z Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Ząbkowicach. W latach 1946–1950 pracował jako referent w Wydziale Karno-Administracyjnym. Od 1952 r. pełnił funkcję sekretarza Gromadzkiej Rady Narodowej w Zagórzcu. W latach 1972–1974 był Przewodniczącym Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Będzinie. Odznaczony został Medalem X-lecia Polski Ludowej, Odznaką Tysiąclecia, Srebrnym Krzyżem Zasługi oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski⁸.

Stefan Wilczek

Data i miejsce urodzenia: 21 grudnia 1936 r., Podwilk

Data i miejsce śmierci: brak informacji

Okres sprawowania funkcji: 1973–1976

Ważniejsze informacje:

Stefan Wilczek ukończył studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1961 r. objął posadę nauczyciela w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących w Będzinie. Od 1962 do 1966 r. pracował w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Będzinie. W latach 1968–1971 był starszym instruktorem w Komitecie Wojewódzkim PZPR w Katowicach. Od 1971 r. objął funkcję II sekretarza Komitetu Dzielnicowego Katowice Wschód. Dwa lata później został naczelnikiem⁹ Urzędu Miejskiego w Będzinie. Funkcję tę piastował do 1975 r. Został dwukrotnie wyróżniony Odznaką Zasłużony dla Województwa Katowickiego. Otrzymał także Srebrny Krzyż Zasługi, Brązowy Medal za Zasługi dla Obronności Kraju oraz Medal XXX-lecia PRL¹⁰.

8 AUMwB, znak teczki 22/2319, s. 1–94; A. Lorenc, *Ząbkowice*, t. 2, [bwyd.], Dąbrowa Górnicza 2018, s. 354.

9 Ustawą z dnia 22 listopada 1973 r. ustawodawca powoływał naczelników miast, będących zarówno terenowymi organami administracji państwowej, jak i władzami wykonawczymi oraz zarządzającymi Miejskich Rad Narodowych.

10 AUMwB, znak teczki 22/25001, s. 1–7.

Tadeusz Kurczych

Data i miejsce urodzenia: 21 maja 1931 r., Uniejów

Data i miejsce śmierci: brak informacji

Okres sprawowania funkcji: 1976–1978

Ważniejsze informacje:

Tadeusz Kurczych w 1968 r. ukończył studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Był członkiem PZPR¹¹.

Antoni Marcinkiewicz

Data i miejsce urodzenia: 20 maja 1943 r., Ząbkowice

Okres sprawowania funkcji: 1978–1982, 1998–2002

Ważniejsze informacje:

Antoni Marcinkiewicz ukończył Technikum Przemysłu Szklarskiego w Wołominie, a następnie Akademię Górniczo-Hutniczą w Krakowie. W latach 1968–1972 był zatrudniony jako pracownik umysłowy w Hucie Szkła Okiennego w Ząbkowicach. Był członkiem PZPR. Od 1972 do 1978 r. pełnił funkcję sekretarza w Komitecie Powiatowym PZPR, a potem sekretarza w Komitecie Miejskim PZPR. Oprócz funkcji prezydenta Będzina pełnił także funkcję radnego w tymże mieście. W latach 2002–2015 pracował na stanowiskach kierowniczych w przedsiębiorstwach państwowych. Należał do SLD. Odznaczony został m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznaką Zasłużony dla Rozwoju Województwa Katowickiego¹².

Artur Bałdys

Data i miejsce urodzenia: brak informacji

Data i miejsce śmierci: brak informacji

Okres sprawowania funkcji: 1982–1986

Ważniejsze informacje:

Brak danych

11 AUMwB, znak teczki 22/2581, s. 1–7; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 611.

12 AUMwB, znak koperty 3182, s. 1–36; Relacja pisemna Antoniego Marcinkiewicza, uzyskana 7 czerwca 2022 r.; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 611.

Zdzisław Suchoszek

Data i miejsce urodzenia: 25 kwietnia 1942 r., Strzemieszycze Wielkie

Data i miejsce śmierci: 7 października 2013 r., Czeladź

Okres sprawowania funkcji: 1986–1990

Ważniejsze informacje:

Zdzisław Suchoszek w 1961 r. ukończył Technikum Budowlane w Cieszynie, a następnie studia na Wydziale Budownictwa Przemysłowego i Ogólnego Politechniki Śląskiej w Gliwicach. W latach 1961–1971 pracował w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Będzinie jako główny projektant. Od 1971 do 1980 r. był zatrudniony w Urzędzie Miejskim w Czeladzi – początkowo jako kierownik Wydziału Budownictwa, Urbanistyki i Architektury, a następnie jako zastępca naczelnika Miasta Czeladź. W latach 1980–1982 pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Planowania Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach. Od 1982 r. był zastępcą prezydenta miasta Będzin. W latach 1990–1994 prowadził działalność gospodarczą. Od 1995 do 1998 r. pełnił funkcję kierownika Urzędu Rejonowego w Będzinie. W latach 1998–2002 był wicestarostą będzińskim. Od 1998 do 2006 r. sprawował funkcję radnego Rady Powiatu Będzińskiego. Odznaczony został m.in. Srebrnym Krzyżem Zasługi, Złotym Krzyżem Zasługi, Złotą Odznaką Zasłużony w Rozwoju Województwa Katowickiego oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski¹³.

Marian Raczyński

Data i miejsce urodzenia: 13 kwietnia 1959 r., Dąbrowa Górnicza

Okres sprawowania funkcji: 1990–1996

Ważniejsze informacje:

Marian Raczyński ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W latach 1982–1986 pracował jako aplikant, asesor w Państwowym Arbitrażu Gospodarczym Okręgowej Komisji Arbitrażowej w Katowicach. Następnie, do 1990 r., pełnił funkcję specjalisty ds. prawnych w Towarzystwie Krzewienia Kultury Fizycznej „Kyokushinkai” w Dąbrowie Górniczej. Od 1997 do 2007 r. prowadził Kancelarię Radcy Prawnego¹⁴.

13 AUMwB, znak teczki 22/2914, bez paginacji; Relacja pisemna Anny Suchoszek, uzyskana 22 czerwca 2022 r.; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 621.

14 AUMwB, znak teczki 3026, s. 1–57; Relacja pisemna Mariana Raczyńskiego, uzyskana 7 czerwca 2022 r.; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 805.

Krzysztof Kumór

Data i miejsce urodzenia: 7 października 1957 r., Sosnowiec

Okres sprawowania funkcji: 1996–1998

Ważniejsze informacje:

Krzysztof Kumór ukończył Technikum Elektroniczne w Sosnowcu. W latach 1977–1979 pracował jako nauczyciel praktycznej nauki zawodu w Zespole Szkół Elektronicznych w Sosnowcu. Następnie, do 1987 r., zatrudniony był w Kopalni Węgla Kamiennego „General Zawadzki” w Dąbrowie Górniczej. W latach 1987–1991 pełnił funkcję przewodniczącego Zarządu Miejskiego ZSMP w Dąbrowie Górniczej i wiceprzewodniczącego Zarządu Wojewódzkiego ZSMP. Od 1991 do 1996 r. był dyrektorem Biura Akwizycyjnego Wojewódzkiego Uniwersytetu Robotniczego w Katowicach¹⁵.

Halina Mentel

Data i miejsce urodzenia: 26 sierpnia 1951 r., Będzin

Okres sprawowania funkcji: 1998 r.

Ważniejsze informacje:

Halina Mentel legitymuje się wykształceniem wyższym – ukończyła studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W latach 1976–1979 pracowała jako nauczyciel-instruktor w Pałacu Młodzieży w Katowicach. Następnie, do 1996 r. pełniła funkcję nauczycielki, a także dyrektora w Szkole Podstawowej nr 3 w Będzinie. Od 1996 do 1998 r. była wiceprezydentem miasta Będzin. W latach 1999–2006 zasiadała na stanowisku kierownika Pracowni Zarządzania RODN „WOM” w Katowicach. W kolejnych latach była dyrektorem Wydziału Kuratorium Oświaty w Katowicach (2002–2006) oraz wykładowcą wyższych uczelni i placówek doskonalenia nauczycieli (2006–2015). W latach 1994–2006 była radną Rady Miejskiej Będzina, a od 2010 r. sprawuje funkcję radnej Rady Powiatu Będzińskiego¹⁶.

15 AUMwB, znak koperty 330/3075, s. 1–34; Relacja pisemna Krzysztof Kumora, uzyskana 14 czerwca 2022 r.; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 809.

16 AUMwB, znak koperty 330/3087, dwie pierwsze karty bez paginacji, kolejne paginowane. 1–30; Relacja pisemna Haliny Mentel, uzyskana 1 lipca 2022 r.; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 807–812.

Radosław Baran

Data i miejsce urodzenia: 5 czerwca 1960 r., Czeladź

Okres sprawowania funkcji: 2002–2006, 2006–2010

Ważniejsze informacje:

Radosław Baran w 1979 r. ukończył II Liceum Ogólnokształcące w Będzinie, następnie w 1984 r. Akademię Ekonomiczną w Katowicach (Wydział Przemysłu, specjalność – systemy zarządzania), a w 1996 r. studia podyplomowe w zakresie marketingu na tej samej uczelni. W latach 2010–2018 pełnił funkcję radnego Rady Powiatu Będzińskiego¹⁷, a w latach 2014–2016 był przewodniczącym Rady.

Łukasz Komoniewski

Data i miejsce urodzenia: 25 września 1980 r., Będzin

Okres sprawowania kadencji: od 2010 – nadal

Ważniejsze informacje:

Łukasz Komoniewski jest absolwentem Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach o specjalizacji marketing na rynkach krajowych i zagranicznych, zarządzanie projektami europejskimi i informatyka w zarządzaniu i marketingu. W 2017 r. ukończył studia podyplomowe w zakresie zarządzania zasobami ludzkimi w Szkole Zarządzania Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, a następnie studia podyplomowe Executive MBA i Master of Business Administration realizowane przez Akademię WSB we współpracy z EY Academy of Business. Od ponad 20 lat związany jest zawodowo z samorządem terytorialnym. Po raz pierwszy został wybrany w drugiej turze wyborów w 2010 r. z list Sojuszu Lewicy Demokratycznej, pokonując ubiegającego się o reelekcję dotychczasowego prezydenta. W 2014 i 2018 r. był wybierany na kolejne kadencje, zwyciężając w pierwszej turze. Od 9 października 2021 r. pełni funkcję wiceprzewodniczącego Zarządu Krajowego Nowej Lewicy. Od 20 listopada 2021 r. jest współprzewodniczącym Śląskiej Rady Wojewódzkiej Nowej Lewicy. Jest członkiem zarządu i pełni funkcję zastępcy przewodniczącego Śląskiego Związku Gmin i Powiatów. Podczas Zgromadzenia Ogólnego Związku Miast Polskich, które odbyło się 1 marca 2018 r., otrzymał nagrodę „Samorządowiec Roku 2017”. W 2020 r. został nominowany przez Europejski Ośrodek Rozwoju Gospodarki do ogólnopolskiej nagrody gospodarczej Człowiek Roku za zasługi,

17 Relacja ustna Radosława Barana, uzyskana 15 października 2021 r.; *Będzin 1358–2008...*, t. 3, s. 762, 812, 814.

wybitne zaangażowanie, troskę o komfort życia i bezpieczeństwo mieszkańców, a także ambicję oraz nowoczesny sposób zarządzania. We wrześniu 2021 r. u honorowany został Nagrodą Samorządową im. Norberta Barlickiego w kategorii Samorząd Miejski. Kapituła Nagrody pod przewodnictwem Aleksandra Kwaśniewskiego doceniła jego wkład w wieloletnie działania podejmowane na rzecz rozwoju samorządności. Odznaczony został Brązowym Medalem „Za Zasługi dla Obronności Kraju”, Medalem Komisji Edukacji Narodowej oraz brązową odznaką „Za zasługi dla sportu”¹⁸. Odnowiony wizerunek Będzina, nowoczesne obiekty sportowe i zmodernizowane tereny rekreacyjne oraz zrewitalizowane obiekty historyczne to zasługa działań prezydenta Łukasza Komoniewskiego. W 2021 r. miasto wzbogaciło się o największą inwestycję ostatnich lat – halę widowiskowo-sportową Będzin Arena.

---

18 Relacja pisemna Łukasza Komoniewskiego, uzyskana 26 października 2022 r.

Indeks osobowo-geograficzny*

- Abryski Stanisław 124
Adam szewc mieszczanin będziński 210
Afryka 201
Aldobrandini Ippolito (Klemens VIII) 27
Aleksander Jagiellończyk 55, 60
Andrzej mularz vel murarz 118, 158, 159, 160,
161, 164, 165, 166, 168, 171, 173, 176
Anna żona Piotra kuśnierza 207
Antczak Wacław 86
Antoniewicz Marcei 19, 22
August III 55
Austria 27, 30, 32, 85
- Babiński Aleksander* 13
Badecki Karol 62
Baer Stanisław 194
Bala Stanisław 100
Bałdys Artur 198
Baran Eugeniusz 199
Baran Radosław 92, 199
Barański Marek 12, 38, 91
Bartkiewicz alias Pieścioch Andrzej 96, 97, 115,
125, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 154, 155, 156
- Bartoszek Józef (Osip) 190
Bartoszewicz Agnieszka 23, 68, 73, 79
Barwicka-Makula Aleksandra 27, 28
Barwinek Franciszek Antoni 101, 106, 111
Barwinek Jan pisarz miejski będziński 127,
213
Barwinek Jan pisarz miejski i nauczyciel bę-
dziński 74, 126, 213
Barwinek Józef 102, 187
Barwinek vel Barwinkowicz Stanisław 74,
100, 106, 111, 127, 213
Barwinek Wojciech 110
Barwinkiewicz Jan 127, 213
Barwinkowicz, zob. Barwinek
Barwinkowicz Jan 100, 213
Barwinkowie 213
Batko Marcin 212
Batko Stanisław 119, 163, 164, 165, 166, 167
Bazger Mateusz 208
Bazgierek Jan 212
Bazgierkowa Dorota, zob. Latosowa Dorota
Bazgrowa Agnieszka 208
Bąk Wawrzyniec 120, 169, 170, 173, 174
Bednarski Maciej 193
Bednarz, zob. Jan bednarz

---

* Indeks nie obejmuje bibliografii, wykazu skrótów oraz *Aneksu*. Nie uwzględniono w indeksie nazwy Będzin oraz miejsc wydania książek zawartych w opisach bibliograficznych w przypisach. Autorzy opracowań zostali zapisani kursywą. W wypadku osób o identycznych imionach i nazwiskach podano dodatkowe informacje.

- Bem vel Behem Kasper 104
Berdecka Anna 22
 Bereszko Kasper 191
 Bertold Jan, zob. Jan Bertold
 Betkom fabryka w Będzinie 38
 Będzin huta 37
 Będzin Nowy 32
 Białkowski Antoni 101
 Biecz 21, 62, 63, 93, 128
 Bielecki Andrzej rzeźnik krakowski 202
 Biersieniew Konstanty 190, 219
 Bilski Andrzej 124, 127
 Błacha Bartłomiej 192
Błaszczuk Włodzimierz 21
 Błaszczowski Kazimierz 215
 Bochnia 128
 Boronowski Andrzej 110, 120, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 174
 Boronów 120
 Brodocz Johann 194
 Brodziński Sławomir 11, 13, 89, 91, 92, 199, 200
 Bronicki Mikołaj 190, 216–217
 Brynica 18, 32
 Brzeziny 218
 Brzozowica (obecnie cz. Będzina) 85
Bucholowice wieś niezidentyfikowana w księstwie siewierskim 202
 Buczowski Krzysztof 124, 186
Bukowski Waldemar 17, 19, 22
Burdy Dominika 62
 Byczyna 27, 204
 Byliński Józef 193
 Bytom 27, 58
 Bytomska ulica w Będzinie 210
 Bytomskie przedmieście w Będzinie 25
 Chachorz Jan 123, 182, 183, 184, 185
 Chechel, zob. Kechil
 Chechło 98, 202
 Chełmno 73
 Chęciny 217
 Chorzelski Ignacy 84, 192
 Chowanek Szymon 212
 Chruszczobród 203
 Chrzanów 73
 Chrząszcz vel Chrząstowicz Jakub 105, 121, 126, 171, 172
 Chybka Grzegorz 114, 130, 132, 133, 135, 151, 152, 154
 Cielątko Grzegorz 123, 185, 186
 Cieszyn 23
 Ciołek Mikołaj 125, 189
 Ciołkowicz Wojciech 214
 Ciołkowiczówna Małgorzata, zob. Styrkowska Małgorzata żona Andrzeja
 Cisek Jan 106
 Cisek Mikołaj 211
 Cisek Szczesny (Feliks) 97, 114, 125, 135, 136, 214
 Cisek Tomasz 68, 104, 119, 163, 164, 165, 166, 167, 172, 173, 174, 175, 205, 210, 214
 Cisek Wojciech ławnik będziński 124, 186, 214
 Ciskowa Ewa 211
 Ciskowie (Ciszkowie) 94, 214
 Ciszek, zob. Cisek
 Ciszek Antoni 101, 107, 111, 187, 188, 214
 Ciszek Jakub ławnik i sekretarz będziński 191, 193
 Ciszek Jakub rajca będziński 107
 Ciszek Karol 191
 Ciszek vel Ciszkowicz Maciej 102, 188, 192

- Ciszek vel Ciszkowicz Wincenty 125, 189, 192, 214
- Ciszek Wojciech rajca będziński 106
- Ciszek Wojciech rajca i landwójt będziński 107, 111, 188, 189
- Ciszkowicz, zob. Ciszek
- Ciszkowie, zob. Ciskowie
- Ciupa fikcyjny ławnik 125
- Clamiz* Jan landwójt będziński 109
- Clos, zob. Mikołaj alias Clos
- Cytara Grzegorz 124
- Czarnowski Walenty 190, 217
- Czechy (Królestwo Czeskie, czeski) 27, 77
- Czeladź 18, 19, 23, 36, 58
- Czewlej (Czelej) 98, 202
- Częstochowa 11, 12, 15, 19, 20, 31, 218, 219
- Częstochówka (Częstochowa Stara) 19, 20
- Czohalla ławnik będziński 194
- Czwojdrak Bożena* 18, 19
- Dąbrowica 216
- Dąbrowskie Zagłębie, zob. Zagłębie Dąbrowskie
- Dembiński Andrzej Samuel 56
- Dembowski Jan 63
- Dębnicki Stanisław z Mydlnik 212
- Długokęcki Wiesław 93
- Długosz Jan historyk 21
- Długosz Jan ławnik będziński 122, 175, 176, 177, 178, 179
- Domagała Jan 110, 112, 116, 142, 149, 151, 166, 167, 204
- Dorman Jan 36
- Drozdowska Barbara* 11, 92, 200
- Dudek Jakub 104, 115, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 212
- Dudkowski folwark w Będzinie 212
- Dudziński Krzysztof 200
- Dunin Michał 192, 218
- Dygo Marian* 22
- Dziewki 215
- Dzięcioł (Dzięciołek) Grzegorz 105, 121, 123, 181, 182, 211
- Dzięciołek, zob. Dzięcioł
- Dziunikowski Zbigniew 89, 198
- Dźwigala Bartłomiej 113, 129, 130, 131, 155, 156
- Elżbieta żona Jana Kechila 202
- Enion zakład w Będzinie 38
- Erlich Moszek Kalma 195
- Ethiops*, zob. Hynek Murzyn
- Europa 201
- Fabet fabryka w Będzinie 38
- Falkowski Stefan 33, 86
- Falniowska-Gradowska Alicja* 26
- Fałkowski Wojciech* 23
- Fauerbach Fryderyk 117, 154, 155, 156, 158, 160
- Fauerbach Werner 97, 109, 149, 150, 151, 152, 153, 155
- Feiner Juda 195
- Figurski Kazimierz 192
- Fil Jan 86
- Filber, zob. Tomasz filber alias piernikarz
- Filimowski Witold 33
- Fischer Teofil 190
- Florian Gwarek 100, 106
- Francja 28
- Frankowicz Jan 101, 106
- Fryderyk August 82, 216
- Fürstenberg Szymon 196, 197

- Gadocha Marcin* 63, 93
 Galicja 30
 Garbar Mikołaj 98, 201
Gawlas Sławomir 22
Gąsiorowski Antoni 22
 Gąszczyński Wojciech 106, 127
 Gdańsk 62
 Gdesz Franciszek 191
 Gdesz Jan 101, 107, 124, 186, 187
 Gdesz Kazimierz (młody) 102, 125, 189
 Gdesz Mikołaj 102, 188, 189
 Gdesz vel Gdeszowicz Kazimierz 106
 Gdesz vel Gdeszowicz Sebastian 127, 188, 189
 Gdesz Walenty 106
 Gdeszowicz, zob. Gdesz
 Gdeszowicz Walenty 111
 Gdeszowie 94
 Gębora Paweł 124
 Gęborski Ignacy 191
 Gęborski Jan 87, 194
 Gęborski Józef 102, 188, 189, 190, 216
 Gęborski Kazimierz 102, 107, 189, 216
Girszowt Aleksandra 93
Glimos-Nadgórska Anna 11, 28, 81, 190, 198, 216
 Glinka Jakub 118, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168
 Glinka Mikołaj 204
 Głąb Maciej 103
 Głąb Mateusz 118, 122, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168
 Głąb Tadeusz 198
 Głąb vel Głąbik Jakub 122, 178
 Głąbik, zob. Głąb
 Gniecich Paweł 100, 105, 117, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 209–210
 Gniecich vel Gnieciświnia Bartłomiej 114, 130, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 209
 Gnieciświnia, zob. Gniecich
 Goc Teofil 196
 Godlewski Henryk 86
 Godziewicz Jan (Iwan) 190, 218
 Goldfeld Józef 86, 195
 Goldsztajn Hersz 197
 Golonowski, zob. Golowski
 Golowski vel Golonowski Jan 120, 169, 172
 Goniświnia Andrzej 204
 Gorący Krzysztof 116, 141, 142, 143, 144, 145, 146
Grala Henryk 22
Grin-Piszczek Ewa 95, 96
 Groccy 202
 Grodecy 202
 Grodecka Dorota, zob. Mirzowska Dorota
 Grodecka Zofia 203, 206, 207
 Grodecki Sebastian 56, 94, 96, 103, 125, 126, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 202–204, 207
 Grodków 202
 Grodziec (obecnie cz. Będzina) 17, 19, 27, 37, 203, 214
 Grodzieccy 202
 Groicki Bartłomiej 68, 69, 70, 74
Grulkowski Marcin 62
 Grzebielusz Antoni 102, 187, 188
 Grzebielusz Sebastian 102, 187
 Grzegorz krawiec rajca będziński 103, 108
 Grzyb Klemens 107
 Grzybkowicz Wojciech 101
 Grzybowski Antoni 124
 Grzybowski Wawrzyniec 124

- Gutman Salomon 195
 Gwiazda Franciszek 198
 Gzichowska ulica w Będzinie 37
 Gzichów (obecnie cz. Będzina) 19, 20, 27, 36, 37, 85
- Habsburg Maksymilian 27, 79, 204
 Habsburgowie 27
 Haller Jan 96, 100, 104, 108, 208
 Haller Wojciech 208
 Hallerowa Anna 203, 206, 207, 208
 Hampel Walter ławnik będziński 194
 Hamulecki Teofil 190, 217–218
 Hanus Szymek, zob. Szymek Jan
 Helena z Twardowic 207
 Helie Jan 202
 Hetmańczyk Stanisław 197
Hoły Magdalena 13
 Horodyszcze 219
 Hynek (Jan) syn Czewleja 98, 201–202
 Hynek Murzyn (*Ethiops*) wójt Będzina 40, 98, 201
- Inwald Bracia fabryka w Będzinie 32
 Inwald Joachim 195
 Izydorczyk Antoni 53, 88, 196, 221
- Jadwiga żona Adama szewca mieszczańska będzińska 210
 Jan bednarz ławnik będziński 113, 129, 131
 Jan Bertold 73
 Jan murarz ławnik będziński 121, 169, 170
 Jan pisarz miejski będziński 99
 Jan szewc rajca będziński 103
 Jan z Chechła 202
 Jan z Czarnkowa 23
- Janczyc Jan z Olkusza 99
Janeczek Andrzej 56, 62
 Jarocki Daniel z Małobądza 211
 Jarocki Stanisław 60
 Jarosz mieszczanin będziński 206
 Jaroszek vel Jaroszowicz Sebastian 122, 176, 177, 178
 Jaroszowicz, zob. Jaroszek
 Jaroszowicz Mikołaj 105, 126, 128
 Jaworzno 207
 Jeleń Żyd będziński 212
 Jezastowicz fikcyjny ławnik 126
 Jędralski Jakub 101, 106
 Jędralski Marcin 101, 107, 111, 186
 Jędrych Antoni 192
 Jędrzejek Krzysztof 106
 Jędrzejek Łukasz 125, 189
 Jasek Żyd będziński 205
 Jurek Tomasz 73
- Kaczmarek Ryszard* 12, 32, 33, 34, 35, 85, 86, 89, 193, 195, 197, 220
 Kaim Szymon 192
Kalinowski Emil 26
 Kalisz 28
 Kapinos Marcin 105, 123, 182, 183, 184, 185
 Kapinos vel Kapinosek Walenty 96, 121, 174
 Kapinosek, zob. Kapinos
 Kapusta Jan 212
 Kapusta Mikołaj 95, 103, 110, 169, 170, 171, 211
 Kapustka Jan 119, 163, 164, 167
 Kapuścianka Ewa, zob. Ciszkowa Ewa
 Kapuścianka Jadwiga, zob. Szczygłowa Jadwiga
 Kapuścik Franciszek 191
 Kapuścik Krzysztof instygator będziński 78
 Kapuścik Krzysztof ławnik będziński 192

- Karpiński Andrzej* 26
- Katowice 12, 15, 32, 34, 35, 36, 37, 45, 46, 62
- Kazimierz (obecnie cz. Krakowa) 67, 94, 129, 202
- Kazimierz Jagiellończyk 24, 55
- Kazimierz Wielki 21, 22, 23, 40, 41, 55, 202
- Kechil (Chechel) Jan z Chechła 98, 202
- Kendyk Jan 191
- Kielce 29, 33, 35, 88, 219
- Kielbicka Aniela* 209
- Kiełcz kantor krakowski 58
- Kinder Stanisław 113, 129
- Kiryk Feliks* 19, 22, 63
- Kisiel Melchior 208
- Kisielowa Zofia 208
- Klemens VIII, zob. Aldobrandini Ippolito
- Kleparz 77
- Kłodziński Abdon* 73
- Kokosiński Jan (Iwan) 190
- Kołątaja ulica w Będzinie 88
- Komoniewski Łukasz 92, 199, 200
- Konieczny Jan 111, 187
- Konieczny Krzysztof 102, 186, 187
- Korczakowski Franciszek 63, 214
- Korlacki Eugeniusz 89, 90, 198
- Korus Maciej 112
- Koszelew dzielnica Będzina 31, 34, 37
- Koszelew szyb w Będzinie 32
- Kowal, zob. Urban kowal, Wawrzyniec kowal
- Kowalczewski Franciszek 86
- Kowska Alina* 75, 76, 77, 127, 128, 205
- Kowski Marek Daniel* 23
- Kowno 218
- Kowohl Hans 89, 197
- Koziegłowy 19
- Koziegłówki (Koziegłowy Stare) 19
- Kozietulski Antoni 62
- Kozłowski Icek Hersz 87
- Krajniewski Jarosław* 25, 26
- Krakowskie przedmieście w Będzinie 25, 215
- Kraków 11, 12, 15, 17, 20, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 39, 42, 43, 57, 58, 61, 67, 68, 70, 73, 74, 79, 94, 128, 202, 203, 209, 217
- Kramarz, zob. Wojciech kramarz, *Plutha*
- Kraśnikow Paweł 192
- Krawczuk Wojciech* 63
- Krawiec, zob. Grzegorz krawiec
- Krąkowski Mieczysław 86, 87, 196
- Krupa Andrzej 112, 125
- Krupa Stanisław 112, 125
- Krusz Piotr mieszczanin krakowski 202
- Krzemieński Stanisław 113, 130, 131, 132, 133, 134
- Krzyżanowski Lech* 12, 33, 34, 86, 87, 88, 89, 194, 196, 197, 220, 221
- Krzyżkiewicz Witold 200
- Ksawera dzielnica Będzina 31, 34, 88
- Ksawery kopalnia w Będzinie 32
- Książ Mały 19
- Książ Wielki 19, 28
- Kubiński Jan 89
- Kuczkowski Józef 192
- Kumór Krzysztof 199
- Kunicki Ryszard 33
- Kurczyk Tadeusz 198
- Kurland Chil 195
- Kurtyka Janusz* 19, 22
- Kuśnierz, zob. Piotr, Urban
- Kutno 219
- Kwartnik Wawrzyniec 124

- Laberschek Jacek* 19, 21, 22
 Laks Mojżesz 195
 Lange Edward 86
 Lapnus Tomasz 192
 Laskowski Kazimierz 197
 Lasotka Tomasz 125, 189
 Latos Franciszek 191
 Latos Jan 94, 122, 179, 180, 211–212
 Latos Wojciech 106
 Latośński Franciszek 111, 125, 189
 Latośński Wojciech 106
 Latosowa Dorota 212
 Ledwoń Maciej 68, 97, 121, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 181
 Lelów 28, 217
 Leonard Zaleski 87, 197
Leszczyńska-Skrętowa Zofia 19
Leśniak Franciszek 26, 63
 Lewandowska Zuzanna, zob. Styrkowska Zuzanna
 Lewin Michel 195
 Łędziejczyk Łukasz 102, 189
 Lidzbarski Abraham 195
Lisowicz-Żurek Dorota 23, 73
 Lisowska Violetta 13
 Lupa Maciej 105
 Lupa vel Lupka Jakub 121, 173, 181, 182
 Lupa Wojciech 113, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 141
 Lupka, zob. Lupa
 Lwów 56, 62
 Łabędzki Józef 90, 199
 Łagiska Anna 208
 Łagiska Katarzyna 208
 Łagiski Jan 94, 114, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 208–209
 Łagiski Mateusz 208
 Łagisza (obecnie cz. Będzina) 17, 27, 37, 208
 Łagisza Elektrownia 38
 Łagiszanka Zofia, zob. Kisielowa Zofia
 Łany Wielkie (Żarnowiec Stary) 20
 Łazarz Żyd będziński 212
 Łęka 74
 Łowicz 217
 Łódź 220
 Łukaszek Bartłomiej 117, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159
 Łuszkiewicz Wincenty 190
 Maciej sołtys z Łęki 74
 Magdeburg 55, 56, 68, 70, 73
Maisel Witold 68
 Majowski Ludwik 124
 Majowski Wojciech 124
 Malbork 93, 128
Małecki Jan 18
 Małobądz (obecnie cz. Będzina) 18, 19, 20, 21, 27, 32, 85, 88, 203, 208, 210, 211
 Małopolska 12, 18, 19, 21, 23, 27, 38, 58, 59, 65, 68, 78, 93
Manikowska Halina 23
 Marcin stolarz, ławnik i rajca będziński 104, 116, 137, 138, 139, 140
 Marcinkiewicz Antoni 92, 198, 199
 Marsz Jan 209
 Marszowa Zuzanna 209
 Marszówna Franciszka, zob. Styrkowska Franciszka

- Martyniuk Bartłomiej (Worołamiej) 190, 219–220
- Masłowski Felicjan 111, 186
- Masłowski Jakub Antoni 111, 127
- Mateusz Pigiel 121, 170, 171, 172, 173
- Mentel Halina 199
- Mędrecki Krzysztof 100
- Mędrela vel Mędrecki Kasper 100, 106
- Michael Artur 87, 88, 196, 220–221
- Miczalski Stanisław 67, 123, 123, 183
- Mieroszewscy rodzina 36
- Mieroszewski Stanisław 48, 64, 187, 188, 189, 215, 216
- Międzyrzecz 219
- Mikołaj alias Clos 74
- Mikołaj II 220
- Mikołaj stolarz rajca będziński 103
- Mikołaj z Chechła 98, 202
- Mikołajczyk Marian* 78
- Mikoś Szymon 103
- Mikula Maciej* 55–56, 58
- Milewski Paweł 106, 108
- Milka-Harazin Agnieszka* 13
- Miodunka Piotr* 63
- Miroszewski Kazimierz* 12, 35, 36, 37, 89, 90, 91, 198, 199
- Mirzowice (obecnie cz. Chruszczobrodu) 202
- Mirzowska Dorota 203, 204
- Mirzowski Mikołaj 203
- Mirzowski Mikołaj syn Mikołaja 203, 204
- Moczygamba ławnik będziński 194
- Modlin 219
- Morys Stanisław 197
- Morys vel Morysiński Mateusz 102, 111, 187, 188, 191
- Morysiński, zob. Morys
- Mostostal fabryka w Będzinie 37
- Mruczek, zob. Mruk
- Mruk vel Mruczek Marcin 122, 178, 181, 182, 183, 184, 185
- Mruk vel Mruczek Wawrzyniec 123, 181, 182, 183, 184, 185
- Mrukowicz Paweł 106, 110
- Mrzyglód 19, 21
- Mrzyglódka (Mrzyglód Stary, Mrzyglódek) 19, 20–21
- Murarz, zob. Andrzej mularz, Jan murarz
- Musiół Ludwik* 77
- Muszeński Stanisław 125, 189
- Mydlakowicz Antoni 124
- Mydlice dzielnica Będzina 34
- Mydlniki 212
- Myszkowski Marcin 44
- Nabiałek Karol* 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 55, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 71, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 94, 102, 103, 107, 108, 112, 126, 128, 187, 204, 207, 210, 212, 214, 216
- Namysło Aleksandra 35
- Namysłów 23, 27
- Neu-Schlesien, zob. Śląsk Nowy
- Niemcy 31, 32, 33, 34, 35, 36, 85, 220
- Niepołomice 58
- Niesłono Salomon 104, 108, 115, 135, 136, 137
- Niewiara Roman 197
- Niezgoda Adam 104, 116, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 203, 206
- Niezgoda Jan 25, 94, 103, 202, 206
- Niezgoda Stanisław 120, 169, 171, 172, 173, 174, 179, 180
- Niezgoda vel Niezgódka Zygmunt 118, 158, 165, 166, 167, 168, 169, 172, 173, 178

- Nieżgoda Wojciech 120, 166, 167, 168, 170, 206
 Niezgodowa Agnieszka 206
 Niezgodowa Zofia, zob. Zarębianka Zofia
 Niezgodzianka Jadwiga, zob. Szwancarowa Jadwiga
 Niezgódka, zob. Niezgodza
 Nita Marek 12, 28, 29, 30, 31, 32, 81, 82, 83, 85, 190, 191, 192, 193, 216, 217, 218, 219, 220
 Noga Stanisław 119, 162
 Noga Zdzisław 67, 70, 94
 Nosek Elias 119, 161, 162, 163, 164
 Nosek Tomasz 117, 119, 154, 155, 156, 157, 158
 Nowa Góra 126
 Nowak Roman 89, 198
 Nowicki Kasper 78
 Nowogórczyk Paweł 74, 126, 127
 Nowosielska Elżbieta 26
 Nowy Będzin, zob. Będzin Nowy
 Nunberg Herman 86, 194
- Obichów 216
 Okolski Szymon 202, 209
 Olkusz 28, 29, 31, 38, 99, 202
 Opaliński Andrzej marszałek koronny 79
 Opas Tomasz 63
 Opoczno 218
 Opole 19, 20
 Osiek 218
 Ostróg 218
 Otwinowski Szczęsny (Felix) 97, 115, 125, 131, 132, 133, 134, 135, 141, 143, 146, 148, 207
 Ożanna 73
- Paderewski Ignacy 33
 Paluch vel Paluszek Stanisław 61, 105, 121, 172, 174, 175, 178, 179, 180
 Paluszek, zob. Paluch
 Paprocki Bartosz 202
 Paprocki Krzysztof 124
 Paprocki Stanisław 107, 124
 Pardela vel Pardelka Szymon 122, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 213
 Pardelka, zob. Pardela
 Paryż kopalnia w Będzinie 32
 Paryż szyb w Będzinie 32
 Pastuszka Jakub 124
 Pastuszka Szczepan 124
 Pastuszka Tomasz 212
 Pastuszka Walenty 106
 Pastuszkiewicz Tomasz 106
 Paterek Daria 200
 Paweł z Chechła 98
 Pejsachson Izaak 86, 195
 Pertkowicz Wawrzyniec 101, 107
 Petersburg 219
 Pękosławski Stanisław 33
 Piątkiewicz vel Piątkowicz Wojciech 100, 105
 Piątkowicz, zob. Piątkiewicz
 Piątkowicz Tomasz 121, 173, 174, 175, 177
 Piernikarz, zob. Tomasz filber alias piernikarz
 Pierożczyk, zob. Pierożek
 Pierożek Marcin fikcyjny ławnik 126
 Pierożek Stanisław 207
 Pierożek Urban 96, 100, 104, 207–208
 Pierożek vel Pierożczyk Krzysztof 120, 169, 170, 171, 172, 208
 Pierożek vel Pierożczyk Wojciech 97, 119, 126, 164, 165, 166, 167, 168, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 208
 Pierożkowa Dorota 207
 Pieścioch Andrzej, zob. Bartkowicz Andrzej

- Pieścioch vel Pieścioszek Wojciech 104, 108,
121, 171, 172
- Pieścioszek, zob. Pieścioch
- Pigiel Andrzej 116, 138, 139, 140, 141, 142, 143,
144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153
- Pigiel vel Piglik vel Piglek Kasper 119, 161, 162,
163, 164, 165, 166, 167, 168, 169
- Piglek, zob. Pigiel
- Piglik, zob. Pigiel
- Pilecki Łukasz 100
- Pilica 217
- Pilica Nowa 20, 28
- Pilica Stara 20
- Pilzno 62, 63
- Piotr kuśnierz 117, 145, 146, 149, 207
- Piotr szewc ławnik będziński 112
- Piotrków Trybunalski 30, 31, 51, 84, 218, 219
- Pisaneek Jakub 68, 181, 182, 183, 184, 185, 186
- Pisaneek vel Pisany Szymon 122, 175, 177, 178,
179, 180
- Pisany, zob. Pisaneek
- Pitak vel Pitakowicz Maciej 123, 185, 186
- Pitakowicz, zob. Pitak
- Pleschka ławnik będziński 194
- Plezia Marian* 201
- Pluta Andrzej 212
- Plutha alias kramarz Wojciech 126
- Płaski rajca będziński 43, 99
- Płazak Zygmunt 199
- Płock 209
- Pod Bocianem miejsce na terenie Będzina 212
- Podlewski Idzi 78
- Pogorzelski August 192
- Pogórski Benedykt 59, 60, 98
- Pogórski Gabriel 20
- Polacy (polski) 31, 33, 77, 85, 218
- Polak Jan 106
- Polska 18, 23, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 36, 55, 59,
62, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 91, 128, 220
- Połaniec 218
- Połtawa 218
- Pomorze Zachodnie 93, 128
- Potok Lewek 84
- Potok Salomon 195
- Provana Prosper 204, 207
- Prusy 28, 30, 31, 81
- Prusy Królewskie 93, 128
- Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego fa-
bryka w Będzinie 38
- Przemsza Czarna 17, 18, 19, 20, 21, 32, 36, 37,
213
- Przemysł 94, 95, 96
- Psarski Jan 43, 99
- Ptaśnik Jan* 56
- Pulinowa Maria Z.* 11
- Rabczyński Józef 192
- Raciborski Marcin 208
- Racibórz 19, 20
- Raczyński Marian 199
- Radom 29, 218
- Radzyń [Podlaski] 220
- Rajman Jerzy* 18, 19, 23, 58
- Rechnic Gerszlik 195
- Rechnic Gerszon 197
- Regierer Izrael 195
- Rejchman Abraham 195
- Retman Stefan 196
- Rieder 86
- Ripp, zob. Rypp
- Rogaczewska Aleksandra* 21
- Rogojski Jan 211

- Rojek Stanisław 94, 122, 176, 177, 178, 179, 212
- Rojek Wojciech 123, 185, 186, 212
- Rojkowa Małgorzata 212
- Rokossowski Szczepan 215
- Romanek Mikołaj 197
- Rosa Szymon 117, 156, 157, 158, 159, 160, 161
- Rosa vel Roska Paweł 100, 105, 120, 169, 170, 171, 173, 175, 176
- Rosja 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 84–85, 217, 218, 219
- Roska, zob. Rosa
- Rospond Stanisław* 77
- Roszkowski Jan 190, 217
- Roszkowski Piotr 217
- Roztopierski Kasper 109, 112, 117, 152, 153, 154, 168
- Różany Rynek w Będzinie 210
- Rubinlicht Lejzor 86, 195, 196
- Rudolf II Habsburg 27
- Rupała Andrzej 105
- Ruska Regina 207
- Ruś 23
- Rybkowski Bartłomiej 105, 127
- Rymut Kazimierz* 18
- Rypp (Ripp) Edward Aleksander 87, 190, 193, 196, 220
- Rzeczkowski Bronisław 88, 196, 221
- Rzeźnik, zob. Waniek rzeźnik
- Sadłoń Bartłomiej 124
- Samin Józef (Osip) 190
- Sandomierz 29, 62, 217, 218
- Sanok 62
- Sarnecki, zob. Sarnowski
- Sarnikowicz Stanisław 126
- Sarnowianka Agnieszka, zob. Zimna Agnieszka
- Sarnowscy 209
- Sarnowski Andrzej fikcyjny ławnik 125
- Sarnowski Jan 94, 96, 116, 125, 126, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 209
- Sarnowski vel Sarnecki Andrzej mieszczanin krakowski 209
- Sarnów 116, 209, 210
- Sącz Nowy 21, 63
- Sączewski Wojciech 83
- Sączewskiego ulica w Będzinie 85
- Schröter E. 193
- Sekala Grzegorz 210
- Sekala Maciej 210
- Sekala Wawrzyniec 94, 96, 110, 112, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 210
- Sekalowa Helena 210
- Sekalowa Jadwiga 210
- Sercarz A. fabryka w Małobądzu 32
- Sercarz Izaak 194
- Sercarz Izrael 195
- Sercarz Lazar 195
- Serin Aleksander 192
- Sędzicka Jadwiga 204
- Sędzicki Bartosz 204, 211
- Sędzicki Łukasz 96, 97, 104, 108, 109, 111, 112, 125, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 204–205
- Siedlec 205
- Sielkowa mieszczka będzińska 204
- Sierek Grzegorz 211
- Sięstrzeniec Andrzej syn Jana 98
- Sięstrzeniec Jan syn Jana 59, 98
- Sięstrzeniec Jan syn Mikołaja 98

- Sięstrzeniec Kornicz Mikołaj 98, 202
 Sięstrzeniec Mikołaj syn Jana 59, 98
 Siewierz 17, 18, 19, 20, 25, 27, 28, 202, 203, 207, 209, 215, 217, 218
Sikora Franciszek 17, 21, 22, 57, 58, 59, 60, 201
Skierska Izabela 69
 Skłotowscy 107
 Skłotowska Zuzanna, zob. Marszowa Zuzanna
 Skłotowski Jarosław 103, 107
 Skłotowski Krzysztof 209
 Skotowski mieszczanin będziniński 205
Skowron Ryszard 22
Skrzypek Miłosz 36
 Skupień vel Skupnik Maciej 123, 182, 183, 184, 185, 186
 Skupnik, zob. Skupień
 Sławkowska ulica w Będzinie 84
 Sławków 19, 38, 58, 74, 217, 218
 Słodownik, zob. Wojciech słodownik
 Słomniki 203, 204
Słota Anna 50
 Słupia Nowa 218
 Sobota Stanisław 112, 125
 Sobota Urban fikcyjny ławnik 125
 Soból Piotr 123, 183, 184, 185
 Soczewka Jakub 122, 177, 178
 Solec 217
 Solnicki Kazimierz 107, 125, 189
 Solnicki Stanisław 125, 189
 Sołtys Paweł 191
 Sołtysiński Paweł 102, 103, 107, 111, 187, 188, 189
 Sosnowiec 31, 32, 33, 36, 87, 220, 221
Sperka Jerzy 11, 17, 18, 21, 23, 24, 55, 57, 58, 60, 73, 79, 94, 98, 99, 201, 202
Stanaszek Bogdan 63
 Stanisław August Poniatowski 55
 Stanisław sołtys Będzina 98
 Stankowicz Krzysztof 101, 106
 Starnawski Mikołaj 196
 Starzyński Marcin 67, 94, 129
 Statler Jakub 195
 Stattler Hirsch 195
 Stefan Batory 27, 55, 79
 Stodołka Gabriel 107
 Stodołka Marcin 105, 121, 172, 173, 174
 Stodołka Szczęsny (Feliks) 106, 110
 Stodołka Tomasz 102, 107, 187, 188, 189
 Stodołkiewicz Marcin 101
 Stodołkowie 94, 215
 Stodołkówna Wiktoria, zob. Styrkowska Wiktoria
 Stokowski Teodor 86
 Stolarz, zob. Marcin, Mikołaj
 Strach Klemens 46, 74, 96, 103, 113, 126, 128, 129, 205–206, 213
 Strulska Agnieszka 213
 Strulski Kasper 105, 110, 112, 127, 182, 183, 184, 185, 186, 212–213
 Stypuła Marcin 109, 205
 Styrkowska Agnieszka 215
 Styrkowska Franciszka (Marszówna, Śmiałkowska) żona Ignacego 215, 216
 Styrkowska Franciszka córka Andrzeja 215
 Styrkowska Katarzyna 214
 Styrkowska Magdalena 214
 Styrkowska Małgorzata córka Andrzeja 214
 Styrkowska Małgorzata żona Andrzeja 214
 Styrkowska Wiktoria 215
 Styrkowska Zuzanna 214, 215
 Styrkowski Andrzej ojciec Ignacego 214, 215
 Styrkowski Andrzej syn Ignacego 215

- Styrkowski Antoni 215
 Styrkowski Ignacy 12, 79, 101, 111, 186, 188, 189,
 192, 214–216
 Styrkowski Józef 214
 Styrkowski Walenty 215
 Suchoszek Zdzisław 198
 Sulnicki Ignacy 101, 107, 186
 Sulnicki Marcin 124
Superczyński Mateusz 73
 Suwałki 219
 Syberka osiedle w Będzinie 36
 Sygula Szymon 116, 142, 143
 Szaniawski Marcin 79, 204
 Szatanek Maciej 99
Szczech Bernard 200
 Szczekociński Szymon 104, 108
Szczepanik Edyta 11, 92, 200
 Szerba Andrzej 118, 157, 158, 159, 160, 161, 162,
 163, 164, 165, 209
 Szerba vel Szerbiński Andrzej 125
 Szerbiński, zob. Szerba
 Szerbiński Jakub 125, 189
 Szerbiński Klemens 107, 125, 189
 Szczęśnik Władysław 90, 198
 Szczurek Stanisław 210
 Szczygieł Andrzej 124
 Szczygieł Bartłomiej (Bartosz) 96, 97, 113, 129,
 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 143,
 144, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160,
 161, 162, 210
 Szczygieł Jan 78
Szczygieł Ryszard 22
 Szczygieł vel Szczyglik Jakub 100, 104, 120,
 165, 166, 210–211
 Szczygiełek Andrzej 210
 Szczygiełek Jan 210
 Szczyglik, zob. Szczygieł
 Szczygłowa Jadwiga 210–211
 Szczygłowie 94
 Szeftel Szalum 195
 Szewc, zob. Adam szewc, Jan szewc, Piotr
 szewc
 Szewski, zob. Żewski
 Szlajfisztajn Donat 87, 196
 Sztokband Dawid 194
 Szwancar Jakub 45, 96, 109, 111, 112, 113, 130,
 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 143, 144,
 145, 146, 147, 148, 165, 206–207
 Szwancar Marcin 100, 102, 206
 Szwancar Stanisław 203, 206
 Szwancarowa Jadwiga 206
 Szwancarowa Zofia, zob. Grodecka Zofia
 Szwancarówna Anna, zob. Hallerowa Anna
 Szwedzi 26
 Szydło Waldemar 200
 Szymański Józef 191
 Szymek Jan (Hanus) 103, 108
 Szymon sukiennik 104, 117, 147

 Ścibich Franciszek 192
 Ścibich Stanisław 191
 Ścibiszowski Szymon 102, 111, 186
 Śląsk 23, 34, 93, 128
 Śląsk Górny 12, 17, 18, 19, 21, 23, 31, 34, 35, 38,
 77
 Śląsk Nowy (Neu-Schlesien) 28, 81
 Śliwa vel Śliwka Grzegorz 100, 105, 122, 175,
 176, 177, 178, 179, 180, 212
 Śliwka, zob. Śliwa
 Śmiałkowska Franciszka, zob. Styrkowska
 Franciszka
 Świechna żona Pawła z Chechła 202

- Świerczewskiego ulica w Będzinie 37
- Tandecki Janusz* 62, 73
- Targowica 64
- Tarnowskie Góry 77
- Taszkient 219
- Terеспol 219, 220
- Tobiasz z Twardowic 207
- Tomasz filber alias piernikarz 124
- Tomaszów 220
- Toruń 128
- Trenner Henryk 194
- Trysiński Kacper 191, 192
- Trzcіński Antoni 190, 217
- Trzcieski Adam Antoni 101, 106
- Trzcieski Antoni 101, 106
- Turowski Kazimierz Józef* 202
- Tuszyn 218
- Twardowice 114, 207
- Twardowski Krzysztof z Twardowic 207
- Twardy Adam 105, 123
- Twardy Jan 209
- Twardzik Adam 105, 123, 180
- Uniszewski Władysław 190, 192
- Urban kowal ławnik będziński 112
- Urban kuśnierz 100
- Urbańczyk Stanisław* 201
- Uruszczak Waclaw* 63
- Walenty instygator miejski w Będzinie 78
- Waniek rzeźnik będziński 207
- Wańczyk Jakub 210
- Wańkowski dom w Będzinie 212
- Wańkówna Dorota, zob. Pierożkowa Dorota
- Warchoł Stanisław 211
- Warchoł Stefan 194
- Warchoł vel Warcholek Stanisław 95, 104, 105, 110, 117, 150, 152, 176, 177, 178, 179, 211
- Warchoł vel Warcholek Wojciech 95, 96, 97, 105, 110, 120, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 180, 181, 211
- Warcholek, zob. Warchoł
- Warchołowa Agnieszka 211
- Warchołowa Dorota 211
- Warchołowie 94
- Warmuż Stanisław 207
- Warmuż Wawrzyniec 94, 96, 114, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 207
- Warpie dzielnica Będzina 31, 34
- Warpie Wschód osiedle w Będzinie 37
- Warszawa 15, 30, 40, 41, 44, 219, 220
- Warszawskie Księstwo 28, 81, 82
- Wartak Andrzej 125, 189
- Waśniów 218
- Wawrzyniec kowal ławnik będziński 112
- Wawrzyniec landwójt będziński 109
- Wąsowicz Aleksander 190
- Wątko Stefan 198
- Węgier, zob. Węgierek
- Weinzieher Gustaw 86, 194, 197
- Weinzieher Salomon 86, 195
- Węgierek vel Węgier Walenty 122, 175, 182, 183, 185
- Widawski Jan* 23
- Widawski Tomasz 127
- Wieczorkowa Barbara mieszcżka będzińska 210
- Wiedeń 29, 30
- Wielopolski Aleksander 84

- Wieluń 95
 Wilczek Stefan 198
 Wilczyński Wawrzyniec 193
 Wileńszczyzna 219
 Winiarska Katarzyna 212
 Winnica 219
 Wisła 217
 Witecki Andrzej 107, 111
 Witecki Ignacy 125, 189
 Witkowski Edward 86
Witkowski Sławomir 18
 Włodarski Bruno 190, 218
Wojas Zbigniew 209
 Wojciech kramarz 110, 120, 169, 170, 172, 173, 174
 Wojciech słodownik rajca będziński 103
 Wojciech syn Adama szewca 210
 Wojkowice 19, 37, 91, 92
 Wojkowska Agnieszka 205
 Wojnicz 62, 63
 Wolff Hirsch 195
 Woliński Ignacy 86, 197
 Wolny Andrzej 125, 189
Wolski Marian 74
 Woźniak Zdzisław 91, 199, 200
 Woźniki 77
 Wrocław 23
 Wróbel Jakub 111
 Wróbel Jan 102, 125, 189
 Wróbel Jerzy 105, 124
Wyrozumski Bożena 68, 70, 73
 Zagłębie Dąbrowskie 12, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 49, 51, 128
 Zagórski Jan dziedzic cz. Sarnowa 210
 Zagórski Prokop 114, 131, 133, 205
 Zagórze 212
 Zajączek Józef 82
Zajda Aleksander 66
 Zaleski Leonard 196
Załęska Marta 57
 Zamkowa Góra w Będzinie 37
 Zamkowe Osiedle w Będzinie 37
 Zamoyski Jan 27, 204
 Zaręba (Zaremba) Jan 78
 Zaręba Jan może tożsamy ze Skotowskim 205, 206
 Zaręba vel Zarębka Walenty 117, 149, 150
 Zaręba Wojciech rajca będziński w 1522 r. 103, 108
 Zaręba Wojciech rajca będziński w 1579 r. 104
 Zarębianka Zofia 206
 Zarębka, zob. Zaręba
 Zarębowa Agnieszka 206
 Zawiercie 34
 Zawisza z Grabowej 202
 Ząbkowice (obecnie cz. Dąbrowy Górniczej) 32
 Zdzitowiecki Stefan 86, 194, 197
 Zieleniewski Bronisław 33
 Zieleniecki Kazimierz 47, 102, 186, 187
 Zieliński Wawrzyniec 124
 Zimna Agnieszka 209
 Zimny Stanisław 209
 Zmigrod, zob. Żmigród
 Zopff Konstanty 193
 Zwierzyniec (obecnie cz. Krakowa) 17, 39
 Zychowicz Zenon 193
 Zygmunt I Stary 40, 41, 44, 55, 58, 60
 Zygmunt II August 55
 Zygmunt III Waza 27, 55, 204
 Zygmuntowicz Krzysztof 106

Żarnowiec 20

Żarnowiec Stary, zob. Łany Wielkie

Żebrowski Franciszek 87, 197

Żerbiłło Jan 23

Żerek-Kleszcz Hanka 95

Żewski lub Szewski Jan 123, 184, 185

Żmigród (Zmigrod) Dawid 195

Żmigród Lejzor 84

Żydzi 25, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 85, 86, 87,

88, 89, 205, 212

Officials of the city of Będzin from the 14th to the 21st century

Summary

The subject of this study is the officials of the city of Będzin from the founding of the city (i.e. from the 14th century) to the present day. The main part of the book consists of lists of officials of the city of Będzin and biographies of some of these persons, presented in Chapters 3 and 4. The role of introduction to the lists is performed by the first two chapters, which present an outline of the history of Będzin from the fourteenth to the second decade of the twenty-first century, and the history of the municipal system and local government from the founding of the city until the present. The two introductory chapters are generally based on the findings of the existing literature (especially the monograph on the city of Będzin published in 2008). Chapter 2 also features new findings on the functioning of municipal government institutions in the pre-partition period, based on source material. Placing the lists of officials in a broader historical context provides an opportunity to understand the place and scope of authority of the various offices in the municipal system.

The main part of the study, i.e. the lists of officials of the city of Będzin, can be found in Chapter 3. The lists for each office are divided chronologically into the following periods: the Middle Ages (up to 1506), the modern era (1507–1795), the partition period (1795–1914), World War I (1914–1918), the Second Republic (1918–1939), World War II (1939–1945), the post-war period and the People's Republic of Poland (1945–1989), and the Republic of Poland (Third Republic; 1990–2023). Separate lists of persons holding each municipal office were compiled for each period. Subsequent holders of each office are entered in chronological order and marked with a sequential number, with their first and last names, the period of office, and information (in the notes) about other municipal offices held (earlier and later) by the person. Chapter 4 includes biographies of selected persons holding municipal offices in the period from the Middle Ages to the outbreak of World War II. The selection is not discretionary, but determined by the surviving sources and the possibilities of using them to outline the biography.

The main study is accompanied by an Appendix, containing biographical information of the presidents of Będzin from the period after World War II. Its authors are employees of the Museum of Zagłębie in Będzin: Agnieszka Milka-Harazin, Magdalena Hoły, Aleksander Babiński.

Redaktor
Olga Nowak

Projekt okładki
Tomasz Tomczuk

Korektor
Marzena Marczyk

Łamanie
Marek Zagniński

Redaktorzy inicjujący
Anna U. Piłśniak, Michał Kompała, Przemysław Pieniążek, Paweł Radek

Copyright © 2023 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Wersją referencyjną publikacji jest wydanie elektroniczne
Publikacja na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

<https://orcid.org/0000-0002-6626-4071>
Nabiałek, Karol
Urzednicy miasta Będzina od XIV do XXI wieku
/ Karol Nabiałek. – Wydanie I. – Katowice :
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2023

<https://doi.org/10.31261/PN.4186>
ISBN 978-83-226-4399-0
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
<https://wydawnictwo.us.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 16,5. Ark. wyd. 16,0. PN 4186.

...the Sta. Karmierz Zielonki pierwszy wa
Burmistrzowski Obi. any wst. pnie wrytice y
a Ratuszu w 2 Exomadzeniu (tego Pospolstwa
...to Prawem Opisano.
...a Karmierz Przybigam Panu Bogu w speech
...y Najwznieyszena Panu Nopemu Krolowi.
...też wst. ksem Pospolstwa, Miasta tego, by
...ym y Sprawiedliwosc rownie wst. ktm tak
...ke ubogim Samiadam y Losiom, czynicy mro
...e sprawiedliwosc topicy niszcy, Praw wry
...czpnoje y ten Pospolitego porwytku Miasta
...mnozye iako naylepszy bedz umiat, y mozt.
...blizyskich nikomu nie zjawiac, Stowem Udz
...stokow woltbesie niedopuszczac, Siert y
...Tuz hoey mo... (tego niechep
...la przypadni... Serow abo i
...rezy... (ad... pamagay.

Egzemplarz bezpłatny

ISBN 978-83-226-4399-0

9 788322 643990

Więcej o książce

